15.5% פחות
מהמחיר הנקוב
חנות ללא מע"מ

אלף שמָשות זוהרות

חאלד חוסייני

מאת מחבר רב-המכר **רודף העפיפונים**

סיפורת

אלף שמָשות זוהרות

חאלד חוסייני

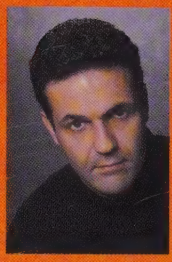

חאלד חוסייני – רופא שחי בצפון קליפורניה, נולד בקאבול שבאפגניסטן לאב דיפלומט ולאם מורה בבית-ספר תיכון. בשנת 1980 קיבלה משפחתו מקלט מדיני בארצות הברית. ספרו הראשון "רודף העפיפונים" היה לרב-מכר ברחבי העולם ותורגם ל-40 שפות. בשנת 2006 שימש חוסייני שליח מטעם ארצות-הברית בסוכנות הפליטים של האו"ם.

אלף שמָשות זוהרות

חאלד חוסייני

מאנגלית: צילה אלעזר

ספר זה מוקדש להאַרים ולפַאַרָה,
שניהם הנוֹר של עיני, ולנשות אפגניסטן

אלף שמשות זוהרות

חאלד חוסייני

ייעוץ מקצועי למהדורה העברית:
ד"ר שאול שי, המרכז הבינתחומי, הרצליה
ד"ר חזי מוצפי, אוניברסיטת תל-אביב
גב' ציפורה כהן-חנן

נדפס בישראל, תשס"ז — 2007

© כל הזכויות שמורות למטר הוצאה לאור בע"מ
ת.ד. 17467, תל-אביב 61174
info@matar.biz

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר — כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

www.matarbooks.co.il

A THOUSAND SPLENDID SUNS

By Khaled Hosseini

Copyright © 2007 by ATSS Publications, LLC

Original book published by Riverhead Books,
a member of Penguin Group (USA) Inc.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior written permission of the copyright owner.

Published in Israel by
Triwaks Enterprises / Matar Publishing House
P.O.Box 17467, Tel-Aviv 61174
info@matar.biz

חלק ראשון

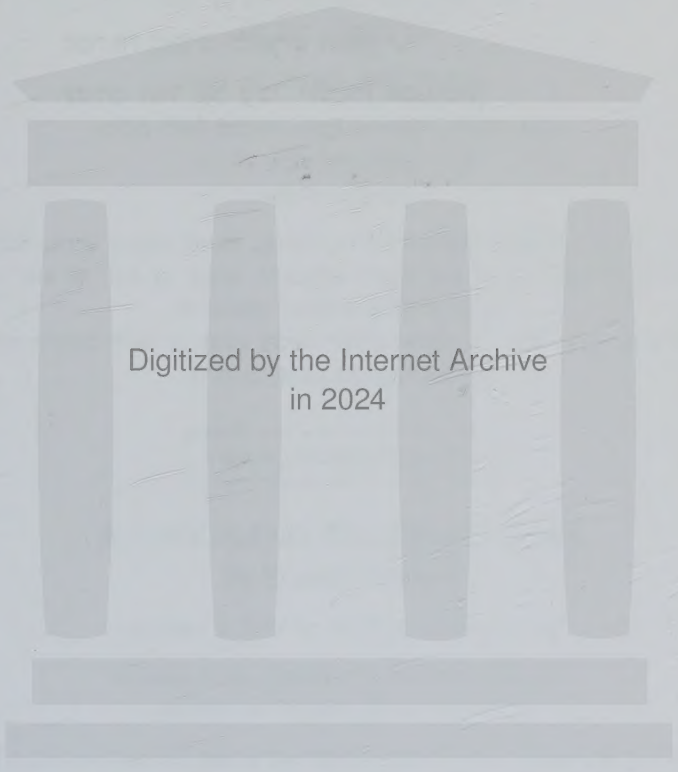
Digitized by the Internet Archive
in 2024

https://archive.org/details/schoolhistoryofu0000john_w1s8

פרק 1

מָריאָם היתה בת חמש שנים כששמעה בפעם הראשונה את המילה הָרָאמִי.

זה קרה ביום חמישי אחד. זה היה חייב להיות יום חמישי, כי מריאם זכרה שהיתה חסרת מנוחה ומוטרדת באותו יום, כשם שהיתה רק בימי חמישי, הימים שבהם ג׳אליל ביקר אצלה בקוֹלבָּה. כדי להעביר את הזמן עד לרגע שבו תראה אותו לבסוף, כשהיא מנופפת בידיה וחוצה את העשב המגיע עד לגובה הברכיים שבקרחת היער, טיפסה מריאם על כיסא והורידה את מערכת התה הסינית של אמה. מערכת התה היתה השריד האחרון שנותר לאמה של מריאם, נָנָה, מאֵמהּ שלה, שמתה כשננה היתה בת שנתיים. ננה נצרה כל אחד ואחד מהפריטים בכחול ובלבן של מערכת החרסינה, את העיקול החינני של זרבובית הקנקן, את הפרושים והסחלבים המצוירים ביד, את הדרקון שעל קערית הסוכר, שנועד לגרש רוע.

פריט אחרון זה הוא שהחליק מבין אצבעותיה של מריאם, נפל על לוחות העץ של רצפת הקוֹלבָּה ונשבר.

כשראתה את הקערית, סמקו פניה של ננה, שפתה העליונה רעדה ועיניה, העצלה והטובה כאחת, נחו על מריאם במבט שטוח ויציב. ננה נראתה כל־כך כועסת, עד שמריאם חששה שהג׳ין ייכנס שוב

"ג'אמי חי לפני יותר מחמש־מאות שנה. באמת. לקחתי אותך פעם לשם. אל העץ. היית קטנה. את לא תזכרי."

הוא צדק. מריאם לא זכרה. ואף שעשתה את חמש־עשרה שנות חייה הראשונות בטווח של מרחק הליכה מהראט, מריאם מעולם לא ראתה את העץ הזה, שסיפורים רבים כל־כך סופרו על אודותיו. היא מעולם לא ראתה את הצריחים המפורסמים מקרוב, מעולם לא קטפה פירות בבוסתני הראט וגם לא טיילה בשדות החיטה של העיר. אבל כל אימת שג'אליל דיבר כך, היתה מריאם מקשיבה בהתפעלות. היא העריצה את ג'אליל על הידע העצום שלו בדרכי העולם. והיא רטטה מגאווה על שיש לה אב שיודע דברים שכאלה.

"כל־כך הרבה שקרים!" אמרה ננה לאחר שג'אליל הלך. "אנשים עם הרבה כסף מספרים הרבה שקרים. הוא אף פעם לא לקח אותך לשום עץ. ואל תיפלי בשבי קסמיו. הוא בגד בנו, אביך האהוב. הוא גירש אותנו. הוא גירש אותנו מהבית הגדול והמפואר שלו כאילו אין לנו שום משמעות בעיניו. והוא עשה את זה בשמחה."

מריאם היתה מקשיבה בצייתנות לדברים האלה. היא מעולם לא העזה לומר לננה עד כמה היא שונאת לשמוע אותה מדברת כך על ג'אליל. האמת היתה שליד ג'אליל מריאם לא הרגישה הָרָאמִי. במשך שעה־שעתיים מדי יום חמישי, כשג'אליל בא לראותה, כולו חיוכים ומתנות ומילות חיבה, חשה מריאם ראויה לכל היופי והשפע שהחיים יכולים להעניק. ובשל כך אהבה מריאם את ג'אליל.

גם אם היה עליה לחלוק אותו עם אחרים.

לג'אליל היו שלוש נשים ותשעה ילדים, תשעה ילדים חוקיים, שכולם היו זרים למריאם. הוא היה אחד האנשים העשירים ביותר בהראט. בבעלותו היה בית־קולנוע, שמריאם מעולם לא ראתה, אבל מכיוון שלא הֻרפתה ממנו, הוא תיאר אותו באוזניה, וכך היא ידעה שהחזית היתה מחופה באריחי טֶרה־קוֹטה כחולים וחומים ושביציע היו מושבים פרטיים ושהתקרה היתה מעוטרת בסבכות בעלות דוגמאות מורכבות. דלתות מסתובבות כפולות נפתחו למבואה מרוצפת באריחים, ובה כרזות של סרטים הודיים בתיבות תצוגה

לגוף של אמה. אבל הג׳ין לא בא, לא בפעם ההיא. במקום זאת תפסה אותה ננה בפרקי הידיים, משכה אותה אליה וסיננה בין שיניה, ״הָרָאמִי שלומיאלית קטנה שכמוך. זה גמולי על כל מה שסבלתי. שוברת ירושות, הָרָאמִי שלומיאלית שכמוך!״

באותה עת מריאם לא הבינה. היא לא ידעה מה פירושה של המילה הָרָאמִי – ממזרה, וכן לא היתה מבוגרת דיה לעמוד על העוול שבדבר, להבין שעושי ההָרָאמִי הם האשמים, לא ההָרָאמִי עצמו, שחטאו היחיד הוא שנולד. מה שמריאם הסיקה בכל־זאת מנימת קולה של ננה כשאמרה את המילה, הוא שלהיות הָרָאמִי זה דבר מכוער, דוחה, כמו חרק, כמו התיקנים המתרוצצים שננה תמיד קיללה וטאטאה החוצה מהקוֹלבָּה.

אחר־כך, כשבגרה יותר, הבינה מריאם גם הבינה. הדרך שבה ננה ביטאה את המילה – היא ירקה את המילה יותר משאמרה אותה – היא שהביאה את מריאם לחוש את עוקצה במלואו. היא תפשה אז למה התכוונה ננה, שהָרָאמִי זה דבר לא רצוי. שהיא, מריאם, היא ברייה לא־חוקית שלעולם לא תהיה לה טענה חוקית לדברים שיש לאנשים, דברים כמו אהבה, משפחה, בית, עובדת היותם רצויים.

ג׳אליל מעולם לא קרא למריאם בשם הזה. ג׳אליל אמר שהיא הפרח הקטן שלו. הוא אהב להושיב אותה על ברכיו ולספר לה סיפורים, כמו בפעם ההיא, כשהוא סיפר לה שהָרָאט, העיר שמריאם נולדה בה ב־1959, היתה לפנים ערש התרבות הפרסית, ביתם של סופרים, ציירים וצופים – מיסטיקנים אסלאמים.

״לא יכולת למתוח שם רגל בלי לבעוט בישבן של איזה משורר,״ צחק.

ג׳אליל סיפר לה סיפור על המלכה גווהָאר שָׁאד, שהקימה את צריחי המסגדים המפורסמים כשיר הלל מלא אהבה להראט כבר במאה החמש־עשרה. הוא תיאר באוזניה את שדות החיטה הירוקים של הראט, את הבוסתנים והגפנים הכבדות מענבים דשנים ואת הבזארים של העיר, ההומים והמקורים בכיפות.

״יש שם עץ פיסטוק,״ אמר ג׳אליל יום אחד, ״ומתחתיו, מריאם ג׳ו, קבור מי אם לא המשורר הגדול גַ׳אמִי.״ הוא רכן אליה ולחש,

ננה הניחה את קערית מזון התרנגולות. היא הרימה את סנטרה של מריאם באצבע.

"הביטי בי, מריאם."

מריאם עשתה כדבריה בעל כורחה.

ננה אמרה, "למדי זאת עכשיו, ולמדי היטב, בתי: כמו מחט של מצפן שמצביעה על הצפון, כך אצבעו המאשימה של גבר תמיד תמצא אישה. תמיד. זכרי זאת, מריאם."

מזכוכית. בימי שלישי, סיפר ג׳אליל יום אחד, מקבלים הילדים גלידה חינם במזנון.

ננה חייכה בינה לבינה לשמע דבריו. היא המתינה עד שעזב את הקוֹלבָּה ורק אז צָחקקה במרירות ואמרה, ״ילדים של זרים מקבלים גלידה. מה את מקבלת, מריאם? סיפורים על גלידה.״

נוסף על בית־הקולנוע היו לג׳אליל אדמה בקַארוֹק, אדמה בפַארא, שלוש חנויות שטיחים, חנות בגדים ובּיוּאיק רוֹדמָסטֶר שחורה משנת 1956. הוא היה אחד האנשים המקושרים ביותר בהראט, ידידו של ראש העיר ושל מושל המחוז. היו לו טבח, נהג ושלושה סוכני בית.

ננה היתה אחת מסוכנות הבית. עד שבטנה החלה לתפוח.

כשזה קרה, אמרה ננה, בלעו הפיות הפעורים של משפחת ג׳אליל את כל האוויר של הראט. הורי נשותיו נשבעו שדם יישפך. הנשים דרשו שהוא ישליך אותה החוצה. אביה של ננה עצמה, שהיה סתת אבן צנוע בכפר הסמוך גוּל־דַאמַאן, התכחש לה. עטוי קלון הוא ארז את חפציו, עלה על אוטובוס לאיראן ואיש לא ראה אותו ולא שמע ממנו עוד.

״לפעמים,״ אמרה ננה פעם, השכם בבוקר אחד, שעה שהאכילה את התרנגולות מחוץ לקוֹלבָּה, ״אני חושבת לעצמי, שהלוואי שלאבא שלי היה האומץ להשחיז אחד מהסכינים שלו ולעשות מה שראוי ומכובד. זה היה אולי עדיף בשבילי.״ היא העיפה עוד מלוא החופן זרעונים אל תוך הלול, השתתקה לרגע והסתכלה במריאם. ״ואולי גם בשבילך. זה היה חוסך לך את הצער שבידיעה שאת מה שאת. אבל הוא היה פחדן, אבא שלי. לא היה לו הדיל, האומץ לעשות את זה.״

גם לג׳אליל לא היה הדיל לעשות את מה שראוי ומכובד, אמרה ננה. להתעמת עם המשפחה שלו, עם נשותיו והוריהן, ולקבל על עצמו אחריות למעשיו. במקום זאת, מאחורי דלתות סגורות, נרקחה עסקה להצלת הכבוד. למחרת היום הוא ציווה עליה לפנות את חפציה הדלים מאגף מגורי המשרתים, שם התגוררה, ושלח אותה לדרכה.

״את יודעת מה הוא אמר לנשותיו, להגנתו? שאני כפיתי את עצמי עליו. שאני האשמה. דידי? את מבינה? זה נקרא להיות אישה בעולם הזה.״

"ותאמיני לי," אמרה ננה, "אביך נשם לרווחה כשעפתי לו מהעיניים. זה התאים לו בהחלט."

מוהסין, בנו הבכור של ג'אליל מאשתו הראשונה חַדיגָ'ה, הוא שהציע את קרחת היער. היא שכנה בפאתי גוּל־דאמאן. כדי להגיע לשם היה צריך לטפס על ההר בדרך עפר מתולמת שהסתעפה מהכביש הראשי שבין הראט לגול־דאמאן. משני צדיה של דרך העפר צמח עד לגובה הברכיים עשב מנוקד בפרחים לבנים וצהובים. הדרך התפתלה במעלה ההר והוליכה אל שדה שטוח, שם התנשאו אל על עצי צפצפה ממינים שונים ושיחי בר צמחו בקבוצות. משם, כשמביטים מעלה, היה אפשר לראות משמאל את קצותיהם החלודים של להבי טחנת הקמח של גול־דאמאן, ומימין, את הֶראט כולה פרושה מתחת. השביל הסתיים במאונך לנחל רחב ועתיר טרוטות, שזרם מטה מהרי סַאפיד־קוֹ המקיפים את גול־דאמאן. במרחק מאתיים מטרים במעלה הנחל, בכיוון ההרים, היתה חורשה מעגלית של עצי ערבה בוכייה. במרכז, בצל הערבות, היתה קרחת היער.

ג'אליל הלך לשם, להעיף מבט. כשחזר אמרה ננה שהוא נשמע כמו סוהר שמתפאר בקירות הנקיים וברצפות המבהיקות של בית־כלאו.

"וכך בנה לנו אביך את חור העכברושים הזה."

ננה כמעט נישאה פעם, כשהיתה בת חמש־עשרה. המחזר היה בחור משִׁינְדַאנְד, מוכר תוכים צעיר. מריאם שמעה את הסיפור מננה עצמה, ואף שננה התייחסה לכך בביטול, לפי הכיסופים שניצתו בעיניה ידעה מריאם שהיא היתה מאושרת. אולי בפעם היחידה בחייה, באותם ימים של לפני חתונתה, ננה היתה מאושרת באמת.

כשננה סיפרה את הסיפור, ישבה מריאם על ברכיה ודמיינה את אמהּ מודדת שמלת כלולות. בעיני רוחה היא ראתה אותה רכובה על סוס, מחייכת בביישנות מאחורי שמלה ירוקה עם רעלה, כפות ידיה אדומות מחֶנָּה, פסוקת שׂערה בזוקה באבקת כסף, וצמותיה מהודקות במוהל עצים. היא ראתה נגנים נושפים בחליל שַׁאהנאי ומכים על תופי דוֹהוֹל, ילדי רחוב שורקים ודולקים אחריהם.

פרק 2

"בשביל ג'אליל ונשותיו הייתי יַבְּלית. לענה. גם את. ואת אפילו עוד לא נולדת."

"מה זה לענה?" שאלה מריאם.

"זה עשב שוטה," השיבה ננה. "משהו שעוקרים ומשליכים."

מריאם הזדעפה בתוך־תוכה. ג'אליל לא התייחס אליה כמו אל עשב שוטה. אף פעם לא. אבל מריאם חשבה שטוב תעשה אם תבליג ולא תמחה.

"שלא כמו עשבים שוטים, אותי היה צריך לשתול מחדש, את מבינה, לתת לי מזון ומים. בזכותך. זאת היתה העסקה שג'אליל עשה עם משפחתו."

ננה אמרה שהיא סירבה לגור בהראט.

"בשביל מה? כדי לראות איך הוא מסיע את נשותיו הקינצ'יני בחוצות העיר כל היום?"

היא אמרה שהיא גם לא תגור בבית הריק של אביה, בכפר גול־דאמאן, ששכן על גבעה תלולה, במרחק שני קילומטרים מצפון להראט. היא אמרה שהיא רוצה לגור במקום נידח כלשהו, מנותק, שם השכנים לא ילטשו עיניים בבטנה, לא יצביעו עליה ולא יצחקו לה, או גרוע מזה, יציקו לה במסווה של טוב־לב כוזב.

עליה את אחד ההתקפים באמצע הלידה. היא שכבה לגמרי לבדה על רצפת הקוֹלבָּה, סכין לצדה וגופה שטוף זיעה.

"כשהכאב החריף, נשכתי כרית וצרחתי אל תוכה עד שנעשיתי צרודה. ועדיין איש לא בא לנגב לי את הפנים או לתת לי כוס מים. ואת, מריאם ג'ו, לך לא בער שום דבר. כמעט יומיים שכבתי בגללך על הרִצפה הקשה. לא אכלתי ולא ישנתי, רק לחצתי והתפללתי שתצאי כבר."

"סליחה, ננה."

"חתכתי את חבל הטבור בינינו בעצמי. לכן הכנתי סכין."

"סליחה."

בשלב הזה העלתה ננה על פניה תמיד חיוך אֵטי ולֵאה, חיוך של האשמה מתמשכת או של סליחה מסויגת, מריאם לא הצליחה להחליט. לא עלה על דעתה של מריאם הצעירה להרהר בחוסר ההגינות שיש בצורך להתנצל על דרך לידתה שלה.

משעלה הדבר על דעתה של מריאם לבסוף, כשהיתה כבת עשר, היא לא האמינה עוד לסיפור הזה על לידתה. היא האמינה לגרסה של ג'אליל, אשר לפיה, אף שנעדר באותה עת, הוא דאג שננה תאושפז בבית־חולים בהראט, שם טיפל בה רופא. היא שכבה על מיטה נקייה בחדר מואר היטב. ג'אליל נד בראשו בעצב כשמריאם סיפרה לו על הסכין.

מריאם גם התחילה לפקפק אם אכן גרמה לאמה סבל במשך יומיים תמימים.

"אמרו לי שהכול נגמר בתוך פחות משעה," אמר ג'אליל. "היית בת טובה, מריאם ג'ו. אפילו בלידתך היית בת טובה."

"הוא בכלל לא היה שם!" ירקה ננה את המילים. "הוא היה בתַאכת־אֵ־סַפָּר, רכב על סוסים עם החברים היקרים שלו."

כשהודיעו לו שנולדה לו בת חדשה, אמרה ננה, משך ג'אליל בכתפיו, המשיך להבריש את רעמת סוסו ונשאר בתַאכת־אֵ־סַפָּר עוד שבועיים.

"האמת היא שהוא אפילו לא החזיק אותך על הידיים עד שהיית

ואז, שבוע לפני יום החתונה, נכנס ג׳ין אל גופה של ננה. את זאת לא היה צריך לתאר למריאם. לזה היא היתה עדה די פעמים, ראתה אותו במו עיניה: ננה מתמוטטת לפתע, גופה מתכווץ, נקשח, עיניה מתגלגלות לאחור, זרועותיה ורגליה רועדות כאילו טלטל אותה משהו מבפנים, הקצף שבפיה לבן, ולפעמים ורוד מדם. ואז הישנוניות, חוסר ההתמצאות המפחיד. המלמול הלא־עקבי.

כשנודע הדבר בשינדאנד, ביטלו מוכר התוכים ומשפחתו את החתונה.

״הם נבהלו.״ כך הגדירה זאת ננה.

שמלת הכלולות הוטמנה בקרן זווית. אחרי כן לא היו עוד מחזרים.

ג׳אליל ושניים מבניו, פַּרהַאד ומוהסין, בנו בקרחת היער קוֹלבָּה קטנה, שם עשתה מריאם את חמש־עשרה השנים הראשונות לחייה. הם בנו אותה מלבנים שיובשו בשמש וטייחו אותה בבוץ ובקש. היו בה שתי מיטות צרות, שולחן עץ, שני כיסאות זקופי גב, חלון, ומדפים שמוסמרו אל הקירות, עליהם הניחה ננה סירי חרס ואת מערכת התה הסינית האהובה עליה. ג׳אליל הביא תנור חדש מברזל יצוק לחורף, וערם גזירי עצים מאחורי הקוֹלבָּה. הוא הוסיף טַנדוּר לאפיית לחם בחוץ, ולול תרנגולות עם גדר סביבו. הוא הביא כמה עזים ובנה להן אבוס. הוא הורה לפרהאד ולמוהסין לחפור בור עמוק במרחק מאה מטרים מחוץ לעיגול הערבות ולבנות מעליו בית־שימוש.

ג׳אליל היה יכול לשכור פועלים שיבנו את הקוֹלבָּה, אמרה ננה, אבל הוא לא עשה זאת.

״ככה הוא העניש את עצמו.״

לפי מה שננה סיפרה על לידתה את מריאם, איש לא בא לעזור לה. זה קרה ביום לח ומעונן באביב של 1959, אמרה, השנה העשרים ושש בארבעים שנות מלכותו החפות ברובן מאירועים של המלך זַאהֶר שַׁאה. היא אמרה שג׳אליל לא טרח להזעיק רופא ואפילו לא מיילדת, אף־על־פי שידע שהג׳ין עלול להיכנס לגופה ולהביא

פרק 3

אחד הזיכרונות המוקדמים ביותר של מריאם היה קול החריקה של שלושת גלגלי הברזל של מריצה שקרקשו על אבנים. המריצה באה פעם בחודש, מלאה באורז, קמח, תה, סוכר, שמן בישול, סבון, משחת שיניים. דחפו אותה שניים מאחיה למחצה של מריאם, בדרך־כלל מוהסין וראמין, לפעמים ראמין ופרהאד. לאורך דרך העפר, על אבנים וחצץ, סביב בורות ושיחים, דחפו הבנים את המריצה לפי תור עד שהגיעו לנחל. שם היה צריך לרוקן את המריצה ולהעביר את המצרכים בידיים אל הגדה הנגדית. אחר־כך היו הבנים מעבירים את המריצה אל עברו האחר של הנחל ומעמיסים אותה שוב. עוד מאתיים מטרים של דחיפה באו לאחר מכן, והפעם דרך עשב גבוה וצפוף וסביב סבכי שיחים. צפרדעים סרו מדרכם בקפיצות. האחים גירשו יתושים מפניהם המיוזעות.

"יש לו משרתים," אמרה מריאם. "הוא יכול לשלוח משרת."

"ככה הוא מעניש את עצמו," אמרה ננה.

קול המריצה משך את מריאם וננה החוצה. מריאם זכרה תמיד איך נראתה ננה ב"יום האספקה": גבוהת קומה, גרומה ויחפה, נשענת על משקוף הדלת, עיני האגוז שלה צרות לכדי סדק וידיה שלובות לפניה בהתרסה ובלגלוג.

בת חודש. וגם אז הוא רק העיף מבט, העיר משהו על הפנים הארוכות שלך והחזיר לי אותך."

מריאם התחילה לא להאמין גם לחלק הזה של הסיפור. נכון, הודה ג'אליל, הוא רכב על סוסים בתַאכת־אֶ־סַפָּר, אבל כשבישרו לו את החדשות, הוא לא משך בכתפיו. הוא קפץ על האוכף ורכב בחזרה להראט. הוא הרימה בזרועותיו, העביר את אגודלו על גבות עיניה הקשׂקשׂיות ופיזם לה שיר ערש. מריאם לא דמיינה את ג'אליל אומר שפניה ארוכות מדי, אם כי הן אמנם היו ארוכות.

ננה אמרה שהיא שבחרה את השם מריאם, כי הוא היה שם אמה. ג'אליל אמר שהוא בחר בשם כי מריאם, חבצלת, הוא פרח יפה.

"הכי אהוב עליך?" שאלה מריאם.

"טוב, אחד האהובים עלי," אמר בחיוך.

בבקרים הן התעוררו לקול פעיית הכבשים במרחק ולשריקת החליל הדקה, שעה שרועי גוֹל־דאמאן הוליכו את עדריהם לרעות בעשב שכיסה את צלעות ההר. מריאם וננה חלבו את העִזים, האכילו את התרנגולות ואספו ביצים. הן אפו יחד לחם. ננה לימדה אותה איך ללוש בצק, איך להבעיר את הטַנדוּר ולהדביק את הבצק המרודד אל פְּנים דופנותיו. ננה לימדה אותה גם לתפור ולבשל מגוון תבשילי אורז עם כל התוספות: נזיד שאלק׳ם עם לפת, סַבְּזי תרד, כרובית בזנגוויל.

ננה לא הסתירה את אי־חיבתה לאורחים ולאנשים בכלל, אבל היו כמה נבחרים שהיא הוציאה מהכלל הזה. וכך היה ראש גוֹל־דאמאן, האַרבַּאבּ של הכפר, חביב חאן, איש מזוקן עם ראש קטן וכרס גדולה, שבא אחת לחודש, ובעקבותיו משרת שנשא תרנגולת, לפעמים סיר אורז קיצ׳ירי עם עדשים אדומות או סל ביצים צבועות למריאם.

וכן היתה זקנה עגלגלה, שננה קראה לה ביבי ג׳ו ושבעלה המנוח היה סתת אבן וחבר של אביה של ננה. ביבי ג׳ו היתה מלווה תמיד באחת משש כלותיה ונכד או שניים. היא צלעה והתנשפה כשחצתה את קרחת היער ועשתה הצגה גדולה כשעיסתה את ירכה והתיישבה באנחת כאב על הכיסא שננה קירבה אליה. גם ביבי ג׳ו הביאה תמיד משהו למריאם, קופסת ממתקי דישלֶמֶה או סלסילת חבושים. לננה היא הביאה תחילה קובלנות על בריאותה המתרופפת ואחר־כך רכילות מהֶראט ומגוֹל־דאמאן, שהיא מסרה באריכות ובהתלהבות, שעה שכלתה ישבה והקשיבה בשקט ובצייתנות מאחוריה.

אבל החביב על מריאם יותר מכולם, פרט לג׳אליל כמובן, היה מוּלָה פָּאיזוּללה, מלמד הקוראן הקשיש של הכפר, האָקוּנד שלו. הוא בא פעם־פעמיים בשבוע מגוֹל־דאמאן ללמד את מריאם את חמש תפילות הנָמָאז היומיות ולהדריך אותה בדקלום פסוקי קוראן, בדיוק כשם שלימד את ננה בילדותה. מולה פאיזוללה הוא שלימד את מריאם לקרוא, שהשגיח בסבלנות מעל כתפה שעה ששפתיה ביטאו את המילים ללא קול, ואצבעה השתהתה מתחת לכל מילה, לחצה על הדף עד שבסיס הציפורן שלה הלבין, כאילו יכלה לסחוט את

שׂערה הקצוץ והמואר באור השמש היה גלוי וסתור. היא היתה לבושה בחולצה אפורה שלא הלמה את מידתה וכופתרה עד לצוואר. הכיסים היו מלאי אבנים בגודל של אגוז.

הנערים ישבו ליד הנחל שעה שמריאם וננה העבירו את המצרכים אל הקוּלָבָּה. הם ידעו כי מוטב להם שלא יתקרבו למרחק קטן משלושים מטרים, אף שננה היתה קלעית גרועה, ורוב האבנים נחתו הרחק ממטרתן. ננה צעקה על הנערים בזמן שנשאה שקי אורז פנימה, וכינתה אותם בכינויים שמריאם לא הבינה. היא קיללה את אִמותיהם ושיגרה אליהם פרצופים מלאי שנאה. הנערים מעולם לא השיבו בעלבונות משלהם.

מריאם ריחמה על הנערים. ידיהם ורגליהם ודאי עייפות כל־כך מלדחוף את המשא הכבד הזה, חשבה בחמלה. היא היתה שמחה אילו הורשתה להציע להם מעט מים. אבל היא החרישה, ואם הם נופפו אליה בידם, היא לא השיבה בנפנוף. פעם, כדי לשמח את ננה, מריאם אפילו צעקה על מוּהסין, אמרה לו שהפה שלו נראה כמו תחת של לטאה, ואחר־כך התייסרה מרגשי אשמה, כלימה ופחד שהוא יספר לג׳אליל. אבל ננה צחקה בכל פה, חשפה בתוך כך את השן הקדמית הרקובה שלה, צחקה וצחקה כל־כך עד שמריאם חששה שהיא תשקע באחד מהתקפיה. אחר־כך היא הסתכלה במריאם ואמרה, ״את בת טובה.״

כשהמריצה היתה ריקה, דִשדשו הנערים לאחור ודחפו אותה משם. מריאם היתה ממתינה ומתבוננת בהם עד שנעלמו בתוך העשב הגבוה והעשבים הפורחים.

״את באה?״

״כן, ננה.״

״הם צוחקים ממך. כן. אני שומעת אותם.״

״אני באה.״

״את לא מאמינה לי?״

״הנה אני.״

״את יודעת שאני אוהבת אותך, מריאם ג׳ו.״

"אני מתכוונת לבית־ספר אמיתי, אקונד סאהיב. עם כיתה. כמו הילדים האחרים של אבי."

מולה פאיזוללה נעצר על עומדו.

בשבוע שלפני כן באה ביבי ג'ו עם החדשות שבנותיו של ג'אליל, סעידה ונאהיד, הולכות לבית־הספר לבנות "מהרי" בהראט. מאז התגלגלו בראשה של מריאם מחשבות על כיתות ומורים, לעיני רוחה עלו תמונות של מחברות עם דפים ושורות, טורים של מספרים ועטים שעושים סימנים, סימנים עבים. היא דמיינה את עצמה בכיתה עם ילדות אחרות בנות גילה. מריאם נכספה להצמיד סרגל אל דף ולמתוח קווים חשובים למראֶה.

"זה מה שאת רוצה?" שאל מולה פאיזוללה והסתכל בה בעיניו הלחות הרכות, כשידיו שלובות מאחורי גבו השפוף וצל הטורבן שלראשו נח על חלקת נוריות רעננות.

"כן."

"ואת רוצה שאבקש מאמך רשות."

מריאם חייכה. פרט לג'אליל, אמרה בלבה, אין נפש בעולם שמבינה אותה טוב יותר מהמורה הזקן.

"אם כך, מה אוכל לעשות? אלוהים בחוכמתו נתן לכל אחד מאיתנו חולשות, והגדולה בין חולשותי הרבות היא, שאני לא מסוגל לסרב לך, מריאם ג'ו," אמר וטפח על לחיה באצבע שגרונית אחת.

אבל אחר־כך, כשפנה אל ננה, היא הטילה מידה את הסכין שקצצה בו בצלים, ושאלה, "בשביל מה?"

"אם הילדה רוצה ללמוד, הרשי לה, יקירתי. אפשרי לילדה לרכוש השכלה."

"ללמוד? מה ללמוד, מולה סאהיב?" שאלה ננה בתקיפות. "מה יש כבר ללמוד?" היא שלחה מבט חטוף בכיוון מריאם.

מריאם השפילה את עיניה אל כפות־ידיה.

"מה הטעם לשלוח ילדה כמוך לבית־ספר? זה כמו לצחצח מִרקקה. ואת לא תלמדי שום דבר בעל ערך בבתי־הספר האלה. יש רק דבר אחד שאישה כמוך וכמוני צריכה לדעת לעשות בחיים, ואת זה לא מלמדים בבית־הספר. הביטי אלי."

הפירוש מתוך הסמלים. מולה פאיזוללה הוא שהחזיק את ידה, הנחה את העיפרון שאחזה לאורך העלייה, העיקול או הנקודות של כל אות.

הוא היה זקן קיפח וכפוף גו עם חיוך חסר שיניים וזקן לבן שהגיע עד לטבורו. בדרך־כלל בא לבדו אל הקוֹלבָּה, אם כי לעִתים נלווה אליו בנו זהוב השיער חָמזָה, שהיה מבוגר ממריאם בשנים אחדות. כשהופיע בקוֹלבָּה, נשקה מריאם את ידו של מולה פאיזוללה – והרגישה כאילו נישקה עֵרמה של זרדים עטויה בשכבת עור דקה – והוא מִצדו נשק לרום מצחה, לפני שהם נכנסו פנימה לשיעור הקבוע. אחר־כך ישבו שניהם מחוץ לקוֹלבָּה, אכלו צנוברים ולגמו תה ירוק ובתוך כך התבוננו בבולבולים המעופפים מעץ לעץ. לפעמים הלכו לטייל בין עלי הברונזה הנשורים ושיחי אלמונים, לאורך הנחל ובכיוון ההרים. אגב טיול סובב מולה פאיזוללה את חרוזי מחרוזת הטַאסְבֶּה שלו, ובקולו הרוטט סיפר למריאם סיפורים על כל הדברים שראה בנעוריו, כמו נחש דו־ראשי שמצא באיראן, בגשר הקשת השלושים ושלושה שבאיספהאן; או על האבטיח שהוא חצה פעם מחוץ למסגד הכחול במאזאר, אשר זרעיו יצרו את המילים אללה בחצי אחד, ואפבָּר באחר.

מולה פאיזוללה הודה שלפעמים הוא עצמו אינו מבין את פירושן של המילים בקוראן. אבל אמר שהוא אוהב את הצלילים הקסומים שהמילים הערביות עושות בזמן שהן מתגלגלות מלשונו. הוא אמר שהן מנחמות אותו, מרגיעות את לִבּוֹ.

"הן ינחמו גם אותך, מריאם ג'ו," אמר. "את יכולה לקרוא להן בעת צרה, והן לא יאכזבו אותך. מילותיו של האל לעולם לא יבגדו בך, ילדתי."

מולה פאיזוללה גם הקשיב לסיפורים, לא רק סיפר אותם. כאשר מריאם דיברה, תשומת־לבו מעולם לא נדדה. הוא הִנהן לאִטו וחייך בהכרת טובה, כאילו הוענקה לו זכות־יתר מיוחלת. למריאם היה קל לספר למולה פאיזוללה דברים שלא הרהיבה עוז לספר לננה.

יום אחד, בעת שטיילו, אמרה לו מריאם שהיתה רוצה מאוד שירשו לה ללכת לבית־הספר.

פרק 4

מריאם אהבה שבאו אורחים לקולבָּה. הארבּאב של הכפר והמתנות שהביא, ביבי ג׳ו וירכה הכואבת והרכילות האינסופית שבפיה, וכמובן, מולה פאיזוללה. אבל לא היה איש, אף לא אחד, שמריאם התגעגעה לראותו יותר מאשר את ג׳אליל.

החרדה החלה בימי שלישי בלילה. שנתה של מריאם נדדה, מחשש שמא עסקים כלשהם ימנעו מג׳אליל לבוא ביום חמישי, והיא תצטרך לחכות עוד שבוע תמים כדי לראותו. בימי רביעי היא פסעה הלוך ושוב בחוץ סביב הקולבָּה, והשליכה בהיסח הדעת מזון עופות אל תוך הלול. היא יצאה לטיולים חסרי מטרה, קטפה עלי כותרת של פרחים וחבטה ביתושים שעקצו את זרועותיה. לבסוף, בימי חמישי, כל שיכלה לעשות היה לשבת ליד גדר אבן, לנעוץ את מבטה בנחל ולהמתין. אם ג׳אליל איחר, פחד נורא הלך ומילא אותה. ברכיה היו נחלשות והיא היתה צריכה לגשת ולשכב היכנשהו.

ואז היתה ננה קוראת, ״הנה הוא בא, אבין. בכל תפארתו.״

מריאם היתה מזנקת על רגליה כשהבחינה בו מדלג על אבנים מעבר לנחל, כולו חיוכים ונפנופי ידיים לבביים. מריאם ידעה שננה מתבוננת בה, עוקבת אחרי תגובתה, ותמיד נדרש ממנה מאמץ להישאר בפתח הדלת, לחכות, ולהתבונן בו כשעשה לאַטו את דרכו

"את לא צריכה לדבר אליה ככה, ילדתי," אמר מולה פאיזוללה.

"הביטי אלי."

מריאם עשתה כמצוותה.

"רק דבר אחד עליה ללמוד. והוא: טַהַאמול. לסבול."

"לסבול מה, ננה?"

"אין לך סיבה לדאוג," אמרה ננה. "בזה לא יהיה לך שום מחסור."

היא המשיכה וסיפרה איך נשותיו של ג'אליל קראו לה בתו המכוערת והנחותה של סתת אבן. איך הן אילצו אותה לכבס בחוץ בקור עד שפניה קהו ואצבעותיה צרבו.

"זאת מנת חלקנו בחיים, מריאם. נשים כמונו. אנחנו סובלות. זה כל מה שיש לנו. את מבינה? ומלבד זאת, יצחקו עלייך בבית־הספר. כן. יקראו לך הָרָאמִי. יגידו עלייך את הדברים האיומים ביותר. לא אתן את ידי לזה."

מריאם הֵנהנה.

"ולא עוד דיבורים על בית־ספר. את כל מה שיש לי. אני לא אאבד אותך לטובתם. הביטי אלי. לא עוד דיבורים על בית־ספר."

"תחשבי בהיגיון. באמת. אם הילדה רוצה..." פתח מולה פאיזוללה ואמר.

"ואתה, אקונד סאהיב, עם כל הכבוד, אתה אמור לדעת שמוטב לא לטפח את הרעיונות המטופשים האלה שיש לה בראש. אם היא באמת יקרה לך, שכנע אותה שמקומה כאן, בבית עם אמה. אין שם בחוץ שום דבר בשבילה. שום דבר פרט לדחייה ולשברון לב. אני יודעת, אקונד סאהיב. אני יודעת."

שאשתו הצעירה ביותר, נַרגִיס, מצפה לילדה השלישי, חייך ג׳אליל בנימוס והִנהן.

״אתה בוודאי מאושר,״ אמרה ננה. ״כמה יהיו לך עכשיו? עשרה, נכון, מַאשַאללה? עשרה?״

ג׳אליל אמר, כן, עשרה.

״אחד־עשר אם סופרים את מריאם, כמובן.״

אחר־כך, לאחר שג׳אליל הלך הביתה, היתה למריאם ולננה מריבה קטנה על הנושא הזה. מריאם אמרה שהיא הערימה עליו.

לאחר שלגמו תה עם ננה, הלכו מריאם וג׳אליל תמיד לדוג בנחל. הוא לימד אותה איך להטיל את החכה, איך לגלול אותה ולהביא את הטרוטה. הוא לימד אותה את הדרך הנכונה לנקות את קרביו של דג טרוטה, להפריד את הבשר מהעצם בתנועה אחת. הוא צייר לה ציורים שעה שהמתינו לתפיסה, הראה לה איך לצייר פיל בקו אחד, בלי להרים את העט מהנייר. הוא לימד אותה חרוזים. יחד הם שרו:

אמבט ציפורים ופרחי שושן,
ניצב ניצב לו בלב הגן,
דג על השפה ישב ושתה,
החליק לתוך המים וטבע.

ג׳אליל הביא גזירים מהעיתון של הראט איטיפָּאק־אי־אסלאם, וקרא לה מתוכם. הוא היה החוליה המקשרת של מריאם, ההוכחה שלה לקיומו של עולם גדול מעבר לקוֹלבָּה, מעבר לגוּל־דאמאן וגם להראט, עולם של נשיאים עם שמות בלתי ניתנים להגייה ומוזיאונים וכדורגל וטילים שנעים במסלולים סביב כדור־הארץ ונוחתים על הירח, וכל יום חמישי הביא איתו ג׳אליל אל הקוֹלבָּה פיסה מהעולם ההוא.

הוא זה שסיפר למריאם בקיץ 1973, כשהיתה בת ארבע־עשרה, שהמלך זָאהֶר שַאה, ששלט מארמונו בקאבול במשך ארבעים שנה, הודח בהפיכה ללא שפיכות דמים.

״בן־דודו דָאוּד חַאן עשה זאת, בעת שהמלך היה באיטליה וקיבל שם טיפול רפואי. את זוכרת את דאוד חאן, נכון? סיפרתי לך עליו.

אליה. לא לרוץ אליו. היא ריסנה את עצמה, התבוננה בו בסבלנות כשחצה את חלקת העשב הגבוה, מקטורנו תלוי לו על כתפו ועניבתו האדומה מתנפנפת ברוח.

כשנכנס אל קרחת היער, היה ג׳אליל שומט את מקטורנו על הטַנדוּר ופותח את זרועותיו. מריאם היתה רצה אליו לבסוף והוא היה תופס אותה בבתי שחייה ומרימהּ אל על. מריאם היתה מצווחת.

כשהיא תלויה באוויר היתה מריאם רואה את פניו של ג׳אליל מורמות מתחתיה, את עיקול חיוכו הרחב, את מפרץ השיער על מצחו, את סנטרו החצוי – כיס מושלם לקצה הזרת שלה – ואת שיניו, הצחורות ביותר בעיר שכולה טוחנות מרקיבות. היא אהבה את שפמו הגזוז בקפידה, והיא אהבה שהוא תמיד, בלי קשר למזג האוויר, לבוש בחליפה בביקוריו – חליפה בצבע חום־כהה, הצבע החביב עליו, עם המשולש הלבן של ממחטה בכיס החזה וגם כפתורי חפתים, ועניבה, אדומה בדרך־כלל, שהוא השאיר רפויה. מריאם ראתה גם את עצמה, משתקפת בחום עיניו של ג׳אליל: שׂערה מתבדר ברוח, פניה בוהקות מהתרגשות, והשמים מאחוריה.

ננה אמרה שבאחד הימים הוא יחטיא, ושהיא, מריאם, תחליק מבין אצבעותיו, תיפול ארצה ותשבור עצם. אבל מריאם לא האמינה שג׳אליל יפיל אותה. היא האמינה שהיא תמיד תנחת בשלום אל תוך ידיו הנקיות והמטופחות של אביה.

הם ישבו מחוץ לקוּלבָּה, בצל, וננה הגישה להם תה. ג׳אליל והיא הכירו זה בנוכחותו של זה בחיוך נבוך ובמנוד ראש. ג׳אליל מעולם לא העלה את עניין יידוי האבנים של ננה ולא את קללותיה.

למרות כל מה שאמרה נגדו בהֶעְדרו, נהגה ננה באיפוק ובנימוס כשג׳אליל ביקר בביתן. שׂערה היה חפוף תמיד. היא צָחצחה את שיניה, לבשה לכבודו את החיג׳אב הטוב ביותר שלה. היא ישבה בשקט על כיסא מולו וידיה שלובות על ברכיה. היא לא הישירה אליו מבט ומעולם לא השתמשה בשפה גסה בנוכחותו. כשצחקה, כיסתה את פיה באגרופה כדי להסתיר את השן הפגומה.

ננה שאלה על עסקיו. ועל נשותיו. כשאמרה לו ששמעה מביבי ג׳ו

את עצמה מגישה לו מגבת כשהוא מתגלח, אומרת לו מתי נחתך. היא היתה חולטת לו תה. היא היתה תופרת את כפתוריו החסרים. הם היו יוצאים יחד לטיולים בהראט, בבזאר המקורה בכיפה שלדברי ג׳אליל אפשר למצוא בו כל מה שרוצים. הם היו נוסעים במכוניתו ואנשים היו מצביעים עליהם ואומרים, ״הנה ג׳אליל חאן ובתו.״ הוא היה מראה לה את העץ המפורסם שמשורר קבור תחתיו.

יום אחד, בקרוב, היא תגיד לג׳אליל את הדברים האלה. וכשהוא ישמע, כשיראה כמה הוא חסר לה בהעדרו, הוא ודאי ייקח אותה איתו. הוא יביא אותה להראט, לחיות בביתו, בדיוק כמו ילדיו האחרים.

הוא היה ראש הממשלה בקאבול כשנולדת. בכל מקרה, אפגניסטן היא כבר לא מונרכיה, מריאם. את מבינה, היא עכשיו רפובליקה, ודאוד חאן הוא הנשיא. יש שמועות שהסוציאליסטים בקאבול עזרו לו לתפוס את השלטון. תביני, לא שהוא סוציאליסט בעצמו, אלא שהם עזרו לו. זאת בכל אופן השמועה."

מריאם שאלה אותו מה זה סוציאליסט, וג'אליל התחיל להסביר, אבל מריאם בקושי שמעה אותו.

"את מקשיבה?"

"כן."

הוא ראה אותה מסתכלת בבליטה שבכיס הצדדי של מעילו. "אה, בוודאי. טוב. אז בבקשה, בלי עיכובים נוספים."

הוא דלה מכיסו קופסה קטנה ונתן לה אותה. הוא עשה זאת מעת לעת, הביא לה מתנות קטנות. צמיד נחושת אדום פעם אחת, מחרוזת עם חרוזי אבן לאפיז כחולים באחרת. באותו יום פתחה מריאם את הקופסה ומצאה בה תליון בצורת עלה שמטבעות זעירים מגולפים בצורות של ירחים וכוכבים היו תלויים עליו.

"ענדי אותו לצווארך, מריאם ג'ו."

היא עשתה כן. "מה דעתך?"

ג'אליל קרן. "אני חושב שאת נראית כמו מלכה."

לאחר שהלך ראתה ננה את התליון לצווארה של מריאם.

"תכשיטים של נוודים," אמרה. "ראיתי איך הם עושים אותם. הם מתיכים את המטבעות שאנשים זורקים להם ועושים מזה תכשיטים. נראה אותו, את אביך היקר, מביא לך זהב בפעם הבאה. נראה אותו."

כשהגיע שעתו של ג'אליל ללכת, עמדה מריאם תמיד בפתח הדלת, התבוננה בו כשיצא מקרחת היער, ורוחה נפלה כשחשבה על השבוע שעמד כחפץ ענקי ואיתן בינה לבין ביקורו הבא. מריאם תמיד עצרה את נשימתה כשהתבוננה בו הולך. היא עצרה את נשימתה, ובלְבָּה מנתה את השניות. היא העמידה פנים שעל כל שנייה שלא תנשום, יגמול לה אלוהים בעוד יום עם ג'אליל.

בלילה שכבה מריאם במיטתה הצרה ותהתה איך נראה ביתו בהראט. היא תהתה איך יהיה לגור איתו, לראותו כל יום. היא דמיינה

"אני רוצה שתיקח אותי לקולנוע שלך," אמרה מריאם. "אני רוצה לראות את הסרט המצויר. אני רוצה לראות את הבובה הילד."

מיד חשה מריאם שינוי באווירה. הוריה זעו בכיסאותיהם. מריאם הרגישה שהם מחליפים מבטים.

"זה לא רעיון טוב," אמרה ננה. קולה היה רגוע, נשמעה בו הנימה המאופקת של נימוס שאימצה ליד ג'אליל, אבל מריאם חשה את המבט הקשוח והמאשים.

ג'אליל זע בכיסאו. הוא השתעל, כִּחכח בגרונו.

"את יודעת," אמר, "איכות הסרט לא ממש טובה. וגם לא הקול. והמַקרן אינו פועל כהלכה בזמן האחרון. אולי אמך צודקת. אולי כדאי שתחשבי על מתנה אחרת, מריאם ג'ו."

"אָנֶה," אמרה ננה. "את רואה? אביך מסכים איתי."

אבל אחר־כך, ליד הנחל, אמרה מריאם, "קח אותי."

"את יודעת מה?" אמר ג'אליל. "אשלח מישהו שיבוא וייקח אותך. אדאג שישיגו לך מקום טוב ואת כל הממתקים שתרצי."

"לא. אני רוצה שאתה תיקח אותי."

"מריאם ג'ו..."

"ואני רוצה שתזמין גם את האחים והאחיות שלי. אני רוצה להכיר אותם. אני רוצה שכולנו נלך, ביחד. זה מה שאני רוצה."

ג'אליל נאנח. הוא הסיט את מבטו אל ההרים.

מריאם זכרה שהוא סיפר לה שפניהם של אנשים נראים על המסך גדולים כמו בית, שכאשר מכונית מתרסקת שם, מרגישים כאילו המתכת מתחפרת בעצמות. היא דמיינה את עצמה יושבת במושבי היציע הפרטיים, מלקקת גלידה ולידה אחיה ואחיותיה וג'אליל. "זה מה שאני רוצה," אמרה.

ג'אליל הביט בה אובד עצות.

"מחר. בצהריים. ניפגש בדיוק כאן. בסדר? מחר?"

"בואי הנה," אמר. הוא כרע על ברכיו, משך אותה אליו וחיבק אותה במשך שעה ארוכה מאוד.

פרק 5

"אני יודעת מה אני רוצה," אמרה מריאם לג'אליל.

זה היה באביב 1974, שנתה החמש־עשרה של מריאם. שלושתם ישבו מחוץ לקוֹלבָּה, בחלקה מוצלת בענפי ערבה, על כיסאות מתקפלים מסודרים בצורת משולש.

"ליום הולדתי... אני יודעת מה אני רוצה."

"באמת?" שאל ג'אליל וחייך בעידוד.

שבועיים קודם לכן, בעידודה הנלהב של מריאם, סיפר ג'אליל על סרט אמריקני שמוצג בבית־הקולנוע שלו. זה היה סרט מסוג מיוחד, שהוא קרא לו סרט מצויר. הסרט כולו, אמר ג'אליל, הוא סדרה של ציורים, אלפי ציורים, שאחרי שעושים מהם סרט ומקרינים אותם על מסך, נוצרת אשליה שהם זזים. ג'אליל אמר שהסרט מספר את הסיפור של עושה צעצועים זקן ובודד שהשתוקק מאוד לבן. הוא גילף בובה, בדמות ילד, וזה ניעור באורח פלא לחיים. מריאם ביקשה שיספר עוד, וג'אליל אמר שלזקן ולבובה שלו היו כל מיני הרפתקאות, ושהיה שם מקום שנקרא "אי הפלאות", שילדים רעים הפכו בו לחמורים. בסוף בלע אותם לווייתן, את הבובה ואת אביה. מריאם סיפרה למולה פאיזוללה הכול על הסרט הזה.

האושר שלך מעולם לא היה. ואת לא רוצה שאהיה מאושרת. את לא רוצה חיים טובים בשבילי. את היא זו שיש לה לב שפל.

בקצה קרחת היער היה מקום תצפית, ולשם אהבה מריאם ללכת. היא ישבה שם עכשיו, על עשב יבש וחמים. הראט נראתה לעין מהמקום הזה, פרושה תחתיה כלוח משחק של ילד: גן הנשים בצפון העיר; בזאר צַ׳אר־סוּק וחורבות המצודה העתיקה של אלכסנדר הגדול בדרומה. היא הבחינה בצריחים הרחוקים, שנראו בעיניה כאצבעות מאובקות של ענקים, ודמיינה לעצמה את הרחובות הומי אדם, עגלות, פרדות. היא ראתה סנוניות חגות במעגלים מעל. היא התקנאה בציפורים. הן היו בהראט. הן עפו מעל מסגדיה ושווקיה. אולי הן נחתו על חומות ביתו של ג׳אליל, על מדרגות הכניסה של בית־הקולנוע שלו.

היא הרימה עשרה חלוקי אבן וסידרה אותם בשלושה טורים אנכיים. זה היה משחק ששיחקה עם עצמה מפעם לפעם, כשננה לא הסתכלה. היא הניחה ארבעה חלוקי אבן בטור הראשון, לילדיה של חדיג׳ה, שלושה לילדיה של אַפסון ושלושה בטור השלישי, לילדים של נרגיס. היא הוסיפה טור רביעי. חלוק אבן יחיד, האחד־עשר במספר.

למחרת בבוקר לבשה מריאם שמלה בצבע קרם שהגיעה עד לברכיה, מכנסי כותנה וחיג׳אב ירוק על שׂערה. היא התייסרה מעט בגלל החיג׳אב, כי הוא היה ירוק, צבע שלא הלם את צבע השמלה, אבל הבינה שתיאלץ להסתפק בו, כי הלבן היה מחורר ואכול עש.

היא הציצה בשעון. זה היה שעון מכני ישן עם ספרות שחורות על פנים ירוקות בגון המנטה, מתנה ממולה פאיזוללה. השעה היתה תשע. היא תהתה היכן ננה. היא חשבה לצאת לחפש אותה, אך נחרדה מהעימות, מהמבטים מלאי הכאב. היא ידעה שננה תאשים אותה בבגידה. היא תלעג לה על שאיפות השווא שלה.

מריאם התיישבה. היא ניסתה להעביר את הזמן בציור פיל בקו

תחילה פסעה ננה הלוך ושוב סביב הקוֹלֶבָּה, קפצה ופתחה את אגרופיה.

"מכל הבנות שיכלו להיות לי, מדוע נתן לי אלוהים כפוית טובה שכמוך? אחרי כל מה שסבלתי למענך! איך את מעזה? איך את מעזה לנטוש אותי ככה, הָרָאמִי קטנה ובוגדנית שכמותך!"

אחר־כך היא לעגה.

"איזו ילדה טיפשה את! את חושבת שאת חשובה לו, שאת רצויה בביתו? את חושבת שאת בת בשבילו? שהוא יכניס אותך אליו הביתה? אז אני אגיד לך משהו. לִבּוֹ של גבר הוא דבר שפל מאוד, מריאם. הוא לא כמו רחם של אם. הוא לא ידמם, הוא לא יימַתח כדי להכין לך מקום. אני היחידה שאוהבת אותך. אני כל מה שיש לך בעולם, מריאם, ואחרי מותי לא יהיה לך דבר. לא יהיה לך דבר. ואת שום דבר!"

אחר־כך היא ניסתה רגשי אשמה.

"אני אמות אם תלכי. הג'ין יבוא ואני אקבל את אחד ההתקפים שלי. את תראי, אני אבלע את הלשון שלי ואמות. אל תעזבי אותי, מריאם ג'ו. בבקשה תישארי. אני אמות אם תלכי."

מריאם שתקה.

"את יודעת שאני אוהבת אותך, מריאם ג'ו."

מריאם אמרה שהיא הולכת לטייל.

היא פחדה שאם תישאר, תגיד דברים פוגעים; שהיא יודעת שהג'ין הוא שקר; שג'אליל אמר לה שמה שיש לננה זה מחלה עם שם, ושיש כדורים שיכולים לשפר את המצב. היא היתה עלולה לשאול את ננה מדוע היא מסרבת ללכת לרופאים של ג'אליל, כפי שהתעקש שתעשה, מדוע היא מסרבת לקחת את הכדורים שהוא הביא לה. אילו יכלה לבטא את זה היתה אומרת לננה שנמאס לה להיות כלי, שנמאס לה שמשקרים לה, שטוענים לחזקה עליה, שמנצלים אותה; שנמאס לה מננה שמעוותת את אמיתות חייהן ועושה אותה, את מריאם, לעוד אחת מקובלנותיה נגד העולם.

את פוחדת, ננה, היתה עשויה לומר. את פוחדת שאולי אמצא את

את אצבעותיה על סוסי השיש הנהדרים שעמדו לאורך שולי הברֵכה והסתכלה מטה במים בעיניים מצועפות. היא עקבה במבטה אחרי קבוצת ילדים שהשיטו אוניות נייר. מריאם ראתה פרחים בכל מקום, צבעונים, שושנים, פטוניות, ועלי הכותרת של כולם שטופי שמש. אנשים טיילו בשבילים, ישבו על ספסלים ולגמו תה.

מריאם התקשתה להאמין שהיא אמנם שם. לְבָה הלם מהתרגשות. אילו רק ראה אותה עכשיו מולה פאיזוללה. הוא היה אומר שהיא כל־כך נועזת! כל־כך אמיצה! היא התמסרה לחיים החדשים שהמתינו לה בעיר הזאת, חיים עם אב, עם אחים ואחיות, חיים שבהם יאהבו אותה והיא תשיב אהבה, בלי הסתייגות ובלי סדר יום, בלי בושה.

היא חזרה מלאת מרץ לכביש הראשי הרחב שליד הפארק. היא עברה על פניהם של רוכלים זקנים עם פנים סחופות רוח, שישבו בצֵלם של עצי דולב והביטו בה באדישות מאחורי פירמידות של דובדבנים ותֵלים של ענבים. נערים יחפים רדפו אחרי מכוניות ואוטובוסים ונופפו בידיהם שקיות חבושים. מריאם עמדה בפינת רחוב והתבוננה בעוברים־ושבים. היא לא הבינה איך הם יכולים להיות אדישים כל־כך לפלאות שסביבם.

כעבור זמן־מה אזרה אומץ ושאלה בעל גארי רתומה לסוס קשיש אם הוא יודע איפה גר ג׳אליל, בעל בית־הקולנוע. לזקן היו לחיים שמנמנות והוא לבש צַ׳אפַּן מפוספס בצבעי הקשת. ״את לא מהֶראט, נכון?״ שאל בחביבות. ״כל אחד יודע איפה ג׳אליל גר.״

״אתה יכול להראות לי באצבע?״

הוא פתח סוכריית טופי עטופה בנייר כסף ואמר, ״את לבד?״

״כן.״

״עלי. אני אקח אותך.״

״אני לא יכולה לשלם לך. אין לי כסף.״

הוא נתן לה את סוכריית הטופי. הוא אמר שכבר שעתיים לא היתה לו נסיעה ושהוא ממילא התכוון לנסוע הביתה. הבית של ג׳אליל בדרך.

מריאם עלתה על הגארי. הם נסעו בשתיקה, זה לצד זה. בדרך לשם ראתה מריאם חנויות צמחי תבלין ומרפא, וכוכים קטנים פעורי

אחד, כמו שג׳אליל לימד אותה, שוב ושוב. גופה נעשה נוקשה מהישיבה הממושכת, אך היא לא נשכבה שמא תתקמט שמלתה.

כשהמחוגים הראו לבסוף שהשעה אחת־עשרה וחצי, הכניסה מריאם את אחד־עשר חלוקי האבן לכיסה ויצאה. בדרכה אל הנחל ראתה את ננה יושבת על כיסא, בצל, מתחת לכיפת צמרתה של ערבה בוכייה. מריאם לא ידעה אם ננה ראתה אותה או לא.

מריאם המתינה ליד הנחל, במקום המפגש שנקבע יום קודם לכן. בשמים שטו כמה עננים אפורים בצורת כרובית. ג׳אליל לימד אותה שצבעם של עננים נובע מזה שהם כל־כך סמיכים, שחלקיהם העליונים סופגים את אור השמש ומטילים את הצל שלהם על הבסיס. זה מה שאת רואה, מריאם ג׳ו, אמר, את הכהות שבבטן התחתונה שלהם.

זמן־מה עבר.

מריאם חזרה אל הקוּלבָּה. הפעם עשתה עיקוף גדול, מצִדה המערבי של קרחת היער, כדי שלא תצטרך לעבור ליד ננה. היא הציצה בשעון. השעה היתה כמעט אחת.

הוא איש עסקים, חשבה מריאם בלבה. משהו צץ.

היא חזרה אל הנחל והמתינה עוד זמן־מה. קיכלים חגו מעל, צללו אי־שם מטה בעשב. היא התבוננה בתולעת מתקדמת לרגליו של קוץ קטן.

היא המתינה עד שרגליה נקשחו. הפעם לא חזרה אל הקוּלבָּה.

היא הפשילה את מכנסיה עד לברכיים, חצתה את הנחל, ובפעם הראשונה בחייה שמה פעמיה במורד הגבעה אל הראט.

ננה טעתה גם בקשר להראט. איש לא הצביע עליה. איש לא צחק. מריאם הלכה לאורך שדרות הברושים הרעשניות, ההומות, בתוך זרם תמידי של נהר הולכי רגל, רוכבי אופניים וכרכרות גארי רתומות לפרדות, ואיש לא יידה בה אבן. איש לא קרא לה הָרָאמִי. בקושי הסתכלו עליה בכלל. היא היתה כאן במפתיע, באורח פלא, אדם רגיל לגמרי.

במשך זמן־מה עמדה מריאם ליד בֵּרכה בצורת ביצה, במרכזו של פארק גדול ששבילי חצץ הצטלבו בו. היא העבירה בפליאה

"אני הנהג של ג'אליל חאן," אמר ולא בחוסר אדיבות.

"אתה מה שלו?"

"הנהג שלו. ג'אליל חאן לא כאן."

"אני רואה את המכונית שלו," אמרה מריאם.

"הוא יצא לטפל בעסקים דחופים."

"מתי הוא יחזור?"

"הוא לא אמר."

מריאם אמרה שתחכה.

הוא סגר את השער. מריאם התיישבה ומשכה את ברכיה אל חזה. השעה היתה כבר שעת ערב מוקדמת והיא נתקפה רעב. היא אכלה את הטופי של עגלון הגארי. כעבור שעה קלה יצא שוב הנהג.

"את צריכה ללכת הביתה עכשיו," אמר. "בתוך פחות משעה יחשיך."

"אני רגילה לחושך."

"יהיה גם קר. למה שלא תרשי לי להסיע אותך הביתה? אני אמסור לו שהיית כאן."

מריאם רק הביטה בו.

"אז אקח אותך למלון. תוכלי לישון שם בנוחות. בבוקר כבר נראה מה אפשר לעשות."

"תרשה לי להיכנס לבית."

"קיבלתי הוראה לא לעשות זאת. תראי, איש לא יודע מתי הוא יחזור. זה יכול להיות בעוד ימים."

מריאם שילבה את ידיה.

הנהג נאנח והסתכל בה בגינוי קל.

במשך השנים היו למריאם די הזדמנויות לחשוב איך היו פני הדברים מתגלגלים אילו הרשתה לנהג להחזיר אותה לקוֹלְבָּה. אבל היא דחתה את הצעתו ועשתה את הלילה מחוץ לביתו של ג'אליל. היא התבוננה בשמים מתכהים, בצללים עוטפים את חזיתות הבתים השכנים. הנערה עם הקעקוע הביאה לה מעט לחם וצלחת אורז, ומריאם אמרה שאינה רוצה בהם. הנערה השאירה את המזון ליד מריאם. מפעם לפעם שמעה מריאם צעדים ברחוב, דלתות נפתחות,

חזית שאנשים קנו בהם תפוזים ואגסים, ספרים, צעיפים ואפילו בָּזים. ילדים שיחקו בגולות במעגלים שציירו בעפר. בבתי־תה תחת כיפת השמים, על משטחי עץ מכוסים בשטיחים, לגמו גברים תה ועישנו טבק מנרגילות.

הזקן פנה לרחוב גדול ונטוע בעצי מחט. הוא עצר את סוסו בנקודת האמצע.

"שם. נראה שיש לך מזל, דוֹחתַאר ג'ו. הנה המכונית שלו."

מריאם קפצה למטה. הוא חייך והמשיך לנסוע.

מריאם מעולם לא נגעה במכונית. היא העבירה את אצבעותיה על חיפת מנוע המכונית של ג'אליל, שהיתה שחורה, מבריקה ועם גלגלים נוצצים שמריאם ראתה בהם בבואה משוטחת ומורחבת של עצמה. המושבים היו מצופים בעור לבן. מאחורי ההגה ראתה מריאם לוחות זכוכים עגולים ומחוגים מאחוריהם.

לרגע שמעה מריאם את קולה של ננה מהדהד בראשה, מלגלג, שופך מים צוננים על הזוהר העמוק של תקוותיה. ברגליים רועדות ניגשה מריאם אל שער הכניסה של הבית. היא הניחה את ידיה על החומות. הן היו גבוהות כל־כך, מבשרות רע כל־כך, חומות ביתו של ג'אליל. היה עליה למתוח את צווארה כדי לראות מעליהן את קצות צמרות הברושים שצמחו בצד האחר. צמרות העצים התנודדו ברוח והיא דמיינה שהם מהנהנים אליה בברכת שלום. מריאם התעשתה כנגד גלי הפחד שהציפו אותה.

צעירה יחפה פתחה את הדלת. היה לה קעקוע מתחת לשפתה התחתונה.

"באתי לראות את ג'אליל חאן. אני מריאם. בתו."

מבט של מבוכה עבר בפניה של הנערה. ואחר־כך הבזק של זיהוי. חיוך קל עלה עתה על שפתיה, והיא לבשה ארשת של להיטות, של ציפייה. "חכי כאן," אמרה הנערה במהירות.

היא סגרה את הדלת.

דקות אחדות חלפו. ואז פתח גבר את הדלת. הוא היה גבוה ובעל כתפיים מרובעות, עיניים ישנוניות ופנים שלוות.

שעה שנישאה אל המכונית והורדה אל ציפוי העור הצונן של המושב האחורי.

תוך כדי נהיגה דיבר הנהג בנימה מהוסה ומנחמת. מריאם לא שמעה אותו. במשך כל הנסיעה היא התפתלה על המושב האחורי ובכתה. אלה היו דמעות של צער, של כעס ושל התפכחות מאשליה. אבל בעיקר היו אלה דמעות של כלימה עמוקה מאוד, של בושה למחשבה שהתמסרה בטיפשות כזאת לג׳אליל, איך התלבטה איזו שמלה ללבוש, איך חששה שהחיג׳אב אינו הולם, איך עשתה ברגל את הדרך הארוכה עד לכאן, סירבה לעזוב וישנה על המדרכה כמו כלב עזוב. והיא התביישה בכך שהתעלמה ממבטי הכאב של אמה, מעיניה הנפוחות. ננה, שהזהירה אותה, שצדקה כל הזמן.

מריאם לא הפסיקה לחשוב על פניו שנגלו לה בחלון בקומה העליונה. הוא נתן לה לישון ברחוב. ברחוב. מריאם בכתה בשכיבה. היא לא התיישבה, לא רצתה שיראו אותה. היא דימתה שכל הראט כבר ידעה הבוקר איך ביישה את עצמה. אילו רק היה כאן מולה פאיזוללה לידה, היתה יכולה אז להניח את ראשה על ברכיו ולהניח לו לנחם אותה.

כעבור זמן־מה נעשתה הדרך מלאת מהמורות וחרטום המכונית נטה כלפי מעלה. הם עשו את דרכם במעלה הגבעה בין הראט לגוּל־דאמאן.

מה תגיד לננה, תהתה מריאם. איך תתנצל לפניה? איך תוכל להתייצב מול ננה עכשיו?

המכונית נעצרה והנהג עזר לה לצאת. ״אלווה אותך,״ אמר.

היא הניחה לו לעזור לה לחצות את הדרך ולהמשיך במעלה השביל. שיחי יערה צמחו לאורך השביל וגם עשבי מרפא. דבורים זמזמו מעל פרחי בר בצבעים זוהרים. הנהג אחז בידה ועזר לה לחצות את הנחל. אחר־כך הרפה ממנה ודיבר על רוחות מאה ועשרים הימים המפורסמות של הראט ואיך הן יתחילו לנשוב בקרוב, מאמצע הבוקר עד לשקיעה, ואיך זבובי החול ייתקפו בולמוס אכילה קדחתני, ואז הוא נעמד באחת לפניה וניסה לכסות את עיניה, דחף אותה לאחור

ברכות שלום מהוסות. אורות חשמל נדלקו וחלונות זהרו במעומעם. כלבים נבחו. כשלא יכלה עוד לעמוד בפני הרעב, אכלה מריאם את צלחת האורז ואת הלחם. אחר־כך האזינה לצרצרים מצרצרים בגנים. מעליה החליקו עננים על פני ירח חיוור.

בבוקר התעוררה בטלטול, ונוכחה לדעת שבמשך הלילה כיסה אותה מישהו בשמיכה.

הנהג הוא שטלטל את כתפה.

"זהו, מספיק. עשית פה סצינה. בַּאס. הגיע הזמן ללכת."

מריאם התיישבה ושִפשפה את עיניה. גבה וצווארה כאבו. "אני אחכה לו."

"תסתכלי אלי," אמר. "ג'אליל חאן אמר שאני צריך לקחת אותך עכשיו בחזרה. עכשיו, מיד. את מבינה? ג'אליל חאן אומר את זה."

הוא פתח את דלת המושב האחורי של המכונית. "בִּיָא. קדימה," אמר חרש.

"אני רוצה לראות אותו," אמרה מריאם. עיניה נמלאו דמעות.

הנהג נאנח. "תני לי לקחת אותך הביתה. קדימה, דוֹחתַאר ג'ו."

מריאם קמה וניגשה אליו. אבל אז, ברגע האחרון, שינתה כיוון ורצה אל שער הכניסה. היא הרגישה את אצבעותיו של הנהג מנסות לתפוס אותה בכתפה, אבל חמקה ממנו והתפרצה פנימה דרך השער הפתוח.

במעט השניות שהיתה בגנו של ג'אליל ראו עיניה של מריאם מבנה זכוכית בוהק עם צמחים בתוכו, גפנים שטיפסו על סבכות עץ, בִּרכת דגים בנויה מלבֵנים אפורות, עצי פרי, ובכל מקום שיחים עם פרחים בשלל צבעים. מבטה עבר ביעף על כל הדברים האלה, קודם שנח על קלסתר פנים, בעברו האחר של הגן, בחלון בקומה עליונה. הפנים היו שם לרגע קט בלבד, הבזק, אבל די זמן. די זמן למריאם לראות את העיניים מתרחבות, את הפה נפער. אחר־כך הן נעלמו מעין רואה. יד נראתה נשלחת ומושכת בקדחתנות בחבל. הווילונות נסגרו.

ואז נדחקו זוג ידיים אל בתי שחייה והיא הורמה מהקרקע. מריאם בעטה. חלוקי האבן נשפכו מכיסה. מריאם המשיכה לבעוט ולצעוק

פרק 6

ננה נקברה בפינת בית־הקברות בגוּל־דאמאן. מריאם עמדה ליד ביבי ג׳ו, עם הנשים, שעה שמולה פאיזוללה אמר תפילות ליד הקבר והגברים הטמינו את גופתה העטופה בתכריכים של ננה באדמה.

אחר־כך ליווה ג׳אליל את מריאם אל הקוֹלבָּה, ושם, לעיני הכפריים שהתלוו אליהם, הוא עשה הצגה גדולה של דאגה למריאם. הוא אסף כמה מחפציה והכניסם למזוודה. היא התיישב ליד מיטתה, שהיא שכבה עליה, השיב עליה רוח ושאל אם היא זקוקה לדבר־מה, כל מה שתגיד – הוא אמר את זה כך, פעמיים.

״אני רוצה את מולה פאיזוללה,״ אמרה מריאם.

״בוודאי. הוא בחוץ. אביא אותו.״

רק כשדמותו הצנומה, השפופה, של מולה פאיזוללה הופיעה בפתח דלת הקוֹלבָּה, בכתה מריאם בפעם הראשונה באותו יום.

״הו, מריאם ג׳ו.״

הוא התיישב לידה וחפן את פניה בידיו. ״בכי, מריאם ג׳ו, בכי. אין בזה שום בושה. אך זכרי, ילדתי, מה אומר הקוראן, ׳יתברך אללה אשר בידו השלטון והוא הכול יכול, אשר ברא את החיים והמוות לנסותכם...׳* הקוראן דובר אמת, ילדתי. מאחורי כל מבחן

---

* הקוראן, סורה 67, פסוק 1. תרגום: ד״ר אהרון בן־שמש.

לכיוון שממנו הם באו, ואמר, "לכי אחורה! אל תסתכלי עכשיו. תסתובבי! לכי אחורה!"

אבל הוא לא היה זריז מספיק. מריאם ראתה. משב עז של רוח חצה את ענפיה הנפולים של הערבה הבוכייה כאילו היו וילון, ומריאם הבחינה במה שהיה מתחת לעץ: הכיסא זקוף הגב הפוך. החבל מתנודד מענף גבוה. וננה תלויה בקצהו.

עינה את כני השיש של פסלים, את הרבעים התחתונים של אגרטלים, את הקצוות המרופטים של שטיחים ססגוניים שהיו תלויים על קירות. המדרגות שהיא וג׳אליל עלו בהן היו רחבות ומכוסות בשטיח דומה שהוצמד אל כל מדרגה. בראש גרם המדרגות הוליך אותה ג׳אליל שמאלה, לאורכו של מסדרון ארוך נוסף, ומרופד בשטיח אף הוא. הוא נעצר לפני אחת הדלתות, פתח אותה והניח לה להיכנס.

״אחיותייך, נילוּפָאר ואַטייֶה, משחקות כאן לפעמים,״ אמר ג׳אליל, ״אבל לרוב אנחנו משתמשים בחדר הזה כחדר אורחים. אני חושב שיהיה לך נוח כאן. הוא נחמד, נכון?״

בחדר היתה מיטה ועליה שמיכה ירוקה פרחונית ארוגה בצפיפות בדוגמת שתי וערב. בד הווילונות, שהיו מוסטים וחשפו את מראה הגן שמתחת, תאם את דוגמת השמיכה. ליד המיטה עמדה שידה בעלת שלוש מגירות ועליה אגרטל פרחים. על הקירות היו תלויים מדפים, ותמונות ממוסגרות של אנשים שמריאם לא זיהתה. על אחד המדפים ראתה מריאם אוסף של בובות עץ מסודרות בשורה בסדר יורד על־פי גודלן.

ג׳אליל ראה אותה מסתכלת. ״בובות מַטְרִיוֹשְׁקָה. הבאתי אותן ממוסקבה. את יכולה לשחק בהן אם את רוצה. זה לא יפריע לאף אחד.״

מריאם התיישבה על המיטה.

״את רוצה משהו?״ שאל ג׳אליל.

מריאם נשכבה ועצמה את עיניה. כעבור זמן־מה שמעה אותו סוגר חרש את הדלת.

פרט ליציאה לשירותים בהמשך המסדרון נשארה מריאם בחדר. הנערה עם הקעקוע, זו שפתחה לה את השער, הביאה לה ארוחות על מגש: קבב כבש, סַבְּזִי, מרק אוֹש. רובן נשארו בשלמותן. ג׳אליל בא כמה פעמים ביום, התיישב לידה על המיטה, שאל אותה אם היא בסדר.

״את יכולה לאכול למטה עם כולנו,״ אמר בלי שכנוע רב. הוא נחפז מדי לגלות הבנה כשמריאם אמרה שהיא מעדיפה לאכול לבד.

ומאחורי כל כאב שהוא מאלץ אותנו לעמוד בהם, יש לאלוהים סיבה."

אבל מריאם לא יכלה לשמוע נחמה בדברי אלוהים. לא באותו יום. לא אז. כל שיכלה לשמוע היה את ננה אומרת, **אמות אם תלכי. אני פשוט אמות.** וכל שיכלה לעשות היה לבכות ולבכות, ולהניח לדמעות לזלוג על עור ידיו הדק כנייר והמכוסה בהרות של מולה פאיזוללה.

בזמן הנסיעה אל ביתו ישב ג'אליל במושב האחורי עם מריאם, וידו חובקת את כתפה.

"את יכולה לגור אצלי, מריאם ג'ו," אמר. "כבר ביקשתי שינקו את חדרך. הוא בקומה העליונה. אני חושב שתאהבי אותו. יהיה לך נוף של הגן."

בפעם הראשונה יכלה מריאם לשמוע אותו באוזניים של ננה. היא יכלה עתה לשמוע בבהירות את חוסר הכנות שתמיד ארב מתחת לפני השטח, את ההבטחות הנבובות, הכוזבות. היא לא היתה מסוגלת להביט בו.

כשהמכונית נעצרה לפני ביתו של ג'אליל, פתח להם הנהג את הדלת ונשא את המזוודה של מריאם. ג'אליל הנחה אותה, החזיק בכפות־ידיו כל אחת מכתפיה, דרך אותו שער שמחוצה לו, יומיים קודם לכן, ישנה מריאם על המדרכה כשחיכתה לו. היומיים שלפני כן – כשמריאם לא יכלה לחשוב על שום דבר בעולם שהיא רוצה יותר מאשר לטייל בגן הזה עם ג'אליל – נראו כשייכים לתקופת חיים אחרת. איך יכלו היוצרות בחייה להתהפך במהירות כזאת, שאלה מריאם בלִבָּה. היא נעצה את מבטה בקרקע, ברגליה שהפסיעו על שביל האבן האפור. היא היתה ערה לנוכחותם של אנשים בגן, ממלמלים, זזים הצִדה שעה שהיא וג'אליל עברו על פניהם. היא חשה את משקלן של העיניים הנחות עליה, ניבטות לעברה מחלונות בקומה העליונה.

גם בתוך הבית המשיכה מריאם להשפיל את ראשה. היא הלכה על שטיח חום עם דוגמה של מתומנים כחולים וצהובים, ראתה מזווית

נילופאר הכניסה את תקע הגרמופון לשקע. היא הוציאה תקליט קטן מכיס שמתחת למכסה התיבה. היא הניחה אותו על המשטח והורידה את המחט. מוזיקה החלה להישמע.

במקום נייר אקח עלה כותרת
ואכתוב לך מכתב מתוק.
אתה סולטן לבי,
סולטן לבי.

"את מכירה את זה?"

"לא."

"זה מסרט אירני. ראיתי אותו בקולנוע של אבא שלי. תגידי, את רוצה לראות משהו?"

לפני שמריאם הספיקה להשיב הניחה נילופאר את כפות־ידיה ומצחה על הרצפה. היא הניפה את קרסוליה ונעמדה בהיפוך, על הראש, בתנוחת שלוש־נקודות.

"את יכולה לעשות את זה?" שאלה בכבדות.

"לא."

נילופאר שמטה את רגליה ומשכה את חולצתה בחזרה למטה. "אני יכולה ללמד אותך," אמרה והרחיקה את שׂערה ממצחה הסמוק.

"אז כמה זמן תישארי כאן?"

"אני לא יודעת."

"אמא שלי אומרת שאת לא באמת אחותי, כמו שאת אומרת."

"אף פעם לא אמרתי דבר כזה," שיקרה מריאם.

"היא אומרת שכן. זה לא אכפת לי. כלומר, זה לא מפריע לי, אם אמרת את זה ואם את אחותי. זה לא מפריע לי."

מריאם נשכבה. "אני עייפה עכשיו."

"אמא שלי אומרת שג'ין דחף את אמא שלך לתלות את עצמה."

"את יכולה להפסיק את זה עכשיו," אמרה מריאם והתהפכה על צדה. "זאת אומרת, את המוזיקה."

מהחלון התבוננה מריאם באדישות במה ששלט במחשבותיה ובחלומותיה במשך רוב חייה: הליכות ביתו וחיי היומיום של ג׳אליל. משרתים באו ויצאו בחיפזון בשערים. גנן גזם תמיד שיחים והִשקה צמחים בחממה. מכוניות עם חיפות מנוע ארוכות ובוהקות נעצרו ברחוב. ומתוכן יצאו גברים בחליפות, בצ׳אפאנים ובמגבעות עור, נשים בחיג׳אבים וילדים בשיער מסורק בקפידה. ושעה שמריאם התבוננה בג׳אליל שלחץ את ידיהם של הזרים האלה, שעה שראתה אותו משלב את ידיו על חזהו ומהנהן אל נשותיהם, היא ידעה שננה דיברה אמת. היא ידעה כי אינה שייכת לכאן.

לאן אני שייכת? מה אעשה עכשיו?

אני כל מה שיש לך בעולם, מריאם, ואחרי מותי לא יהיה לך שום דבר. לא יהיה לך שום דבר. ואת שום דבר!

כמו הרוח שנשבה בין הערבות סביב הקוֹלְבָּה, כך הציפו את מריאם עוד ועוד משבים של שחור שלא יתוארו במילים.

ביום השני לשהותה של מריאם בביתו של ג׳אליל נכנסה ילדה לחדר.

״אני צריכה לקחת משהו,״ אמרה.

מריאם התיישבה במיטה ושיכלה את רגליה, משכה את השמיכה על ברכיה.

הילדה חצתה את החדר במהירות ופתחה את דלת הארון. היא הוציאה מתוכו תיבה מרובעת בצבע אפור.

״את יודעת מה זה?״ שאלה. היא פתחה את הקופסה. ״קוראים לזה גרמופון. גרמו. פון. זה מנגן תקליטים. את יודעת, מוזיקה. גרמופון.״

״את נילופאר. את בת שמונה.״

הילדה חייכה. החיוך שלה היה כמו זה של ג׳אליל, ובסנטר שלה היתה גומה. ״איך ידעת?״

מריאם משכה בכתפיה. היא לא אמרה לילדה הזאת שקראה פעם לחלוק אבן על שמה.

״את רוצה לשמוע שיר?״

מריאם משכה שוב בכתפיה.

כשהרגישה כאילו אבן נתקעה לה בגרונה. "אני לא מפסיקה לחשוב מה שהיא אמרה לי לפני שעזבתי. היא..."

"לא, לא, לא." מולה פאיזוללה הניח את ידו על ברכה. "אמך, יסלח לה אללה, היתה אישה מיוסרת ואומללה, מריאם ג'ו. היא עוללה לעצמה דבר נורא. לעצמה ולך, וגם לאללה. הוא יסלח לה, כי הוא סולח על הכול, אבל אללה נעצב בגלל מה שהיא עשתה. הוא אינו מסכים שניטול חיים, לא מהזולת ולא מעצמנו, כי החיים, הוא אומר, הם קדושים. את מבינה..." הוא קירב את כיסאו עוד יותר, ואחז את ידה של מריאם בשתי ידיו. "את מבינה, הִכרתי את אמך עוד לפני שנולדת, כשהיא היתה ילדה, ואני אומר לך שהיא היתה אומללה כבר אז. אני חושש שהזרע של מה שהיא עשתה נזרע מזמן. אני מתכוון לומר שהדבר הזה לא קרה באשמתך. זה לא קרה באשמתך, ילדתי."

"לא הייתי צריכה לעזוב אותה. לא הייתי צריכה..."

"חדלי. המחשבות האלה לא יועילו, מריאם ג'ו. את שומעת אותי, ילדה? הן לא יועילו. הן יהרסו אותך. זאת לא היתה אשמתך. זאת לא היתה אשמתך. לא."

מריאם הִנהנה, אבל אף שרצתה בכך נואשות, לא הצליחה לשכנע את עצמה להאמין לו.

יום אחד אחרי הצהריים, שבוע לאחר מכן, נשמעה נקישה על הדלת ואישה גבוהת קומה נכנסה. היא היתה בהירת עור עם שיער אדמדם ואצבעות ארוכות.

"אני אַפסון," אמרה. "אמה של נילופאר. למה שלא תתרחצי, מריאם, ותרדי למטה?"

מריאם אמרה שהיא מעדיפה להישאר בחדרה.

"לא, נָא פַּהמידי, אינך מבינה. את צריכה לרדת למטה. עלינו לשוחח איתך. זה חשוב."

גם ביבי ג׳ו באה לבקר אותה באותו יום. ירד גשם כשהיא באה. היא הושיבה את גופה הגדול על הכיסא שליד המיטה והעוותה את פניה.

״הגשם הזה, מריאם ג׳ו, הוא רצח בשביל הירכיים שלי. ממש רצח, תאמיני לי. אני מקווה... די, בואי אלי, ילדתי. בואי אלי, לביבי ג׳ו. אל תבכי. די, די. מסכנה שלי. מסכנה, מסכנה שלי.״

באותו לילה לא הצליחה מריאם להירדם במשך שעה ארוכה. היא שכבה במיטה והסתכלה בתקרה, האזינה לפסיעות שמתחת, לקולות שהיסו הקירות ולמטחי גשם שהצליפו בחלון. לאחר ששקעה בתנומה החריד אותה קול צעקות. קולות נשמעו מלמטה, חדים וכועסים. מריאם לא הצליחה לזהות את המילים. מישהו טרק דלת.

למחרת בבוקר בא מולה פאיזוללה לבקר אותה. כשראתה את ידידה בפתח הדלת, את זקנו הלבן וחיוכו החביב ונטול השיניים, חשה מריאם בדמעות מדקרות בזוויות עיניה. היא העיפה את רגליה מעבר למיטה ונחפזה אליו. היא נשקה לידו ולמצחו. היא קירבה אליו כיסא.

הוא הראה לה את הקוראן שהביא איתו, ואחר־כך פתח אותו. ״אמרתי לעצמי שאין טעם לסטות מהשגרה שלנו, נכון?״

״אתה יודע, אני לא זקוקה עוד לשיעורים, מולה סאהיב. לימדת אותי כל סורה ואיאט כבר לפני שנים.״

הוא חייך והרים את ידיו במחווה של כניעה. ״אז אני מודה ומתוודה. תפסת אותי. אבל אני יכול לחשוב על תירוצים גרועים מזה לבוא לבקר אותך.״

״אתה לא צריך תירוצים. לא אתה.״

״יפה מצדך לומר זאת, מריאם ג׳ו.״

הוא מסר לה את הקוראן. והיא, כפי שהוא לימד אותה, נישקה את הספר שלוש פעמים – נגעה בו במצחה בין נשיקה לנשיקה – והחזירה לו אותו.

״מה שלומך, ילדתי?״

״אני לא מפסיקה...״ פתחה מריאם ואמרה. היא נאלצה להשתתק

בלתי־נעים רחש בראשה של מריאם. גרונה צרב. היא שתתה מעט מים.

מבעד לחלון הגדול שמאחורי ג׳אליל ראתה מריאם שורה של עצי תפוח בפריחתם. ליד הקיר סמוך לחלון עמדה ארונית עץ כהה. בתוכה היו שעון ותצלום ממוסגר של ג׳אליל ושלושה בנים צעירים מחזיקים דג. השמש לכדה את הנצנוץ שעל קשקשי הדג. ג׳אליל והבנים חייכו.

״אם כן,״ פתחה אפסון ואמרה, ״אני... כלומר, אנחנו... הזמנו אותך לכאן כי יש לנו חדשות טובות מאוד בשבילך.״

מריאם נשאה את עיניה.

היא הבחינה בחילופי מבטים מהירים בין הנשים מעל ראשו של ג׳אליל, שישב שפוף במקומו והתבונן כבלתי־נראה בכד שעל השולחן. חדיג׳ה, הקשישה למראה שבין השלוש, היא שהפנתה את מבטה למריאם, ומריאם קיבלה את הרושם שגם על החובה הזאת הן דנו והסכימו קודם שהיא זומנה אליהן.

״יש לך מחזר,״ אמרה חדיג׳ה.

לִבָּה של מריאם צנח. ״מה יש לי?״ שאלה מבין שפתיים שקהו בפתאום.

״חַאסטָגַאר. מחזר. שמו ראשיד,״ המשיכה חדיג׳ה. ״הוא ידיד של מכר שיש לו קשרי עסקים עם אביך. הוא פַּאשטוּני, מקַנדַהַאר, אבל הוא גר בקאבול ברובע דֶה־מַאזַנג, בבית בן שתי קומות שבבעלותו.״

אפסון הִנהנה. ״והוא מדבר פַּארְסִי, כמונו, כמוך. אז לא תצטרכי ללמוד פַּאשְטוֹ.״

חזה של מריאם התכווץ. החדר הסתחרר סביבה, הִרצפה נעה לרגליה.

״הוא סנדלר, עושה־נעליים,״ אמרה חדיג׳ה עכשיו. ״אבל לא סתם מוצ׳י רחוב פשוט, לא וָלא. יש לו סנדלרייה משלו, והוא אחד מבעלי המקצוע המבוקשים ביותר בקאבול. הוא מייצר נעליים לדיפלומטים, לבני המשפחה הנשיאותית, למעמד כזה של אנשים. אז את מבינה, לא יהיה לו שום קושי לפרנס אותך.״

פרק 7

הם ישבו מולה, ג׳אליל ונשותיו, אל שולחן חום־כהה ארוך. ביניהם, במרכז השולחן, עמדו אגרטל בדולח ובו ציפורני־חתול רעננים וכד מים מתוקים. האישה אדומת השיער שהציגה את עצמה כאַפסון, אמה של נילופאר, ישבה מימינו של ג׳אליל. השתיים האחרות, חדיג׳ה ונרגיס, ישבו משמאלו. כל אחת מהנשים היתה עטויה בצעיף שחור דק, אך הוא לא כיסה את ראשן, אלא היה קשור הדוקות סביב הצוואר, כמו לאחר מחשבה. מריאם, שלא יכלה להעלות על דעתה שהן ילבשו שחור לכבוד ננה, דמיינה לעצמה את אחת מהן מציעה זאת, או אולי היה זה ג׳אליל שהציע, ממש לפני שזומנה להתייצב לפניהם.

אַפסון מזגה מים מהכד והניחה את הכוס לפני מריאם, על מפית משובצת. ״רק אביב וכבר חם,״ אמרה. היא עשתה בידה תנועה של נפנוף.

״נוח לך בבית?״ שאלה נרגיס, שהיו לה סנטר קטן ושיער מתולתל שחור. ״אנחנו מקווים שנוח לך. ה... המצב הזה... ודאי קשה לך. כל־כך קשה.״

השתיים האחרות הִנהנו. מריאם צילמה בעיניה את גבותיהן המרוטות, את החיוכים הדקים הסובלניים שהעניקו לה. הֵמהום

"נכון שהיה עדיף אילו נישאת למקומי, לטַאגִ'יקִי, אבל ראשיד הוא אדם בריא ומעוניין בך. יש לו בית ועבודה. זה באמת כל מה שחשוב, לא? וקאבול היא עיר יפה ומלהיבה. אולי לא תהיה לך עוד הזדמנות טובה כל־כך."

מריאם הפנתה את תשומת־לבה אל הנשים.

"אגור אצל מולה פאיזוללה," אמרה. "הוא יקבל אותי בביתו. אני יודעת שהוא יסכים."

"זה לא מספיק," אמרה חדיג'ה. "הוא זקן וכל־כך..." היא חיפשה את המילה המתאימה, אבל מריאם כבר ידעה שמה שהיא רצתה באמת לומר היה, הוא כל־כך קרוב. היא הבינה מה הן התכוונו לעשות. אולי לא תהיה לך עוד הזדמנות טובה כל־כך. וגם להן לא. לידתה הביכה אותן, וזאת היתה ההזדמנות שלהן למחוק, אחת ולתמיד, את הזכר האחרון לשגיאה השערורייתית שהבעל שלהן עשה. היא מורחקת מכאן משום שהיא ההתגלמות המהלכת והנושמת של חרפתן.

"הוא כל־כך זקן וחלש," אמרה חדיג'ה לבסוף. "ומה תעשי לאחר שימות? תהיי לנטל על משפחתו."

כשם שאת לנטל עלינו. מריאם כמעט ראתה את המילים שלא נאמרו יוצאות מפיה של חדיג'ה, כהבל פה ערפילי ביום קר.

מריאם ראתה את עצמה בעיני רוחה בקאבול, עיר זרה וגדולה והומה אדם, שהיתה, כפי שג'אליל סיפר לה פעם, מרוחקת כשש־מאות וחמישים קילומטרים מהראט. שש־מאות וחמישים קילומטרים. המרחק הגדול ביותר שעשתה מהקוֹלְבָּה היה המסע הרגלי בן שני הקילומטרים אל ביתו של ג'אליל. היא דִמיינה את עצמה חיה שם, בקאבול, בעבר האחר של המרחק הלא־ייאמן הזה, גרה בביתו של זר, שם יהיה עליה להיכנע למצבי־רוחו ולמלא את דרישותיו. היא תצטרך לנקות אחרי האיש הזה, ראשיד, לבשל בשבילו, לכבס את בגדיו. ויהיו גם חובות אחרים שהיא תצטרך למלא – ננה סיפרה לה מה בעלים עושים לנשותיהם. המחשבה על מעמדים אינטימיים אלה במיוחד, שהיא ראתה בעיני רוחה כמעשי סטייה מכאיבים, היא שמילאה אותה בפחד ושטפה את גופה בזיעה.

מריאם קיבעה את עיניה בג׳אליל ולִבָּה ניתר בפראות בחזה. ״זה נכון? מה שהיא אומרת – זה נכון?״

אבל ג׳אליל מיאן להביט בה. הוא המשיך ללעוס את זווית שפתו התחתונה ובהה בכד.

״תראי, הוא אמנם קצת יותר מבוגר ממך,״ נכנסה אַפסון לדברים, ״אבל הוא לא יכול להיות בן יותר מארבעים, ארבעים וחמש לכל היותר. נכון, נרגיס?״

״נכון. אבל אני כבר ראיתי ילדות בנות תשע נמסרות לגברים מבוגרים בעשרים שנה מהמחזר שלך, מריאם. כולנו ראינו דברים כאלה. בת כמה את, בת חמש־עשרה? זה גיל טוב ונכון לנישואים אצל נערה.״ ואת המשפט הזה ליוו הֲנהונים של התלהבות. מעיניה של מריאם לא נעלמה העובדה שאף לא אחת מהן הזכירה את קיומן של אחיותיה למחצה, סַעִידָה או נַאהִיד, שתיהן בנות־גילה, שתיהן תלמידות בבית־הספר ״מֶהרי״ בהראט, ושתיהן עם תוכניות להירשם לאוניברסיטת קאבול. נראה שבשבילן גיל חמש־עשרה אינו בדיוק גיל טוב ונכון לנישואים.

״וחשוב עוד יותר,״ המשיכה נרגיס, ״גם הוא ידע אובדן קשה בחייו. אשתו, כך שמענו. מתה בלידה לפני עשר שנים. ואחר־כך, לפני שלוש שנים, טבע בנו באגם.״

״עצוב מאוד, כן. הוא מחפש כלה כבר עשר שנים, אבל לא מצא מועמדת מתאימה.״

״אני לא רוצה,״ אמרה מריאם. היא הביטה בג׳אליל. ״אני לא רוצה את זה. אל תכריחו אותי.״ היא שנאה את האֲנפוף, את התחנונים שבקולה, אבל לא היתה לה שליטה על כך.

״חשבי בהיגיון, מריאם,״ אמרה אחת הנשים. מריאם לא עקבה עוד אחרי מי אמרה מה. היא המשיכה לבהות בג׳אליל, המתינה שיאמר את דברו, שיגיד שדבר מכל זה אינו נכון.

״את לא יכולה לבלות את שארית חייך כאן.״

״את לא רוצה משפחה משלך?״

״כן, בית, ילדים משלך?״

״עלייך להמשיך לחיות את חייך.״

פרק 8

בבוקר קיבלה מריאם שמלה ירוקה־כהה ארוכת שרוולים ללבוש מעל מכנסי כותנה לבנים. אַפסוּן נתנה לה חיגַ׳אבּ ירוק וזוג סנדלים תואמים.

לקחו אותה לחדר עם השולחן החום הארוך, אלא שעתה עמדו במרכז השולחן קערית ובה ממתקי שקדים מסוכרים, ספר קוראן, רעלה ירוקה ומראה. שני גברים שמריאם מעולם לא ראתה לפני כן – עדים, היא הניחה – ומוּלָה שהיא לא הכירה כבר ישבו אל השולחן.

ג׳אליל הוליך אותה אל כיסא. הוא היה לבוש בחליפה חומה־בהירה ובעניבה אדומה. שׂערו היה חפוף. כשמשך את הכיסא לכבודה הוא ניסה לחייך בעידוד. חדיג׳ה ואַפסוּן התיישבו הפעם בצד השולחן של מריאם.

המולה רמז בכיוון הרעלה, ונרגיס התקינה אותה על ראשה של מריאם לפני שתפסה את מקומה. מריאם השפילה את מבטה אל ידיה.

״אפשר לקרוא לו עכשיו,״ אמר ג׳אליל למישהו.

מריאם הריחה אותו לפני שראתה אותו. ריח של עשן סיגריות סמיך ושל מי קולון כבדים ומתוקים, לא עדינים כאלה של ג׳אליל. הריח נישא אל נחיריה של מריאם. מבעד לרעלה, מזווית עינה ראתה מריאם גבר גבה קומה, עב כרס ורחב כתפיים מתכופף בפתח הדלת.

היא פנתה שוב אל ג׳אליל. ״תגיד להן. תגיד להן שאתה לא תרשה להן לעשות את זה.״

״האמת היא שאביך כבר נתן לראשיד את תשובתו,״ אמרה אַפסוּן. ״ראשיד נמצא כאן, בהראט. הוא עשה את כל הדרך מקאבול לכאן. טקס הניקָה יתקיים מחר בבוקר, ואחר־כך יוצא אוטובוס לקאבול בצהריים.״

״תגיד להן!״ קראה מריאם.

הנשים החרישו עכשיו. מריאם חשה שגם הן מתבוננות בו. ממתינות. דממה נפלה בחדר. ג׳אליל שב וסובב את טבעת הנישואים שלו, ועל פניו מבט פצוע וחסר אונים. מתוך הארונית תִקתק השעון עוד ועוד.

״ג׳אליל ג׳ן?״ אמרה אחת הנשים לבסוף.

עיניו של ג׳אליל נישאו לאַטן, פגשו בעיניה של מריאם, השתהו לרגע ונשמטו שוב. הוא פתח את פיו, אך כל שיצא ממנו היה גניחה אחת של כאב.

״תגיד משהו,״ אמרה מריאם.

ואז עשה זאת ג׳אליל בקול לֵאה ודק. ״לכל הרוחות, מריאם, אל תעשי לי את זה,״ הוא אמר כאילו הוא היה זה שעוללו לו דבר־מה.

ובזאת חשה מריאם את המתח מתפוגג ונעלם מהחדר.

שעה שנשותיו של ג׳אליל פצחו בסבב חדש ותוסס יותר של הבטחות, השפילה מריאם את מבטה אל השולחן. עיניה התבוננו בצורה החלקה של רגלי השולחן, בעיקולים המסוקסים של פינותיו, בבוהק המשקף של פניו החומות־כהות. היא שמה לב שכל אימת שנשפה, התכסו פני המשטח אדים והיא נעלמה מהשולחן של אביה.

אַפסוּן ליוותה אותה אל החדר בקומה העליונה. לאחר שאַפסוּן סגרה את הדלת מאחוריה, שמעה מריאם קִרקוש של מפתח מסתובב במנעול.

אפשר לחשוב שהיא פוזלת. עורה היה גס ונראה מת וזרוע פצעונים. מצחה נראה לה רחב מדי, הסנטר צר מדי והשפתיים דקות מדי. הרושם הכללי היה של פנים מוארכות, פנים בצורת משולש, כלביות במקצת. ועם זאת מריאם ראתה לתמיהתה הרבה כי מכלול החלקים הלא־מרשימים הללו יצר פנים שלא היו יפות, אבל איכשהו גם לא בלתי־נעימות למראה.

במראה ראתה מריאם בפעם הראשונה את ראשיד: את הפנים הגדולות המרובעות והאדמדמות; האף המעוקל; הלחיים הסמוקות שיצרו רושם של עליזות; העיניים האדומות מדם; השיניים הצפופות, ששתי הקדמיות שבהן חפפו זו את זו כגג רעפים; קו השיער הנמוך להדהים שנמתח במרחק של בקושי שתי אצבעות מעל גבות עבותות; חומת השיער העבות, הגס, ששיבה זרקה בכולו.

מבטיהם נפגשו לרגע במראה ואחר־כך נפרדו.

אלה הם פניו של בעלי, אמרה מריאם בלִבָּה.

הם החליפו את טבעות הזהב הדקות שראשיד דלה מכיס מקטורנו. ציפורניו היו צהובות־חומות, כמו ליבתו של תפוח רקוב, וכמה מקצותיהן הסתלסלו, התרוממו. ידיה של מריאם רעדו כשניסתה להחליק את הטבעת על אצבעו, וראשיד היה צריך לעזור לה. הטבעת שלה היתה צרה מעט, אבל ראשיד לא התקשה כלל לדחוף אותה מעל פרקי האצבע.

"זהו," אמר.

"טבעת יפה," אמרה אחת הנשים. "היא באמת יפה, מריאם."

"כל שנותר עתה הוא החתימה על ההסכם," אמר המולה.

מריאם חתמה את שמה – את המִים, את הרֶה, את הָיָה, ושוב את המִים – וחשה את כל העיניים לטושות בידה. בפעם הבאה שמריאם חתמה את שמה על מסמך, מקץ עשרים ושבע שנים, שוב היה מולה נוכח.

"אתם עכשיו בעל ואישה," אמר המולה. "טאבריק. ברכות."

ראשיד המתין באוטובוס הססגוני. מריאם לא יכלה לראותו מהמקום שעמדה בו עם ג'אליל, ליד הפגוש האחורי, רק את עשן

למראה גודלו פיה כמעט נפער והיא נאלצה להשפיל שוב את מבטה, כשלִבָּה הלם בפראות. היא חשה שהוא משתהה בפתח הדלת. אחר־כך שמעה את תנועת רגליו האִטית והכבדה עוברת את החדר. קערית הממתקים שעל השולחן נקשה בקצב אחיד עם פסיעותיו. בגניחה כבדה צנח על כיסא לידה והתנשף בקולניות.

המולה בירך אותם לשלום. הוא אמר שזה לא יהיה טקס ניקָה מסורתי.

"אני מבין שלראשיד אגא יש כרטיסים לאוטובוס שיוצא לקאבול בעוד זמן־מה. לכן, בגלל קוצר הזמן נדלג על כמה שלבים מסורתיים כדי לזרז את ההליכים."

המולה אמר כמה ברכות, כמה מילים על חשיבות הנישואים. הוא שאל אם לג'אליל יש התנגדות כלשהי לאיחוד הזה וג'אליל נד בראשו לשלילה. אחר־כך שאל המולה את ראשיד אם הוא אמנם רוצה להיכנס להסכם נישואים עם מריאם. ראשיד אמר, "כן." קולו הצורמני המחוספס הזכיר למריאם את הקול שמשמיעים עלי שלכת יבשים כשרומסים אותם.

"ואת, מריאם ג'אן, האם את מקבלת את האיש הזה כבעל?"

מריאם החרישה. כִּחכוחי גרון נשמעו.

"היא מקבלת," אמר קול אישה ממקום רחוק יותר ליד השולחן.

"למעשה," אמר המולה, "היא עצמה חייבת להשיב. והיא צריכה לחכות עד אחרי שאני שואל את זה שלוש פעמים. העניין הוא שהוא מבקש אותה, ולא להפך."

הוא שאל את השאלה עוד פעמיים. כשמריאם לא השיבה, שאל אותה שוב, והפעם ביתר תקיפות. מריאם הרגישה שג'אליל זע לידה בכיסאו, משכל את רגליו ומתירן מתחת לשולחן. נשמעו עוד כִּחכוחים. יד לבנה קטנה הושטה והעיפה מעט אבק מהשולחן.

"מריאם," לחש ג'אליל.

"כן," אמרה ברעד.

מראה הועברה אל מתחת לרעלה. בתוכה ראתה מריאם את פניה שלה תחילה, את הגבות הישרות חסרות הצורה, את השיער החלק, את העיניים, ירוקות ועצובות וקרובות כל־כך זו לזו, עד שהיה

היא הפכה את גבה וניגשה אל דופן האוטובוס. היא שמעה אותו הולך אחריה. כשהגיעה אל הדלתות ההידראוליות שמעה אותו מאחוריה.

"מריאם ג'ו."

היא עלתה במדרגות, ואף שיכלה לראות את ג'אליל מזווית עינה, הולך במקביל אליה, לא הסתכלה מבעד לחלון. היא עשתה את דרכה במעבר אל החלק האחורי של האוטובוס, שם ישב ראשיד עם מזוודתה בין רגליו. היא לא הפכה את ראשה כדי להסתכל כשכפות־ידיו של ג'אליל נלחצו אל שמשת החלון, כשפרקי אצבעותיו נקשו עליה שוב ושוב. כשהאוטובוס זינק קדימה היא לא נפנתה לראותו רץ במקביל אליו. וכאשר האוטובוס התרחק, היא לא הסתובבה כדי לראותו נסוג, לראותו נעלם בענן של אדי מפלט ואבק.

ראשיד, שתפס גם את המושב שליד החלון וגם את המושב האמצעי, הניח את ידו העבה על ידה.

"די, ילדה. די. די," אמר. הוא לָכסן את מבטו אל מחוץ לחלון כשאמר זאת, כאילו משהו מעניין יותר לכד את עיניו.

הסיגריה שלו מסתלסל מעלה מהחלון הפתוח. סביבם נלחצו ידיים והוחלפו ברכות שלום. ספרי קוראן נושקו והועברו מיד ליד. נערים יחפים התרוצצו בין הנוסעים, ופניהם מוסתרות מאחורי מגשי המסטיק והסיגריות שנשאו.

ג׳אליל סיפר לה בקדחתנות שקאבול כל־כך יפה, עד שהקיסר המוגולי בָּאבּור ביקש להיקבר בה. מריאם ידעה שאחר־כך הוא ימשיך וידבר על הגנים של קאבול, על החנויות והרחובות והאוויר, ועד מהרה היא תהיה באוטובוס והוא ילך אחריו, ינופף בידו בעליזות, שמח וטוב לב, כמי שיצא ללא פגע מפורענות.

מריאם הרגישה שהיא לא תוכל להרשות זאת.

״פעם היית אלוהים בשבילי,״ אמרה.

ג׳אליל השתתק באמצע משפט. הוא שילב את ידיו והתירן. זוג הינדי צעיר, האישה מחזיקה עולל בזרועותיה, הבעל גורר מזוודה, עבר ביניהם. ג׳אליל נראה כאילו הוא אסיר תודה על ההפרעה. הם התנצלו והוא חייך בחזרה בנימוס.

״בימי חמישי ישבתי שעות וחיכיתי לך. דאגתי עד מוות שאולי לא תבוא.״

״זאת נסיעה ארוכה. את צריכה לאכול משהו.״ הוא אמר שהוא יכול לקנות לה מעט לחם וגבינת עזים.

״חשבתי עליך כל הזמן. הייתי מתפללת שתחיה עד גיל מאה. לא ידעתי שאתה מתבייש בי.״

ג׳אליל השפיל את מבטו, וכילד מגודל חפר בקרקע בחרטום נעלו.

״התביישת בי.״

״אבוא לבקר אותך,״ הפטיר. ״אבוא לקאבול וניפגש. אנחנו...״

״לא. לא,״ אמרה. ״אל תבוא. אני לא אפגש איתך. שלא תבוא. אני לא רוצה לשמוע ממך, לעולם לא. לעולם לא.״

הוא נתן בה מבט פצוע.

״כאן זה נגמר, מבחינתנו. ועכשיו תגיד שלום.״

״אל תעזבי בצורה כזאת,״ אמר בקול חלוש.

״אפילו לא היתה בך ההגינות לאפשר לי להיפרד ממולה פאיזוללה.״

מעטרות את פני הרחוב. ביתו של ראשיד היה דו־קומתי. ומריאם ראתה כי בעבר הוא היה כחול.

כשראשיד פתח את השער הקדמי מצאה עצמה מריאם בחצר קטנה ומוזנחת, שעשב צהוב פילס בה בקושי את דרכו מעלה אל פני האדמה בטלאים קטנים. מריאם ראתה בית־שימוש מצד ימין, בחצר צדדית, ומשמאל באר ומשאבת יד ושורת שתילים גוועים. ליד הבאר היה מחסן כלים ואופניים נשענו על גדר האבן.

"אביך אמר לי שאת אוהבת לדוג," אמר ראשיד כשחצו את החצר בדרכם אל הבית. מריאם ראתה שאין חצר אחורית. "מצפון לכאן יש עמקים עם נהרות והמון דגים. אולי אקח אותך יום אחד."

הוא פתח את דלת הכניסה והזמינה להיכנס לבית.

ביתו של ראשיד היה קטן בהרבה מביתו של ג'אליל, אבל בהשוואה לקוֹלְבָּה של מריאם וננה, הוא היה ארמון. בקומה התחתונה היו חדר כניסה, חדר מגורים ומטבח, שבו הוא הראה לה סירים ומחבתות וסיר לחץ ותנור נפט – אִישטוֹפּ. בחדר המגורים היתה ספת עור בצבע ירוק פיסטוק. בצִדה היה קרע שתוקן בתפירה מרושלת. הקירות היו חשופים. היו שם שולחן, שני כיסאות קש קלועים, שני כיסאות מתקפלים, ובפינה תנור שחור מברזל יצוק.

מריאם עמדה באמצע חדר המגורים והסתכלה סביבה. בקוֹלְבָּה היא יכלה לגעת בתקרה בקצות אצבעותיה. היא יכלה לשכב במיטתה הצרה ולדעת את השעה ביום לפי זווית קרני השמש שחדרו מהחלון. היא ידעה עד לאיזה מרחק תיפתח הדלת כשציריה חרקו. היא הכירה כל שבב עץ וכל סדק בכל אחת משלושים קורות הרצפה. עכשיו לא היו עוד כל הדברים המוכרים האלה. ננה מתה, והיא היתה כאן, בעיר זרה, מופרדת מהחיים שהכירה בעמקים ובשרשרות הרים מושלגים בכיפות פסגותיהם ובמדבריות שלמים. היא היתה בביתו של זר, עם כל מיני חדרים וריח של עשן סיגריות, עם ארונות זרים מלאים כלי־בית זרים, עם וילונות ירוקים כבדים ותִקרה שהיא ידעה שלא תוכל להגיע אליה. חלל הבית מילא את מריאם תחושה של מחנק. געגועים צבטו את לִבָּה ודיקרו בה, געגועים אל ננה, אל מולה פאיזוללה, אל חייה הקודמים.

פרק 9

למחרת לפנות ערב הם הגיעו לביתו של ראשיד.

"אנחנו בדה־מאזאנג," אמר. הם היו בחוץ, על המדרכה. הוא החזיק את מזוודתה ביד אחת ובאחרת פתח את שער העץ הקדמי. "בחלק הדרום־מערבי של העיר. גן החיות נמצא לא רחוק מכאן, וגם האוניברסיטה."

מריאם הִנהנה. היא כבר למדה שכדי להבין את דבריו עליה להקשיב לו בתשומת־לב. היא לא היתה רגילה למבטא הקאבולי של הפַארסי שלו, וגם לא לרמז המבטא הפַאשטוּני, שפת קַנדַהַאר עיר הולדתו, שנשמע עדיין ברקע. הוא, לעומת זאת, לא התקשה כלל להבין את הפַארסי ההֶראטית שלה.

מריאם סקרה במהירות את הרחוב הלא־סלול הצר שביתו של ראשיד עמד בו. הבתים ברחוב הזה היו צפופים, עם גדרות אבן משותפות וחצרות קטנות סגורות בחזית, שהפרידו אותם מהרחוב. לרוב הבתים היו גגות שטוחים והם היו בנויים מלבנים שרופות, ומקצתם מטיט בצבע המאובק של ההרים שהקיפו את העיר. ביבים הפרידו את המדרכה מהכביש משני הצדדים, וזרמו בהם מי בוץ. פה ושם ראתה מריאם תלוליות קטנות של אשפה מכוסות זבובים

מריאם לא אמרה לו עד כמה הוקל לה, לפחות בעניין הזה.

החדר שיועד להיות חדרה של מריאם היה קטן בהרבה מזה שהתארחה בו בביתו של ג׳אליל. היו בו מיטה, שידה חומה־אפורה ישנה וארון קטן. החלון השקיף על החצר ומעבר לה על הרחוב למטה. ראשיד הניח את המזוודה שלה בפינה.

מריאם התיישבה על המיטה.

״לא שמת לב,״ אמר. הוא עמד בפתח הדלת והתכופף מעט כדי להתאים את גובהו. ״תראי מה יש על אדן החלון. את יודעת מאיזה סוג הן? שמתי אותו לפני שנסעתי להראט.״

רק עכשיו ראתה מריאם סל על האדן. חבצלות לבנות נשפכו מצדיו.

״הן מוצאות חן בעיניך? הן משמחות אותך?״

״כן.״

״אז את יכולה להודות לי.״

״תודה. סלח לי. טַאשַאקוּר, תודה...״

״את רועדת. אולי אני מפחיד אותך. אני מפחיד אותך? את מפחדת ממני?״

מריאם לא הביטה בו, אך שמעה נימה של ערמומיות שובבה בשאלות האלה, מעין קַנטוּר. היא נענעה במהירות את ראשה, ושמה לב שהיה זה השקר הראשון בנישואיהם.

״לא? יופי. כל הכבוד. טוב, זה הבית שלך עכשיו. את תאהבי לגור כאן. חכי ותראי. אמרתי לך שיש לנו חשמל? רוב הימים וכל ערב?״

הוא כאילו אמר ללכת, אך ליד הדלת השתהה, לקח שאיפה ארוכה מהסיגריה וכיוון את עיניו אל מול העשן. מריאם חשבה שהוא מתכוון לומר משהו, אבל הוא שתק. לבסוף סגר את הדלת והשאיר אותה לבדה עם המזוודה והפרחים.

ואז היא בכתה.

"למה את בוכה?" שאל ראשיד ברוגז. הוא הושיט את ידו אל כיס מכנסיו, פתח את אצבעותיה של מריאם ותחב ממחטה אל תוך כף־ידה. הוא הצית לעצמו סיגריה, נשען על הקיר והתבונן במריאם כשהצמידה את הממחטה אל עיניה.

"זהו?"

מריאם הִנהנה.

"בטוחה?"

"כן."

הוא אחז במרפקה ואחר־כך הוליך אותה אל חלון חדר המגורים. "החלון הזה משקיף צפונה," אמר ונקש על השמשה בציפורן העקומה של אצבע ידו. "ההר שלפנינו הוא הר אָסָאמי, את רואה, וזה שמשמאלו הוא הר עָלי עַבָּאד. האוניברסיטה ניצבת לרגליו. ההר שמאחורינו, ממזרח, שלא רואים מכאן, הוא שִׁיר דַארוָואזָה. כל יום בצהריים יורים ממנו בתותח. תפסיקי לבכות עכשיו. אני מדבר בכל הרצינות."

מריאם הספיגה את עיניה.

"אני לא מסוגל לסבול את זה," גער בה, "קול של אישה בוכה. אני מצטער. אין לי סבלנות לזה."

"אני רוצה הביתה," אמרה מריאם.

ראשיד נאנח בטרוניה. ענן של הבל פיו העשן פגע בפניה של מריאם. "אני לא אקבל את זה אישית. הפעם."

והוא אחז במרפקה והוליך אותה אל הקומה העליונה.

היו שם מסדרון צר, מואר במעומעם, ושני חדרי שינה. הדלת לחדר הגדול יותר היתה פתוחה לרווחה. מבעד לפתחה ראתה מריאם שהוא מרוהט בצמצום, כשאר חדרי הבית: מיטה בפינה עם שמיכה חומה וכרית, ארון, שידה. הקירות היו עירומים פרט למראה קטנה. ראשיד סגר את הדלת.

"זה החדר שלי."

הוא אמר שהיא יכולה לקבל את חדר האורחים. "אני מקווה שזה לא מפריע לך. אני רגיל לישון לבד."

בקוֹלבָּה היה תאבונה עניין צפוי. כאן קיבתה בקושי קרקרה לאוכל. לפעמים היתה לוקחת צלחת של שארית אורז לבן וחתיכת לחם אל חדר המגורים, אל המקום שליד החלון. משם יכלה לראות את גגותיהם של הבתים החד־קומתיים שברחוב שלהם. היא יכלה לראות גם את החצרות, את הנשים תולות כבסים על חבלים ומניסות את ילדיהן, את התרנגולות מנקרות בעפר, את האִתים והמעדרים ואת הפרות הקשורות לעצים.

היא חשבה בגעגועים על כל לילות הקיץ שבהם היא וננה ישנו על גג הקוֹלבָּה, התבוננו בירח זוהר מעל גוּל־דַאמַאן, והלילה היה חם כל־כך עד שחולצותיהן היו נדבקות לחזיהן, כעלה רטוב אל חלון. היא התגעגעה אל שעות אחר הצהריים בחורף כשהיתה קוראת בקוֹלבָּה עם מולה פאיזוללה, לצליל נקישת נטיפי הקרח שצנחו על הגג מהעצים, ולקול קריאת העורבים שעמדו בחוץ, על ענפים עמוסי שלג.

כשהיתה לבדה בבית פסעה מריאם הלוך ושוב באי־שקט, מהמטבח אל חדר המגורים, למעלה במדרגות אל חדרה ושוב למטה. היא סיימה את הסיבוב בחדרה, אמרה את תפילותיה או ישבה על המיטה, התגעגעה אל אִמה, הרגישה בחילה וגעגועים הביתה.

כשהשמש החלה להזדחל בכיוון מערב, חרדתה של מריאם ניעורה באמת. שיניה נקשו כשחשבה על הלילה, הזמן שראשיד אולי יחליט לבסוף לעשות לה את מה שבעלים עושים לנשותיהם. היא שכבה במיטה, מרוטת עצבים, שעה שהוא אכל לבדו למטה.

הוא תמיד התעכב ליד חדרה ותחב את ראשו בפתח הדלת.

"לא יכול להיות שאת כבר ישנה. השעה רק שבע. את ערה? תעני לי. באמת."

הוא התעקש עד שמריאם השיבה, מהחושך, "אני פה."

הוא התיישב על הרִצפה בפתח דלת חדרה. ממיטתה יכלה לראות את גופו הגדול, את רגליו הארוכות, את העשן המסתלסל סביב צדודיתו מעוקלת החוטם, את הקצה הזוהר של הסיגריה מתבהר ומתעמעם.

פרק 10

בימים הראשונים מריאם כמעט שלא יצאה מחדרה. מדי בוקר, עם הזריחה, העירה אותה קריאת האָזָן הרחוקה לתפילה, ולאחריה חזרה למיטה. היא עדיין היתה במיטה כששמעה את ראשיד באמבטיה, מתרחץ, ואחר־כך נכנס אל חדרה לראות אם שלום לה לפני שיצא אל הסנדלרייה. מחלונה ראתה אותו יוצא אל החצר, קושר את תיבת האוכל שלו לארגז המשאות האחורי של אופניו, ואחר־כך מוליך את האופניים דרך החצר אל הרחוב. היא התבוננה בו כשדיווש את דרכו לעבודה, ראתה את דמותו הרחבה עבת הכתפיים נעלמת בעיקול בקצה הרחוב.

רוב הזמן נשארה מריאם במיטה, בתחושה של תעייה ואובדן דרך. לפעמים ירדה אל המטבח, העבירה את ידיה על הדלפק הדביק המכוסה כתמי שמן, על וילונות הניילון הפרחוניים שהדיפו ריח של ארוחות שרופות. היא התבוננה בנעשה במגירות עקומות, ראתה את הכפות והסכינים הלא־תואמים, את המסננת ומריות העץ הסדוקות – הכלים שהיו אמורים לשמש אותה בחיי היומיום החדשים שלה – וכולם הזכירו לה את האנדרלמוסיה שהִכתה בחייה, שעוררה בה הרגשה של עקור שהונחת במקום זר, כפולש זר לחייו של אחר.

למחרת בבוקר, לאחר שראשיד הלך לעבודה, פרקה מריאם את המזוודה וסידרה את בגדיה בשידה. היא הביאה דלי מים מהבאר ורחצה במטלית את חלונות חדרה ואת חלונות חדר המגורים למטה. היא כיבדה את הרצפות, הרחיקה את קורי העכביש שנטוו בפינות התקרה ופתחה את החלונות כדי לאוורר את הבית.

היא העמידה שלושה ספלי עדשים להשריה בסיר, מצאה סכין וחתכה כמה גזרים ושני תפוחי אדמה, והעמידה גם אותם להשריה. היא חיפשה קמח, מצאה אותו בירכתי אחד הארונות, מאחורי שורה של צנצנות תבלינים מלוכלכות, והכינה בצק טרי, לשה אותו כמו שננה לימדה אותה, דחפה את הבצק בעקב כף־ידה, קיפלה את הקצה החיצוני, הפכה אותו, ודחפה אותו שוב. לאחר שקימחה את הבצק, עטפה אותו במטלית לחה, לבשה חיג׳אב ויצאה להשתמש בטַנדוּר המשותף.

ראשיד אמר לה היכן הוא ניצב, במורד הרחוב ואחר־כך שמאלה ומיד ימינה, אך כל מה שמריאם היתה צריכה לעשות זה ללכת בעקבות כמה נשים וילדים שפניהם היו אל אותו מקום. הילדים שמריאם ראתה, שרדפו אחרי אמותיהם או רצו לפניהן, לבשו חולצות שהוטלאו שוב ושוב. הם לבשו מכנסיים שנראו גדולים מדי או קטנים מדי למידותיהם, סנדלים עם רצועות מרופטות שהתנפנפו קדימה ואחורה. הם גִלגלו צמיגי אופניים ישנים במקלות.

אמותיהם הלכו בקבוצות של שלוש או ארבע, מקצתן לבושות בבּוּרְקָה ואחרות לא. מריאם שמעה את פטפוטיהן הרמים, את צחוקיהן המתגלגלים. כשהלכה בראש מושפל, קלטו אוזניה מעט מלהגן, שתמיד נסב סביב ילדים חולים או בעלים עצלים וכפויי טובה.

כאילו ארוחות מתבשלות מאליהן.

ואללה אוֹ בִּיללה, אין רגע מנוחה!

אז הוא אומר לי, אני נשבעת שזה נכון, הוא ממש אומר לי...

השיחות האינסופיות, בנימה קובלת אך משום־מה עליזה, התעופפו סביב־סביב במעגל. זה נמשך ונמשך, במורד הרחוב, מעבר לפינה, בתור לטנדור. בעלים שהימרו. בעלים שכרכרו סביב אמותיהם, אבל

הוא סיפר לה על יומו. על זוג נעלי מוקסין שהכין לפי הזמנה לסגן שר החוץ, שקונה נעליים, כך אמר, רק אצלו. על הזמנה לסנדלים שקיבל מדיפלומט פולני ואשתו. הוא סיפר לה על אמונות טפלות שקשורות לנעליים: להניח נעליים על מיטה זה להזמין מוות במשפחה, מריבה תתחולל אם מישהו יחלוץ קודם את נעל שמאל.

"אלא אם כן זה נעשה לא בכוונה ביום שישי," הוסיף ואמר. "ואת יודעת שכאשר קושרים נעליים זו לזו ותולים אותן על מסמר זה אמור להיות סימן רע לבאות?"

ראשיד עצמו לא האמין בדבר מכל אלה. הוא אמר כי לדעתו אמונות טפלות הן עניין שנשים בעיקר עוסקות בו.

הוא סיפר לה דברים ששמע ברחוב, כמו איך הנשיא של אמריקה, ריצ'רד ניקסון, התפטר בגלל שערורייה.

מריאם, שמעולם לא שמעה על ניקסון, ולא על השערורייה שאילצה אותו להתפטר, לא אמרה דבר בתשובה. היא המתינה בקוצר־רוח שראשיד יפסיק לדבר, ימעך את הסיגריה שלו ויסתלק. רק לאחר ששמעה אותו עובר את המסדרון ואת דלת חדרו נפתחת ונסגרת, רק אז רפתה אחיזת אגרוף הברזל בבטנה.

ואז, ערב אחד, הוא מעך את הסיגריה ובמקום להגיד לילה טוב, הוא נשען על משקוף הדלת.

"את מתכוונת לפרוק פעם את הדבר הזה?" אמר ורמז במחוות ראש בכיוון המזוודה. הוא שילב את ידיו. "תיארתי לעצמי שאת אולי תזדקקי לקצת זמן. אבל זה כבר מגוחך. שבוע עבר ו... טוב, ממחר בבוקר אני מצפה שתתחילי להתנהג כמו רעיה. פַּהמִידִי? ברור?"

שיניה של מריאם החלו לנקוש.

"אני צריך תשובה."

"כן."

"יפה," אמר. "מה חשבת? שזה בית־מלון פה? שאני איזה מין סוכנת בית? טוב, זה... אוי. אוי. לָה איללה או אִילִילָלה. מה אמרתי לך בקשר לבכי? מריאם. מה אמרתי לך בקשר לבכי?"

ואז, לפתע, כאילו אזרו עוז, עברו הנשים את פאריבה, עטו על מריאם והקיפו אותה במהירות מבהילה מכל העברים.

"אז את הכלה הצעירה של ראשיד ג'אן..."

"קאבול מוצאת חן בעינייך?"

"הייתי בהֶראט. יש לי שם בת דוד."

"מה את רוצה קודם, בן או בת?"

"המינָרֶטים! צריחי המסגדים! איזה יופי! איזה עיר נהדרת!"

"עדיף בן, מריאם ג'אן, הם נושאים את שם המשפחה."

"בהא! בנים מתחתנים ומסתלקים. בנות נשארות ודואגות להורים כשהם זקנים."

"שמענו שאת צריכה להגיע."

"הלוואי שיהיו לך תאומים! אחד מכל מין! ככה כולם יֵצאו מרוצים."

מריאם נתקפה לפתע חרדה ונסוגה. אוזניה זמזמו, לִבה פָּרפר, עיניה התרוצצו מקלסתר פנים אחד לאחר. היא הוסיפה לסגת, אך לא היה שום מוצא – היא היתה במרכז המעגל. היא הבחינה שפאריבה הזעיפה פנים כשראתה שהיא במצוקה.

"הניחו לה!" אמרה פאריבה. "זוזו הצִדה, הניחו לה! אתן מפחידות אותה!"

מריאם הצמידה את הבצק שבידה אל חזה ופילסה את דרכה בין הנשים שהקיפו אותה.

"לאן את הולכת, הַמשָׁרָה?"

היא המשיכה לפלס את דרכה בקושי עד שנחלצה איכשהו ורצה הלאה, לאורך הרחוב. רק כשהגיעה להצטלבות נוכחה לדעת שרצה בכיוון הלא־נכון. היא סבה על עקביה ורצה בחזרה בכיוון האחר. ראשה היה מושפל והיא מעדה פעמיים, שרטה קשות את ברכה, קמה שוב ורצה, שעטה על פני הנשים.

"מה קרה לך?"

"את מדממת, המשירה!"

מריאם הסתובבה בפינת רחוב אחת ואחר־כך באחרת. היא מצאה את הרחוב הנכון, אך לפתע לא זכרה איזה מהבתים היה ביתו של

עליהן, על הנשים, סירבו להוציא רופיה. מריאם תהתה איך יכולות כל־כך הרבה נשים לסבול מאותו מזל רע, איך קרה שהן – כולן – נישאו לגברים איומים כאלה; או שמא זה היה משחק של רעיות שהיא לא ידעה עליו, מעין טקס יומי, כמו להשרות אורז או להכין בצק? האם הן מצפות שהיא תצטרף אליהן בקרוב?

בתור לטנדור חשה מריאם במבטים מתלכסנים לעברה, שמעה לחישות. ידיה החלו להזיע. היא דְמיינה לעצמה שכולם יודעים שהיא הָרָאמִי, מקור של בושה לאביה ולמשפחתה; שכולם יודעים שהיא בגדה באִמה והמיטה קלון על עצמה.

בזווית החיג׳אב שלה הספיגה לחות מעל שפתה העליונה וניסתה להשתלט על עצביה.

במשך דקות אחדות הכול התנהל כשורה.

ואז טפח לה מישהו על הכתף. מריאם הסתובבה וראתה אישה בהירת עור ושמנמנה, לבושה בחיג׳אב כמוה. היו לה שיער שחור מקורזל וקצר ופנים נעימות וכמעט עגולות לגמרי. שפתיה היו מלאות יותר משפתיה של מריאם, והתחתונה היתה שמוטה במקצת, כאילו משכה אותה למטה שומה כהה גדולה שהתנוססה בדיוק מתחת לקו השפה. היו לה עיניים ירקרקות גדולות שנצצו אל מריאם בברק מזמין.

״את אשתו החדשה של ראשיד ג׳אן, נכון?״ אמרה האישה בחיוך רחב. ״זאת מהֶראט. את כל־כך צעירה! מריאם ג׳אן, נכון? שמי פַּאריבָּה. אני גרה ברחוב שלך, חמישה בתים משמאלך, בזה עם הדלת הירוקה. זה הבן שלי, נוּר.״

לילד שלידה היו פנים חלקות ושמחות ושיער מקורזל כשל אִמו. קווצת שיער שחור צימחה מתנוך אוזנו השמאלית. בעיניו הֵבהב אור שובבי של ילד פוחז. הוא הרים יד. ״סאלאם, חַאלָה ג׳אן.״

״נור בן עשר. יש לי גם בן מבוגר יותר. אחמד.״

״הוא בן שלוש־עשרה,״ אמר נור.

״שלוש־עשרה ובקרוב בן ארבעים.״ האישה, פאריבה, צחקה. ״שמו של בעלי חכים. הוא מורה כאן, בדה־מאזאנג. את צריכה לבוא פעם, נשתה ספל...״

ראשיד קפץ את שפתיו ונשף, ואחר־כך תחב את הכף לפיו.

"זה טוב," אמר. "קצת פחות מדי מלח, אבל טוב. אולי אפילו יותר טוב מטוב."

מריאם נשמה לרווחה והתבוננה בו כשאכל. הבזק של גאווה ניצת בה במפתיע. היא היטיבה לעשות – **אולי אפילו יותר טוב מטוב** – וזה הפתיע אותה, הריגוש הזה שחשה מהמחמאה הקטנה שחלק לה. האי־נעימות הקודמת של היום התרחקה במקצת.

"מחר יום שישי," אמר ראשיד. "מה דעתך שאראה לך את הסביבה?"

"את קאבול?"

"לא. את כלכתה."

מריאם מִצמצה.

"זאת סתם בדיחה. ודאי שאת קאבול. אלא מה?" הוא הושיט את ידו אל שקית הנייר החומה. "אבל קודם אני צריך להגיד לך משהו."

הוא הוציא מהשקית בּוּרקָה בצבע כחול־שמים. המטרים של הבד המקופל נשפכו על ברכיו כשהרים אותו. הוא פרש את הבּוּרקָה והסתכל במריאם.

"יש לי לקוחות, מריאם, גברים שמביאים את נשותיהם לסנדלרייה. הנשים באות בלי כיסוי, מדברות איתי ישירות ומסתכלות לי בעיניים בלי בושה. הן מתאפרות ולובשות חצאיות שחושפות להן את הברכיים. לפעמים הן אפילו מניחות את הרגליים שלהן לפני, כדי שאקח מידות, והבעלים שלהן עומדים ומסתכלים. הם מרשים את זה. הם לא מוצאים שום פסול בזה שזר נוגע ברגליים היחפות של רעיותיהם! הם חושבים את עצמם לגברים מודרניים, אינטלקטואלים, אולי בגלל ההשכלה שלהם. הם לא רואים שהם פוגעים בנַאנג ובנָאמוּס שלהם, בכבודם ובגאוותם."

הוא נענע את ראשו.

"על־פי רוב הם גרים ברבעים העשירים יותר של קאבול, אקח אותך לשם. את תראי. אבל הם גם כאן, מריאם, בשכונה הזאת ממש, הגברים חלשי האופי האלה. יש מורה שגר בהמשך הרחוב, חכים שמו, ואני רואה את אשתו פַּאריבָּה כל הזמן, הולכת ברחוב לבדה

ראשיד. היא רצה לאורך הרחוב ובחזרה, מתנשמת ומתנשפת, קרובה לדמעות עכשיו, וניסתה לפתוח דלתות בלי אבחנה. מקצתן היו נעולות, אחרות נפתחו וגילו רק חצרות לא מוכרות, כלבים נובחים ותרנגולות מבוהלות. היא ראתה בדמיונה את ראשיד בא הביתה ומוצא אותה עדיין מחפשת כך, עם ברך מדממת, תועה ברחובה שלה. עכשיו היא אכן פרצה בבכי. היא דחפה דלתות, ובפנים לחות מדמעות הפטירה תפילות בבהלה, עד שדלת אחת נפתחה, והיא ראתה בתחושת הקלה את בית־השימוש, את הבאר ואת מחסן הכלים. היא טרקה את הדלת מאחוריה וסובבה את הבריח. ואז ירדה על ארבע גפיה, ליד גדר האבן, והקיאה. כשסיימה זחלה משם, התיישבה ליד הגדר ונשענה עליה, כשרגליה פשוטות לפנים. מעולם לא הרגישה בודדה כל־כך.

כשראשיד חזר באותו ערב הוא הביא איתו שקית נייר חומה. מריאם התאכזבה כשלא הבחין בחלונות הנקיים, ברצפות השטופות, בקורי העכביש החסרים. אבל הוא נראה מרוצה שצלחת הארוחה שלו חיכתה לו מוכנה, על סוּפְרָה נקייה שמריאם פרשה על רצפת חדר המגורים.

"הכנתי דאל," אמרה מריאם.

"יופי. אני גווע ברעב."

היא יצקה לו מהאַפטַאוָוה מים לנטילת ידיים. כשייבש אותן במגבת הניחה לפניו קערה מהבילה של דאל וצלחת אורז לבן תפוח. זו היתה הארוחה הראשונה שבישלה לו, והיא הצטערה שלא היתה במצב טוב יותר כשעשתה זאת. כשבישלה היא עדיין היתה נסערת מהתקרית ליד הטנדור, ובמשך כל היום חששה שהדאל אינו אחיד דיו, שצבעו אינו מניח את הדעת, חששה שהוא יגיד שהוסיפה יותר מדי זנגוויל או לא מספיק כורכום.

הוא שיקע את הכף בדאל הזהוב.

מריאם התנודדה מעט. מה אם הוא יתאכזב או יכעס? מה אם הוא ידחף את צלחתו ממנו בטרוניה?

"זהירות," הצליחה לומר. "זה חם."

פרק 11

מריאם מעולם לא לבשה בּוּרקָה וראשיד היה צריך לעזור לה להתלבש. כיסוי הראש המרופד והכבד היה מהודק לגולגולתה, ונראה לה מוזר להסתכל בעולם מבעד לרשת. היא התאמנה בהליכה בחדרה כשהיא עטופה בבּוּרקָה, ודרכה ומעדה על האֶמרה שוב ושוב. אובדן שדה הראייה המלא עֵרער את ביטחונה, והיא לא אהבה את תחושת המחנק שבד הקפלים עורר בה כשנצמד אל פיה.

"תתרגלי לזה," אמר ראשיד. "אני בטוח שבמשך הזמן אפילו תאהבי את זה."

הם נסעו באוטובוס אל מקום שראשיד קרא לו פארק שַאר־אֶ־נַאו, שם ילדים דחפו זה את זה על נדנדות והעיפו כדורי עץ אל רשתות מרופטות קשורות אל גזעי עצים. הם טיילו יחד והתבוננו בנערים מפריחים עפיפונים, ומריאם, שהלכה ליד ראשיד, מעדה מדי פעם על שולי הבורקה. בצהריים לקח אותה ראשיד לאכול בבית קבב קטן ליד מסגד שהוא קרא לו מסגד החאג' יעקוּב. הרִצפה שם היתה דביקה והאוויר רווי עשן. מהקירות עלה ריח קל של בשר, והמוזיקה, שראשיד תיאר אותה כלוֹנָארי, הושמעה בקולי־קולות. הטבחים היו שני נערים שנופפו על שיפודים ביד אחת ובאחרת גירשו יתושים. למריאם, שמעולם לא היתה במסעדה, היה מוזר בהתחלה לשבת

עם מטפחת על הראש וזה הכול. מביך אותי, למען האמת, לראות גבר שאיבד שליטה על אשתו."

הוא נתן במריאם מבט נוקשה.

"אבל אני טיפוס אחר, מריאם. במקום שאני בא ממנו, מבט לא ראוי אחד, מילה לא הולמת אחת, ודם נשפך. במקום שאני בא ממנו, הפנים של אישה הן העסק של בעלה בלבד. אני רוצה שתזכרי את זה. את מבינה?"

מריאם הִנהנה. ראשיד החזיר את הבּוּרקָה לשקית.

העונג הקודם בשל שביעות רצונו מהבישול שלה התפוגג. את מקומו תפסה תחושה של התכווצות. רצונו של האיש הזה היה למריאם מאיים ואיתן כסלע, כמו הרי סָאפיד־קוֹ שהתנשאו מעל גוּל־דאמאן.

ראשיד מסר לה את שקית הנייר. "אז אנחנו מבינים זה את זה. עכשיו תני לי עוד קצת מהדאל."

"זה הדבר היחיד שאי־אפשר למצוא ברחוב התרנגולות," אמר ראשיד וצחק.

לאורך הרחוב היו חנויות ודוכנים קטנים שמכרו בהם כובעים מעור כבש וצ'אפאנים בכל צבעי הקשת. ראשיד נעצר באחת החנויות כדי להתבונן בפגיון כסף מגולף, ובאחרת ברובה ישן, שהיה, כפי שהבטיח לו הזבן, שריד מהמלחמה הראשונה נגד הבריטים.

"ואני משה דיין," הפטיר ראשיד. הוא העלה חיוך קל, ולמריאם היה נדמה שזה היה חיוך שנועד רק לה. חיוך פרטי שבין בני־זוג נשואים.

הם חלפו על פני חנויות שטיחים, חנויות לחפצי נוי, חנויות לדברי מאפה, חנויות פרחים וחנויות שמכרו בהן חליפות לגברים ושמלות לנשים, ובהן, מאחורי וילונות תחרה, ראתה מריאם נערות תופרות כפתורים ומגהצות צווארונים. מפעם לפעם בירך ראשיד לשלום בעל חנות שהכיר, לעִתים בפַּארסי ולעתים בפַּאשטו. כאשר הם לחצו ידיים והתנשקו על הלחי, עמדה מריאם במרחק שניים־שלושה מטרים משם. ראשיד לא רמז לה לגשת ולא הציג אותה לפני בן־שיחו.

הוא ביקש ממנה לחכות מחוץ לחנות לדברי רקמה. "אני מכיר את הבעלים," הוא אמר. "אכנס לרגע, להגיד סאלאם."

מריאם המתינה בחוץ, על המדרכה ההומה אדם. היא התבוננה במכוניות זוחלות במעלה רחוב התרנגולות, משתחלות בין המוני רוכלים והולכי רגל, צופרות לילדים וחמורים שסירבו לזוז. היא התבוננה ברוכלים המשועממים למראה שישבו בדוכני המכירה הזעירים שלהם, עישנו או ירקו לתוך מרקקות נחושת, ופניהם הגיחו מדי פעם מתוך הצללים בניסיון למכור בדים ומעילי פּוּסטִין לעוברי אורח.

אבל הנשים הן שמשכו את עיניה של מריאם יותר מכול.

הנשים ברובע זה של קאבול היו מזן שונה מזה של הנשים שבשכונות העניות יותר – כזו שהיא וראשיד גרו בה – שבהן רבות כל־כך מבין הנשים היו מכוסות לגמרי. הנשים האלה היו... מה היתה המילה שראשיד השתמש בה? מודרניות. כן, נשים אפגניות מודרניות, נשואות לגברים אפגנים מודרניים, שלא הפריע להם שנשותיהם

בחדר מלא זרים רבים כל־כך, ולהרים את הבּוּרקה כדי להכניס לפיה נתחי מזון. רמז של אותה חרדה שנתקפה בה ביום התקרית ליד הטנדור רחש בבטנה, אבל בנוכחותו של ראשיד נמצאה לה נחמה כלשהי וכעבור זמן־מה לא הפריעו לה כל־כך לא המוזיקה, לא העשן ואפילו לא האנשים. ואילו הבּוּרקָה, גם בה, נוכחה להפתעתה לדעת, היתה משום נחמה. היא היתה כמו חלון לכיוון אחד. בתוכה היא היתה למשקיפה, מוגנת מעיניים בוחנות של זרים, ולא חששה עוד שאנשים יֵדעו במבט אחד את הסודות המבישים של עברה.

ברחובות נקב ראשיד בסמכותיות בשמותיהם של בניינים אחדים; זאת שגרירות אמריקה, אמר, זה משרד החוץ. הוא הצביע על מכוניות, נקב בשמותיהן ובארצות ייצורן: וולגות סובייטיות, מכוניות שברולט אמריקניות, מכוניות אוֹפֶל גרמניות.

"איזו הכי מוצאת חן בעינייך?" שאל.

מריאם היססה, הצביעה על מכונית וולגה, וראשיד צחק.

קאבול שקקה חיים הרבה יותר מהמעט שמריאם ראתה מהֶראט. היו בה פחות עצים ופחות גארי רתומות לסוסים, אבל יותר מכוניות, יותר רמזורים, יותר רחובות סלולים ובניינים גבוהים יותר. ובכל מקום שמעה מריאם את הדיאלקט המוזר של העיר: "יקר" היה ג'אן במקום ג'ו, "אחות" נהייתה שם המשרָה במקום המשיֶרה וכך הלאה.

ראשיד קנה לה גלידה אצל רוכל. היתה זו לה הפעם הראשונה שאכלה גלידה, והיא מעולם לא העלתה על דעתה שאפשר לתעתע כך בחך. היא חיסלה קערית שלמה, ביקעה את ציפוי הפיסטוק, וזללה את אטריות האורז הזעירות שבקרקעית. היא התפעלה מהמרקם המכשף, מהמתיקות העוטפת שבו.

הם הלכו למקום שנקרא פּוּצֶ'ה מוּרְגָהָא, רחוב התרנגולות. זה היה בזאר צר והומה אדם בשכונה שראשיד אמר שהיתה אחת העשירות של קאבול.

"במקום הזה גרים דיפלומטים זרים, אנשי עסקים עשירים, בני המשפחה המלכותית, אנשים כאלה. לא כמוך וכמוני."

"אני לא רואה שום תרנגולת," אמרה מריאם.

באותו לילה ביקר ראשיד שוב בחדרה. אבל במקום לעשן בפתח הדלת הוא חצה את החדר והתיישב לידה, היכן ששכבה על המיטה. הקפיצים חרקו והמיטה נטתה לצד שלו.

היה רגע של היסוס ואחר־כך היתה ידו על צווארה, ואצבעותיו העבות עברו לאַטן על חוליות עורפה. אגודלו החליק מטה ועתה ליטף את השקע שמעל עצם־הבריח ואחר־כך את הבשר שמתחתיה. מריאם התחילה לרעוד. ידו הזדחלה למקום נמוך יותר, וציפורניו נתקעו בבד הכותנה של חולצתה.

״אני לא יכולה,״ נאנקה והסתכלה בצדודיתו המוארת באור הירח, בכתפיו הרחבות ובחזהו הרחב, באניצי השיער האפור שבצבצו מצווארונו הפתוח.

ידו נחה עתה על שדהּ הימני, מעכה אותו בחוזקה דרך החולצה והיא שמעה אותו מתנשם בכבדות דרך האף.

הוא החליק מתחת לשמיכה ונשכב לידה. היא הרגישה את ידו מתעסקת בחגורתו, בחוט הקשירה של מכנסיו. ידיה שלה לפתו את הסדינים באגרופים. הוא נשכב עליה, פַּרכס ופִּרפר, והיא פלטה יבבה. מריאם עצמה את עיניה, חרקה שיניה.

הכאב היה פתאומי ומדהים. עיניה נקרעו לרווחה. היא ינקה אוויר מבין שיניה הקפוצות ונשכה את פרק אגודלה. היא העיפה את ידה הפנויה על גבו של ראשיד ואצבעותיה ננעצו בחולצתו.

ראשיד טמן את פניו בכרית ומריאם בהתה בעיניים פעורות ובשפתיים קפוצות בתִקרה שמעל כתפיו, רועדת כולה, והרגישה את חום נשימותיו המהירות על כתפה. האוויר ביניהם הדיף ריח טבק, ואת ריח הבצלים והכבש הצלוי שאכלו קודם לכן. מפעם לפעם התחככה אוזנו בלחיה, והיא ידעה, לפי המגע המעקצץ, שהוא גילח אותה.

לאחר שזה נגמר, הוא ירד ממנה בהתנשפות והניח את ידו בכבדות על מצחו. בחושך ראתה את מחוגי שעונו הכחולים. הם שכבו כך זמן־מה, על הגב, בלי להביט זה בזה.

״אין שום בושה בזה, מריאם,״ אמר ובלע מעט את המילים. ״זה

מתהלכות בין זרים עם איפור על הפנים ושום כיסוי על הראש. מריאם התבוננה בהן כשהתרוצצו בלי חשש ברחוב, בחברת גבר או בגפָּן או עם ילדים ורודי לחיים בנעליים מבריקות ושעונים עם רצועות עור, שהוליכו אופניים משוכללים עם חישורים מוזהבים – שלא כמו הילדים בדֶה־מאזאנג, שנשאו על לחייהם צלקות של זבובי חול והוליכו צמיגי אופניים ישנים במקלות.

הנשים כאן טלטלו כולן תיקי יד, והבד המרשרש של החצאיות שלהן התנופף ברוח. מריאם אפילו הבחינה באחת מעשנת לפני הגה של מכונית. הציפורניים שלהן היו ארוכות, צבועות בוורוד או כתום והשפתיים אדומות כצבעונים. הן הילכו במהירות על עקבים גבוהים, כאילו היו טרודות באיזה עסק תמידי דחוף. הן הרכיבו משקפי שמש כהים, וכאשר חלפו במהירות על פניה, הגיע אל נחיריה של מריאם אד של בושֶמן. היא הניחה שלכולן יש תואר אקדמי, ושהן עובדות בבנייני משרדים, ליד מכתבות משלהן, שם הן מדפיסות ומעשנות ומנהלות שיחות טלפון חשובות עם אנשים חשובים. נשים אלה עוררו את סקרנותה של מריאם. הן עוררו בה מודעות לנחיתותה, למראה הכעור שלה, לחוסר השאיפות שלה, לבערותה בתחומים רבים כל־כך.

ואז טפח ראשיד על כתפה והושיט לה דבר־מה.

"קחי."

זה היה צעיף משי בצבע חום־כהה, עם שוליים מעוטרים בחרוזים ורקומים בחוט זהב.

"מוצא חן בעינייך?"

מריאם נשאה את עיניה. ראשיד עשה אז מעשה נוגע ללב. הוא מִצמץ ונמנע ממבטה.

מריאם חשבה על ג׳אליל, על מתנות התכשיטים שלו ובאיזו חיבה וחדווה הוא נתן לה אותן, בעליזות שלא הותירה מקום לשום תגובה פרט להכרת טובה כנועה. ננה צדקה במה שאמרה על המתנות של ג׳אליל. הן היו מחוות של חרטה שנעשו בחצי־לב; מחוות לא כנות ונלוזות, שנועדו להרגיע את מצפונו יותר מאשר לרַצות אותה. אבל הצעיף הזה, מריאם ראתה, היה מתנה אמיתית.

"הוא יפהפה," אמרה.

פרק 12

הרמדאן חל בסתיו אותה שנה, 1974. בפעם הראשונה בחייה ראתה מריאם איך הופעת הירח החדש יכולה לשנות את העיר כולה, לשנות את קצבה ואת מצב־רוחה. היא הבחינה בהַס הישנוני שירד על קאבול. התנועה נעשתה אִטית. דלילה יותר, שקטה יותר. חנויות התרוקנו. מסעדות כיבו אורותיהן, נעלו דלתותיהן. מריאם לא ראתה מעשנים ברחובות, לא ספלי תה מהבילים ממרפסות ומאדני חלונות. ובאיפְטַר, כאשר השמש שקעה במערב והתותח ירה מהַר שִיר דַארנָוואזָה, שברה העיר את הצום, וכמוה מריאם, בלחם ובתמר, ובפעם הראשונה בחמש־עשרה שנות חייה טעמה את המתיקות של היותה חלק מחוויה משותפת.

ראשיד צם, אבל רק ימים ספורים. בפעמים המעטות שעשה זאת הוא בא הביתה במצב־רוח עכור. הרעב עשה אותו קצר־רוח, רגוז וחסר סבלנות. ערב אחד הגישה מריאם את ארוחת הערב באיחור של דקות אחדות והוא התחיל לאכול לחם וצנון. לאחר שמריאם הניחה לפניו את האורז והכבש ואת הקוּרמָה מבמיה, הוא סירב לגעת בהם. הוא לא אמר דבר והמשיך ללעוס את הלחם, רקותיו רטטו והעורק שבמצחו היה תפוח וכועס. הוא המשיך ללעוס ובהה באוויר, וכאשר

מה שאנשים נשואים עושים. זה מה שהנביא עצמו ונשותיו עשו. אין בזה שום בושה."

דקות אחדות לאחר מכן הסיט את השמיכה ויצא מהחדר, השאיר אותה עם השקע שהותיר ראשו על הכרית, והניח לה להמתין עד שהכאב שם למטה יחלוף, ולהתבונן בכוכבים הקפואים בשמים ובענן שכיסה את פני הירח כרעלת כלולות.

גם בנה הבכור היה שם, ומריאם זכרה איכשהו שפַאריבָּה אמרה את שמו, אחמד, אז, ליד הטנדור, באותה פגישה ראשונה ביניהן. היו לו עיניים שקועות וחולמניות, ופניו נראו מהורהרות ורציניות יותר מפני אחיו הצעיר, פנים שאמרו בגרות מוקדמת, כשם שפני אחיו אמרו נערות משתהה. לצווארו של אחמד היה תליון נוצץ של המילה אללה.

פאריבה כנראה זיהתה אותה הולכת בבּוּרקָה ליד ראשיד. היא נופפה בידה וקראה "עיד מוּבָּרָק!"

מתוך הבּוּרקָה השיבה לה מריאם במעין הֵנהון.

"אז את מכירה את האישה הזאת, אשתו של המורה...?" אמר ראשיד.

מריאם אמרה שלא.

"כדאי שתתרחקי ממנה. היא רכלנית וחטטנית, האישה הזאת. והבעל חושב את עצמו לאיזה אינטלקטואל משכיל. אבל הוא עכבר. תסתכלי עליו. הוא לא נראה כמו עכבר?"

הם הלכו לשַאר־אֶ־נַאוּ, שם השתובבו ילדים בחולצות חדשות ובווסטים צבעוניים מעוטרים בחרוזים והֻשוו מתנות עיד. נשים נשאו מגשי ממתקים. מריאם ראתה פנסים חגיגיים תלויים על חלונות ראווה, שמעה מוזיקה רועשת מרמקולים. זרים בירכו אותה ב"עיד מוברק" כשעברו על פניה.

באותו ערב הם הלכו לצ'אמאן, ומריאם עמדה ליד ראשיד וראתה זיקוקין די נור מבזיקים בשמים בירוק, בוורוד ובצהוב. היא התגעגעה לזמנים שהיתה יושבת עם מולה פאיזוללה מחוץ לקוֹלבָּה ויחד היו מתבוננים בזיקוקים מבזיקים במרחק מעל הֶראט, בהתפרצויות הפתאומיות של צבע שהשתקפו בעיניו הרכות ומוכות היָרוֹד של המורה שלה. אבל יותר מכול התגעגעה אל ננה. כמה חבל שננה לא בחיים לראות זאת. לראות אותה בתוך כל זה. להיווכח סוף־סוף ששביעות רצון ויופי אינם בלתי־ניתנים להשגה. אפילו לאנשים כמותם.

מריאם דיברה אליו, הסתכל בה בלי לראות את פניה ותחב עוד פיסת לחם אל פיו.

מריאם נשמה לרווחה כשהרמדאן הסתיים.

בשלושת הימים הראשונים של חגיגת עיד־אל־פיטר, שבאה אחרי הרמדאן, נהג ג׳אליל לבוא לביקור אצל מריאם ונענה, בקולבָּה. הוא היה לבוש תמיד בחליפה ובעניבה והביא עמו מתנות עיד. פעם הוא נתן למריאם צעיף צמר. שלושתם היו מתיישבים ללגום תה, וג׳אליל היה קם לבסוף ומתנצל.

״הוא הלך לחגוג את העיד עם המשפחה שלו,״ היתה ננה אומרת כשג׳אליל היה חוצה את הנחל ומנופף אליהן לשלום.

גם מולה פאיזוללה היה בא. הוא היה מביא למריאם ממתקי שוקולד עטופים בנייר כסף, סלסילת ביצים קשות צבועות, עוגיות בקופסת פח. לאחר שהלך היתה מריאם מטפסת על אחד מעצי הערבה עם המתנות שקיבלה. היא התיישבה תמיד על ענף גבוה, אכלה את השוקולדים של מולה פאיזוללה והשליכה את עטיפות נייר הכסף עד שנחו פזורות סביב גזע העץ כתפרחות מתכת בוהקות. לאחר שגמרה את השוקולד נפנתה אל העוגיות ואחר־כך היתה מציירת בעיפרון פרצופים על הביצים שהביא לה. ובכל־זאת, לא היה בזה עונג רב בשבילה. מריאם פחדה מהעיד, מהעת הזאת של אירוח וטקסים, כאשר משפחות התלבשו במיטב בגדיהן וביקרו אלה אצל אלה. היא היתה מדמיינת בעיני רוחה את האוויר בהראט רוטט מעליזות, ממצב־רוח מרומם, מאנשים עם עיניים בורקות המעתירים זה על זה מילות חיבה ורצון טוב. תחושה של בדידות היתה עוטפת אותה אז כתכריך ומתפוגגת רק לאחר שהעיד עבר.

השנה, בפעם הראשונה, ראתה מריאם במו עיניה את העיד של דמיונות ילדותה.

ראשיד והיא יצאו לרחובות. מריאם מעולם לא הילכה בתוך אווירה שוקקת שכזאת. משפחות שלא נרתעו ממזג־האוויר הקר מילאו את העיר ביציאות קדחתניות לביקורים אצל קרובים. ברחוב שלהם ראתה מריאם את פַּאריבָּה ובנה נור, שהיה לבוש בחליפה. פאריבה, עם צעיף לבן לראשה, הלכה ליד גבר צנום, ביישן למראה ומרכיב משקפיים.

היא שלחה את ידה ברגשי אשמה אל המגירה העליונה של השידה ופתחה אותה.

האקדח היה הדבר הראשון שראתה. הוא היה שחור, עם קת עץ וקנה קצר. מריאם הקפידה לשנן את התנוחה המדויקת של האקדח לפני שהרימה אותו. היא הפכה אותו בידיה. הוא היה כבד בהרבה מכפי שנראה. הקת היתה חלקה למגע והקנה קר. היא נמלאה אי־שקט מהמחשבה שראשיד מחזיק ברשותו משהו שמטרתו היחידה היא להרוג אדם. אבל הוא ודאי החזיק זאת למען ביטחונם. ביטחונה שלה.

מתחת לאקדח היו כמה שבועונים עם פינות מסתלסלות. מריאם פתחה אחד. משהו בה צנח. פיה נפער מאליו.

על כל עמוד נראו נשים, נשים יפות, נשים בלי חולצות ובלי מכנסיים, בלי גרביים ובלי בגדים תחתונים. הן לא לבשו שום דבר בכלל. הן שכבו במיטות בין סדינים סתורים והביטו במריאם בעיניים עצומות למחצה. ברוב התמונות היו רגליהן פשוקות, ומריאם ראתה היטב את המקום האפל שביניהן. בכמה מהתמונות היו הנשים בתנוחה של – ישמור האל ממחשבה שכזאת – כאילו בסוּג'דָה, בכריעה לתפילה. הן הסתכלו לאחור מעל לכתף במבט של בוז משועמם.

מריאם החזירה במהירות את השבועון למקום שבו מצאה אותו. היא הרגישה מסוממת. מי הן הנשים האלה? שאלה בלִבָּה. איך הן הסכימו להצטלם בצורה כזאת? מעיה התהפכו בשאט־נפש. אז זה מה שהוא עושה בלילות שבהם הוא לא בא לחדרה? האם היא אִכזבה אותו במובן המסוים הזה? ומה על כל הדיבורים שלו על כבוד והגינות? מה על הביקורת שהוא מתח על הנשים שבאו לסנדלרייה, שאחרי הכול הראו לו רק את כפות־רגליהן ורק כדי שיתאים להן נעליים? הפנים של אישה, אמר, הן העסק של בעלה בלבד. לנשים שנראות על הדפים האלה יש ודאי בעלים, לכמה מהן ללא ספק. לפחות יש להן אחים. ואם כך, מדוע התעקש ראשיד שהיא תתכסה, בה בשעה שלו לא היתה שום בעיה להסתכל במקומות מוצנעים של נשים או אחיות של גברים אחרים?

היו להם אורחי עיד בבית. כולם היו גברים, ידידים של ראשיד. כשנשמעה הנקישה על הדלת, ידעה מריאם שעליה לעלות לחדרה שבקומה העליונה ולסגור את הדלת. היא נשארה שם שעה שהגברים לגמו תה למטה עם ראשיד, עישנו ודיברו. ראשיד אמר למריאם שלא תרד אלא לאחר שהאורחים ילכו.

זה לא הפריע למריאם. האמת היא שהדבר אפילו החמיא לה. ראשיד ראה קדושה במה שהיה להם יחד. כבודה, הנאמוס שלה, היה בעיניו דבר שראוי לשמור עליו. יחסו המגונן כלפיה עורר בה תחושה שהוא מעריך אותה. שהוא מוקיר אותה ושהיא חשובה בעיניו.

ביום השלישי והאחרון של העיד הלך ראשיד לבקר אצל כמה ידידים. מריאם, שחשה בחילה כל הלילה, הרתיחה מעט מים והכינה לעצמה ספל תה ירוק בזוק בהֵל כתוש. בחדר המגורים ראתה את מה שנותר מביקורי האורחים בערב העיד הקודם: את הספלים ההפוכים, את זרעוני הדלעת הלעוסים למחצה תקועים בין מזרנים, את הצלחות עם גלדי שאריות הארוחה האחרונה של ליל אמש. מריאם נפנתה לנקות את הלכלוך והתפעלה מיכולתם של גברים להיות עצלים במרץ שכזה.

היא לא התכוונה להיכנס לחדרו של ראשיד. אבל עבודת הניקיון לקחה אותה מחדר המגורים אל המדרגות ואחר־כך אל המסדרון שבקומה העליונה ואל דלתו, ולפני שהבחינה בנעשה מימינה ומשמאלה, מצאה את עצמה בחדרו, בפעם הראשונה, יושבת על מיטתו ומרגישה כמסיגת גבול.

היא ראתה את הווילונות הירוקים הכבדים, את זוגות הנעליים המצוחצחות עומדים בשורה ליד הקיר, את דלת הארון שצבעה האפור התבקע וחשף את העץ שמתחתיו. היא ראתה חפיסת סיגריות על השידה שליד המיטה. היא נתנה סיגריה בין שפתיה ועמדה לפני המראה האובלית הקטנה שעל הקיר. היא נשפה אוויר מול המראה ועשתה תנועות של הטלת אפר. היא החזירה את הסיגריה למקומה. היא ידעה כי לעולם לא תצליח לסגל לעצמה את החינניות הזורמת שהפגינו נשות קאבול בעישון. עליה נראה הדבר גס ומגוחך.

היא התבוננה בתצלום הזה שעה ארוכה. היה משהו מטריד איכשהו בעמידה הזאת של ראשיד, שהגיח במלוא גודלו מאחורי האישה. ידיו נחו על כתפיה. בחיוכו המופגן אך קפוץ השפתיים ובפניה הרציניות הלא־מחייכות. בנטייה הקלה של גופה קדימה, כאילו ניסתה להתחמק מאחיזת ידיו.

מריאם החזירה הכול למקום.

אחר־כך, כשכיבסה, התחרטה על שנכנסה לחדרו. לשם מה? איזה דבר בעל חשיבות למדה שם עליו? שיש לו אקדח, שהוא גבר עם צרכים של גבר? והיא לא היתה צריכה להסתכל בתצלום שלו עם אשתו שעה ארוכה כל־כך. עיניה מצאו משמעות במה שתנוחת גוף אקראית הנציחה לרגע יחיד של זמן.

מה שמריאם הרגישה עכשיו, שעה שחבלים עמוסי כבסים כרעו בכבדות לפניה, היה צער כלפי ראשיד. גם לו היו חיים קשים, חיים שעמדו בסימן של אובדן ותהפוכות גורל מצערות. מחשבותיה חזרו אל הילד, יונוס, שבנה פעם איש שלג בחצר הזאת, שרגליו דרכו על אותן מדרגות. האגם חטף אותו מראשיד, בלע אותו, בדיוק כשם שלווייתן בלע את הנביא בקוראן, אותו נביא שעל שמו הוא קרוי. מריאם נמלאה כאב, כאב רב למחשבה על ראשיד מוטרף מבהלה ומחוסר אונים פוסע הלוך ושוב על גדות האגם ומפציר בו לירוק את בנו בחזרה אל היבשה. ובפעם הראשונה חשה קִרבה אל בעלה, ואמרה לעצמה שלמרות הכול הם עוד יהיו זוג מוצלח.

מריאם התיישבה על מיטתו בתחושה של מבוכה ובלבול. היא חפנה את פניה בידיה ועצמה את עיניה. היא נשמה ונשמה עד שנרגעה מעט.

אט־אט עלה ההסבר מעצמו. הוא גבר, אחרי הכול, שחי לבדו לפני שהיא באה לגור איתו. הצרכים שלו שונים משלה. מבחינתה, הזדווגותם במשך כל החודשים האחרונים היתה עדיין תרגיל ביכולת לשאת כאב. התאווה שלו, לעומת זאת, היתה עזה, לעִתים גובלת באלימות. הכוח שבו הוא הצמיד אותה למיטה, הלחיצות העזות של ידיו על שדיה, עוצמת הפעולה של ירכיו. הוא גבר. כל־כך הרבה שנים בלי אישה. האם היא יכולה להאשים אותו על שהוא כמו שאלוהים ברא אותו?

מריאם ידעה כי לעולם לא תוכל לדבר איתו על כך. זה היה נושא שלא יעלה על דל שפתיים. אבל האם הוא גם בלתי־נסלח? היה עליה רק לחשוב על הגבר האחר שבחייה. ג׳אליל, בעל של שלוש נשים ואב לתשעה באותה עת, קיים יחסים עם ננה מחוץ למסגרת הנישואים. מה גרוע יותר, השבועון של ראשיד או מה שג׳אליל עשה? ומה הסמיך אותה בכלל, כפרייה שכמותה והָרָאמִי, לחרוץ משפט?

מריאם ניסתה לפתוח את המגירה התחתונה בשידה.

שם היא מצאה תמונה של הילד, יונוס. התמונה היתה בשחור־לבן. הוא נראה בן ארבע, אולי חמש. הוא היה לבוש בחולצה מפוספסת וענב עניבת פרפר. הוא היה ילד יפה עם אף דק, שיער חום ועיניים כהות ושקועות במקצת. הוא נראה כאילו דעתו מוסחת, כאילו משהו לכד את עינו בדיוק ברגע שהמצלמה הבזיקה.

מתחת לתמונה מצאה מריאם תצלום אחר, גם הוא בשחור־לבן, רק מעט יותר גרגירי. הוא היה של אישה יושבת ומאחוריה ראשיד צעיר יותר עם שיער שחור. האישה היתה יפה. אולי לא יפה כמו הנשים בשבועון, אבל יפה. בוודאי יפה יותר ממנה, ממריאם. היו לה סנטר עדין ושיער שחור ארוך עם פסוקת באמצע. עצמות לחיים גבוהות ומצח נאה. מריאם דמיינה את פניה שלה, את שפתיה הדקות וסנטרה הארוך, וחשה הבהוב של קנאה.

שאיש עדיין לא דרך עליו? אולי כדי לחוש את החן החולף של עונה חדשה, את ההתחלה היפה קודם שתהיה למִרמס, טרף להשחתה?

"אם זאת תהיה בת," אמר ראשיד, "וזאת לא בת, אבל אם זאת תהיה בת, תוכלי לבחור לה איזה שם שתרצי."

מריאם התעוררה למחרת בבוקר לקול ניסור והלמות פטיש. היא התעטפה בצעיף ויצאה אל החצר סחופת השלג. השלג הכבד שירד בליל אמש פסק. רק פתיתים פזורים וקלים דִגדגו עתה את לחייה. האוויר היה דמום ללא רוח ועמד בו ריח של פחם בוער. דממה מפחידה ירדה על קאבול המכוסה לבן, ואניצי עשן הסתלסלו מעלה פה ושם.

היא מצאה את ראשיד במחסן הכלים, דופק מסמרים בלוח עץ. כשראה אותה הוציא מסמר מזווית פיו.

"זאת היתה אמורה להיות הפתעה. הוא יצטרך עריסה. את היית אמורה לראות את זה גמור, לא לפני כן."

מריאם היתה שמֵחה אילו נמנע מכך, נמנע מלטפח תקוות שזה בן. עם כל השִמחה שהסב לה ההיריון, הציפייה שלו הכבידה עליה. אתמול יצא ראשיד וחזר הביתה עם מעיל חורף מזמש לילד: מרופד בפרוות כבש ולו שרוולים רקומים בחוטי משי יפים באדום ובצהוב.

ראשיד הרים לוח עץ ארוך וצר. כשהחל לנסר אותו לחצי, אמר שהמדרגות מדאיגות אותו. "נצטרך לעשות משהו בקשר לזה אחר־כך, כשהוא יהיה גדול מספיק לטפס." הוא אמר שגם התנור מדאיג אותו, ושאת הסכינים והמזלגות צריך לאחסן במקום שמחוץ להישג ידו. "אין דבר כזה, זהירות מוגזמת, בנים הם שובבים גדולים."

מריאם הידקה את צעיפה להתגונן מפני הצינה.

למחרת בבוקר אמר ראשיד שהוא רוצה להזמין את ידידיו לארוחת ערב, כדי לחגוג. במשך כל הבוקר בררה מריאם עדשים והשרתה אורז. היא פרסה חצילים לבוֹרָאני, ובישלה כרֵשה ובשר

פרק 13

בנסיעה הביתה באוטובוס, כשחזרו מהרופא, קרה למריאם דבר מוזר ביותר. בכל מקום שעיניה נחו עליו היא ראתה צבעים בהירים: בדירות הבטון האפורות המשמימות, בחנויות הפתוחות עם גגות הפח, במי הבוץ שזרמו בביבים. היה זה כאילו קשת נמסה בתוך עיניה.

ראשיד תופף באצבעותיו הנתונות בכפפות ופיזם לעצמו שיר. כל אימת שהאוטובוס עלה על מהמורה וזינק קדימה, נחה ידו על בטנה בתנוחה מגוננת.

"מה עם זַלמַאי?" שאל. "זה שם פַּאשטוּני טוב."

"ומה אם זאת תהיה בת?" השיבה מריאם.

"אני חושב שזה בן. כן. בן."

מִלמולים רחשו בכל חלל האוטובוס. כמה נוסעים הצביעו על משהו ונוסעים אחרים רכנו מעבר למושביהם כדי לראות.

"תראי," אמר ראשיד ונקש בפרק אצבע על השמשה. הוא חייך. "שם, את רואה?"

ברחובות ראתה מריאם אנשים נעצרים על עומדם. ליד רמזורים הגיחו פרצופים מחלונות של מכוניות, והופנו מעלה בכיוון הרפות היורדת. מה יש בו בשלג הראשון של העונה, תהתה מריאם, שהוא כל־כך מצודד? האם זו ההזדמנות לראות דבר־מה שעדיין לא זוהם,

המזרח והמערב והוא מדריך אל דרך הישר מאיזה כיוון שירצה.* היא פרשה את שטיחון התפילה ואמרה את הנאמאז. כשסיימה חפנה את ידיה לפני פניה וביקשה מאלוהים שלא יניח למזל הטוב הזה לחמוק ממנה.

היה זה רעיון של ראשיד ללכת לחמאם. מריאם מעולם לא ביקרה בבית־מרחץ, אבל הוא אמר שאין דבר טוב מלצאת משם ולנשום את נשימת האוויר הקר הראשונה, להרגיש את החום עולה מהעור.

בחמאם הנשים נעו דמויות באדים סביב מריאם, צורה של מותניים פֹּה וקו מִתאר של כתף שם. צווחותיהן של נערות צעירות, גניחותיהן של נשים זקנות, וטפטוף מי אמבט שהֻדהד בין הקירות שעה שגבים קורצפו ושיער נחפף בסבון. מריאם ישבה בפינה רחוקה לבדה, מאחורי קיר אדים שבודד אותה מהדמויות שעברו על פניה, ועבדה על עקביה באבן ספוג.

ואז היה דם והיא צרחה.

קול כפות־רגליים נשמע, מטופפות על אבני הריצוף העגולות הרטובות. פרצופים ניבטים אליה מבעד לאדים. לשונות מצקצקות.

מאוחר יותר באותו ערב, במיטה, אמרה פַּאריבָּה לבעלה שכששמעה את הצעקה ונחפזה לגשת, מצאה את אשתו של ראשיד מכווצת בפינה, מחבקת את ברכיה ושלולית דם לרגליה.

"היה אפשר לשמוע את השיניים של הנערה המסכנה נוקשות, חכים, היא רעדה כל־כך חזק."

כשמריאם ראתה אותה, אמרה פַּאריבָּה, היא שאלה בקול רם ומתחנן, זה נורמלי, נכון? נכון? נכון שזה נורמלי?

עוד נסיעה באוטובוס עם ראשיד. שוב שלג. הפעם כבד. הוא הצטבר בערֵמות על מדרכות, על גגות, נערם בטלאים על קליפות

---

* הקוראן, סורה 3, פסוק 135. תרגום: ד"ר אהרון בן־שמש.

טחון לאוּשָאק. היא כיבדה את הרְצפה, איבקה את הווילונות, אִוררה את הבית למרות השלג שהחל שוב לרדת. היא פיזרה מזרנים וכריות לאורך הקירות בחדר המגורים והעמידה קעריות ממתקים ושקדים קלויים על השולחן.

היא היתה בחדרה לפנות ערב, לפני שהאורח הראשון הגיע. היא שכבה במיטה שעה שהצעקות וקולות הצחוק וההלצות שבקעו מלמטה החלו להישמע רמים יותר. היא לא יכלה למנוע את ידיה מלהישמט שוב ושוב אל בטנה. היא חשבה על מה שצומח שם ואושר הציף אותה, פגע בה כמשב רוח עז שמנשב מבעד לדלת פתוחה. עיניה נמלאו דמעות.

מריאם חשבה על נסיעת שש־מאות וחמישים הקילומטרים שעשתה באוטובוס עם ראשיד, מהֶראט שבמערב, סמוך לגבול איראן, אל קאבול שבמזרח. הם עברו בדרך על פני עיירות וערים גדולות וקבוצות של כפרים שצצו אלה אחרי אלה. הם נסעו על הרים ודרך מדבריות צחיחים, ממחוז אחד לאחר. והנה היא כאן עכשיו, מעבר לכל הסלעים וההרים השוממים, עם בית משלה, בעל משלה, ופניה אל מחוז אחד אחרון ויקר ערך: אִמהוּת. כמה נעים לחשוב על התינוק הזה, התינוק שלה, התינוק שלהם. כמה נהדר לדעת שאהבתה אליו כבר מגמדת כל דבר שהיא חשה אי־פעם כלפי נפש חיה, לדעת שאין עוד צורך במשחקים של חלוקי אבן.

למטה ניגן מישהו בעוגב קטן. ואז נשמעו קולות תיפוף על טַאבְלָה. מישהו כִּחכח בגרונו. ואחר־כך נשמעו שריקות ומחיאות כפיים וצעקות ושירה.

מריאם ליטפה את בטנה החלקה. אינו גדול מציפורן, אמר הרופא. אני אהיה אם, חשבה.

"אני אהיה אם," אמרה. ואז היא צחקה לעצמה ואמרה זאת שוב ושוב, מתענגת על המילים.

כשמריאם חשבה על התינוק הזה תפח לְבָּה בקִרבה. הוא תפח ותפח עד שנעלמו כל האובדן שבחייה, כל הבדידות וההשפלה. משום כך הביא אותה אלוהים לכאן, דרך כל הארץ. היא ידעה זאת עכשיו. היא זכרה פסוק מהקוראן שמולה פאיזוללה לימד אותה: לאללה

פרק 14

היגון שב והפתיע את מריאם. כל שנדרש כדי לתת לו דרור היה שהיא תחשוב על העריסה הלא־גמורה שבמחסן הכלים או על מעיל הזמש בארון של ראשיד. התינוק ניעור אז לחיים, והיא יכלה לשמוע אותו, לשמוע את אנקות הרעב, את גרגוריו ואת מלמוליו. היא חשה אותו מרחרח אצל שדיה. היגון מילא אותה, הציף אותה, טלטל אותה לגמרי. מריאם היתה המומה מהמחשבה שיכלה להתגעגע באופן פוצע כל־כך ליצור שלא ראתה מעולם.

אחר־כך היו ימים שבהם השיממון לא נראה עוד אכזרי כל־כך למריאם. ימים שעצם המחשבה על חזרה לדפוסים הקודמים של חייה לא נראתה עוד מתישה כל־כך, שלא נדרשו מאמצים עצומים של כוח רצון לקום מהמיטה, להגיד את התפילות, לעשות את עבודות הניקיון, להכין ארוחות לראשיד.

המחשבה על יציאה החוצה הבעיתה את מריאם. היא התקנאה לפתע בנשות השכונה ובשפעת ילדיהן. לכמה מהן היו אפילו שבעה או שמונה, והן לא ידעו כמה התמזל מזלן, כמה מבורכות הן היו שילדיהן התפתחו ברחמן, זכו לפרכס בזרועותיהן ולינוק משדיהן. ילדים שהן לא איבדו בשטפי דם מהולים במי סבון ובטינופת של זרים שנשטפו אל מערכת הניקוז בבית־המרחץ. מריאם חשה טינה

עצים מדובללים. מריאם התבוננה בסוחרים הגורפים שלג מחזיתות חנויותיהם. חבורה של נערים רדפה אחרי כלב שחור. הם נופפו אל האוטובוס בשובבות. מריאם העיפה מבט בראשיד. עיניו היו עצומות. הוא לא פיזם. מריאם השעינה את ראשה ועצמה את עיניה אף היא. היא רצתה לפשוט את גרביה הקרים, לפשוט את סוודר הצמר הלח שדיקר בעורה. היא רצתה לצאת כבר מהאוטובוס הזה.

בבית כיסה אותה ראשיד בשמיכה כשנשכבה על הספה, אבל היה במחווה הזאת משהו נוקשה ושטחי.

"איזה מין תשובה זאת?" אמר שוב. "זה מה שמולה אמור להגיד. אבל כשמשלמים לרופא את השכר שלו, אז מצפים לתשובה יותר טובה מ'זה רצון האל'."

מריאם קיפלה את ברכיה מתחת לשמיכה ואמרה שעליו לנוח מעט.

"רצון האל," סינן בכעס.

הוא ישב בחדרו ועישן סיגריות כל היום.

מריאם שכבה על הספה כשידיה תחובות בין ברכיה והתבוננה בשלג המתערבל והמסתחרר מחוץ לחלון. היא זכרה שננה אמרה לה פעם, שכל פתית של שלג הוא אנחה של אישה דואבת אי־שם בעולם. שכל האנחות שעולות אל השמים מצטברות לעננים ואחר־כך נשברות לרסיסים קטנים שנופלים דומם על האנשים שמתחת.

כתזכורת לסבלן של נשים כמונו, אמרה. לשקט שבו אנחנו סובלות את מה שנופל עלינו.

אינו פועל בזדוניות. הוא אינו אל זוטר. דבריו של מולה פאיזוללה לחשו בראשה: **יתברך אללה אשר בידו השלטון והוא הכול יכול, אשר ברא את החיים והמוות לנסותכם...*** אכולת רגשי אשמה היתה מריאם כורעת ומתפללת לסליחה על המחשבות האלה.

בינתיים, בזמן שחלף מאז אותו יום בבית־המרחץ, חל שינוי בראשיד. ברוב הערבים, כשבא הביתה, בקושי דיבר. הוא אכל, עישן, שכב לישון, לפעמים חזר באמצע הלילה לסבב קצר, ובזמן האחרון קשוח למדי, של הזדווגות. הוא נטה יותר להחמיץ פנים בימים אלה, למצוא פגמים בבישול שלה, להתלונן על האי־סדר בחצר או להצביע על רבב ולו הקל ביותר בניקיון הבית. מדי פעם לקח אותה לטיול בעיר בימי שישי, כפי שנהג לפנים, אבל הוא הלך מהר ותמיד כמה צעדים לפניה, בלי לדבר, בלי לתת את הדעת על מריאם, שהיתה צריכה לרוץ כמעט כדי להדביק אותו. הוא כבר לא הִרבה כל־כך לצחוק ביציאות האלה. הוא לא קנה לה ממתקים או מתנות, ולא עצר במקומות שנהג לפקוד אותם. היה נדמה ששאלותיה מטרידות אותו.

ערב אחד הם ישבו בחדר המגורים והאזינו לרדיו. החורף עבר. הרוחות העזות שהדביקו שלג על הפנים והדמיעו את העיניים נרגעו, ועל ענפיהם של עצי הבוקיצה הגבוהים נמסו אניצי כסף של שלג, שניצנים קוצניים ירוקים בהירים היו עתידים לתפוס את מקומם בתוך שבועות אחדים. ראשיד נענע את רגלו בהיסח הדעת לקצב טַאבְלָה של שיר עממי ועיניו מִצמצו בעשן הסיגריה.

"אתה כועס עלי?" שאלה מריאם.

ראשיד שתק. השיר נגמר והחדשות נשמעו. קול אישה דיווח שהנשיא דָאוּד חַאן החזיר עוד קבוצת יועצים סובייטים למוסקבה, למגינת לִבּוֹ הצפויה של הקרמלין.

"אני פוחדת שאתה כועס עלי."

ראשיד נאנח.

---

* הקוראן, סורה 67, פסוק 1, תרגום: ד"ר אהרון בן־שמש.

כלפיהן כששמעה אותן קובלות על בנים שאינם מתנהגים כהלכה או על בנות עצלות.

קול בתוכה ניסה להרגיע אותה בנחמה מלאת כוונות טובות אך מוטעית.

יהיו לך אחרים, אינשאללה. את צעירה. ודאי יהיו לך הזדמנויות אחרות.

אבל יגונה של מריאם לא היה חסר מטרה או כללי. מריאם התאבלה על התינוק הזה, על הילד המסוים הזה שהסב לה אושר רב כל־כך למשך זמן־מה.

היו ימים שבהם האמינה שהתינוק בא כברכה שהיא לא היתה ראויה לה, שהיא נענשה על מה שעשתה לננה. האם לא היה אפשר לומר שבאותה מידה היא יכלה לקשור במו ידיה את עניבת החנק לצווארה של אמה? בנות בוגדניות אינן ראויות להיות אמהות, וזה עונש מוצדק. היו לה חלומות בלהה, על הג׳ין של ננה שחמק אל חדרה בלילה, נעץ את טפריו ברחמה וגנב ממנה את תינוקה. ננה צחקה משמחה ותוכחה.

בימים אחרים היתה מריאם מלאת כעס. ראשיד הוא האשם, בשל החגיגה המוקדמת הזאת שלו. בשל הביטחון המטופש הזה שלו שהיא נושאת בן ברחמה. בכך שכבר קרא לילד בשם. בכך שהתייחס אל רצונו של אלוהים כאל דבר מובן מאליו. הוא היה האשם, משום שאילץ אותה ללכת אל בית־המרחץ. משהו שם, האדים, המים המלוכלכים, הסבון, משהו שם גרם לכל זה לקרות. לא. לא ראשיד. היא היתה אשמה. היא כעסה על עצמה על שישנה בתנוחה לא נכונה, שאכלה ארוחות מתובלות מדי, שלא אכלה די פירות, ששתתה יותר מדי תה.

אלוהים היה האשם. זה קרה בגללו, משום שהתעמר בה כך. משום שלא העניק לה את מה שהעניק לכל־כך הרבה נשים אחרות; משום שנופף מולה בהתגרות אכזרית במה שידע שיסב לה אושר רב מאוד, ואחר הרחיק את זה ממנה.

אבל זה לא הועיל, כל הטלות האשמה האלה שהתרוצצו בראשה. זה היה כּוֹפֶר, חילול הקודש, כפירה, לחשוב מחשבות כאלה. אללה

מוציא חיים מחומר חסר חיים ומביא מוות על החיים, ואתה מפרנס את מי שתרצה בלא עשיית חשבון.״*

היא יישרה את העפר בגב האֶת. היא כרעה ליד התלולית ועצמה את עיניה.

אללה יקיים.

קיים אותי, אללה.

---

* הקוראן, סורה 3 פסוק 25. תרגום: ד״ר אהרון בן־שמש.

"אתה כועס?"

עיניו עברו להביט בה. "למה שאכעס?"

"אני לא יודעת, אבל מאז התינוק..."

"זה מה שאת חושבת עלי, אחרי כל מה שעשיתי למענך?"

"לא. ודאי שלא."

"אז תפסיקי להציק לי!"

"סליחה. בְּבַחַשׁ, ראשיד. סליחה."

הוא מעך את הסיגריה והצית אחרת. הוא הגביר את קול הרדיו.

"אבל חשבתי," אמרה מריאם בקול מורם מעט כדי שיישמע ברקע המוזיקה.

ראשיד נאנח שוב, בכעס רב יותר הפעם, והנמיך שוב את קול הרדיו. הוא עיסה את מצחו בלֵאות. "מה עכשיו?"

"חשבתי שאולי כדאי שנערוך טקס קבורה כמו שצריך. כלומר, לתינוק. רק אנחנו, רק כמה תפילות, לא יותר."

מריאם חשבה על כך זמן־מה. היא לא רצתה לשכוח את התינוק הזה. היא הרגישה שאם לא תציין את האובדן בדרך נצחית כלשהי זה יהיה לא בסדר.

"בשביל מה? זה אידיוטי."

"אני חושבת שזה ישפר את ההרגשה שלי."

"אז תעשי את זה את," אמר בתקיפות. "אני כבר קברתי בן אחד. לא אקבור עוד אחד. ועכשיו, אם לא אכפת לך, אני מנסה להקשיב."

הוא הגביר שוב את הקול, השעין לאחור את ראשו ועצם את עיניו.

באותו שבוע, בבוקר שטוף שמש אחד, בחרה מריאם מקום בחצר וחפרה בור.

"בשמו של אללה ועם אללה, ובשמו של שליח אללה תבוא עליו ברכת אללה ושלומו," לחשה שעה שהאֵת נגסה בקרקע. היא הניחה בבור את מעיל הזמש שראשיד קנה לתינוק, וערמה עליו עפר באֵת.

"אתה מעביר את הלילה מפני היום ואת היום מפני הלילה. אתה

ראשיד חֵרחר והרים את שתי גבותיו. "את לא יודעת מה זה קומוניסט? דבר כל־כך פשוט. כל אחד יודע מה זה. זה ידוע. את לא... בהה! אני לא יודע למה אני מופתע." אחר־כך הוא שיכל את קרסוליו על השולחן ומִלמל שזה מישהו שמאמין בקרל מרקסיסט.

"מי זה קרל מרקסיסט?"

ראשיד נאנח.

ברדיו אמר קולה של אישה שטָרָקי, מנהיג החַ׳לק, סניף המפלגה הקומוניסטית האפגנית, יצא לרחובות ונושא נאומי הסתה באוזני המפגינים.

"התכוונתי לשאול, מה הם רוצים?" אמרה מריאם. "הקומוניסטים האלה, במה הם מאמינים?"

ראשיד צחק ונד בראשו, אבל מריאם חשבה שהבחינה בהיסוס בתנועה שעשה כששילב את ידיו לפניו וכשהסיט את עיניו. "את לא יודעת שום דבר, נכון? את כמו ילדה. הראש שלך ריק. אין שם שום דבר."

"אני שואלת כי..."

"צ׳וֹפ קו. שתקי."

מריאם צייתה.

לא היה לה קל לסבול את אופן הדיבור הזה, לשאת את העובדה שהוא לועג לה ושם אותה לצחוק, לשאת את עלבונותיו, את התעלמותו ממנה כאילו היתה לא יותר מחתול בית. אבל אחרי ארבע שנות נישואים הבינה מריאם בבירור כמה יכולה אישה לסבול כשהיא פוחדת. ומריאם אמנם פחדה. היא חיה בפחד ממצבי־רוחו המשתנים, ממזגו ההפכפך, מהתעקשותו להוליך חילופי דברים רגילים לגמרי לנתיב של עימות, שלעִתים הוא היה פותר במהלומות, בסטירות, בבעיטות, ולפעמים מנסה לתקן אחר־כך בהתנצלויות לא כנות, ולפעמים לא.

בארבע השנים שחלפו מאז אותו יום בבית־המרחץ היו עוד שישה מחזורים של תקוות שהופחו והתנפצו, וכל אובדן, כל קריסה, כל נסיעה אל הרופא, היו הרסניים יותר למריאם. עם כל אכזבה נעשה ראשיד מרוחק יותר ונוטר טינה. עתה, דבר מכל מה שעשתה לא

פרק 15

אפריל 1978

ב־17 באפריל 1978, השנה שבה מלאו למריאם תשע־עשרה, נמצאה גופתו של אדם שנרצח ושמו מיר אַפּבָּר חַייבָּר. כעבור יומיים היתה הפגנה גדולה בקאבול. כל תושבי השכונה יצאו לרחובות ודיברו על הרצח. מבעד לחלון ראתה מריאם שכנים מתגודדים בחוץ, מדברים בהתרגשות ובתוך כך מצמידים מכשירי רדיו טרנזיסטור אל אוזניהם. היא ראתה את פַּאריבָּה נשענת על קיר ביתה, מדברת עם אישה שהיתה בדה־מאזאנג. פַּאריבָּה חייכה והצמידה את כפות־ידיה אל בטנה התפוחה מהיריון. האישה האחרת, ששמה נשכח ממריאם, נראתה מבוגרת מפַּאריבָּה, והיה לה שיער בגוון סגול מוזר. היא אחזה בידו של ילד קטן. מריאם ידעה ששמו של הילד טאריק, כי היא שמעה את האישה הזאת קוראת לו ברחוב בשם הזה.

מריאם וראשיד לא הצטרפו לשכנים. הם האזינו לרדיו שעה שכעשרת־אלפים איש נהרו לרחובות וצעדו ברובע משרדי הממשלה של קאבול. ראשיד אמר שמיר אפבר חייבר היה קומוניסט חשוב, ושתומכיו האשימו ברצח את ממשלתו של הנשיא דאוד חאן. הוא לא הסתכל בה כשאמר זאת. בימים אלה הוא לא הסתכל בה עוד, ומריאם אף פעם לא היתה בטוחה אם בכלל דיבר אליה.

"מה זה קומוניסט?" שאלה.

שריקותיהם מחרישות האוזניים הכאיבו לאוזניה. ממרחק נשמעו התפוצצויות רמות וענני עשן פתאומיים היתמרו לשמים.

"מה קורה, ראשיד?" שאלה. "מה הסיפור הזה?"

"אלוהים יודע," הפטיר. הוא ניסה להפעיל את הרדיו אבל קיבל רק קרקושים של חשמל סטטי.

"מה עושים?"

ראשיד השיב בחוסר סבלנות, "מחכים."

מאוחר יותר באותו יום, ראשיד עדיין ניסה להפעיל את הרדיו שעה שמריאם הכינה אורז ברוטב תרד במטבח. מריאם זכרה איך נהנתה פעם לבשל לראשיד, אפילו ציפתה לכך בשמחה. עתה הבישול היה תרגיל בחרדה עמוקה. הקורמות היו תמיד מלוחות מדי או תפלות מדי לטעמו. האורז נשפט כשמן מדי או יבש מדי, הלחם הוכרז כבצקי מדי או פריך מדי. ההרגל הזה של ראשיד למצוא בה חסרונות השאיר אותה במטבח, אכולת ספקות.

כשנשאה אליו את צלחתו, הושמע ההמנון הלאומי ברדיו.

"הכנתי סַבְּזי," אמרה.

"תניחי את זה ותהיי בשקט."

לאחר שהמוזיקה תמה נשמע קולו של גבר במַקלט. הוא הכריז על עצמו כקולונל חיל האוויר עַבדוּל קַאדֶר. הוא הודיע שקודם לכן באותו יום, הדיוויזיה המשוריינת הרביעית של המורדים השתלטה על נמל־התעופה ועל צומתי מפתח בעיר. רדיו קאבול, משרד התקשורת ומשרד הפנים, ובניין משרד החוץ נתפסו גם הם. קאבול נמצאת עתה בידי העם, אמר בגאווה. מטוסי מיג של המורדים התקיפו את ארמון הנשיאות. טנקים פרצו למִתחם וקרב עז מתחולל שם ברגעים אלה. נאמניו של דאוד כמעט הובסו, אמר עבדול קאדר בנימה מרגיעה.

כעבור ימים, כשהקומוניסטים פצחו בסדרה של הוצאות להורג של כל הקשורים אל משטרו של דאוד חאן, כשהחלו נפוצות שמועות בקאבול על עיניים שנוקרו ואיברי מין שחושמלו בבית־הסוהר פּוּל־אֶ־צַ'ארכי, שמעה מריאם על טבח שנעשה בארמון הנשיאות. דאוד חאן נהרג, אבל לא לפני שהמורדים הקומוניסטים הרגו כעשרים

הניח את דעתו. היא ניקתה את הבית, דאגה שתמיד יהיה לו מלאי של חולצות נקיות, בישלה לו את המאכלים האהובים עליו. פעם, בניסיון הרה אסון, היא אפילו קנתה כמה תכשירי איפור והשתמשה בהם לכבודו. אבל כשהוא בא הביתה, הוא העיף בה מבט אחד והעווה את פניו בסלידה כזאת, שהיא רצה לאמבטיה ושטפה הכול, ודמעות של כלימה התערבבו במי סבון, בסומק ובמסקרה.

עתה פחדה מריאם מקול שובו הביתה בערב. קִרקוּש המפתח במנעול, חריקת הדלת הנפתחת, אלה היו הקולות שהאיצו את דופק לִבָּה. ממיטתה האזינה לקול נקישת עקביו, לקול הגרירה המהוסה של רגליו לאחר שחלץ את נעליו. היא עקבה באוזניה אחרי פעולותיו: רגליים של כיסא נגררות על הרצפה, החריקה הקובלת שהשמיע הכיסא הקלוע כשהתיישב עליו. נקישה של כף על צלחת, רשרוש דפים נהפכים של עיתון, לגימה קולנית של מים. ושעה שלִבָּה הלם נדדה דעתה בתהייה איזה תירוץ הוא ימצא הערב להתנפל עליה. תמיד היה משהו, דבר פעוט כלשהו שהרתיח אותו, כי עזים ככל שהיו המאמצים שעשתה כדי להפיס את דעתו, עמוקה ככל שהיתה השתדלותה להשביע את רצונו ולמלא את דרישותיו, לא היה בכך די. היא לא יכלה להחזיר לו את בנו. במובן המהותי הזה היא אִכזבה אותו, שבע פעמים היא אִכזבה אותו, ועכשיו היא בעבורו נטל ותו־לא. היא ראתה זאת בדרך שבה הביט בה, אם וכאשר הביט בה. היא היתה לו לנטל.

"מה יקרה עכשיו?" שאלה אותו.

ראשיד צודד אליה מבט. הוא השמיע קול שהיה בין אנחה לגניחה, הוריד את רגליו מהשולחן וכיבה את הרדיו. הוא לקח אותו איתו אל חדרו. הוא סגר את הדלת.

ב־27 באפריל קיבלה שאלתה של מריאם תשובה בקולות נפץ ובשאגות פתע עזות. היא רצה יחפה למטה, אל חדר המגורים, ומצאה את ראשיד עומד על יד החלון, בגופייה, בשיער סתור וכפות־ידיו מוצמדות אל השמשה. מריאם עשתה את דרכה אל החלון הסמוך. ממעל ראתה מטוסים צבאיים טסים, ופניהם צפונה ומזרחה.

כששמעו את קולה בפעם הראשונה, בכי שהחל כיבבת חתול והתגבר ליללה רמה ובריאה. נור אמר שעיניה הן כאבני חן, ואחמד, שהיה הדתי שבמשפחה, שר את האזן באוזני אחותו התינוקת ונשף בפניה שלוש פעמים.

"אז נקרא לה ליילה?" שאל חכים והרים את בתו.

"ליילה הוא השם," אמרה פַּאריבָּה וחייכה בלֵאות. "יפהפיית הליל. שם מושלם."

ראשיד גִלגל כדור אורז באצבעותיו. הוא שם אותו בפיו, לעס פעם, פעמיים ואחר־כך העווה את פניו וירק אותו על הסוֹפרָה.

"מה הבעיה?" שאלה מריאם ושנאה את נימת ההתנצלות שבקולה. היא חשה את דופק לִבָּה מואץ, את עורה מתכווץ.

"מה הבעיה?" הוא חיקה את קולה ביללה. "הבעיה היא שעשית את זה שוב."

"אבל בישלתי את זה חמש דקות יותר מהרגיל."

"זה שקר גס."

"אני נשבעת..."

הוא ניער את האורז בכעס מאצבעותיו, דחף את הצלחת ובתוך כך שפך רוטב ואורז על הסוֹפרה. מריאם התבוננה בו כשיצא בזעם מחדר המגורים ומהבית וטרק את הדלת מאחוריו.

מריאם כרעה על הרִצפה בניסיון לאסוף את גרגרי האורז ולהחזירם לצלחת, אבל ידיה רעדו מאוד והיא נאלצה להמתין עד שיירגעו. פחד לפת את חזה. היא ניסתה לנשום כמה נשימות עמוקות. היא הבחינה בבבואתה החיוורת בחלון חדר המגורים האפלולי והסיטה את מבטה.

אחר־כך שמעה את דלת הכניסה נפתחת שוב וראשיד חזר אל חדר המגורים.

"קומי," אמר. "בואי הנה. קומי."

הוא חטף את ידה, פתח אותה והטיל לתוכה חופן חלוקי אבן.

"תכניסי את זה לפה."

"מה?"

"לפה. תכניסי את זה לפה."

מבני־משפחתו, ביניהם נשים ונכדים. היו שמועות שהוא שלח יד בנפשו, שהוא נורה בלהט הקרב, שמועות שהוא נשמר לסוף, אולץ לצפות בטבח בני־משפחתו ואחר־כך נורה.

ראשיד הגביר את עוצמת הקול והתקרב עוד יותר אל המכשיר.

"הוקמה מועצה מהפכנית של הכוחות המזוינים, והוַואטַאן, המולדת שלנו תיקרא מעתה 'הרפובליקה העממית של אפגניסטן'," אמר עבדול קאדר. "עידן האריסטוקרטיה, הנֶפוֹטיזם, חוסר השוויון, הסתיים, חברים הַמְוַוטַאנִים. שמנו קץ לעשרות שנים של רודנות. השלטון נמצא עתה בידי ההמונים והאנשים שוחרי החופש. עידן חדש ונהדר בהיסטוריה של ארצנו עומד בפתח. אפגניסטן חדשה נולדה. אנו מבטיחים שאין לכם ממה לחשוש, חברים אפגנים. המשטר החדש יכבד במלוא מובן המילה את עקרונות האסלאם והדמוקרטיה כאחד. זוהי עת של שמחה וחגיגה."

ראשיד כיבה את הרדיו.

"אז זה טוב או רע?" שאלה מריאם.

"זה רע לעשירים, או ככה זה נשמע," אמר ראשיד. "אולי לא כל־כך רע בשבילנו."

מחשבותיה של מריאם נדדו אל ג'אליל. היא תהתה אם הקומוניסטים יחפשו אותו. האם ישליכו אותו לבית־הסוהר? ייקחו ממנו את עסקיו ורכושו?

"זה חם?" שאל ראשיד כשסקר את האורז.

"הרגע הוצאתי את זה מהסיר."

הוא רטן ואמר לה לתת לו את הצלחת.

בהמשך הרחוב, שעה שהלילה הואר בהבזקים פתאומיים של אדום וצהוב, התרוממה פַאריבָּה המותשת על מרפקיה. שׂערה היה משוטח מזיעה ואגלי לחות נצמדו אל שפתה העליונה. ליד מיטתה התבוננה המיילדת הזקנה וַאגְ'מה בבעלה של פַאריבָּה ובבניה, שהתגודדו סביב הרך הנולד. הם התפעלו מהשיער הבהיר של התינוקת, מלחייה הוורודות ומשפתי הניצן המכווצות, מחריצי העיניים הירוקות כאבן ירקן שנעו מאחורי עפעפיה התפוחים. הם חייכו זה אל זה

חלק שני

"תפסיק, ראשיד. אני..."

ידיו החזקות תפסו את לסתה. הוא תחב שתי אצבעות אל פיה ופתח אותו בכוח. אחר־כך תחב לתוכו אבנים קשות וקרות. מריאם נאבקה נגדו, מִלמלה דבר־מה, אבל הוא הוסיף ותחב אבנים פנימה, ושפתו העליונה משורבבת בלגלוג.

"עכשיו תלעסי," אמר.

בפה מלא גרגרי עפר וחלוקי אבן מִלמלה מריאם תחינה. דמעות זלגו מזוויות עיניה.

"תלעסי!" שאג. משב של הבל פה רווי עשן סיגריות הִכה בפניה. מריאם לעסה. משהו באחורי פיה נשבר.

"יופי," אמר ראשיד. לחייו רעדו. "עכשיו את יודעת איזה טעם יש לאורז שלך. עכשיו את יודעת מה נתת לי בנישואים האלה. אוכל רע ושום דבר מעבר לזה."

אחר־כך הוא הלך, ומריאם נשארה לבדה, יורקת את חלוקי האבן, דם ורסיסים של שתי טוחנות שבורות.

פרק 16

קאבול, אביב 1987

ליילה בת התשע קמה מהמיטה, כמנהגה ברוב הבקרים, משתוקקת לראות את החבר שלה טאריק. ואולם הבוקר ידעה שלא יהיה שום טאריק.

"כמה זמן לא תהיה פה?" שאלה כשטאריק אמר שהוריו לוקחים אותו דרומה, אל העיר גַאזְני, כדי לבקר את דודו מצד אביו.

"שלושה־עשר יום."

"שלושה־עשר יום?"

"זה לא כל־כך הרבה זמן. את עושה פרצוף, ליילה."

"לא נכון."

"את לא הולכת לבכות עכשיו, נכון?"

"אני לא הולכת לבכות! לא בגללך! בחיים לא!"

היא בעטה בו בשוק, לא בַּמלאכותית, אלא באמיתית, והוא חבט בצחוק בעורפה.

שלושה־עשר יום. כמעט שבועיים. ובחמשת הימים שעברו למדה ליילה אמת בסיסית על זמן: שכמו האקורדיון, שאביו של טאריק ניגן בו לפעמים שירים פַּאשטוניים ישנים, הזמן מתמתח ומתכווץ, בהתאם להיעדרותו או לנוכחותו של טאריק.

לחדרו של באבי, ליילה תמיד מצאה את הצדודית הנטויה כלפי מטה של פניו טמונה בתוך ספר, ואת משקפיו תלויים לו על קצה החוטם. לפעמים הוא אפילו לא הבחין שהיא שם. כאשר הבחין בה בכל־זאת, הוא סימן את הדף וחייך חיוך חביב, בלי לפשק את שפתיו. באבי ידע בעל־פה את רוב הגאזאלות של המשוררים רומי וחאפֶז. הוא יכול לדבר באריכות על המאבק שניטש בין בריטניה לרוסיה הצארית על אפגניסטן. הוא ידע את ההבדלים בין סטלגטיטים לסטלגמיטים, ויכול להסביר שהמרחק בין הארץ לשמש הוא כמו ללכת מקאבול לגאזני מיליון וחצי פעמים. אבל אם ליילה היתה צריכה שמישהו יעזור לה לפתוח צנצנת ממתקים עם מכסה תקוע, היא הלכה למאמי, מה שעורר בה תחושה של מעין בגידה. כלי עבודה רגילים בִּלבלו את באבי. צירי דלת חורקים שהתבקש לטפל בהם מעולם לא שומנו. תקרות המשיכו לדלוף לאחר שסתם אותן. עובש פרח בעקשנות בארונות המטבח. מאמי אמרה שאחמד הוא שטיפל באחריות ובכישרון בדברים האלה, לפני שיצא עם נור להתגייס לג׳יהאד נגד הסובייטים ב־1980.

״אבל אם יש לך ספר שטעון קריאה דחופה,״ אמרה, ״חכים הוא האיש שלך.״

למרות זאת ליילה לא הצליחה להיפטר מההרגשה שפעם, לפני שאחמד ונור יצאו למלחמה נגד הסובייטים, לפני שבאבי הרשה להם ללכת למלחמה, גם מאמי התייחסה לאהבתו של באבי לספרים בחיבה, שפעם גם לה נראו שכחנותו ושתי ידיו השמאליות תכונות שובות לב.

״אז מה היום?״ שאל בחיוך ביישני. ״יום מספר חמש? או אולי שש?״

״מה אִכפת לי? אני לא עוקבת,״ שיקרה ליילה ומשכה בכתפיה ונמלאה אהבה אליו על שזכר. למאמי לא היה מושג שטאריק נסע.

״טוב, הפנס שלו יהבהב שוב לפני שתספיקי להרגיש בחסרונו,״ אמר באבי והתכוון למשחק האיתותים הלילי של ליילה וטאריק. הם שיחקו בו זמן רב כל־כך, עד שהוא הפך לטקס של לפני השינה, כמו צַחצוּח שיניים.

בקומה התחתונה הוריה רבו. שוב. ליילה הכירה את התהליך הקבוע: מַאמִי, זועמת, עשויה ללא חת, פוסעת הלוך ושוב ונושאת נאומים חוצבי להבות. בַּאבִּי יושב, כנוע ונבוך, מהנהן בציתנות, מחכה שהסערה תחלוף. ליילה סגרה את דלת חדרה והחליפה בגדים. אבל היא עדיין שמעה אותם. היא עדיין שמעה אותה. לבסוף נטרקה דלת. קול פסיעות כבדות. המיטה של מאמי חרקה בקול. באבי, ככל הנראה, יזכה לראות עוד יום.

"ליילה!" הוא קרא עכשיו. "אני אאחר לעבודה!"

"דקה!"

ליילה נעלה את נעליה במהירות והברישה מול המראה את תלתלי הזהב שלה שהגיעו עד לכתפיה. מאמי אמרה לליילה שהיא ירשה את צבע שׂערה – כמו את עיני הטורקיז עבות הריסים, את הלחיים עם גומות החן, את עצמות הלחיים הגבוהות ואת השרבוב בשפתה העליונה, שמאמי היתה שותפה לו – מסבתה־זקנתה, סבתה של אמה. היא היתה פָּארי, מהממת, אמרה מאמי. יופיה היה שיחת העמק. הוא דילג על שני דורות במשפחתנו, אבל לא עלייך, ליילה, זה בטוח. העמק שמאמי התכוונה אליו היה פַּאנְג'שִׁיר, האזור הטאג'יקי דובר הפַּארסי במרחק מאה קילומטרים צפונית־מזרחית לקאבול. מאמי ובאבי, שהיו בני־דודים מדרגה ראשונה, נולדו וגדלו שניהם בפאנג'שיר; הם עברו לקאבול בשנת 1960, כזוג צעיר מלא תקוות ורצון טוב, לאחר שבאבי התקבל לאוניברסיטת קאבול.

ליילה ירדה במהירות בתקווה שמאמי לא תצא מחדרה לעוד סבב. היא מצאה את באבי כורע ליד דלת הרשת.

"ראית את זה, ליילה?"

הקרע ברשת היה שם זה שבועות. ליילה התכופפה לידו. "לא. זה כנראה חדש."

"זה מה שאמרתי לפַאריבָּה." הוא נראה נסער, מושפל, כפי שנראה תמיד לאחר שמאמי סיימה איתו. "היא אומרת שדבורים נכנסות הביתה דרך הקרע הזה."

לְבָּה של ליילה יצא אליו. באבי היה איש קטן, עם כתפיים צרות וידיים דקות ועדינות, כמעט כשל אישה. בערב, כשהלכה

התלמידים חַאלָה רַנגמָאל, דודה־צַבָּעית – בגלל התנועה שאהבה לעשות כשסטרה לתלמידים: היא הניעה את כף־היד ואחר־כך את גב כף־היד, וכך שוב ושוב, הלוך וחזור, כצַבַּע שמפעיל מברשת. חאלה רנגמאל היתה צעירה חדת פנים עם גבות עבות. ביום הראשון ללימודים היא סיפרה בגאווה לכיתה שהיא בתו של איכר עני מקוֹסְט. היא עמדה זקופה, שׂערה השחור כעורב משוך בהידוק לאחור וקלוע בפקעת, כך שכשהסתובבה, ראתה ליילה את הפלומה הכהה על עורפה. חאלה רנגמאל לא התאפרה ולא ענדה שום תכשיטים. היא לא הלכה בכיסוי, ואסרה על התלמידות לעשות כן. היא אמרה שנשים וגברים שווים זה לזה מכל בחינה, ואין שום סיבה שנשים יתכסו אם גברים אינם עושים זאת.

היא אמרה שברית־המועצות זאת המדינה הכי טובה בעולם, יחד עם אפגניסטן. היא טובה לפועליה, ובני־עמה שווים כולם זה לזה. כל אחד בברית־המועצות הוא אדם שמח וידידותי, שלא כמו באמריקה, שם חוששים אנשים לצאת מהבית בגלל הפשיעה. וגם באפגניסטן יהיו כולם שמחים, אמרה, ברגע שיובסו מתנגדי הקִדמה והגזלנים המפגרים.

"בגלל זה החברים הסובייטים שלנו באו לכאן ב־1979. כדי להושיט יד לשכנתם. כדי לעזור לנו להביס את המנוולים האלה שרוצים שארצנו תהיה מדינה מפגרת ופרימיטיבית. וגם אתם חייבים להושיט יד, ילדים. עליכם לדווח על כל מי שעשוי לדעת על המורדים האלה. זו חובתכם. עליכם להטות אוזניים ולדווח. גם אם אלה הוריכם, או דודים או דודות שלכם. משום שאיש מהם אינו אוהב אתכם כמו שארצכם אוהבת אתכם. ארצכם במקום הראשון, זכרו! אני אהיה גאה בכם, וכמוני גם ארצכם."

על הקיר מאחורי שולחנה של חאלה רנגמאל היו מפה של ברית־המועצות, מפה של אפגניסטן ותצלום ממוסגר של הנשיא הקומוניסטי האחרון, נַג׳יבאללה, שהיה פעם, לדברי בּאבִּי, ראש המשטרה החשאית האפגנית האימתנית, ה"קהאד". היו גם תצלומים אחרים, בעיקר של חיילים סובייטים צעירים לוחצים ידיים של איכרים, שותלים שתילים רכים, בונים בתים ותמיד מחייכים בחביבות.

באבי העביר את אצבעו לאורך הקרע. "אטליא את זה בהזדמנות הראשונה שתהיה לי. כדאי שנלך." הוא הרים את קולו וקרא מעבר לכתפו, "אנחנו הולכים, פַּאריבָּה! אני לוקח את ליילה לבית־הספר. אל תשכחי לאסוף אותה!"

בחוץ, לפני שהתיישבה על הסבל באופניים של באבי, הבחינה ליילה במכונית חונה בהמשך הרחוב, מול ביתם של הסנדלר ראשיד ואשתו המתבודדת. זאת היתה מכונית בֶּנץ, מכונית יוצאת דופן בשכונה הזאת, כחולה עם פס לבן עבה שחצה לשניים את חיפת המנוע, הגג ותא המטען. ליילה ראתה שני גברים יושבים בפנים, אחד לפני ההגה והאחר מאחור.

"מי הם?" שאלה.

"זה לא עסק שלנו," אמר באבי. "תעלי, או שתאחרי לבית־הספר." ליילה זכרה מריבה אחרת, שבה מאמי גהרה מעל באבי הנמוך ממנה ואמרה בלגלוג, **אז זה העסק שלך, נכון, דודן? לדאוג לכך ששום דבר לא יהיה העסק שלך. אפילו זה שהבנים שלך הולכים למלחמה. כמה התחננתי לפניך, אבל אתה קברת את האף שלך בספרים הארורים האלה ונתת לבנים שלך ללכת כאילו הם היו שני** הָרָאמִים.

באבי דיווש לאורך הרחוב, ליילה ישבה מאחור וידיה חבקו את בטנו. כשעברו על פני הבנץ הכחולה, הבחינה ליילה בחטף באיש שישב במושב האחורי: רזה, לבן שיער, לבוש בחליפה חומה־כהה עם משולש ממחטה לבן שבּצבץ מכיס החזה. הדבר היחיד האחר שהספיקה להבחין בו היה שהמכונית נשאה לוחית רישוי של הֶראט.

הנסיעה לאורך שארית הדרך נעשתה בשתיקה, פרט לפניות שבהן באבי בלם בזהירות ואמר, "החזיקי חזק, ליילה. אני מאט. אני מאט. זהו."

בכיתה באותו יום, כשדעתה היתה נתונה להעדרו של טאריק ולמריבה של הוריה, התקשתה ליילה להקשיב. וכך, כשהמורה פנתה אליה וביקשה שתנקוב בשמותיהן של בירת רומניה ובירת קובה, לא היתה לה תשובה מוכנה.

שמה של המורה היה שַׁאנזָאי, אבל מאחורי גבה קראו לה

היום נידבה הסינה עצות איך להדוף מחזרים לא־רצויים. "שיטה בדוקה, ההצלחה מובטחת. על דברתי."

"זה ממש טיפשי. אני צעירה מדי בשביל מחזרים!" אמרה גיטי.

"את לא צעירה מדי."

"טוב, אבל בינתיים אף אחד לא בא לבקש את היד שלי."

"זה בגלל שיש לך זקן, יקירתי."

ידה של גיטי טסה אל סנטרה והיא הסתכלה בבהלה בליילה, שחייכה בחמלה – היא לא פגשה מעודה ילדה נטולת חוש הומור כגיטי – ונדה בראשה בעידוד.

"בכל אופן, בנות, אתן רוצות לדעת מה לעשות, או לא?"

"קדימה, דברי," אמרה ליילה.

"שעועית. לא פחות מארבע פחיות. בערב שבו הלטאה בלי השיניים יבוא לבקש את ידכן. אבל העיתוי, בנות, העיתוי יעשה את זה. אתן צריכות לדכא את הזיקוקין עד שיגיע הזמן להגיש לו את הכיבוד."

"אני אזכור את זה," אמרה ליילה.

"גם הוא לא ישכח."

ליילה יכלה לומר אז שהיא אינה זקוקה לעצה הזאת, כי לבאבי לא היתה שום כוונה למסור אותה בקרוב לאיש. אף שבאבי עבד בסילו, בבית־החרושת הגדול של קאבול ללחם, שם הוא עמל בחום רב ובין מכונות רועשות, פרנס את התנורים הגדולים והטעין גרעינים כל היום, הוא היה אדם בעל השכלה אוניברסיטאית. הוא היה מורה בבית־ספר תיכון לפני שהקומוניסטים פיטרו אותו – זה היה זמן קצר אחרי ההפיכה של 1978, כשנה וחצי לפני הפלישה של הסובייטים. באבי הבהיר לליילה, מגיל צעיר, שהדבר החשוב ביותר בחיים אחרי הביטחון הוא הלימודים שלה.

אני יודע שאת עדיין צעירה, אבל אני רוצה שתביני ותשנני את זה עכשיו, אמר. נישואים יכולים לחכות, השכלה לא. את נערה נבונה מאוד־מאוד. באמת. את יכולה להיות כל דבר שתרצי, ליילה. אני יודע את זה. ואני גם יודע שאחרי המלחמה הזאת, אפגניסטן תזדקק לך לא פחות מאשר לגברים שלה, אולי אפילו יותר. משום שלחֶברה

"יפה, יפה," אמרה עתה חאלה רנגמאל, "הפרעתי לך לחלום בהקיץ, נערת האינקילַאבִּי?"

זה היה שם החיבה של ליילה, "ילדת המהפכה", כי היא נולדה בליל הפיכת אפריל ב־1978 – אלא שחאלה רנגמאל כעסה אם מישהו בכיתתה השתמש במילה "הפיכה". מה שהתרחש למעשה, התעקשה לומר, היה אינקילאב, מהפכה, התקוממות של הפועלים נגד אי־שוויון. גם ג'יהאד היתה מילה אסורה. לדבריה, במחוזות הכפריים לא היתה כלל מלחמה, אלא התכתשויות עם עושי צרות שהוסתו בידי אנשים שהיא כינתה "מחרחרי מלחמה זרים". ואיש – אף לא אחד – לא העז, כמובן, לחזור בנוכחותה על השמועות המתרבות, שאחרי שמונה שנות לחימה הסובייטים מפסידים במלחמה. בייחוד לא עכשיו, כשנשיא ארצות־הברית רייגן החל לשלוח למוג'אהידין טילי סטינגר, כדי להפיל את המסוקים הסובייטיים, וכשמוסלמים מכל רחבי העולם התגייסו למטרה: מצרים, פקיסטנים ואפילו סעודים עשירים שהשאירו מאחוריהם מיליונים ובאו לאפגניסטן להשתתף בג'יהאד.

"בוקרשט, הוואנה," הצליחה ליילה להשיב.

"והמדינות האלה ידידות לנו או לא?"

"הן ידידות, מועלים סאהיב. הן מדינות ידידות."

חאלה רנגמאל הגיבה במנוד ראש קצר.

כשתם יום הלימודים, מאמי שוב לא הופיעה כפי שהיתה אמורה לעשות. ליילה הלכה לבסוף הביתה ברגל עם עוד שתיים מבנות כיתתה, גִיטִי והָסינה.

גיטי היתה ילדה צנומה וסגורה עם שני זנבות סוס שהוחזקו בגומיות. פניה היו זעופות תמיד והיא נשאה את ספריה צמוד אל חזה, כמגן. הסינה היתה בת שתים־עשרה, מבוגרת מליילה ומגיטי בשלוש שנים, אבל נשארה פעם אחת בכיתה ג' ופעמיים בכיתה ד'. על מה שחסר לה בשכל פיצתה הסינה במעשי קונדס ובפה שפעל, כך אמרה גיטי, כמו מכונת תפירה. הסינה היא שהמציאה את שם החיבה חאלה רנגמאל.

מחוץ לביתם של ראשיד ומריאם. האיש המבוגר בחליפה החומה עמד עתה ליד חיפת המנוע, נשען על מקל והסתכל מעלה על הבית.

ובדיוק באותו רגע אמר מישהו מאחורי ליילה, "היי, בלונדה. תסתכלי."

ליילה הסתובבה ומצאה עצמה מול קנה של אקדח.

אין שום סיכוי להצליח אם הנשים שלה חסרות השכלה, ליילה. שום סיכוי.

אבל ליילה לא סיפרה להסינה שבאבי אמר את הדברים האלה ולא עד כמה היא שמחה שיש לה באבי כזה, ולא עד כמה היא גאה בהערכה שהוא רוחש לה ולא עד כמה היא נחושה בדעתה לשקוד על השכלתה ממש כמוהו. בשנתיים האחרונות ליילה קיבלה את תעודת האַוואל נוּמֶרָה, הניתנת מדי שנה לתלמיד המצטיין בכל כיתה. אך היא לא אמרה דבר מכל אלה להסינה, שאביה היה נהג מונית רע מזג, והיה ברור כי בתוך שנתיים־שלוש הוא ימסור אותה למישהו. הסינה סיפרה לליילה, ברגע נדיר של רצינות, שכבר הוחלט שהיא תינשא לבן־דוד מדרגה ראשונה שמבוגר ממנה בעשרים שנה ושיש לו מוסך בלָאהוֹר. ראיתי אותו פעמיים, אמרה הסינה. בשתי הפעמים הוא אכל בפה פתוח.

"שעועית, בנות," אמרה הסינה. "תזכרו. אלא אם כן, כמובן..." בשלב זה היא הבזיקה אל ליילה חיוך שובב ונגחה בזרועה במרפקה, "זה הנסיך הצעיר שלך, יפה התואר וקטוע הרגל שמחכה לך מעבר לפינה. במקרה כזה..."

ליילה הרחיקה את זרועה ממגע ידה. היא היתה נעלבת אילו מישהו אחר היה מדבר כך על טאריק, אבל היא ידעה שהסינה חפה מזדון. היא לגלגה, זה מה שהיא עשתה, ובלעגה לא חסה על איש, ועוד פחות מכולם עליה עצמה.

"את לא צריכה לדבר ככה על אנשים!" אמרה גיטי.

"איזה אנשים?"

"אנשים שנפצעו בגלל המלחמה," אמרה גיטי ברצינות, בלי להבחין שהסינה משתעשעת בה.

"אני חושבת שמולה גיטי מאוהבת בטאריק! ידעתי! הא! אבל הוא כבר תפוס, לא ידעת? נכון, ליילה?"

"אני לא מאוהבת! באף אחד!"

הן נפרדו מליילה, ופנו לרחוב שלהן כשהן עדיין שקועות בוויכוח.

ליילה הלכה לבדה לאורך שלושת גושי הבניינים האחרונים. כשהגיעה לרחוב שלה הבחינה שהבנץ הכחולה עדיין חונה שם,

קללה שליילה שמעה פעם ברחוב עלתה אל שפתיה. היא לא ממש הבינה אותה – לא הצליחה לתאר לעצמה את מה שעמד מאחוריה – אבל במילים היה אצור כוח רב והיא קראה להן דרור.

"אמא שלך מוצצת זין!"

"לפחות היא לא מטורפת כמו אמא שלך," הטיח קאדים בתשובה בלי להתרגש. "לפחות אבא שלי לא רכרוכי כזה! ודרך אגב, למה שלא תריחי את הידיים שלך?"

הבנים האחרים המשיכו להשמיע את הפזמון. "תריחי את הידיים! תריחי את הידיים!"

ליילה עשתה זאת, אך עוד לפני כן ידעה לְמה הוא התכוון כשאמר שלא יראו את זה בשיער שלה. היא פלטה צעקה רמה. וכששמעו אותה קראו הבנים ושרקו בקול רם עוד יותר.

ליילה סבה על עקביה ורצה הביתה בבכי.

היא שאבה מים מהבאר, מילאה את הכיור באמבטיה ותלשה מגופה את בגדיה. היא סיבנה את שׂערה, תקעה אצבעות קדחתניות בקרקפתה כשהיא מייבבת בתיעוב. היא שטפה את השיער בקערה וסיבנה אותו שוב. כמה פעמים היה נדמה לה שעוד רגע תקיא. היא בכתה ורעדה כששפשפה שוב ושוב את פניה וצווארה במטלית הרחצה עד שהאדימו.

זה לעולם לא היה קורה אילו טאריק היה פה איתה, חשבה שעה שלבשה חולצה ומכנסיים נקיים. קאדים לא היה מעז. וזה, כמובן, לא היה קורה גם אילו מאמי באה, כפי שהיתה אמורה לעשות. לפעמים ליילה תהתה מדוע מאמי בכלל טרחה ללדת אותה. היא סברה עכשיו שאסור להרשות לאנשים להביא ילדים חדשים לעולם, אם הם כבר העניקו את כל אהבתם לילדים הקודמים. זה לא הוגן. בולמוס של כעס אחז בה. ליילה הלכה לחדרה וצנחה על המיטה.

לאחר שהגרוע מכול חלף, היא עברה את המסדרון, הלכה אל דלת חדרה של מאמי ונקשה עליה. כשהיתה צעירה יותר נהגה ליילה לשבת שעות מחוץ לדלת. היא היתה נוקשת עליה ולוחשת את שמה של מאמי שוב ושוב, כלחש קסמים שנועד לשבור כישוף: מאמי,

פרק 17

האקדח היה אדום, ההדק – ירוק־בהיר. מאחורי האקדח נגלו פניו המחייכות של קאדים. קאדים היה בן אחת־עשרה, כמו טאריק. הוא היה עב גוף, גבוה ועם שיניים תחתונות בולטות מאוד. אביו היה קצב בדה־מאזאנג, ואמרו שקאדים נוהג מפעם לפעם להשליך פיסות מעיים של עגל על עוברי אורח. לפעמים, אם טאריק לא היה בקרבת מקום, עקב קאדים אחרי ליילה בחצר בית־הספר בהפסקות, נעץ בה מבטים רומזניים והשמיע קולות יבבה דקים. פעם הוא טפח לה על הכתף ואמר, **את כל־כך יפה, בלונדה. אני רוצה להתחתן איתך.**

עכשיו הוא נופף מולה באקדח. "אל תדאגי," אמר. "לא יראו את זה. לא על השיער שלך."

"שלא תעז לעשות את זה! אני מזהירה אותך."

"מה תעשי?" שאל. "תשסי בי את הצולע שלך? 'הו, טאריק ג'אן, בוא כבר הביתה ותציל אותי מהבַּדמַאש!'"

ליילה החלה להתרחק ממנו בהליכה לאחור, אבל קאדים כבר לחץ על ההדק. בזה אחר זה הכו סילוני מים פושרים בשׂערה של ליילה, ואחר־כך בכף־ידה כשהרימה אותה כדי לגונן על פניה.

עכשיו יצאו בנים אחרים ממחבואיהם, גיחכו וצחקקו.

מטפסת על גדר האבן שבין הבתים שלנו והיינו משחקים בבוסתן של אביו. חכים תמיד פחד שניתפס ושאבי יסטור לו. ״אביך יסטור לי,״ היה אומר תמיד. הוא היה זהיר כל־כך, רציני כל־כך, אפילו אז. ואחר־כך, יום אחד אמרתי לו, ״בן־דוד, מה אתה אומר? אתה תבקש את ידי, או שתכריח אותי לבוא חַסטָגַארִי אליך?״ ככה בדיוק אמרתי לו. הייתן צריכות לראות את הפרצוף שלו!״

מאמי היתה סופקת את כפות־ידיה כשהנשים, וגם ליילה, צחקו.

כשהקשיבה למאמי מספרת את הסיפורים האלה ידעה ליילה שהיו זמנים שמאמי תמיד דיברה כך על באבי. זמנים שהוריה לא ישנו בחדרים נפרדים. ליילה הצרה על שהחמיצה את הזמנים האלה.

סיפור הצעת הנישואים של מאמי הוליך בהכרח לתוכניות שידוכים. כשאפגניסטן תשתחרר מהסובייטים והבחורים יחזרו הביתה, קבעו הנשים, הם יהיו זקוקים לכלות, וכך, הן הציגו, זו אחר זו, את בנות השכונה שעשויות להיות מתאימות לאחמד ולנור. ליילה תמיד הרגישה לא שייכת כשהשיחה נסבה על אחֶיה, כאילו הנשים דיברו על סרט אהוב שרק היא לא ראתה. היא היתה בת שנתיים כשאחמד ונור עזבו את קאבול ויצאו לפַאנגְ׳שיר בצפון, כדי להתגייס לכוחותיו של המפקד שיח׳ אחמד מסעוד ולהשתתף בג׳יהאד. ליילה בקושי זכרה משהו מהם. תליון נוצץ של המילה אללה סביב צווארו של אחמד. קוּפּצת שיער שחורה על אחת מאוזניו של נור. וזה הכול.

״מה בקשר לעָזיטָה?״

״בתו של עושה השטיחים?״ שאלה מאמי וסטרה על לחייה בזעם מעושה. ״יש לה שפם עבה יותר מזה של חכים!״

״ואָנָהיטָה? שמענו שהיא הראשונה בכיתה שלה בזַארגוּנָה.״

״ראית את השיניים של הבחורה הזאת? מצבות. בית־קברות היא מסתירה שם, מאחורי השפתיים שלה.״

״ומה עם האחיות וָאהִידִי?״

״שתי הגמדות האלה? לא, לא, לא. בשום אופן לא. לא בשביל הבנים שלי. לא בשביל הסולטנים שלי. הם ראויים לטוב מזה.״

שעה שהדיבורים נמשכו הניחה ליילה לדעתה לנדוד, וזו, כדרכה תמיד, הגיעה אל טאריק.

מאמי, מאמי, מאמי... אבל מאמי אף פעם לא פתחה את הדלת. היא גם לא פתחה אותה עכשיו. ליילה סובבה את הידית ונכנסה.

לפעמים היו למאמי ימים טובים. היא היתה יוצאת מהמיטה מלאת מרץ ובמצב־רוח טוב. השפה העליונה השמוטה תמיד נמתחה אז מעלה לחיוך. היא התרחצה, לבשה בגדים נקיים ואיפרה את עיניה במסקרה. היא הניחה לליילה להבריש את שֵׂערה, מה שליילה אהבה לעשות, ולהשחיל עגילים בתנוכי אוזניה. הן הלכו יחד לקניות בבזאר מַאנדַאי. ליילה שכנעה אותה לשחק איתה ב"נחשים וסולמות" והן אכלו שבבים מגושי שוקולד כהה, אחד הדברים המעטים ששתיהן אהבו. החלק החביב ביותר על ליילה בימים הטובים של מאמי היה כשבאבי בא הביתה, כשהיא ומאמי נשאו את עיניהן מלוח המשחק וחייכו אליו בשיניים חומות. משב של שביעות רצון ריחף אז בחלל החדר, וליילה הבחינה במבט רגעי של רוך, של הרומנטיקה שקשרה פעם את הוריה זה לזה, אז כשהבית הזה היה שוקק חיים ורעשני ועליז.

לפעמים, בימים הטובים, מאמי אפתה והזמינה שכנות לתה ועוגות. ליילה היתה מלקקת את הקערות משאריות העיסה שעה שמאמי ערכה את השולחן עם ספלים ומפיות ועם הצלחות הטובות. אחר־כך היתה ליילה תופסת את מקומה ליד השולחן בחדר המגורים ומנסה להשתתף בשיחה בעת שהנשים דיברו בקולות רמים ולגמו תה והחמיאו למאמי על האפייה שלה. אף שמעולם לא היה לה הרבה מה לומר, ליילה אהבה לשבת ולהאזין, כי באירועים האלה היא ידעה עונג נדיר: היא זכתה לשמוע את מאמי מדברת בחיבה על באבי.

"איזה מורה הוא היה... מן הדרגה הראשונה," אמרה מאמי. "התלמידים שלו אהבו אותו. ולא רק משום שהוא סירב להכות אותם בסרגל, כמו שהמורים האחרים נהגו. הם כיבדו אותו, אתן מבינות, כי הוא כיבד אותם. הוא היה נפלא."

מאמי אהבה לספר איך היא ביקשה את ידו.

"הייתי בת שש־עשרה, והוא בן תשע־עשרה. המשפחות שלנו גרו בשכנות בפַּאנגְ'שיר. הייתי כל־כך מאוהבת בו, הַמשירות שלי! הייתי

עוד גניחה. יד התרוממה כפריסקופ של צוללת שפורץ אל פני השטח, ואחר־כך צנחה שוב. התלולית זעה הפעם בתנועה בולטת יותר. אחר־כך נשמע רשרוש של שמיכות שעה שכמה שכבות מהן הוזזו זו על־גבי זו. אט־אט, בשלבים, נגלתה דמותה של מאמי: תחילה השיער הפזור, אחר־כך הפנים הלבנות המעוותות, העיניים העצומות בחוזקה מפני האור, יד שגישושה בחיפוש לוח מראשות המיטה, סדינים שהחליקו מטה כשהתרוממה בגניחה. מאמי עשתה מאמץ לפקוח את עיניה, מִצמצה מפני האור וראשה צנח על חזה.

"איך היה בבית־הספר?" שאלה לבסוף.

וכך זה התחיל תמיד. שאלות החובה, התשובות השטחיות. שתיהן היו מעמידות פנים. שתיהן שותפות חסרות התלהבות בריקוד הנושן והעייף הזה.

"היה בסדר בבית־הספר," אמרה ליילה.

"למדת משהו?"

"כרגיל."

"אכלת?"

"כן."

"יופי."

מאמי הרימה שוב את ראשה בכיוון החלון. היא העוותה את פניה ועפעפיה רִפרפו. הצד הימני של פניה היה אדום ושׂערה באותו צד היה משוטח. "יש לי כאב ראש."

"שאביא לך אספירין?"

מאמי עיסתה את רקותיה. "אולי אחר־כך. באבי בבית?"

"השעה רק שלוש."

"אה, נכון. כבר אמרת." מאמי פיהקה. "הרגע חלמתי," אמרה בקול שגבר אך במעט על רשרוש התחככות כתונת הלילה שלה בסדינים. "ממש עכשיו, לפני שנכנסת. אבל אני לא זוכרת את זה עכשיו. זה קורה לך לפעמים?"

"זה קורה לכל אחד, מאמי."

"זה מוזר מאוד."

מאמי סגרה את הווילונות הצהבהבים. באפלולית החדר היה אפשר לחוש ברבדים־רבדים של ריח: ריח של שינה, של מצעים לא מכובסים, של זיעה, של גרביים מלוכלכים, של בושם, של שאריות הקורְמָה מליל אמש. ליילה המתינה שעיניה יתרגלו לחשֵכה ורק אז חצתה את החדר. למרות זאת נתקלו רגליה בפריטי לבוש הפזורים על הרצפה.

ליילה הסיטה את הווילונות. לרגלי המיטה עמד כיסא מתכת מתקפל ישן. היא התיישבה עליו והתבוננה בתלולית הדמומה המכוסה בשמיכה. אִמה.

הקירות בחדרה של מאמי היו מכוסים בתמונות של אחמד ונור. מכל מקום שליילה הניחה עליו את עיניה, חייכו אליה שני זרים. כאן עלה נור על תלת־אופן. כאן היה אחמד, בשעת תפילה או מצולם ליד שעון־שמש שהוא ובאבי בנו כשהיה בן שתים־עשרה. ושם היו אחֶיה, יושבים גב אל גב מתחת לעץ האגס הישן שבחצר.

מתחת למיטה של מאמי ראתה ליילה את פינת קופסת הנעליים של אחמד בולטת החוצה. מפעם לפעם הראתה לה מאמי את גזירי העיתון הישנים והמקומטים שנשמרו בה, ואת החוברות שאחמד ליקט אצל קבוצות מהפכניות ובמטות של ארגוני מחתרת בפקיסטן. ליילה זכרה שבתצלום אחד נראה גבר במעיל לבן ארוך נותן סוכרייה על מקל לילד קטוע רגל. הכיתוב שמתחת לתצלום היה בזו הלשון: **מתקפת המוקשים הסובייטית מכוונת במיוחד לילדים והם קורבנותיה המיועדים.** בכתבה נאמר עוד שהסובייטים אוהבים להסתיר חומר נפץ בצעצועים צבעוניים. אם ילד מרים את זה, הצעצוע מתפוצץ וקורע אצבעות או יד שלמה. האב מנוע אז מלהתגייס לג׳יהאד, כי עליו להישאר בבית ולדאוג לילדו. ברשימה אחרת בקופסה של אחמד אמר מוג׳אהיד צעיר, שהסובייטים פיזרו גז בכפר שלו, שרפו את עורם של האנשים ועיוורו אותם. הוא אמר שהוא ראה את אמו ואחותו רצות אל הנחל, משתעלות ויורקות דם.

״מאמי.״

התלולית זעה קלות. היא פלטה גניחה.

״קומי, מאמי. כבר שלוש.״

"מה אני לא יודעת?" ליילה הסתובבה ונעמדה מול אמה. "מה אני לא יודעת?"

ידה של מָאמִי עלתה אל חזה וטפחה עליו. "פה. מה שיש פה..." והיד נשמטה שוב. "את פשוט לא יודעת."

"אני יכולה לספר לך שבזמן שחלמת, ילד ירה לי פיפי לשיער מאקדח מים."

"מה הוא ירה? מה אמרת? סליחה."

"פיפי. שתן."

"זה... זה נורא. אלוהים. אני כל־כך מצטערת. מסכנה. אני אדבר איתו, דבר ראשון מחר בבוקר; או שאולי עם אמו. כן, זה יהיה יותר טוב, אני חושבת."

"לא אמרתי לך מי זה."

"אה. אז מי זה היה?"

"לא משנה."

"את כועסת."

"היית אמורה לבוא לקחת אותי."

"נכון," אמרה מאמי בקול שבור והחלה לחטט בשׂערה. זאת היתה אחת מחידות חייה של ליילה, איך החיטוט הזה בשׂערה לא עשה אותה קירחת כביצה. "מה עם... מה שמו, החבר שלך, טאריק? כן, מה איתו?"

"הוא נסע לפני שבוע."

"אה." מאמי נאנחה באַנפוף. "התרחצת?"

"כן."

"אז את נקייה." מאמי הפנתה את מבטה אל החלון. "את נקייה והכול בסדר."

ליילה קמה. "יש לי שיעורי בית."

"בוודאי. תסגרי את הווילונות לפני שאת יוצאת, חמודה," אמרה מאמי וקולה דעך כשצנחה שוב אל בין הסדינים.

כשהגיעה אל החלון ראתה ליילה מכונית עוברת ברחוב, ואחריה ענן אבק. זו היתה הבנץ הכחולה עם הלוחית של הֶראט שעזבה לבסוף את המקום. היא עקבה אחריה בעיניה עד שנעלמה מעבר לפינה, וחלונה האחורי נוצץ בשמש.

"מחר לא אשכח," אמרה מאמי מאחוריה. "אני מבטיחה."

"אמרת את זה אתמול."

"את לא יודעת, ליילה."

ואז, לילה אחד, ראתה ליילה אור קלוש מנצנץ מהמשך הרחוב. צליל שנשמע כמו משהו שבין צווחה להשתנקות נמלט משפתיה. היא הוציאה במהירות את הפנס שלה ממקומו מתחת למיטה, אבל הוא לא פעל. היא הִכתה בפנס על כף־ידה, קיללה את הסוללות המתות. אבל זה לא שינה דבר. הוא חזר. היא ישבה על קצה מיטתה, מסוחררת מהקלה, והתבוננה בעין הצהובה היפה קורצת לה שוב ושוב.

למחרת, בדרכה אל ביתו של טאריק, ראתה ליילה את קאדים וחבריו מעבר לרחוב. קאדים כרע על ברכיו, החזיק בידו מקל וצייר בו דבר־מה בעפר. כשראה אותה שמט את המקל מידו והניע את אצבעותיו מצד לצד. הוא אמר משהו ובעקבות זאת נשמעו צחקוקים סביב. ליילה השפילה את ראשה ונחפזה הלאה.

"מה עשית?" קראה כשטאריק פתח את הדלת. רק אז היא נזכרה שדודו ספר.

טאריק העביר את ידו על קרקפתו המגולחת וחיוכו חשף טור שיניים לבנות ולא לגמרי ישרות.

"מוצא חן בעינייך?"

"אתה נראה כאילו אתה מתגייס לצבא."

"את רוצה לגעת?" הוא הרכין את ראשו.

הזיפים הזעירים גירדו את כף־ידה של ליילה בנעימות. טאריק לא היה כמו כמה מהבנים האחרים, ששערם הסתיר גולגולת בצורת חרוט ובליטות מכוערות. ראשו של טאריק היה מחוטב להפליא וחף מכל בליטות.

כשנשא את עיניו ראתה ליילה שלחייו ומצחו שזופים.

"למה זה לקח כל־כך הרבה זמן?" שאלה.

"הדוד שלי היה חולה. בואי. תיכנסי."

הוא הוליך אותה ממסדרון הכניסה אל חדר המשפחה. ליילה אהבה כל דבר בבית הזה. את השטיח המרופט הישן שבחדר המשפחה, את שמיכת הטלאים שעל הספה, את הערבוביה הרגילה של חייו של

פרק 18

שבוע עבר ועדיין לא היה שום סימן לטאריק. ואחר־כך בא עוד שבוע וחלף אף הוא.

כדי למלא את הזמן תיקנה ליילה את דלת הרשת שבאבי עדיין לא התפנה לטפל בה. היא הורידה את הספרים של באבי, איבקה אותם וסידרה אותם בסדר אלפביתי. היא הלכה לרחוב התרנגולות עם הסינה, גיטי ואִמהּ של גיטי, נילָה, שהיתה תופרת ולפעמים חַבְרה למאמי לתפירה. בשבוע ההוא התחילה ליילה להאמין שמכל הקשיים שחייבים להתמודד איתם, אין קושי מייסר מדבר פשוט כמו המתנה.

עוד שבוע עבר.

ליילה מצאה את עצמה לכודה ברשת של מחשבות נוראות.

הוא לעולם לא יחזור. הוריו עקרו לתמיד. הנסיעה לגַאזְני היתה תכסיס. תוכנית של המבוגרים לחסוך מהם פרֵדה קשה.

הוא עלה שוב על מוקש. כמו שקרה לו ב־1981, כשהיה בן חמש, בפעם הקודמת שהוריו לקחו אותו דרומה לגַאזְני. זה היה זמן קצר אחרי יום הולדתה השלישי של ליילה. היה לו מזל אז, שהוא איבד רק רגל, מזל שהוא בכלל נשאר בחיים.

המחשבות האלה הִדהדו שוב ושוב בראשה.

אביו של טאריק נשף עשן וקרץ אל ליילה. עלה על דעתה שוב שהוריו של טאריק יכלו להיחשב בנקל לסבו וסבתו. אמו ילדה אותו כשהיתה במחצית השנייה של שנות הארבעים לחייה.

"מה שלום אביך, יקירתי?" שאלה אמו של טאריק והסתכלה בה מעל לקעריתה.

מאז שליילה הכירה אותה, חבשה אמו של טאריק פאה נוכרית. במהלך השנים הלכה הפאה ונעשתה סגולה־כהה. היום היא היתה משוכה נמוך על מצחה, וליילה ראתה את השערות האפורות של צדעיה. לפעמים היתה הפאה משוכה גבוה על מצחה. אבל בעיניה של ליילה אמו של טאריק אף פעם לא נראתה עלובה. מה שליילה ראתה היה הפנים השלוות, הבטוחות, שמתחת לפאה, העיניים החכמות, נינוחות ונועם הליכות.

"שלומו טוב," אמרה ליילה. "הוא עדיין עובד בסילו, כמובן. הוא בסדר."

"ואמך?"

"יש ימים טובים וגם ימים רעים. אותו דבר."

"כן," אמרה אמו של טאריק בהרהור והורידה את הכף שלה אל הקערה. "זה ודאי כל־כך קשה, כל־כך קשה לאם להיות רחוקה מבניה."

"את נשארת לארוחת צהריים?" שאל טאריק.

"את חייבת," אמרה אמו. "אני מכינה שׁוֹרְוָה."

"אני לא רוצה להיות מוֹזָאֶהם."

"לטורח?" אמרה אמו של טאריק. "אנחנו נוסעים לכמה שבועות ואת נהיית לנו מנומסת?"

"טוב, אשאר," אמרה ליילה בחיוך והסמיקה.

"אז סיכמנו."

האמת היתה שליילה אהבה לאכול בביתו של טאריק באותה מידה שלא אהבה לאכול בביתה שלה. אצל טאריק איש לא אכל לבד – הם תמיד סעדו כמשפחה. ליילה אהבה את כוסות השתייה הסגולות מפלסטיק ואת רבע הלימון שתמיד צף בכד המים. היא אהבה את מנהגם להתחיל ארוחה בקערת יוגורט טרי, את העובדה שהם סחטו

טאריק: גלילי הבדים של אמו, מחטי התפירה הנעוצות בסלילי חוטים, השבועונים הישנים, תיבת האקורדיון בפינה, שהמתינה שיפתחו אותה.

"מי זה?"

זו היתה אמו, שקראה מהמטבח.

"ליילה," השיב.

הוא משך לה כיסא. חדר המשפחה היה שטוף אור ובו שני חלונות שנפתחו לחצר. על האדן עמדו צנצנות ריקות שאמו של טאריק כבשה בהן חצילים והכינה ריבת גזר.

"אתה מתכוון לעָרוּס שלנו, לכלתנו," הכריז אביו שנכנס באותו רגע לחדר. הוא היה נגר, איש רזה ולבן שיער באמצע שנות השישים לחייו. היו לו רווחים בין השיניים הקדמיות ופזילה האופיינית למי שעשה את רוב חייו בחוץ. הוא פתח את זרועותיו וליילה נכנסה אל ביניהן, אל הריח הנעים והמוכר של נסורת מסבירת פנים. הם התנשקו על הלחי שלוש פעמים.

"אם תמשיך לקרוא לה ככה היא תפסיק לבוא לכאן," אמרה אמו של טאריק, שעברה על פניהם. היא נשאה מגש ועליו קערה גדולה, כף הגשה וארבע קערות קטנות יותר. היא הניחה את המגש על השולחן. "אל תשימי לב לזקן." היא חפנה בידיה את פניה של ליילה. "טוב לראותך, יקירתי. בואי, שבי. הבאתי איתי פירות משומרים."

השולחן היה גס ועשוי מעץ בהיר וללא גימור – אביו של טאריק עשה אותו וגם את הכיסאות. הוא היה מכוסה במפת ניילון ירוקה ומעוטרת בדוגמת סהרונים וכוכבים אדומים קטנים. רובו של קיר חדר המגורים היה מכוסה בתמונות של טאריק בגילים שונים. בכמה מהתמונות המוקדמות יותר היו לו שתי רגליים.

"שמעתי שאחיך היה חולה," אמרה ליילה לאביו של טאריק ותקעה כפית בקערית הצימוקים, הפיסטוקים והמִשמשים המשומרים שלה.

הוא הצית סיגריה. "כן, הוא בסדר עכשיו, שׁוּקר־אֶ־חוּדָה, תודה לאל."

"היה לו התקף לב. השני שלו," אמרה אמו של טאריק ונתנה בבעלה מבט מוכיח.

גשם הם נשענו על אדן החלון, שתו פנטה תפוזים חמימה ותוססת, והתבוננו בטיפות הגשם התפוחות נוזלות על השמשה.

"יש לי חידה," אמרה ליילה. "מה מסתובב סביב העולם אבל נשאר בפינה?"

"רק רגע." טאריק התרומם וסובב את רגלו התותבת. הוא עיוות את פניו כשנשכב על הצד ונשען על מרפקו. "תני לי את הכרית הזאת." הוא תחב אותה תחת רגלו. "זהו. הרבה יותר טוב."

ליילה נזכרה בפעם הראשונה שהראה לה את הגדם שלו. היא היתה בת שש. היא נגעה באצבע בעור המתוח והבוהק שמתחת לברכו השמאלית. אצבעותיה מצאו שם גבשושיות קטנות, וטאריק אמר לה שאלה הן בליטות של עצם שגדלות לפעמים אחרי קטיעה. היא שאלה אותו אם הגדם כואב לו, והוא אמר שזה מתחיל לכאוב בסוף היום, כשהמקום מתנפח ולא מתאים לתותבת כמו שזה אמור להתאים, כמו אצבע ואצבעון. ולפעמים המקום משתפשף. בייחוד כשחם. אז יוצאות לי פריחות ושלפוחיות, ולמאמי שלי יש משחה שעוזרת. זה לא כל־כך נורא.

ליילה פרצה בבכי.

למה את בוכה? הוא הצמיד שוב את התותבת למקומה. ביקשת לראות את זה, גִּירַאנוֹק שכמוך, תינוקת אחת! אם הייתי יודע שתבכי לי פה, לא הייתי מראה לך.

"בול," אמר.

"מה?"

"החידה. התשובה היא בול. בואי נלך לגן החיות אחרי ארוחת הצהריים."

"הכרת את החידה הזאת, נכון?"

"ממש לא."

"אתה רמאי."

"ואת מקנאה."

"במה?"

"בשכל הגברי שלי."

"בשכל הגברי שלך? באמת? תגיד לי, מי תמיד מנצח בשח?"

תפוזים חמוצים על כל דבר, אפילו על היוגורט, ואת זה שהם התלוצצו בבדיחות קטנות ולא מזיקות איש על חשבון רעהו.

בשעת הארוחות קלחה תמיד שיחה. אף שטאריק והוריו היו פַאשטוּנים במוצאם האתני, כשליילה היתה בסביבה הם דיברו פַארסי, למענה, אף שהיא הבינה פחות או יותר את הפַאשטוֹ המקומית שלהם, שאותה למדה בבית־הספר. בָּאבִּי אמר שיש מתחים בין עמם, הטאג׳יקי, שהוא מיעוט בארץ, לבין עמו של טאריק, הפַאשטוּני, שהוא הקבוצה האתנית הגדולה באפגניסטן. הטאג׳יקים תמיד הרגישו שמזלזלים בהם, אמר באבי פעם. מלכים פַאשטוּנים משלו בארץ הזאת במשך קרוב למאתיים וחמישים שנה, ליילה, והטאג׳יקים בסך־הכול תשעה חודשים, בשנת 1929.

ואתה, שאלה ליילה, אתה מרגיש שמזלזלים בך, באבי?

באבי ניקה את משקפיו בשולי חולצתו. בעיני זה שטויות, ושטויות מסוכנות מאוד, כל הדיבורים האלה שאני טאג׳יקי ואתה פַאשטוּני וההוא הָזָארי וההיא אוּזְבֶקית. כולנו אפגנים וזה מה שחשוב. וכאשר קבוצה אחת שולטת על האחרות במשך זמן רב כל־כך... יש בוז. יריבות. בהחלט. כך זה היה תמיד.

יכול להיות. אבל ליילה אף פעם לא חשה בזה בביתו של טאריק, שם העניינים האלה מעולם לא עלו על הפרק. הזמן שבילתה עם משפחתו של טאריק היה תמיד טבעי לליילה, חף מכל מאמץ, מכל סיבוך שיכול להיווצר בגלל הבדלים בשבט או בשפה או איבות וטינות אישיות שזיהמו את האוויר בביתה שלה.

״רוצה לשחק קלפים?״ שאל טאריק.

״כן, תעלו למעלה,״ אמרה אמו ופיזרה בתנועת תוכחה את ענן העשן שאפף את בעלה. ״אגש להכין את השׁוֹרָוה.״

הם שכבו על הבטן באמצע חדרו של טאריק והתחלפו בחלוקת הקלפים למשחק פַאנְג׳פַאר. טאריק דיווש באוויר ברגלו וסיפר לה על הנסיעה; על שתיל עץ האפרסקים שעזר לדודו לנטוע; על נחש שתפס בגן.

בחדר הזה הכינו ליילה וטאריק את שיעורי הבית שלהם, בנו מגדלים מקלפים וציירו דיוקנאות מגוחכים זה של זה. אם ירד

על קיר. הוא היה מוקף בחבריו שעמדו שם עם אגודלים תקועים בלולאות חגורות. הוא חייך אליה בהתרסה.

בסופו של דבר היא סיפרה לטאריק, והסיפור התגלגל מפיה לפני שהספיקה לעצור אותו.

"מה הוא עשה לך?"

היא סיפרה לו שוב.

הוא הצביע על קאדים. "הוא? הילד הזה? את בטוחה?"

"אני בטוחה."

טאריק חרק שיניים ומלמל לעצמו דבר־מה בפַאשטו שליילה לא הבינה. "חכי כאן," אמר בפַארסי עכשיו.

"לא, טאריק..."

הוא כבר חצה את הכביש.

קאדים היה הראשון שראה אותו. חיוכו נמוג והוא התרחק בכבדות מהקיר. הוא שִחרר את אגודליו מלולאות החגורה, הזדקף והעלה על פניו ארשת מאיימת. האחרים עשו כמוהו.

ליילה הצטערה על שסיפרה לטאריק. מה יהיה אם הם יעשו יד אחת? כמה הם ביחד...? עשרה? אחד־עשר? שנים־עשר? מה יהיה אם הם יפגעו בו?

טאריק נעצר במרחק שניים־שלושה מטרים מקאדים וחבורתו. היה רגע של מחשבה, וליילה תהתה שמא מישהו שינה את דעתו, וכאשר הוא התכופף עלה על דעתה שהוא יעמיד עכשיו פנים כאילו נפרם שרוך הנעל שלו ואחר־כך יחזור אליה. אלא שאז נכנסו ידיו לפעולה, והיא הבינה.

גם האחרים הבינו כאשר טאריק הזדקף ועמד על רגל אחת, כשהחל לקפוץ לעבר קאדים ואחר־כך הסתער עליו, כשרגלו התותבת מורמת גבוה מעל כתפו כחרב מונפת.

הבנים מיהרו לזוז הצִדה. הם אִפשרו לו גישה ישירה אל קאדים.

ואז הכול היה לערבוביה של אבק ואגרופים ובעיטות וצעקות.

קאדים לא נטפל שוב אל ליילה.

"אני נותן לך לנצח." הוא צחק. שניהם ידעו שזה לא נכון.

"ומי נכשל במתמטיקה? אל מי אתה בא שתעזור לך בשיעורי הבית במתמטיקה, אפילו שאתה בכיתה יותר גבוהה?"

"יכולתי להקדים אותך בשתי כיתות, אם לא הייתי משתעמם במתמטיקה."

"אתה בטח משתעמם גם בגיאוגרפיה."

"איך ידעת? עכשיו תהיי בשקט. אז אנחנו הולכים לגן החיות או לא?"

ליילה חייכה. "הולכים."

"יופי."

"התגעגעתי אליך."

היתה אתנחתא. ואז נפנה אליה טאריק בחצי חיוך ובחצי העוויה של סלידה. "מה קרה לך?"

כמה פעמים אמרו היא, הסינה וגיטי את שתי המילים האלה זו לזו, תהתה ליילה, אמרו אותן ללא היסוס, אחרי לא יותר מיומיים־שלושה שלא התראו? התגעגעתי אלייך, הסינה. גם אני. מהעוויית הפנים של טאריק למדה ליילה שבנים שונים מבנות במובן הזה. הם לא מפגינים את ידידותם. הם לא חשים שום דחף, שום צורך לנהל שיחה מהסוג הזה. ליילה תיארה לעצמה שכך זה גם אצל אחֶיה. בנים, הבינה ליילה, מתייחסים לידידות כמו שהם מתייחסים אל השמש: קיומה אינו מוטל בספק, קרינתה מחממת את הלב, אך אין מביטים בה ישירות.

"ניסיתי להרגיז אותך," אמרה.

הוא לִכסן אליה מבט. "הצליח לך."

אבל נדמה היה לה שהעוויית פניו התרככה ושאולי צבע השיזוף שעל לחייו העמיק לרגע.

ליילה לא התכוונה לספר לו. למעשה החליטה להימנע מלעשות זאת כי זה נראה לה רעיון רע מאוד. מישהו ודאי ייפגע, כי טאריק לא יוכל לעבור על כך בשתיקה. אבל אחר־כך, כשהיו ברחוב בדרכם אל תחנת האוטובוס, היא ראתה שוב את קאדים, נשען

במילה "שם" הוא לא התכוון לקאבול, שהיתה תמיד ליברלית ומתקדמת יחסית. כאן, בקאבול, נשים לימדו באוניברסיטה, ניהלו בתי־ספר, נשאו במשרות ממשלתיות. לא, באבי התכוון לאזורי השבטים, בייחוד לאזורי הפַּאשטוּנים בדרום או במזרח הקרוב ליד גבול פקיסטן, שם נשים נראו לעִתים רחוקות ברחובות, וגם אז רק בבּוּרקָה ובלוויית גברים. הוא התכוון לאותם אזורים שבהם גברים, שחיו על־פי החוקים השבטיים העתיקים, התמרדו נגד הקומוניסטים והצווים שהם הוציאו לשחרור הנשים, לביטול נישואים בכפייה, להעלאת גיל הנישואים המינימלי אצל בנות לשש־עשרה. שם, אמר באבי, רואים גברים עלבון למסורת בת מאות השנים שלהם בהוראה שקיבלו מהממשלה – מה עוד שזוהי ממשלה שאין לה אלוהים – אשר לפיה בנותיהם צריכות לעזוב את הבית, ללמוד בבית־ספר ולעבוד לצִדם של גברים.

אלוהים שישמור מפני דבר כזה! אמר באבי בלעג. אחר־כך נאנח ואמר, **ליילה, חביבתי, האויב היחיד שהאפגני אינו יכול להביס זה הוא עצמו.**

באבי התיישב ליד השולחן וטבל לחם בקערית האוש שלו.

ליילה החליטה שהיא תספר לו מה עשה טאריק לקאדים בזמן הארוחה, לפני שיתחילו לעבוד על השברים. אבל הדבר לא התאפשר לה, כי בדיוק אז נשמעה נקישה על הדלת, ובעברו האחר של המפתן עמד זר עם חדשות.

באותו ערב, כברוב הערבים, ליילה ערכה את שולחן ארוחת הערב לשניים בלבד. מאמי אמרה שהיא לא רעבה. בערבים שבהם היתה רעבה, הקפידה לקחת צלחת לחדרה עוד לפני שבאבי חזר הביתה. בדרך־כלל, כשליילה ובאבי התיישבו לאכול, היא כבר ישנה או ששכבה ערה במיטה. באבי יצא מהאמבטיה, שׂערו – שהיה מנוקד בלבן מקמח כשחזר הביתה – היה רחוץ עתה ונקי ומסורק לאחור.

"מה אנחנו אוכלים, ליילה?"

"את מה שנשאר ממרק האוֹש."

"נשמע טוב," אמר וקיפל את המגבת שבה ניגב את שׂערו. "ועל מה אנחנו עובדים הערב? חיבור שברים?"

"בעצם המרת שברים למספרים מעורבים."

"אה. נכון."

כל ערב אחרי הארוחה עזר באבי לליילה בהכנת שיעורי הבית ונתן לה שיעורי בית משלו. זה היה רק כדי שליילה תקדים בצעד או שניים את כיתתה, לא משום שהיו לו השגות על העבודה שהוטלה בבית־הספר – למרות התעמולה שנעשתה בו. האמת היא שבאבי חשב שהדבר היחיד שהקומוניסטים עשו נכון – או לפחות התכוונו לכך – היה, למרבה האירוניה, בתחום החינוך, הייעוד שממנו הם עצמם פיטרו אותו. ובייחוד, החינוך לנשים. הממשלה תמכה בהקמת כיתות לימוד לכל הנשים. כמעט שני־שלישים מהסטודנטים באוניברסיטת קאבול הן עכשיו נשים, אמר באבי, נשים שלומדות משפטים, רפואה, הנדסה.

לנשים תמיד היה קשה בארץ הזאת, ליילה, אבל נראה שהן חופשיות יותר עכשיו, תחת שלטון הקומוניסטים, ונהנות מזכויות רבות משהיו להן אי־פעם בעבר, אמר באבי והנמיך את קולו, כי ידע שמאמי לא סבלה שום נימה חיובית, ולו קלה, בדיבור על הקומוניסטים. אבל זה נכון, אמר באבי, זאת תקופה טובה לאישה באפגניסטן. ואת יכולה לנצל את המצב הזה, ליילה. כמובן, החופש של הנשים – ובאומרו את הדברים האלה נענע את ראשו בעצב – הוא גם אחת הסיבות העיקריות לכך שאנשים שם נטלו נשק לידיהם.

לסעודת החאתם, שנועדה להיערך אחרי הלוויה. מאמי ישבה על הספה כל הבוקר, אצבעותיה מוללו ממחטה ופניה היו נפוחות. שתי נשים מאנפפות טיפלו בה והתחלפו בליטוף זהיר של ידה, כאילו היתה הבובה הנדירה והשבירה ביותר בעולם. מאמי אפילו לא נראתה ערה לנוכחותן.

ליילה כרעה לפני אִמהּ ונטלה את ידיה. "מאמי."

מאמי השפילה לאָטה את מבטה ומָצמצה.

"אנחנו נטפל בה, ליילה ג'אן," אמרה אחת הנשים בנימה של חשיבות עצמית. ליילה כבר היתה בלוויות וראתה נשים כאלה, נשים שהתענגו על דברים שקשורים במוות, מנחמות רשמיות שלא הניחו לאיש להסיג את גבול החובות שנטלו על עצמן.

"הכול בשליטה. לכי, ילדה, ועשי משהו אחר. הניחי לאמך."

משׁשולחה מעל פניהן הרגישה ליילה חסרת תועלת. היא עברה מחדר לחדר. הסתובבה במטבח זמן־מה. הָסינה – מאופקת שלא כמנהגה – ואמהּ באו, וכמוהן גם גיטי ואמהּ. כשגיטי ראתה את ליילה, היא נחפזה אליה, כרכה סביבה את זרועותיה הצנומות וכיבדה אותה בחיבוק ממושך מאוד וחזק להפתיע. כשהתנתקה ממנה נקוו דמעות בעיניה. "אני כל־כך מצטערת, ליילה," אמרה. ליילה הודתה לה. שלוש הילדות ישבו בחצר עד שאחת הנשים הטילה עליהן לשטוף כוסות ולערום צלחות על השולחן.

גם באבי הסתובב בבית ללא מטרה, יצא ונכנס, וחיפש, כך נראה, משהו לעשות.

"תרחיקו אותו ממני." זאת היתה הפעם היחידה שמאמי אמרה משהו במשך כל הבוקר.

בסופו של דבר ישב באבי לבדו על כיסא מתקפל במסדרון הכניסה ונראה אומלל וקטן. ואז אמרה לו אחת הנשים שהוא מפריע שם. הוא התנצל ונעלם בחדר העבודה שלו.

באותו יום אחר הצהריים הלכו הגברים לאולם בקַארטֶה־סֶה שבאבי שכר בשביל הפַאתִיחָה. הנשים באו אל הבית. ליילה תפסה את מקומה ליד מאמי, ליד הכניסה לחדר המגורים שם ישבה לפי המנהג

פרק 19

"אני צריך לדבר עם ההורים שלך, דוֹחתַאר ג'אן," אמר כשליילה פתחה את הדלת. הוא היה איש חסון עם פנים חדות ומחוספסות מפגעי מזג־אוויר. הוא לבש מעיל בצבע תפוח אדמה וחבש פַּאקוֹל צמר חום על ראשו.

"אני יכולה להגיד להם מי בא?"

ואז היתה ידו של באבי על כתפה של ליילה והוא הרחיק אותה בעדינות מהדלת.

"למה שלא תעלי למעלה, ליילה. קדימה."

בעת שנפנתה אל המדרגות שמעה ליילה את האורח אומר לבאבי שיש לו חדשות מפַּאנג'שיר. מאמי היתה עכשיו בחדר אף היא. היא הניחה את כף־ידה על פיה ועיניה עברו מבאבי אל האיש בפַּאקוֹל.

ליילה הציצה במתרחש מרום המדרגות. היא התבוננה בזר שהתיישב עם הוריה. הוא רכן לעברם. אמר כמה מילים מהוסות. ואז החווירו פניו של באבי, אחר־כך החווירו עוד יותר והוא הסתכל בידיו, ומאמי צווחה וצווחה ותלשה את שערות ראשה.

למחרת בבוקר, יום הפַּאתִיחָה, קריאת הפרק הראשון בקוראן, עטה להקה של נשים מהשכונה על הבית והשתלטה על ההכנות

פרק 20

התחלואים שהיו עתידים לרדוף את מאמי עד סוף ימיה החלו לתקוף אותה. כאבים בחזה וכאבי ראש, כאבי מפרקים והזעות ליליות, כאבים משתקים באוזניה, גושים שאיש זולתה לא הצליח למשש. באבי לקח אותה לרופא וזה לקח דגימות דם ושתן, צילם ברנטגן את גופה של מאמי, אך לא מצא שום מחלה גופנית.

מאמי שכבה במיטה רוב הימים. היא לבשה שחורים. היא תלשה את שׂערה ונגסה בשומה שמתחת לשפתה. כשמאמי היתה ערה מצאה אותה ליילה מהדסת בבית. היא תמיד מצאה את דרכה לבסוף לחדרה של ליילה, כאילו חשבה כי אם תמשיך להיכנס לחדר שבו הבנים ישנו פעם והפליצו וניהלו מלחמות כריות, במוקדם או במאוחר תיתקל בהם. אבל כל מה שנתקלה בו היה הֶעְדרם. וליילה. מה שלדעת ליילה כבר הפך להיינו הך מבחינתה של מאמי.

המטלה היחידה שמאמי לעולם לא הזניחה היתה חמש תפילות הנאמאז היומיות שלה. היא סיימה כל נאמאז בראש מורכן, כשידיה מורמות לפני פניה, הכפות מופנות מעלה ובפיה תפילה לאלוהים שינחיל ניצחון למוג׳אהידין. ליילה נאלצה ליטול על עצמה עוד ועוד עבודות בבית. כשלא טיפלה בבית היתה מוצאת בגדים, נעליים, שקיות אורז פתוחות, פחיות שעועית וכלים מלוכלכים פזורים בכל

משפחת המנוח. מתאבלים חלצו את נעליהם בפתח הדלת, הִנהנו למכרים כשחצו את החדר והתיישבו על כיסאות מתקפלים שהוצבו ליד הקירות. ליילה ראתה את וַאגְ'מָה, המיילדת הזקנה שיילדה אותה. היא ראתה גם את אמו של טאריק, עטופה בצעיף שחור על הפאה. היא כיבדה את ליילה בהִנהון ובחיוך אִטי, עצוב, חשוק שפתיים.

ממכשיר הקלטה נשמע קול מאונפף של גבר מזמר פסוקים מן הקוראן. בין לבין נאנחו נשים וזעו במקומותיהן ומשכו באפן. נשמעו שיעולים מהוסים, מלמולים, ומדי פעם פלט מישהו קול התייפחות תיאטרלי ספוג בצער.

גם מריאם, אשתו של ראשיד, באה. היא לבשה חיג'אב שחור שקווצות שיער הסתננו מתוכו אל מצחה והתיישבה ליד הקיר מול ליילה.

מאמי שבה והתנדנדה קדימה ואחורה במקומה ליד ליילה, וזו משכה את ידה של אִמה אל ברכיה ועָרסלה אותה בשתי ידיה, אבל מאמי כמדומה לא שמה לב.

"את רוצה קצת מים, מאמי?" לחשה ליילה באוזנה. "את צמאה?"

אבל מאמי החרישה. היא לא עשתה דבר, רק התנדנדה קדימה ואחורה ובהתה בשטיח במבט מרוחק וחסר חיים.

מפעם לפעם, כשישבה ליד מאמי וראתה את המבטים המושפלים, מוכי היגון סביב החדר, התחוורה לליילה עוצמת האסון שפקד את המשפחה. האפשרויות שנגזלו. התקוות שהתנפצו.

אבל ההרגשה לא ארכה זמן רב. היה קשה להרגיש, להרגיש באמת את האובדן של מאמי. קשה לזָמֵן צער, להתאבל על מותם של אנשים שליילה מעולם לא חשבה עליהם כעל אנשים חיים. אחמד ונור היו תמיד כאגדה בשבילה. כדמויות מסיפור. כמלכים מספר היסטוריה.

טאריק הוא שהיה אמיתי, בשר ודם. טאריק שלימד אותה קללות בפַּאשטוֹ, שאהב עלי תלתן מומלחים, שהזעיף את פניו והשמיע בלחש קול גניחה כשלעס, שהיה לו כתם לידה ורוד בהיר, בדיוק מתחת לעצם־הבריח בצד שמאל ובצורה של מנדולינה הפוכה.

לפיכך ישבה ליילה ליד מאמי והתאבלה כמצווה עליה על אחמד ונור, אבל בלִבָּה, אחֶיה האמיתי היה חי, בריא ושלם.

על כל השעות והימים והשבועות והחודשים והשנים שמחכים לי. כולם בלעדיהם. ואז אני לא יכולה לנשום, כאילו מישהו דורך לי על הלב, ליילה. אני נחלשת כל־כך. נחלשת כל־כך שאני רוצה רק להתמוטט איפשהו."

"הלוואי שיכולתי לעשות משהו," אמרה ליילה ודיברה בכנות. אבל דבריה נשמעו רדודים, שטחיים, כמילות נחמה של זר טוב לב.

"את בת טובה," אמרה מאמי אחרי אנחה עמוקה. "ואני לא הייתי לך אֵם ראויה במיוחד."

"אל תגידי את זה."

"אבל זה נכון. אני יודעת את זה ואני מצטערת על כך, חביבתי."

"מאמי?"

"ממם."

ליילה התיישבה, הסתכלה מטה במאמי. קווצות אפורות היו עתה בשֹערה. וליילה נחרדה להיווכח עד כמה מאמי, שהיתה תמיד שמנמונת, ירדה במשקל. לחייה נראו שקועות ונפולות. החולצה שלבשה היתה תלויה לה על הכתפיים וחלל ריק נראה בין צווארה לצווארון. יותר מפעם אחת ראתה ליילה את טבעת הנישואים מחליקה מאצבעה של מאמי.

"התכוונתי לשאול אותך משהו."

"מה?"

"את לא..." פתחה ליילה ואמרה.

היא דיברה על כך עם הסינה. לפי הצעתה של הסינה רוקנו שתיהן את בקבוק האספירין בביב השופכין, החביאו את הסכינים במטבח ואת שפודי הקבב החדים מתחת לשטיח שמתחת לספה. הסינה מצאה חבל בחצר. כשבאבי לא מצא את תערי הגילוח שלו נאלצה ליילה לספר לו על פחדיה. הוא צנח על קצה הספה, והטיל את ידיו בין ברכיו. ליילה המתינה לצורה כלשהי של עידוד מצִדו. אבל כל מה שקיבלה היה מבט נבוך מעיניים חלולות.

"את לא... מאמי, אני חוששת ש..."

"חשבתי על כך בערב שקיבלנו את הידיעה," אמרה מאמי. "לא אשקר לך, חשבתי על כך גם אחרי כן. אבל, לא. אל תדאגי, ליילה.

מקום. ליילה כיבסה את השמלות של מאמי והחליפה את המצעים במיטתה. היא שידלה אותה לצאת מהמיטה כדי להתרחץ ולאכול. היא היתה זו שגיהצה את החולצות של באבי וקיפלה את מכנסיו. יותר ויותר היא שימשה גם כטבחית.

לפעמים, לאחר שסיימה את מטלותיה בבית, זחלה ליילה למיטה ליד מאמי. היא חיבקה אותה בזרועותיה, שילבה את אצבעותיה באצבעות אִמהּ, טמנה את פניה בשׂערה. מאמי היתה זעה, ממלמלת דבר־מה. ותמיד היתה פוצחת בסיפור על הבנים.

יום אחד, שעה ששכבו חבוקות כך, אמרה מאמי, "אחמד היה עתיד להיות מנהיג. היתה לו הכריזמה הנחוצה לכך. אנשים מבוגרים פי שלושה ממנו הקשיבו לו ביראת כבוד, ליילה. היה שווה לראות. ונור. הו, נור שלי. הוא תמיד עשה רישומים של בניינים וגשרים. הוא התעתד להיות אדריכל, את יודעת. לפי התוכניות שלו, הוא עמד לשנות את פניה של קאבול. ועכשיו שניהם שאהידים, הבנים שלי, קדושים מעונים."

ליילה שכבה והקשיבה, וחשבה בלִבָּה שהלוואי שמאמי היתה שמה לב שהיא, ליילה, לא נעשתה שאהיד, שהיא חיה, כאן, במיטה לידה, שיש לה תקוות ועתיד. אבל ליילה ידעה שהעתיד שלה אינו יכול להתחרות בעבר של אחיה. הם העיבו עליה בחיים, וימחקו אותה במותם. מאמי היתה עכשיו האוצרת של מוזיאון חייהם, והיא, ליילה, מבקרת ותו־לא. כלי קיבול למיתוסים שלהם, הקלף שעליו התכוונה מאמי לרשום בדיו את אגדותיהם.

"השליח שבא עם החדשות, הוא אמר שכשהחזירו את הבנים למחנה, שיח' אחמד מסעוד השגיח אישית על הקבורה. הוא נשא תפילה לכבודם ליד הקבר. צעירים אמיצים כאלה היו האחים שלך, ליילה, שהמפקד מסעוד בעצמו, האֲרי מפַּאנג'שיר, תבוא עליו ברכה, מצא לנכון להשגיח על הקבורה."

מאמי הסתובבה על הגב. ליילה זזה, הניחה את ראשה על חזה של אמהּ.

"יש ימים," אמרה מאמי בקול צרוד, "שאני מקשיבה לשעון מתקתק במסדרון. אחר־כך אני חושבת על התקתוקים, על כל הדקות,

פרק 21

הנהג עצר את המונית שלו בצד הדרך כדי לאפשר לשיירה ארוכה של ג׳יפים סובייטיים וכלי רכב משוריינים לעבור. טאריק רכן אל מעבר למושב הקדמי, מעל הנהג, וצעק, ״פָּזָ׳אלוּסטָה! פז׳אלוסטה! בבקשה!״

ג׳יפ צפר וטאריק שכולו קרן שרק בחזרה ונופף בידיו בעליזות. ״יופי של תותחים!״ צעק. ״ג׳יפים נהדרים! צבא נהדר! חבל שאתם מפסידים לצבא של איכרים שיורים בכם באבני קלע!״

השיירה עברה. הנהג יצא בחזרה לכביש.

״כמה עוד נשאר?״ שאלה ליילה.

״שעה לכל היותר,״ אמר הנהג. ״בלי להביא בחשבון עוד שיירות ומחסומי ביקורת.״

הם נסעו לטיול, ליילה, באבי וטאריק. הסינה רצתה לבוא גם היא, התחננה לפני אביה, אך הוא סירב להרשות לה להצטרף. הטיול היה רעיון של באבי. אף שמשכורתו לא אִפשרה לו להרשות זאת לעצמו, הוא שכר נהג לכל היום. הוא סירב לגלות לליילה דבר על היעד שלהם, אלא רק שהוא יתרום להשכלתה.

הם היו בדרך מאז השעה חמש בבוקר. מבעד לחלון של ליילה השתנה הנוף מפסגות שכיפותיהן מכוסות שלג למדבריות וערוצים

אני רוצה לראות את החלום של בני מתגשם. אני רוצה לראות את היום שבו הסובייטים ילכו הביתה עוטי קלון, את היום שבו המוג׳אהידין ייכנסו לקאבול כמנצחים. אני רוצה להיות נוכחת כשזה יקרה, כאשר אפגניסטן תהיה חופשית, כדי שגם הבנים יראו את זה. הם יראו את זה דרך העיניים שלי.״

מאמי נרדמה כעבור זמן־מה והשאירה את ליילה ברגשות מעורבים: מעודדת מההבטחה שמאמי התכוונה להמשיך לחיות, פגועה מזה שלא היא היתה הסיבה לכך. היא לעולם לא תותיר את חותמה על לִבה של מאמי כשם שעשו אחיה, כי לִבָּה של מאמי היה כמו חוף לבן, שעקבות רגליה של ליילה לעולם יישטפו בו תחת גלי העצב שעולים ומתנפצים, עולים ומתנפצים.

המולבן משמש והתבוננו מטה אליהם, כפי שעשו מן הסתם, תיארה ליילה לעצמה, במשך קרוב לאלפיים שנה, כשהשקיפו על שיירות שחצו את העמק בדרך המשי. סביבם, מכל צד, לאורך הגומחה המתנשאת, היה הסלע מנוקד בפתחי מערות לרוב.

"אני מרגיש כל־כך קטן," אמר טאריק.

"אתם רוצים לטפס למעלה?" שאל באבי.

"על הפסלים?" שאלה ליילה. "אפשר?"

באבי חייך והושיט את ידו. "בואו."

הטיפוס היה קשה לטאריק. הוא נאלץ להישען על ליילה ועל באבי כשהם התקדמו לאִטם במעלה גרם המדרגות הצר והמפותל, שהיה מואר באור קלוש. הם ראו מערות מוצלות בדרך, ומנהרות שחצו בשתי וערב את הצוק בכל כיוון אפשרי.

"היזהר־ו," אמר באבי, ומילותיו הִדהדו בקול. "הקרקע כאן בוגדנית."

במקומות אחדים היה גרם המדרגות פתוח אל החלל של גומחת הבודהא.

"אל תסתכלו למטה, ילדים. תמשיכו להסתכל קדימה."

אגב טיפוס סיפר להם באבי שעמק בַּאמיָאן היה פעם מרכז בודהיסטי שוקק חיים עד שנפל בידי שלטון ערבי־מוסלמי במאה התשיעית. צוקי אבן החול היו ביתם של נזירים בודהיסטים שחצבו בהם מערות לשימוש כמגורים וכמקלט לעולי רגל יגעים. הנזירים, אמר באבי, ציירו ציורי קיר יפים על קירות ותקרות מערותיהם.

"בתקופה מסוימת," הוא אמר, "חיו חמשת־אלפים נזירים מתבודדים במערות האלה."

כשהגיעו לפסגה היה טאריק קצר נשימה מאוד. גם באבי התנשם והתנשף. אבל עיניו נצצו מהתרגשות.

"אנחנו עומדים על ראשו," הוא אמר וניגב את מצחו בממחטה. "יש כאן גומחה שנוכל לצפות ממנה."

הם ניגשו בזהירות אל בליטת סלע, נעמדו עליה זה לצד זה, כשבאבי באמצע, והשקיפו מטה על העמק.

ובליטות סלע צרובות שמש. לאורך הדרך הם עברו על פני בתי טיט עם גגות סכך ושדות מנוקדים באלומות חיטה. פה ושם על השדות המאובקים זיהתה ליילה את אוהליהם השחורים של נוודי קוּצ׳, ולעתים קרובות ראתה שלדים של טנקים סובייטיים שרופים ושל מסוקים שהתרסקו. זוהי אפגניסטן של אחמד ונור, אמרה בלִבָּה. כאן, באזורים האלה, ניטשת המלחמה, לא בקאבול. בקאבול שרר במידה רבה שקט. בקאבול, אילולא המטחים האקראיים של אש רובים, אילולא החיילים הסובייטים שעישנו על מדרכות והג׳יפים הסובייטיים שתמיד שעטו ברחובות, יכלה המלחמה להיות רק שמועה.

בשעת בוקר מאוחרת, לאחר שעברו שני מחסומים, הם נכנסו לעמק. באבי וליילה רכנו אל מעבר למושב והצביעו על שורה של חומות עתיקות למראה, אדומות מהתייבשות בשמש, שנגלו במרחק.

״המקום הזה נקרא שַׁאר־אֶ־זוֹהַאק, העיר האדומה. פעם היה כאן מבצר, שנבנה לפני כתשע־מאות שנה כדי להגן על העמק מפולשים. הנכד של ג׳ינגיס חאן התקיף אותו במאה השלוש־עשרה, אבל הוא נהרג. ג׳ינגיס חאן עצמו הוא שהרס אותו בסופו של דבר.״

״וזה, ידידַי הצעירים, הסיפור של ארצנו, פולשים בזה אחר זה,״ אמר הנהג, והעיף את אפר הסיגריה שלו החוצה. ״מאקדונים, סאסאנים, ערבים, מונגולים. עכשיו הסובייטים. אבל אנחנו כמו החומות האלה שם. חבוטים, ולא ממש נאים למראה, אבל עדיין עומדים. אני צודק, **באדאר**?״

״בהחלט כן,״ אמר באבי.

חצי שעה לאחר מכן עצר הנהג את המכונית.

״בואו,״ אמר באבי. ״צאו והסתכלו.״

הם יצאו מהמונית. באבי הצביע. ״הנה הם. תראו.״

טאריק עצר את נשימתו. גם ליילה. והיא ידעה אז שגם אם תחיה עד גיל מאה היא לעולם לא תראה דבר מרהיב כל־כך.

שני פסלי הבודהא היו ענקיים, התנשאו לגובה רב בהרבה מכפי שהיא דמיינה מכל התצלומים שראתה. הם היו חצובים בצלע הצוק

גל של חיבה הציף את ליילה. גמלה בלִבָּה ההחלטה שמאותו רגע ואילך היא תמיד תזכור את באבי ככה: מעלה זיכרונות ממאמי, כשמרפקיו נשענים על סלע, ידיו חופנות את סנטרו, שֵׂערו סתור ברוח ועיניו מצומצמות אל מול השמש.

"אני הולך לראות כמה מהמערות," אמר טאריק.

"בזהירות," אמר באבי.

"אני אזהר, קאקא ג'אן," הִדהד קולו של טאריק בתשובה.

ליילה התבוננה בשלושה גברים שעמדו למטה ודיברו ליד פרה קשורה לגדר. סביבם החלו העצים ללבוש גוֹני אוּבְּרה וכתום ואדום עז.

"גם אני מתגעגע לבנים, את יודעת," אמר באבי. דמעות נָקוּו בעיניו וסנטרו רעד. "אולי אני לא... אצל אמא שלך, השמחה והעצב קיצוניים שניהם. היא לא יכולה, ומעולם לא יכלה, להסתיר לא את זה ולא את זה. ואילו אני, אני מניח שאני שונה. אני נוטה ל... אבל גם אותי זה שבר, המוות של הבנים. גם לי הם חסרים. לא עובר יום שאני... זה קשה מאוד, ליילה, כל־כך קשה." הוא לחץ באגודל ובאצבע על שורש אפו, בזוויות עיניו. כשניסה לדבר, נשבר קולו והוא משך את שפתיו מעל שיניו והמתין. לבסוף נשם נשימה ארוכה ועמוקה והביט בה. "אבל אני שמח שיש לי אותך. כל יום אני מודה לאלוהים עלייך. כל יום ויום. לפעמים, כשעל אמא שלך עובר אחד מהימים השחורים באמת שלה, אני מרגיש שאת כל מה שיש לי, ליילה."

ליילה התקרבה אליו עוד והניחה את לחיה על צווארו. הוא נראה מבוהל מעט – שלא כמו מאמי, הוא נמנע כמעט לגמרי מלהביע את חיבתו במגע פיזי. הוא שתל נשיקה חטופה על קודקודה וחיבק את גבה בגמלוניות. הם עמדו כך זמן־מה והשקיפו מטה על עמק באמיאן.

"ככל שאני אוהב את הארץ הזאת, יש ימים שאני חושב לעזוב אותה," אמר באבי.

"ולאן ללכת?"

"תראו!" אמרה ליילה.

באבי חייך.

עמק באמיאן שמתחת היה מכוסה בשטיח של שדות מעובדים מוריקים. באבי אמר שגדלים בהם חיטה ואספסת ותפוחי אדמה, שכולם ירוקים בחורף. השדות היו מתוחמים בעצי צפצפה וחצויים בנחלים ובתעלות השקיה, שעל גדותיהם כרעו דמויות זעירות של נשים וכיבסו בגדים. באבי הצביע על שדות אורז ושעורה שהשתפעו על המדרונות. זה היה בסתיו, וליילה ראתה אנשים בטוניקות צבעוניות על גגות של בתי טיט ולבֵנים פורשים את התנובה לייבוש. הדרך הראשית שחצתה את העיר היתה מתוחמת אף היא בעצי צפצפה. היו שם חנויות קטנות ובתי תה וסַפָּרי רחוב על המדרכות משני צִדיו. אחרי הכפר, מעבר לנהר ולנחלים, ראתה ליילה רגלי הרים, עירומים וחומים מאבק, ומעבר להם, כמו מעבר לכל דבר באפגניסטן, התנשאו הרי הינדוּ כּוּש בכיפות פסגותיהם המושלגות.

השמים מעל כל זה היו בצבע כחול מושלם וללא רבב.

"כל־כך שקט כאן," אמרה ליילה בלחש. היא ראתה כבשים וסוסים זעירים, אך לא שמעה את פעיותיהם וצהלותיהם.

"זה מה שאני תמיד זוכר מהמקום הזה," אמר באבי. "את הדממה. את השלווה שבו. רציתי שתחוו את זה, אבל רציתי גם שתראו את מורשת ארצכם, ילדים, שתלמדו על עברה העשיר. אתם מבינים, יש דברים שאני יכול ללמד אתכם. יש דברים שאתם לומדים מספרים. אבל יש דברים שחייבים לראות ולהרגיש."

"תראו," אמר טאריק.

הם התבוננו בנץ שחג במעגלים מעל הכפר.

"הבאת פעם את מאמי לכאן?" שאלה ליילה.

"אה, הרבה פעמים. לפני שהבנים נולדו. וגם אחרי. אמך היתה אז הרפתקנית, וכל־כך... מלאת חיים. היא היתה האדם התוסס והמאושר ביותר שהִכרתי." הוא נזכר בחיוך. "היה לה מין צחוק כזה. אני נשבע לך שזאת הסיבה שהתחתנתי איתה, ליילה, בגלל הצחוק הזה. הוא כבש אנשים. לאיש לא היה סיכוי נגדו."

וליילה ידעה שבאבי לעולם לא יעזוב בלעדיה, אף־על־פי שמאמי לא היתה אישה בשבילו יותר משהיתה אֵם לליילה. למען מאמי הוא ייפטר מחלומו כמו שהוא מרחיק אבק של קמח ממעילו כשהוא בא הביתה מהעבודה. ולפיכך הם יישארו. הם יישארו עד שהמלחמה תסתיים. והם יישארו ויחיו עם כל מה שיבוא אחרי המלחמה.

ליילה זכרה את מאמי אומרת לבאבי פעם שהיא נישאה לגבר בלי שום עקרונות. מאמי לא הבינה. היא לא הבינה שאילו היתה מסתכלת במראה, היתה מוצאת את העיקרון היציב האחד של חייו ניבט היישר אליה.

אחר־כך, לאחר שאכלו ארוחת צהריים של ביצים קשות ותפוחי אדמה ולחם, נמנם טאריק מתחת לעץ על גדותיו של נחל שוקק. הוא ישן כשלמראשותיו מעילו שקופל יפה לכרית וידיו שלובות על חזהו. הנהג הלך לכפר לקנות שקדים. באבי ישב לרגלי עץ שיטה עב גזע וקרא ספר בכריכה רכה. ליילה הכירה את הספר שבאבי קרא לה פעם. סופר בו על דייג זקן ששמו סנטיאגו, שדג דג ענקי. אבל עד שהוא השיט את סירתו למקום מבטחים, לא נותר דבר מהדג הגדול שהעלה בחכתו. הכרישים קרעו אותו לגזרים.

ליילה ישבה על שפת הנחל וטבלה את רגליה במים הצוננים. ממעל זמזמו יתושים וזרעוני צפצפה התעופפו באוויר. שפירית זמזמה בקרבת מקום. ליילה התבוננה בכנפיה שלכדו נצנוצים של אור שמש שעה שדילגה מגבעול עשב אחד לאחר. הן הבזיקו בסגול, אחר־כך בירוק, בכתום. מעבר לנחל ליקטו כמה נערים הָאזָארים מקומיים גושים שטוחים של גללי פרות יבשים ואספו אותם בשקי יוטה שהיו תלויים להם על הגב. אי־שם נער חמור. גנרטור השתעל וניעור לחיים.

ליילה חשבה שוב על החלום הקטן של באבי. איזשהו מקום ליד הים.

היה משהו שהיא לא אמרה לבאבי למעלה, על פסל הבודהא: שמסיבה חשובה אחת היא שמחה שהם לא יוכלו לנסוע. היא תתגעגע אל גיטי ואל רצינותה קפוצת הפנים, כן, וגם אל הָסינה, עם הצחוק הזדוני שלה והלצותיה הנמהרות. אבל בעיקר זכרה ליילה היטב את

"לכל מקום שיהיה קל לשכוח בו. קודם לפקיסטן, אני חושב. לשנה אולי. להמתין שם עד שהניירת תהיה מוכנה."

"ואחר־כך?"

"ואחר־כך, טוב, העולם הוא באמת גדול. אולי לאמריקה. באיזשהו מקום ליד הים. כמו קליפורניה."

באבי אמר שהאמריקאים הם אנשים נדיבים. הם יעזרו להם בכסף ובמזון במשך זמן־מה, עד שיצליחו לעמוד על הרגליים.

"אמצא עבודה, ובתוך כמה שנים, לאחר שנחסוך מספיק, נפתח מסעדה אפגנית קטנה. שום דבר מפואר, שלא תחשבי אחרת, מקום קטן וצנוע, כמה שולחנות, כמה שטיחים. אולי נתלה כמה תמונות מקאבול. ניתן לאמריקאים לטעום אוכל אפגני, ועם הבישול של אמך, הם יעמדו בתור לאורך הרחוב.

"ואת, את כמובן תמשיכי ללכת לבית־הספר. את יודעת מה דעתי על כך. השכלה טובה, בית־ספר תיכון ואחר־כך קולג' יעמדו אצלנו ללא שום פשרות בראש סולם העדיפויות. אבל בזמנך החופשי, אם תרצי, תוכלי לעזור, לקבל הזמנות, למלא כדי מים, דברים כאלה."

באבי אמר שהם יערכו מסיבות יום הולדת במסעדה, טקסי אירוסים, התכנסויות לכבוד השנה החדשה. זה יהפוך למקום כינוס של אפגנים אחרים, שכמותם נמלטו מהמלחמה. ומאוחר בלילה, לאחר שכולם יֵלכו והמקום יהיה כבר נקי, יתיישבו שלושתם ללגום תה בין שולחנות ריקים, עייפים אך אסירי תודה על מזלם הטוב.

כשבאבי סיים לדבר הוא התעטף בשתיקה. שניהם החרישו. הם ידעו שמאמי לא תלך לשום מקום. האפשרות לעזוב את אפגניסטן לא באה בחשבון מבחינתה כל עוד אחמד ונור היו עדיין בחיים. עכשיו, משהיו לשאהידים, המחשבה על אריזת החפצים והימלטות מהמקום היתה מעליבה אף יותר, כמוה כהתנערות מהקורבן שבניה הקריבו.

איך אתה מסוגל להעלות דבר כזה על דעתך? ליילה יכלה לשמוע אותה אומרת. מותם אינו אומר לך דבר, דודן? הנחמה היחידה שאני מוצאת היא בידיעה שאני מהלכת על הקרקע הספוגה בדמם. לא. לעולם לא.

פרק 22

ינואר 1989

ביום קר ומעונן אחד בינואר 1989, שלושה חודשים לפני שמלאו ללילה אחת־עשרה, הלכו היא, הוריה והסינה לצפות באחת השיירות הסובייטיות האחרונות יוצאת את העיר. צופים נקהלו בצִדי הכביש הראשי שמחוץ ל"מועדון הצבאי" ליד ואזיר אפבר חאן. הם עמדו בשלג בוצי והתבוננו בטור של טנקים, משאיות משוריינות וג'יפים, שעה ששלג קל התעופף על רקע אורם הבוהק של הפנסים הקדמיים העוברים בסך. קריאות בוז ולעג נשמעו שעה שחיילים אפגנים הרחיקו אנשים מהרחוב, וירו מדי פעם בעל־כורחם יריות אזהרה.

מאמי הרימה תמונה של אחמד ונור מעל ראשה. זאת היתה התמונה שבה הם ישבו גב אל גב מתחת לעץ האגס. היו אחרות כמוה, נשים עם תמונות של בעליהן, בניהן ואחיהן השאהידים, שאותן החזיקו גבוה מעל ראשיהן.

מישהו טפח ללילה ולהסינה על הכתף. זה היה טאריק.

"איפה הִשגת את הדבר הזה?" קראה הסינה.

"חשבתי שכדאי שאבוא בלבוש הולם לכבוד האירוע," אמר טאריק. הוא חבש לראשו כובע פרווה רוסי ענקי, עם כיסויי אוזניים שהיו מורדים עכשיו. "איך אני נראה?"

"מגוחך," צחקה ללילה.

השיממון של אותם ארבעה שבועות בלי טאריק, כשהוא נסע לגאזני. היא זכרה היטב איך הזמן זחל בלעדיו, איך הסתובבה בתחושה שכאילו נפלה למלכודת, שאיבדה את שיווי המשקל. איך תוכל בכלל להתמודד עם ההיעדרות התמידית שלו?

אולי זה מטופש לרצות כל־כך להיות ליד מישהו כאן, בארץ שבה כדורים קרעו את אחֶיה לגזרים. אבל ליילה היתה צריכה רק לראות שוב בעיני רוחה את טאריק מסתער על קאדים עם רגלו בידו, ואז שום דבר בעולם לא נראה לה הגיוני יותר.

שישה חודשים לאחר מכן, באפריל 1988, בא באבי הביתה עם חדשות גדולות.

"הם חתמו על הסכם!" אמר. "בז'נבה. זה רשמי! הם עוזבים. תוך תשעה חודשים לא יהיו עוד סובייטים באפגניסטן!"

מאמי התיישבה במיטה ומשכה בכתפיה.

"אבל המשטר הקומוניסטי נשאר," אמרה. "נָג'יבאללה הוא הנשיא הבובה של הסובייטים. הוא לא הולך לשום מקום. לא, המלחמה תימשך. זה לא הסוף."

"נג'יבאללה לא יחזיק מעמד," אמר באבי.

"הם עוזבים, מאמי! הם ממש עוזבים!"

"אתם שניכם תחגגו אם אתם רוצים, אבל אני לא אמצא מנוח עד שהמוג'אהידין יקיימו תהלוכת ניצחון כאן בקאבול."

וכשסיימה את דבריה, נשכבה שוב והתכסתה בשמיכה.

למשמע הדברים צחקק טאריק, ועד מהרה נתקפו שניהם בצחוק בלתי־נשלט. וכשאחד מהם עָיָף, היה האחר פולט חרחור ושוב היו נתקפים בפרץ חדש של צחוק. איש שישב שתי שורות לפניהם הסתובב והיסה אותם.

לקראת הסוף היתה סצינת חתונה. רב־החובל נעתר והרשה לאַליוֹנָה להתחתן עם הקצין הראשון. בני־הזוג הצעירים חייכו זה אל זה. כולם שתו וודקה.

"אני לא אתחתן אף פעם," לחש טאריק.

"גם אני לא," אמרה ליילה, אך לא לפני רגע של היסוס עצבני. היא חששה שקולה יסגיר את אכזבתה ממה שאמר. לְבָה הלם כשהוסיפה ביתר נחרצות, "אף פעם לא."

"חתונות זה דבר טיפשי."

"כל המהומה הזאת."

"וכל הכסף שזה עולה."

"בשביל מה?"

"בשביל בגדים שאף פעם לא לובשים שוב."

"הא!"

"אבל אם אני בכל־זאת אתחתן פעם," אמר טאריק, "יצטרכו להכין מקום לשלושה על במת הכלולות. לי, לכלה שלי ולבחור שיצמיד לי את האקדח לראש."

האיש בשורה הקדמית נתן בהם עוד מבט נוזף.

על המסך הצמידו אַליוֹנָה ובעלה הטרי את שפתיהם.

כשהתבוננה בנשיקה חשה ליילה לפתע בולטת מתוך ההמון משום־מה. היא נעשתה ערה מאוד ללְבָה ההולם, לדם הזורם באוזניה, לדמותו של טאריק הנקשח דומם לצִדה. הנשיקה נמשכה ונמשכה. לפתע נראה לליילה דחוף ביותר לא לזוז ולא להשמיע קול. היא חשה שטאריק מתבונן בה – עין אחת על הנשיקה והאחרת עליה – כשם שהיא התבוננה בו. האם הוא מקשיב לאוויר הזורם פנימה והחוצה מאפה, מחכה להיסוס קל, לחריגה חושפנית שתסגיר את מחשבותיה?

"זה הרעיון."

"ההורים שלך באו לכאן איתך כשאתה בתלבושת הזאת?"

"הם בבית, למען האמת," אמר.

בסתיו שעבר מת דודו של טאריק בגָאזני מהתקף לב, וכמה שבועות לאחר מכן לקה גם אביו של טאריק בהתקף לב, שהותיר אותו חולני ועייף, נוטה לחרדות ולהתקפי דיכאון שנמשכו שבועות בכל פעם. ליילה שמחה לראות כך את טאריק, כפי שהיה מאז ומתמיד. במשך שבועות אחרי מחלתו של אביו התבוננה בו ליילה וראתה אותו מתהלך מדוכדך ופניו נפולות.

שלושתם חמקו מהמקום בעת שמאמי ובאבי התבוננו בסובייטים. טאריק קנה אצל רוכל צלחת פולי שעועית מבושלים בתוספת צ'אטני כוסברה סמיך, לכל אחד מהם. הם אכלו מתחת לסככה של חנות שטיחים סגורה, ואחר־כך הלכה הסינה למצוא את משפחתה.

בנסיעה הביתה באוטובוס ישבו טאריק וליילה מאחורי הוריה. מאמי ישבה ליד החלון, הביטה החוצה והצמידה את התצלום אל חזה. לידה הקשיב באבי לאיש שטען שהסובייטים אולי עוזבים, אבל שהם ישלחו נשק לנג'יבאללה בקאבול.

"הוא הבובה שלהם. והם ימשיכו את המלחמה באמצעותו, סמוך עלי."

מישהו במעבר השמיע את הסכמתו.

מאמי מִלמלה לעצמה תפילות ארוכות והמשיכה עוד ועוד עד שנשימתה קצרה כל־כך, שהיא נאלצה להגות את המילים האחרונות בציוץ זעיר ודק.

מאוחר יותר באותו יום הלכו ליילה וטאריק ל"סינמה פארק", ונאלצו להסתפק בסרט סובייטי שדובב לפַארסי, מה שעשה אותו, שלא במתכוון, ליצירה קומית. היתה שם אוניית סוחר, וקצין ראשון שהתאהב בבתו של רב־החובל. שמה היה אֵלְיוֹנָה. ואז באה סערה גדולה, ברקים וגשם, וים סוער שטִלטל את האונייה. אחד המלחים המבוהלים צעק דבר־מה. וקול אפגני תִרגם בשלווה מגוחכת: "אדוני היקר, התואיל בטובך למסור לי את החבל?"

פרק 23

אפריל 1992

שלוש שנים חלפו.

בזמן הזה לקה אביו של טאריק בשורה של אירועים מוחיים, שהותירו אותו עם יד שמאל מנוטרלת והפרעה קלה בדיבור, שהחמירה כשהיה מתוח, מה שאירע לעתים קרובות.

טאריק גדל מכפי מידת רגלו התותבת וקיבל מ״הצלב האדום״ רגל חדשה, אף שנאלץ להמתין לה שישה חודשים.

כפי שהָסינה חששה, לקחה אותה משפחתה לָאהוֹר, שם היא אולצה להינשא לדודן בעל המוסך. בבוקר שבו לקחו אותה לשם באו ליילה וגיטי לביתה כדי להיפרד לשלום. הסינה אמרה להן שהדודן, בעלה לעתיד, כבר פתח בהליכי הגירה לגרמניה, שם חיו אֶחיו. היא הניחה כי בתוך שנה הם יהיו בפרנקפורט. הן בכו בחיבוק משולש וגיטי מיאנה להינחם. הפעם האחרונה שליילה ראתה את הָסינה היתה כשאביה עזר לה להתיישב במושב האחורי העמוס של המונית.

ברית־המועצות התפוררה במהירות מדהימה. מדי כמה שבועות היה באבי בא עם חדשות על הרפובליקה האחרונה שהכריזה על עצמאות. ליטא. אסטוניה. אוקראינה. הדגל הסובייטי הורד מהקרמלין. הרפובליקה של רוסיה נולדה.

ואיך זה יהיה לנשק אותו, להרגיש את פלומת השיער שמעל שפתו מדגדגת את שפתיה שלה?

ואז זע טאריק באי־נוחות במקומו ואמר בקול מתוח, "את יודעת שבסיביר, אם יוצאת לך נזלת מהאף, היא נעשית נטיף קרח ירוק לפני שהיא מגיעה לקרקע?"

שניהם צחקו, אבל היה זה צחוק חטוף ועצבני. כאשר הסרט הסתיים והם יצאו החוצה, נשמה ליילה לרווחה כשנוכחה שהשמים התכהו ושהיא לא תצטרך לפגוש את עיניו של טאריק באור יום.

וכמובן, בל נשכח את הגיבור של מאמי, בעל־בריתו של רבאני, המפקד הטאג׳יקי המהורהר והכריזמטי, שיח׳ אחמד מסעוד, האֲרי מפַּאנג׳שיר. מאמי תלתה כרזה שלו בחדרה. פניו הנאות, המהורהרות של מסעוד, עם הגבה המורמת והפַּאקוֹל, כובע הפרווה, הנטוי, שהפך לסמל המסחרי של האיש, נעשו במשך הזמן לתופעה רווחת בקאבול. עיניו השחורות מלאות ההבעה ניבטו מלוחות מודעות, מקירות, מחלונות ראווה, מדגלים קטנים שנתלו על אנטנות של מוניות.

למאמי היתה זו התגשמות של חלום. זה היה היום שבו נשאו פרי כל שנות ההמתנה שחלפו.

סוף־סוף היא יכלה לסיים את תפילותיה, ובניה יכלו לנוח על משכבם בשלום.

יום לאחר שנג׳יבאללה נכנע קמה מאמי מהמיטה כאישה חדשה. בפעם הראשונה במשך חמש שנים, מאז שאחמד ונור היו לשאהידים, היא לא לבשה שחורים. היא לבשה שמלת פשתן בצבע כחול־כהה עם נקודות לבנות. היא רחצה את החלונות, שטפה את הרצפה, אִוררה את הבית ועשתה אמבטיה ממושכת. קולה צרם מעליצות.

״צריכים לעשות מסיבה,״ הכריזה.

היא שלחה את ליילה להזמין שכנים. ״תגידי להם שאנחנו מזמינים אותם לארוחת צהריים גדולה!״

מאמי עמדה במטבח, ידיה על מותניה, ואמרה בנימה ידידותית, ״מה עוללת למטבח שלי, ליילה? שום דבר לא נמצא במקומו.״

היא התחילה להעביר סירים ומחבתות ממקום למקום בתנועות תיאטרליות, כאילו עתה, משחזרה, טענה לבעלות מחודשת עליהם, על הטריטוריה שלה. ליילה הקפידה לא לעמוד בדרכה. היא החליטה כי מוטב כך. מאמי יכולה להיות קשוחה בעת התקפי האופוריה שלה בדיוק כמו בהתקפי הזעם. במרץ מדאיג נפנתה מאמי לבישול: מרק אוש עם שעועית ושמיר מיובש, קוֹפטָה, מאנטוּ מהביל ספוג ביוגורט טרי ומעוטר בעלי מנטה.

בקאבול שינה נג׳באללה את הטקטיקה שלו וניסה להציג את עצמו כמוסלמי אדוק. ״מעט מדי ומאוחר מדי,״ אמר באבי. ״אתה לא יכול להיות יום אחד ראש המשטרה החשאית, וביום השני להתפלל במסגד עם אנשים שעינית והרגת את הקרובים שלהם.״ כשהרגיש את חבל התלייה מתהדק סביב קאבול, ניסה נג׳באללה להגיע להסדר עם המוג׳אהידין, אבל המוג׳אהידין היססו.

ממיטתה אמרה מאמי, ״כל הכבוד להם.״ היא התפללה למען המוג׳אהידין וחיכתה למצעד שלהם. חיכתה לנפילתם של אויבי בניה.

ובסופו של דבר הם נפלו. זה קרה באפריל 1992, השנה שבה מלאו לליילה ארבע־עשרה שנים.

נג׳באללה נכנע לבסוף וקיבל מקלט במתחם האו״ם ליד ארמון דָרוּלַמאן בדרום העיר.

הג׳יהאד תם. המשטרים הקומוניסטיים השונים שהיו בשלטון מאז ליל היוולדה של ליילה, היו מובסים כולם. גיבוריה של מאמי, אחיהם לנשק של אחמד ונור, ניצחו. ועתה, יותר מעשר שנים לאחר שהקריבו הכול, הפקירו את משפחותיהם כדי לחיות בהרים ולהילחם על ריבונותה של אפגניסטן, נכנסו המוג׳אהידין לקאבול, בכבודם ובעצמם, בשר ודם, ותשושים מקרב.

מאמי ידעה את שמות כולם.

היו שם דוֹסטוּם, האוזבקי הצעקני, מפקד סיעת ג׳וּנבִּיש־אי־מילי, שיצאו לו מוניטין של מי שמחליף נאמנויות. גולבּודין חֶקמַטיאָר, מנהיג סיעת חִזְבּ־אֶ־אסלאמי, פַּאשטוּני שלמד הנדסה והרג פעם סטודנט מאואיסטי. רַבָּאני, המנהיג הטאג׳יקי של סיעת גָ׳מִיעַת־אֶ־אסלאמי, הקבוצה האסלאמית, שלימד אסלאם באוניברסיטת קאבול בתקופת המלוכה. סיאף, פאשטוני מפַּאגְמָאן עם קשרים ערביים, מוסלמי בעל גוף ומנהיג סיעת איטֶחַאד־אי־אסלאמי, סיעת האיחוד האסלאמי. עַבּדוּל עָלי מאזארי, מנהיג סיעת חִזְבּ־אֶ־וַאדָאת, שנודע בכינוי באבא מאזארי בין חבריו הָהאזָארים, והיה בעל קשרים הדוקים עם השיעים של איראן.

שיצא לך? אבל את? השם שיש לבחורה, בייחוד לבחורה יפה כמוך, הוא דבר עדין, ליילה. כמו ציפור מיינָה בידייך. הרפי את אחיזתך והיא תעוף לה לדרכה."

"ומה עם כל זה שאת ובאבי הייתם מטפסים על הגדר וחומקים ביחד לפרדס?" אמרה ליילה בשמחה על התאוששותה המהירה.

"היינו בני־דודים. ואנחנו התחתנו. הנער הזה ביקש את ידך?"

"הוא חבר. ראפיק. זה לא ככה בינינו," אמרה ליילה ונשמעה מתגוננת ולא משכנעת במיוחד. "הוא כמו אח בשבילי," הוסיפה בטעות, וידעה ששגתה עוד לפני שעננה העיבה על פניה של מאמי והקדירה את תוויה.

"הוא ממש לא," אמרה מאמי בפשטות. "אל תשווי את בנו קטוע הרגל של הנגר לאחים שלך. שום איש בעולם לא ישווה לאחים שלך."

"לא אמרתי שהוא... לא לזה התכוונתי."

מאמי גנחה והידקה את שיניה.

"בכל אופן," חזרה ואמרה, אבל ללא הקלילות הביישנית שליוותה את דבריה כמה רגעים קודם לכן. "מה שאני מנסה לומר זה, שאם לא תיזהרי אנשים ידברו."

ליילה פתחה את פיה לומר דבר־מה. לא שדבריה של מאמי היו מופרכים. ליילה ידעה שימי ההשתוללות התמימה וחסרת המעצורים ברחובות עם טאריק חלפו. זה זמן־מה החלה ליילה להרגיש זרות שלא היתה מוכרת לה כששניהם היו בחוץ בין אנשים. היא שמה לב לכך שמסתכלים עליהם, בוחנים אותם, מתלחשים על אודותיהם, תחושות שליילה לא הכירה לפני כן. וגם לא היתה מרגישה עכשיו, אילולא עובדה בסיסית אחת: היא התאהבה בטאריק. עמוקות ונואשות. כשהוא היה קרוב היא נשטפה בעל־כורחה במחשבות שערורייתיות ביותר על גופו הרזה העירום משולב בגופה. כששכבה במיטה בלילות, דמיינה אותו מנשק את בטנה, תהתה כמה רכות יהיו שפתיו, איך יהיה מגע ידיו על צווארה, על חזה, על גבה, ונמוך אף יותר. כשחשבה עליו כך נמלאה רגשי אשמה, אבל גם תחושה חמימה מוזרה שהתפשטה מבטנה עד שחשה שפניה זוהרות מסומק.

"את מורטת גבות," אמרה מאמי שעה שפתחה את שק האורז הגדול שעמד ליד דלפק המטבח.

"רק קצת."

מאמי העבירה אורז מהשק אל סיר שחור גדול ומלא מים. היא הפשילה את שרוליה והחלה לבחוש.

"מה שלום טאריק?"

"אביו חולה," אמרה ליילה.

"בן כמה הוא עכשיו בכלל?"

"אני לא יודעת. בן שישים ומשהו, אני חושבת."

"התכוונתי לטאריק."

"אה. שש־עשרה."

"הוא ילד נחמד. את לא חושבת?"

ליילה משכה בכתפיה.

"אבל הוא כבר לא ממש ילד, נכון? שש־עשרה. כמעט גבר. את לא חושבת?"

"למה את חותרת, מאמי?"

"לשום דבר," אמרה מאמי וחייכה בתמימות. "לשום דבר. העניין הוא פשוט שאת... אה, שום דבר. ממילא מוטב שאשתוק."

"נראה לי שאת דווקא רוצה לדבר," אמרה ליילה ברוגז על ההאשמה העקיפה והכאילו מבודחת.

"ובכן." מאמי שילבה את ידיה מעל שפת הסיר. ליילה הבחינה במשהו לא־טבעי, כמעט מבוים, בנימת ה"ובכן" ובתנועת שילוב הידיים של אמה. היא חששה שנאום עומד בפתח.

"כשהייתם ילדים והתרוצצתם ביחד זה היה דבר אחד. לא היה בכך שום רע. זה היה נחמד. אבל עכשיו. עכשיו. אני רואה שאת לובשת חזייה, ליילה."

ליילה הופתעה.

"ויכולת לספר לי, דרך אגב, על החזייה. לא ידעתי. אני מאוכזבת שלא סיפרת לי." מאמי הרגישה את היתרון שהיה לה והמשיכה ביתר שאת. "מכל מקום, לא אני ולא החזייה הם עכשיו העניין. העניין הוא את וטאריק. הוא בן, את מבינה, ובתור בן, מה מעניין אותו השם

תוקם מועצת הנהגה בראשותו של רבאני, שייטול את העניינים לידיו למשך ארבעה חודשים. במרוצת ששת החודשים האלה תכונס לוֹיָה ג׳ירגָה, מועצה גדולה של מנהיגים וזקנים, והיא תרכיב ממשלה זמנית שתמשול במשך שנתיים, ותוביל לבחירות דמוקרטיות.

אחד הגברים נופף מעל שפודי כבש שנצלו על מתקן אסכלה מאולתר. באבי ואביו של טאריק שיחקו שח בצִלו של עץ האגס העתיק. פניהם היו מקומטות מריכוז. גם טאריק ישב ליד הלוח, התבונן במשחק ובתוך כך האזין לשיחה הפוליטית שהתנהלה ליד השולחן הסמוך.

הנשים התגודדו בחדר המגורים, במסדרון הכניסה ובמטבח. הן פִּטפטו שעה שהרימו את עולליהן והתחמקו במומחיות, בהזזה זעירה של ירכיהן, מהילדים שהתרוצצו זה אחר זה בבית. גַאזַאל של אוּסטַאד סַרַהַאנְג נשמע בקולי קולות מנַגֵּן קלטות.

במטבח יצקו ליילה וגיטי יוגורט לכדים קטנים. גיטי לא היתה עוד ביישנית או רצינית כשהיתה לפנים. זה חודשים אחדים נעלם מבע הזעף התמידי ממצחה. היא צחקה בגלוי בימים אלה, לעִתים קרובות יותר, וגם – כך התרשמה ליילה – בנימת־מה של פלירטוט. היא נפרדה משתי הקוקיות הדקיקות שלה, גידלה את שׂערה והוסיפה לו גוונים אדומים. לליילה נודע בסופו של דבר שהמניע לשינוי הזה היה נער בן שמונה־עשרה, שגיטי לכדה את תשומת־לבו. שמו היה סאבִּיר, והוא שיחק כשוער בקבוצת הכדורגל של אחיה הבכור של גיטי.

״אה, יש לו חיוך יפהפה, ושיער שחור ועבה כזה!״ סיפרה גיטי לליילה. איש, כמובן, לא ידע על המשיכה ביניהם. גיטי נפגשה איתו בסתר פעמיים לתה, רבע שעה בכל פעם, בבית תה קטן בטַאִימָאני, שבצָדה האחר של העיר.

״הוא יבקש את ידי, ליילה! אולי אפילו עוד הקיץ. את מאמינה? אני נשבעת שאני לא יכולה להפסיק לחשוב עליו.״

״ומה עם הלימודים?״ שאלה ליילה. גיטי הִטתה את ראשה ונתנה בה מבט של שתינו יודעות את האמת.

לא. מאמי צדקה. אף יותר מכפי שהעלתה על דעתה. ליילה חשדה שכמה מהשכנים, אם לא רובם, כבר ריכלו עליה ועל טאריק. ליילה הבחינה בחיוכים הערמומיים, היתה ערה להתלחשויות בשכונה על היותם זוג. ימים אחדים קודם לכן, למשל, היא וטאריק הלכו יחד ברחוב ועברו על פני ראשיד הסנדלר ואשתו העטויה בּוּרְקָה מריאם, שהלכה אחריו. כשעבר על פניהם אמר ראשיד בצחוק, "תראו תראו, הנה לַיְלִי ומַאג'נוּן," והתכוון לנאהבים הטרגיים מהפואמה הרומנטית הפופולרית מהמאה השתים־עשרה של נִזָאמי – הגרסה הפארסית של רומיאו ויוליה, לדברי באבי, אף שהוסיף כי נזאמי כתב את האגדה שלו על הנאהבים הטרגיים ארבע־מאות שנה לפני שייקספיר.

מאמי צדקה.

מה שהרגיז את ליילה היה שמאמי לא הרוויחה את הזכות להעלות את הטענה הצודקת הזאת. אילו העלה באבי את הנושא, זה היה דבר אחר. אבל מאמי? אחרי כל־כך הרבה שנים של ריחוק, של הסתגרות בלי להביע שום התעניינות ורצון לדעת לאן ליילה הלכה ועם מי התראתה ומה חשבה... זה לא הוגן, אמרה בלִבָּה. ליילה הרגישה שהיא לא טובה מהסירים והמחבתות האלה, משהו שאפשר להזניח ואחר־כך לבוא ולטעון לבעלות עליו לפי הרצון, לפי מצב־הרוח.

אבל זה היה יום גדול, יום חשוב, לכולם. יהיה חבל לקלקל אותו בגלל הדבר הזה. ברוח הדברים החליטה ליילה להבליג.

"אני מבינה למה את מתכוונת," אמרה.

"יפה!" אמרה מאמי. "אז סיכמנו את הנושא. עכשיו, איפה חכים? איפה, הו איפה, הבעל הקטן והמתוק שלי?"

זה היה יום מקסים וחף מעננים, יום מושלם למסיבה. הגברים ישבו על כיסאות מתקפלים רעועים בחצר, לגמו תה ועישנו ודיברו בקולות מבודחים רמים על התוכנית של המוג'אהידין. מבאבי למדה ליילה את קוויה הכלליים: אפגניסטן נקראה עכשיו "המדינה האסלאמית של אפגניסטן". מועצת ג'יהאד אסלאמית, שהוקמה בפֶּשָׁאוַור בידי כמה סיעות של המוג'אהידין, תפקח על העניינים במשך חודשיים, בהנהגתו של סִיבְּגָאטוּלְלה מוֹגָ'אדידי. אחרי כן

"הו בַּאצָ'ה!" קראה גיטי וסטרה לו על גב כף־ידו. טאריק חטף את זה בכל־זאת וצחק.

הוא היה עכשיו גבוה מליילה בכמעט שלושים סנטימטרים. הוא כבר התגלח. פניו היו רזות יותר, זוויתיות יותר. כתפיו התרחבו. טאריק אהב ללבוש מכנסיים מגוהצים, נעלי מוקסין שחורות מבריקות וחולצות עם שרוולים קצרים שחשפו את זרועותיו שנעשו שריריות – הודות למערכת משקולות ישנה וחלודה שהרים מדי יום בחצר ביתו. פניו לבשו לאחרונה הבעה של וכחנות מבודחת. הוא עשה לו הרגל להטות קלות את ראשו במבוכה בעת שדיבר, ולהרים גבה אחת כשצחק. הוא גידל את שערו ונהג להעיף לאחור תלתלים סרבניים לעתים קרובות ושלא לצורך. החצי־חיוך הערמומי היה חדש אף הוא.

בפעם האחרונה שטאריק גורש מהמטבח תפסה אמו את ליילה מגניבה אליו מבט. לִבָּה של ליילה החסיר פעימה ועפעפי עיניה רפרפו באשמה. היא מיהרה להתעסק בהעברת המלפפונים הקצוצים אל כד היוגורט המומלח והמדולל במים. אבל היא חשה את המבט שנתנה בה אמו של טאריק, את החצי־חיוך הידעני והמסכים.

הגברים מילאו את צלחותיהם וכוסותיהם ולקחו את ארוחתם לחצר. לאחר שאלה לקחו את מנתם, התיישבו הנשים והילדים על הרצפה סביב הסופרה ואכלו.

משפונתה הסופרה והצלחות הוערמו במטבח, כשהחלה הפעילות הקדחתנית של הכנת התה עם המאמץ לזכור מי שותה אותו ירוק ומי שחור, רמז לה טאריק במנוד ראש וחמק החוצה.

ליילה המתינה חמש דקות ואחר־כך יצאה בעקבותיו.

היא מצאה אותו במרחק שלושה בתים במורד הרחוב, נשען על גדר אבן ליד הכניסה לסמטה צרה בין שני בתים צמודים. הוא פיזם שיר פַּאשטוני ישן מאת אוּסטאד אָוואל מִיר:

דָה זֶה מָא זִיבָּה ואטאן,
דה זה מא דאדא ואטאן.
זוהי ארצנו היפה,
זוהי ארצנו האהובה.

עד גיל עשרים, נהגה הסינה לומר, גיטי ואני נהיה מטופלות כל אחת בארבעה־חמישה ילדים. אבל את, ליילה, את תעשי את שתינו, הטיפשות, גאות. את תהיי מישהי. אני יודעת שיום אחד אקח את העיתון ואמצא את התמונה שלך על עמוד השער.

גיטי עמדה עכשיו ליד ליילה וקצצה מלפפונים כשמבע חולמני נסוך על פניה.

מאמי היתה בקרבת מקום, בשמלת הקיץ הזוהרת שלה, וקילפה ביצים קשות עם ואג׳מה המיילדת ואמו של טאריק.

״אני מתכוונת להגיש למפקד מסעוד תמונה של אחמד ונור,״ אמרה מאמי לוואג׳מה, וזו הֵנהנה וניסתה להיראות מתעניינת ורצינית.

״הוא פיקח אישית על הקבורה. הוא נשא תפילה ליד קברם. זאת תהיה מחווה תודה להגינותו.״ מאמי שברה קליפה של עוד ביצה קשה. ״שמעתי שהוא אדם משכיל ומכובד. אני חושבת שהוא יעריך את זה.״

סביבן נכנסו נשים למטבח ויצאו ממנו, נושאות איתן קערות קוּרמָה, מגשי מַסטַאוָה וכיכרות לחם, וסידרו הכול על הסוּפְרָה שנפרשה על רִצפת חדר המגורים.

מפעם לפעם נכנס טאריק, חטף מפה וכרסם משם.

״אין כניסה לגברים,״ אמרה גיטי.

״החוצה, החוצה, החוצה,״ קראה ואג׳מה.

הגערות החביבות של הנשים העלו חיוך על פניו של טאריק. נראה כאילו הוא נהנה מהרעיון שאינו רצוי כאן, ומכך שהאווירה הנשית הזאת נוצרה בשל הזלזול הגברי המחויך למחצה שלו.

ליילה עשתה כמיטב יכולתה לא להביט בו, לא לתת לנשים האלה עוד מזון לרכילות, לא להוסיף על מה שכבר היה להן. לפיכך הקפידה להשפיל את עיניה ולא לומר לו דבר, אך נזכרה בחלום שחלמה כמה לילות קודם לכן, על פניו ופניה, שנראו יחד במראה, מתחת לרעלה ירוקה דקה, וגרגרי אורז נשרו משׂערו וקיפצו על הזכוכית בנקישה.

טאריק הושיט את ידו לטעום פיסה מעגל שבושל עם תפוחי אדמה.

"לא?"

"תאמין לי."

"זה לא סקסי?"

"אתה נראֶה קילָה, כמו מפגר."

"זה פוגע," אמר.

"איזה בנות, בכל אופן?"

"את מקנאה."

"אני סקרנית אבל אדישה."

"אי־אפשר להיות גם זה וגם זה." הוא לקח עוד שאיפה מהסיגריה ופזל מבעד לעשן. "אני חותם לך שמדברים עלינו עכשיו."

בראשה של ליילה הֵדהד קולה של מאמי, כמו ציפור מַיינָה בידייך. הרפי את אחיזתך והיא תעוף לה לדרכה. רגשי אשמה נעצו בה שיניים. ליילה היסתה את קולה של מאמי. במקום זאת התענגה על השימוש שטאריק עשה במילה עלינו. כמה מרגש זה היה, כמה חתרני זה נשמע מפיו. וכמה מעודד היה לשמוע אותו אומר את זה ככה – כלאחר יד, בטבעיות. עלינו. הדבר אישר את הקשר ביניהם, גיבש אותו לדבר מוצק.

"ומה הם אומרים?"

"שאנחנו שטים בנהר החטא," אמר. "אוכלים מעוגת הכפירה."

"שאנחנו נוסעים בריקשת הרוע?" הוסיפה ליילה.

"מכינים קורמה של חילול הקודש."

שניהם צחקו. אחר־כך העיר טאריק ששׂערה התארך. "זה יפה," אמר.

ליילה קיוותה שלא הסמיקה. "שינית את הנושא."

"ממה?"

"מהבחורות הריקניות שחושבות שאתה סקסי."

"את יודעת."

"יודעת מה?"

"שאני רואה רק אותך."

ליילה נתקפה חולשה פנימית. היא ניסתה לקרוא את פניו, אך נתקלה במבע בלתי־ניתן לפֶענוח: בחיוך העליז והמטופש שעמד

והוא עישן – עוד הרגל חדש שלמד מהבחורים שליילה ראתה אותו מתרועע איתם בימים אלה. ליילה לא סבלה אותם, את החברים החדשים האלה של טאריק. כולם היו לבושים באותו סגנון, מכנסיים מגוהצים וחולצות צמודות שהבליטו את הזרועות והחזה. כולם השתמשו ביותר מדי מי קולון, וכולם עישנו. הם הסתובבו בשכונה בחבורות, התלוצצו, צחקו בקול ולפעמים אפילו קראו אחרי נערות, ועל פני כולם היו מרוחים אותם חיוכים מטופשים וזחוחים. אחד מידידיו של טאריק התעקש על סמך דמיון דחוק ביותר לסילווסטר סטאלון, שיקראו לו רמבו.

"אמא שלך תהרוג אותך אם ייוודע לה שאתה מעשן," אמרה ליילה והסתכלה לצד אחד ואחר־כך לאחר, קודם שחמקה פנימה אל הסמטה.

"אבל היא לא יודעת," אמר וזז כדי לפנות מקום.

"זה יכול להשתנות."

"מי יספר לה? את?"

ליילה רקעה ברגלה. "גלה את סודך לרוח, אך אל תאשים אותה שהיא סיפרה לעצים."

טאריק חייך, והגבה התרוממה. "מי אמר את זה?"

"חליל ג'יבראן."

"את מנסה לעשות רושם."

"תן לי סיגריה."

הוא נד בראשו לשלילה ושילב את ידיו. זה היה אלמנט חדש ברפרטואר התנועות שלו: הגב אל הקיר, ידיים שלובות, סיגריה מתנודדת מזווית הפה והרגל הבריאה כפופה.

"למה לא?"

"זה מזיק לבריאות," אמר.

"ולך זה לא מזיק?"

"אני עושה את זה בשביל הבחורות."

"איזה בחורות?"

היא גיחך. "הן חושבות שזה סקסי."

"זה לא."

הכול נפרם במהירות מסחררת.

מועצת ההנהגה הוקמה בטרם עת. היא בחרה את רבָּאני לנשיא. הסיעות האחרות זעקו נֶפּוֹטיזם. מסעוד קרא לשלום וסבלנות.

הֶקמַטיאָר, שלא נכלל בהסדר, זעם. ההאזארים, שלהם היסטוריה ארוכה של דיכוי והזנחה, רתחו.

עלבונות הוטחו. אצבעות נופנפו. האשמות עפו בכל עבר. אספות בוטלו בכעס ודלתות נטרקו. העיר עצרה את נשימתה. בהרים נתחבו בנקישה מחסניות מלאות לקלצ׳ניקובים.

אנשי המוג׳אהידין החמושים מכף־רגל ועד ראש, אך חסרים עתה אויב משותף, מצאו את האויב אלה באלה.

יום הדין של קאבול הגיע לבסוף.

וכשהחל מטר הטילים לרדת על העיר, רצו האנשים לחפש מחסה. גם מאמי עשתה זאת, פשוטו כמשמעו. היא החליפה שוב את מלבושיה לשחורים, פרשה לחדרה, סגרה את הווילונות ומשכה את השמיכה מעל ראשה.

בניגוד למבט הצר והנואש למחצה שבעיניו. מבט חכם, שחושב לקלוע בדיוק בנקודת האמצע שבין לִגלוג לכנות.

טאריק מעך את הסיגריה שלו בעקב רגלו הטובה. "אז מה את חושבת על כל זה?"

"על המסיבה?"

"מי המפגר עכשיו? התכוונתי למוג'אהידין, ליילה. לזה שהם באים לקאבול."

"אה."

היא החלה לומר לו משהו שבאבי אמר, על החיבור המטריד שבין רובים ואגו, ובדיוק באותו רגע שמעה קולות של מהומה עולים מהבית. קולות רמים. צעקות.

ליילה פתחה בריצה. טאריק צלע אחריה.

תגרה היתה בחצר. באמצעיתה היו שני גברים שסיננו דברים בזעם, אחד היה מיושבי השולחן שדיברו קודם על פוליטיקה. האחר היה האיש שנופף מעל שפודי הקבב. כמה גברים ניסו להפריד ביניהם. באבי לא נמנה איתם. הוא עמד ליד הקיר, במרחק בטוח מהתגרה, עם אביו של טאריק שעמד ובכה.

ליילה קלטה קטעים מהקולות הנסערים שסביבה וחיברה אותם זה לזה: הבחור משולחן הפוליטיקה, פַּאשטוּני, כינה את שיח' אחמד מסעוד בוגד, כי "עשה עסקה" עם הסובייטים בשנות השמונים. איש הקבב, טאג'יקי, נעלב ודרש שהאיש יחזור בו מדבריו. הפַּאשטוּני סירב. הטאג'יקי אמר שאילולא מסעוד, היתה אחותו של האחר עדיין ממשיכה "לתת" לחיילים הסובייטים. כך הם הגיעו למהלומות. אחד מהם שלף סכין, והתנהל ויכוח למי הסכין מיועדת.

לחרדתה ראתה ליילה את טאריק מטיל עצמו אל זירת ההתגוששות. היא גם ראתה כמה ממשכיני השלום מנחיתים אגרופים משלהם. היה נדמה לה שהיא מבחינה בסכין שנייה.

מאוחר יותר באותו ערב חשבה ליילה איך הקטטה הסתיימה, עם גברים שנפלו זה על זה, בין צעקות ויבבות וזעקות ואגרופים מתעופפים, ובתוך כל אלה טאריק עם פנים מעוותות, שיער סתור, תותבת מנותקת ממקומה, ובניסיון לזחול החוצה.

בלִבָּה תפילה מגומגמת וביטחון שהפעם, הפעם ללא ספק, טאריק הוא מי שיימצא קבור מתחת להריסות ולעשן.

בלילה היא שכבה במיטה והתבוננה בהבזקים הלבנים הפתאומיים שהשתקפו בחלונה. היא האזינה לקרקוש אש הרובים האוטומטיים ומנתה את הטילים המייבבים מעל, שעה שהבית רעד ומטר של פירורי סיד ירד עליה מהתקרה. היו לילות שאש הטילים היתה עזה כל־כך, שהיה אפשר לקרוא לאורה ספר, והשינה לא באה. ואם כן, היו חלומותיה של ליילה מלאי אש ואיברים כרותים וגניחות של פצועים.

הבוקר לא נשא עמו שום הקלה. קריאת המואזין לנאמאז נשמעה בחלל האוויר, והמוג׳אהידין הניחו את נשקם, הפכו את פניהם למערב והתפללו. אחר־כך קופלו שטיחי התפילה, הוטענו הרובים, ומההרים ירו שוב על קאבול, וקאבול השיבה בירי על ההרים, שעה שליילה ושאר תושבי העיר התבוננו במתרחש חסרי אונים, כמו סנטיאגו הזקן שהתבונן בכרישים נוגסים בדג הגדול שהיה שללו.

בכל אשר הלכה ראתה ליילה את אנשיו של מסעוד. היא ראתה אותם משוטטים ברחובות, וכל כמה מטרים עוצרים מכוניות לחקירה. הם ישבו על טנקים ועישנו, לבושים בבגדי עבודה וחבושים בפַּאקוֹלִים הנצחיים. הם בחנו עוברים ושבים מאחורי שקי חול בצמתים.

לא שליילה הִרבתה עוד לצאת מהבית. וכשעשתה זאת היתה מלווה תמיד בטאריק, שנראה כי ביצע את החובה האבירית הזאת בשמחה.

״קניתי אקדח,״ אמר יום אחד. הם ישבו בחוץ, על הקרקע, בצִלו של עץ האגס בחצר ביתה של ליילה. הוא אמר שהוא חצי אוטומטי, בֶּרֶטָה. לליילה הוא נראה פשוט שחור וקטלני.

״זה לא מוצא חן בעיני,״ אמרה. ״אקדחים מפחידים אותי.״

טאריק הפך את המחסנית בידו.

״מצאו שלוש גופות בבית בקארטֶה־סֶה בשבוע שעבר,״ אמר.

פרק 24

"השריקה," אמרה ליילה לטאריק, "השריקה הארורה. אותה אני שונאת יותר מכל דבר אחר."

טאריק הֵנהן בהבנה.

זאת לאו־דווקא השריקה עצמה, חשבה ליילה אחר־כך, אלא יותר השניות שבין ההתחלה להתפוצצות. הזמן הקצר והאינסופי שאורכת התחושה הזאת, שיש למי שתלוי באוויר. התחושה הזאת של אי־ידיעה. ההמתנה. כמו נאשם שעומד לשמוע את גזר דינו.

לעִתים קרובות זה קרה בשעת ארוחת הערב, כשהיא ובאבי ישבו אל השולחן. כשזה התחיל, הזדקרו ראשיהם באחת. הם הִטו אוזן לשריקה, מזלגות קפאו באוויר, אוכל נשאר לא לעוס בפה. ליילה ראתה את בבואת פניהם הנטויות למחצה בחלון השחור, את צלליהם דמומים על הקיר. השריקה. ואחר־כך ההתפוצצות, במקום אחר, תודה לאל, ואחריה נשיפה עזה של אוויר והידיעה שהפעם הם ניצלו, בשעה שבמקום אחר, בין זעקות וענני עשן מחניקים, מנסים אנשים לזחול מתוך ההרס, שולחים בקדחתנות ידיים לחפור בעפר, לחלץ מההריסות את מה שנותר מאחות, אח, נכד.

אבל הצד האחר של ההצלה היה המחשבה המייסרת על אלה שלא ניצלו. אחרי כל התפוצצות טיל יצאה ליילה במרוצה לרחוב,

הוא התקרב אליה וידיהם נגעו אלה באלה פעם אחת, ואחר־כך שוב. כשאצבעותיו של טאריק החלו להחליק בהיסוס אל אצבעותיה, הניחה להן ליילה לעשות כן. וכאשר הוא רכן לפתע והצמיד את שפתיו אל שפתיה, היא הניחה לו לעשות גם את זה.

באותו רגע, כל הדיבורים של מאמי על שם טוב וציפורי מַיינָה נשמעו לליילה חסרי חשיבות. אפילו מגוחכים. בתוך כל ההרג והביזה, בתוך כל הכיעור הזה, לא היה שום פסול בלשבת כאן מתחת לעץ ולהתנשק עם טאריק. דבר פעוט. פינוק שקל לסלוח עליו. לפיכך היא הרשתה לו לנשקה, וכאשר הוא התנתק ממנה היא רכנה ונשקה לו, כשלִבָּה הולם וגרונה נשנק, פניה מעקצצות ואש בוערת במעמקי בטנה.

ביוני באותה שנה, 1992, ניטשו קרבות עזים במערב קאבול בין הכוחות הפַאשטוניים בפיקודו של סיאף לבין ההאזארים של סיעת וַאחְדַאת. בהפגזה נהרסו תחנות כוח ורוסקו גושי בניינים שלמים ובהם חנויות ובתים. ליילה שמעה שאנשי מיליציה פַאשטוניים התקיפו בתי אזרחים האזאריים, פרצו לתוכם וירו במשפחות שלמות, במעין הוצאות להורג, ושההאזארים השיבו בחטיפת אזרחים פַאשטוניים, באונס נערות פַאשטוניות, בהפגזת שכונות פַאשטוניות ובהרג חסר הבחנה. כל יום נמצאו גופות קשורות אל עצים, לפעמים שרופות לבלי הכר. לעִתים קרובות ההרוגים נורו בראשיהם, עיניהם נוקרו, לשונותיהם נכרתו.

באבִּי ניסה שוב לשכנע את מאמי לעזוב את קאבול.

"הם ימצאו פתרון," אמרה מאמי. "הלחימה זמנית. הם יתיישבו וימצאו איזה הסדר."

"פַאריבָּה, כל מה שהאנשים האלה יודעים זה להילחם," אמר באבי. "הם למדו ללכת עם בקבוק חלב ביד אחת ורובה באחרת."

"ומי אתה שתדע?" הטיחה מאמי בתשובה. "נלחמת בג'יהאד? עזבת כל מה שהיה לך וסיכנת את חייך? אילולא המוג'אהידין, היינו עדיין המשרתים של הסובייטים, אל תשכח את זה. ועכשיו אתה רוצה שנבגוד בהם!"

"שמעת? אחיות. כל השלוש נאנסו. וגרונותיהן שוספו. מישהו נגס את הטבעות מאצבעותיהן. ראו סימני שיניים..."

"אני לא רוצה לשמוע את זה."

"לא התכוונתי לצער אותך," אמר טאריק. "אני פשוט... אני מרגיש יותר טוב כשאני עם הדבר הזה."

הוא היה עכשיו הקשר שלה עם הרחוב. הוא שמע את השמועות שהתהלכו וסיפר לה אותן. טאריק היה מי שסיפר לה, למשל, שאנשי מיליציה שהיו מוצבים בהרים שיפרו את כישוריהם כצלפים – וגם התערבו על תוצאות קליעתם למטרה – בירי באזרחים שהיו למטה, גברים, נשים וטף, שנבחרו באקראי. הוא סיפר לה שהם ירו טילים על מכוניות, אך משום מה חסו על מוניות – מה שהסביר ללילה מדוע נחפזו אנשים לאחרונה לצבוע את מכוניותיהם בצהוב.

טאריק הסביר לה על הגבולות הבוגדניים הניידים שנוצרו בתוך קאבול. ללילה למדה ממנו, למשל, שהרחוב הזה, עד לעץ השיטה השני משמאל, שייך למָפקד אחד, ושארבעת גושי הבניינים הבאים, שמסתיימים במאפייה ליד בית־המרקחת ההרוס, הם אזור של מפקד אחר, ושאם היא תחצה את הכביש ותלך חצי קילומטר מערבה, היא תמצא את עצמה בטריטוריה של מפקד אחר, ולכן תהיה טרף מותר לאש צלפים. וכך נקראו עתה הגיבורים של מאמי. מפקדים, מפקדי הפלגים הלוחמים. ללילה שמעה שהם נקראים גם טוֹפַנגְדָאר – רובאים. אחרים עדיין קראו להם מוג׳אהידין, אבל כשעשו זאת, הם גם עשו פרצוף – פרצוף מלגלג ומלא תיעוב – לשמע המילה שהעלתה צחנה של סלידה עמוקה ולעג עמוק. כמו עלבון.

טאריק החזיר את המחסנית בנקישה לתוך האקדח.

"אתה מסוגל לעשות את זה?" שאלה ללילה.

"לעשות מה?"

"להשתמש בדבר הזה. להרוג בזה."

טאריק תחב את האקדח מתחת לחגורת מכנסי הג׳ינס שלבש. אחר אמר משהו נחמד ונורא כאחד. "למענך," הוא אמר. "הייתי הורג בו למענך, ללילה."

באבי הִנהן בהיסוס, בלי להסיר ממנה את מבטו, וליילה חשבה על ידיו של טאריק, מעסות את שדיה, מחליקות מטה אל שיפולי גבה, שעה ששניהם התנשקו והתנשקו.

יום אחד באותו חודש יוני חזרה גיטי הביתה מבית־הספר עם שתיים מבנות כיתתה. במרחק של לא יותר משלושה גושי בניינים מביתה של גיטי פגע טיל תועה בנערות. מאוחר יותר באותו יום נורא נודע לליילה שנילָה, אמה של גיטי, התרוצצה הלוך ושוב לאורך הרחוב שבו נהרגו הבנות, ליקטה פיסות מגופת בתה בסינר, וצווחה בהיסטריה. כף־רגלה הימנית של גיטי, עדיין בגרב ניילון ונעל ספורט סגולה, נמצאה שבועיים לאחר מכן על גג של בית.

בסעודה שלאחר הלוויה של גיטי, שהתקיימה יום אחרי ההרג, ישבה ליילה המומה בחדר מלא נשים בוכיות. זאת היתה הפעם הראשונה שמישהו שליילה הכירה, נפש קרובה ואהובה, מת. היא לא הצליחה להשלים עם המציאות הבלתי־נתפשת שגיטי אינה עוד בחיים. גיטי, שליילה החליפה איתה פתקים סודיים בשיעור, שציפורניה היו עשויות, שמרטה את השיער מסנטרה במצבט. גיטי, שעמדה להינשא לסאביר, שוער קבוצת הכדורגל. גיטי מתה. מתה. גופה נקרע לגזרים. לבסוף החלה ליילה לבכות על ידידתה. וכל הדמעות שלא הצליחה לשפוך בהלוויית אחֶיה זלגו עכשיו.

"לא אנחנו הבוגדים, פַּאריבָּה."

"אז לך. קח את הבת שלך ותברח. שלח לי גלויה. אבל השלום יגיע, ואני, לפחות, אשב פה ואחכה לו."

הרחובות נעשו מסוכנים כל־כך עד שבאבי עשה את הלא־ייאמן: הוא אסר על ליילה ללכת לבית־הספר.

הוא נטל על עצמו את חובת ההוראה. ליילה נכנסה לחדר עבודתו מדי יום אחרי השקיעה, ובעת שהֶקמַטיאָר הטיל את טיליו על מסעוד מפאתיה הדרומיים של העיר, דנו באבי והיא בגאזאלות של חאפֶז וביצירות של המשורר האפגני האהוב אוּסטָאד חָלילוּלָה חָלילי. באבי לימד אותה לגזור משוואה ריבועית, לפרק פולינומים לגורמים ולשרטט עקומות. כשבאבי לימד הוא נעשה אדם אחר. כשהיה במחוזות שלו, בין ספריו, הוא נראה לליילה גבוה יותר. קולו כאילו עלה ממקום שליו ועמוק יותר, והוא לא מְצמץ לעִתים קרובות כל־כך. ליילה ראתה אותו בעיני רוחה כפי שוודאי היה פעם, כשהוא מוחק את הכתוב על הלוח בתנועות חינניות, מסתכל מעבר לכתפו של תלמיד, אבהי וקשוב.

אבל לא היה קל להקשיב בתשומת־לב. דעתה של ליילה הוסחה שוב ושוב.

"איך מחשבים שטח של פירמידה?" היה באבי שואל, והדבר היחיד שליילה יכלה לחשוב עליו היה שפתיו המלאות של טאריק, חום נשימתו על פיה, השתקפותה שלה בעיניו החומות. היא נשקה לו עוד פעמיים מאז אותה פעם בצִלו של העץ, באריכות רבה יותר, בתשוקה עזה יותר, וגם, כך היא חשבה, בגמלוניות פחותה יותר. בשתי הפעמים היא נפגשה איתו בחשאי בסְמטה האפלה שבה הוא עישן סיגריה ביום מסיבת ארוחת הצהריים של מאמי. בפעם השנייה היא הרשתה לו לגעת לה בשד.

"ליילה?"

"כן, באבי."

"פירמידה. שטח. איפה את?"

"סליחה, באבי. הייתי... אה... בוא נראה. פירמידה. פירמידה. שליש משטח הבסיס כפול הגובה."

"אני לא יודע."

"אני מתכוונת, כמה זמן אתה יודע את זה?"

"כמה ימים. התכוונתי לספר לך, ליילה, אני נשבע, אבל לא היה לי אומץ. ידעתי כמה זה יצער אותך."

"מתי?"

"מחר."

"מחר?"

"ליילה, תסתכלי עלי."

"מחר."

"זה בגלל אבא שלי. הלב שלו לא עומד בזה עוד, בכל הלחימה הזאת וההרג."

ליילה טמנה את פניה בידיה, בועה של בעתה מילאה את חזה.

היא היתה צריכה לצפות לזה, אמרה בלִבָּה. כמעט כל מי שהכירה ארז את חפציו ועזב. השכונה כמעט התרוקנה מפנים מוכרות, ועכשיו, אחרי לא יותר מארבעה חודשים לפרוץ הלחימה בין סיעות המוג׳אהידין, היא בקושי הכירה מישהו ברחוב. משפחתה של הָסינה נמלטה במאי, לטהרן. ואג׳מה והחמולה שלה עברו לאִסלאמבָּאד באותו חודש. הוריה של גיטי ואחיה עזבו ביוני, זמן קצר לאחר שגיטי נהרגה. ליילה לא ידעה לאן הם עברו – היא שמעה שהם יצאו למאשְׁהָאד שבאיראן. לאחר שאנשים עזבו נשארו בתיהם ריקים במשך ימים אחדים, ואחר־כך הם נתפסו בידי אנשי הצבא או שזרים עברו לגור בהם.

כולם עזבו. ועכשיו טאריק.

"ואמי כבר לא אישה צעירה," אמר. "הם כל־כך פוחדים כל הזמן. ליילה, תסתכלי אלי."

"היית צריך להגיד לי."

"בבקשה תסתכלי אלי."

אנקה נמלטה מפיה של ליילה. אחר־כך יבבה. ואחר־כך היא ישבה ובכתה, וכאשר הוא שלח את ידו לנגב את לחייה בכרית אגודלו, היא העיפה אותה ממנה. זה היה אנוכי וחסר היגיון מצִדה, אבל היא כעסה עליו, על שהוא זונח אותה, טאריק שהיה כהרחבה שלה, שצָלו

פרק 25

ליילה כמעט לא יכלה לזוז, כאילו מלט מיצק כל אחד ממפרקיה. שיחה התנהלה, וליילה ידעה שהיא בקצה אחד שלה, אך חשה מנותקת ממנה, כאילו היא רק צותתה לדברים. שעה שטאריק דיבר, ראתה ליילה את חייה כחבל מרקיב, שנקרע, שנפרם, שסיביו מתנתקים אלה מאלה, מתפוררים.

זה היה בשעות אחר הצהריים של יום חם ולח באוגוסט 1992, והם היו בחדר המגורים של ביתה של ליילה. למאמי היה כאב בטן כל היום, ודקות קודם לכן, למרות הטילים שהֶקמַטיאָר העיף מהדרום, לקח אותה באבי לרופא. וכאן ישב טאריק עכשיו, ליד ליילה על הספה, הסתכל ברצפה וידיו בין ברכיו.

ישב ואמר שהוא עוזב.

לא את השכונה. לא את קאבול. אלא את אפגניסטן.

עוזב.

ליילה הוכתה בהלם.

"לאן? לאן תלך?"

"קודם לפקיסטן. פֶּשַאוַור. אחר־כך אני לא יודע. אולי להינדוסטן. איראן."

"כמה זמן?"

לתקתק, בקול רם ובלתי־נסבל לאוזניה, כפטיש של שופט ההולם שוב ושוב, ומאשים אותה.

אחר־כך אמר טאריק, "בואי איתי."

לרגע ליילה כמעט האמינה שהדבר אפשרי. היא, טאריק והוריו, יֵצאו יחד. יארזו את חפציהם, יעלו על אוטובוס וישאירו מאחור את כל האלימות, ילכו למצוא ברכה או צרה, ועם מה שיצפה להם הם יתמודדו יחד. הבידוד העגום שהמתין לה, הבדידות הרצחנית, אלה לא היו כורח המציאות.

היא תוכל ללכת. הם יוכלו ללכת יחד.

"אני רוצה להתחתן איתך, ליילה."

בפעם הראשונה מאז היו על הרצפה, נשאה ליילה את עיניה לפגוש בעיניו. היא בחנה את פניו. הפעם לא היתה בהן שום שובבות. מבעו היה מבע של שכנוע, של תמימות אך גם של רצינות איתנה כברזל.

"טאריק..."

"תרשי לי להתחתן איתך, ליילה. היום. נוכל להתחתן היום."

הוא החל לומר עוד שהם ילכו למסגד, ימצאו מולָה, שני עדים, טקס נישׂוּאים מהיר...

אבל ליילה חשבה על מאמי, עקשנית ובלתי־מתפשרת כמו המוג'אהידין, והאוויר סביבה מלא מרירות וייאוש, והיא חשבה על באבי, שנכנע זה כבר, שהיה יריב עגום ומעורר חמלה כל־כך של מאמי.

לפעמים... אני מרגיש שאת היא כל מה שיש לי, ליילה.

אלה היו נסיבות חייה, האמיתות שאין מהן מנוס.

"אבקש מקאקא חכים את ידך. הוא ייתן לנו את ברכתו, ליילה, אני יודע."

הוא צדק. באבי יסכים. אבל זה יהרוס אותו.

טאריק עדיין דיבר, בקול מהוסה, אחר־כך רם, מפציר, אחר־כך משדל בדברי היגיון; פניו מלאות תקווה, אחר־כך מוכות.

"אני לא יכולה," אמרה ליילה.

"אל תגידי את זה. אני אוהב אותך."

"אני מצטערת..."

צץ ליד צלה בכל זיכרון. איך הוא יכול לעזוב אותה? היא סטרה לו. ואחר־כך סטרה לו שוב ומשכה בשׂערו. והוא נאלץ לתפוס אותה במפרקי ידיה, ואמר משהו שהיא לא הבינה, הוא אמר את זה בלחש, בנימה משדלת, ואיכשהו, הם מצאו את עצמם מצח אל מצח, אף אל אף, והיא הרגישה שוב את חום נשימתו על שפתיה.

וכאשר, לפתע, הוא נצמד אליה, נצמדה אף היא אליו.

בימים ובשבועות שלאחר מכן נאבקה ליילה בכל כוחותיה לנצור הכול בזיכרון, כל מה שקרה אחר־כך. כשוחר אמנות שנמלט ממוזיאון בוער, היא חטפה מה שיכלה – מבט, לחישה, גניחה – כדי להציל מאובדן, לשמר. אבל הזמן הוא האש הפחות סלחנית מכולן, ונבצר ממנה, בסופו של דבר, להציל הכול. למרות זאת היו לה הדברים האלה: אותה דקירה ראשונה ועזה של כאב, שם למטה. השתפעות אור השמש על השטיח. עקב רגלה מתחכך בנוקשות הקרה של רגלו, הנחה לידם לאחר שהותרה בחיפזון. ידיה חופנות את מרפקיו. כתם הלידה בצורת מנדולינה הפוכה זוהר באדום מתחת לעצם הבריח שלו. פניו גוהרות מעל פניה. תלתליו השחורים תלויים סביב פניו, מדגדגים את שפתיה, את סנטרה. האימה שמא יתגלו. ההשתאות מההעזה שגילו, מאומץ הלב. העונג המוזר והבלתי־ניתן לתיאור, השזור בכאב. והמבע, **המבעים** הרבים מספור, שנראו על טאריק: של חשש, של רוך, של התנצלות, של מבוכה, אבל בעיקר, בעיקר, של רעב.

אחרי כן היה טירוף. כפתורי חולצות נרכסו בחיפזון, חגורות הודקו, שיער סורק באצבעות. כשסיימו הם ישבו זה ליד זה, מדיפים איש את ריח רעהו, פניהם סמוקות, שניהם המומים, שניהם מוכי אלם לנוכח עוצמת הדבר שאירע. הדבר שעשו.

ליילה ראתה שלוש טיפות דם על השטיח, דמה שלה, ודמיינה את הוריה יושבים אחר־כך על הספה, בלי לדעת על החטא שחטאה. עתה היא נמלאה בושה, ואשמה, ובקומה העליונה המשיך השעון

פרק 26

זה היה, לכל הדעות, היום החם ביותר בשנה. ההרים לכדו את החום הצורב, והוא החניק את העיר כעשן. חשמל לא היה זה ימים רבים. בכל רחבי קאבול עמדו מאוררים בטלים, כמעט בלעג.

ליילה שכבה על הספה שבחדר המגורים בלי לנוע, והזיעה דרך החולצה. כל נשיפת אוויר שפלטה צרבה את קצה חוטמה. היא שמעה את הוריה מדברים בחדרה של מאמי. שני ערבים קודם לכן, וגם בליל אמש, התעוררה ודימתה שהיא שומעת את קולותיהם למטה. הם דיברו עכשיו כל יום, מאז הכדור, מאז החור החדש בשער.

בחוץ נשמע הבום הרחוק של התותחים, ואחר־כך, קרוב יותר, הגמגום של צרור יריית רובים, ואחריו עוד אחד.

גם בתוך ליילה ניטש קרב: רגשי אשמה משולבים בכלימה מצד אחד, ובצד האחר, שכנוע עמוק שמה שהיא וטאריק עשו לא היה חטא; שזה היה מעשה טבעי וטוב ויפה ואפילו בלתי־נמנע, שהומרץ בידיעה שאולי לא יתראו שוב לעולם.

ליילה הסתובבה עכשיו על הספה וניסתה להיזכר בדבר־מה: בשלב מסוים, כשהם היו על הרצפה, טאריק הנמיך את מצחו אל מצחה. אחר־כך אמר משהו בהתנשפות: **אני מכאיב לך? או זה מכאיב לך?**

ליילה התקשתה להחליט מה בדיוק הוא אמר.

"אני אוהב אותך."

כמה זמן חיכתה לשמוע ממנו את המילים האלה? כמה פעמים חלמה עליהן נהגות? והנה הן נשמעו, נאמרו לבסוף, והאירוניה הרסה אותה.

"אני לא יכולה לעזוב את אבי," אמרה ליילה. "אני כל מה שנשאר לו. גם הלב שלו לא יעמוד בזה."

טאריק ידע זאת. הוא ידע שהיא לא תוכל להתעלם מהחובות שהיו מוטלות עליה יותר משהוא יכול להתעלם משלו, אבל זה נמשך, ההפצרות וטענות הנגד, הצעותיו והתנצלויותיה, דמעותיו ודמעותיה.

לבסוף נאלצה ליילה להכריח אותו ללכת.

ליד הדלת היא אילצה אותו להבטיח לה שיֵלך בלי שהם ייפרדו לשלום. היא סגרה את הדלת בפניו. אחר־כך השעינה עליה את גבה, רעדה כולה לשמע אגרופיו המכים בדלת, יד אחת לפתה את בטנה והאחרת סגרה על פיה, שעה שהוא דיבר מבעד לדלת הסגורה והבטיח שיחזור, שיחזור לקחת אותה. היא עמדה שם עד שעָיַף, עד שוויתר, ואחר־כך האזינה לצעדיו הלא־אחידים עד שנמוגו, עד שהכול שקָט, פרט לרעמי המקלעים בהרים ולְבָּה שלה שהלם בבטנה, בעיניה ובעצמותיה.

בחדרה של מאמי ישבו שלושתם על המיטה. בחוץ שרקו טילים בשמים שעה שכוחותיהם של הֶקמַטיאָר ומסעוד נלחמו ונלחמו. ליילה ידעה שאי־שם בעיר מישהו מת בזה הרגע, שמעטה של עשן שחור מרחף על בניין כלשהו שקרס בענן גדול של אבק. היא ידעה שבבוקר יהיו גופות שאנשים יצטרכו לעקוף. חלקן ייאסף. אחרות לא. ואחר־כך תהיה לכלבים של קאבול, שלמדו לאהוב בשר אדם, חגיגה.

אף־על־פי־כן חשה ליילה דחף לרוץ ברחובות האלה. היא בקושי הצליחה להשתלט על אושרה. נדרש לה מאמץ כדי לשבת, לא לצווח משמחה. באבי אמר שהם ייסעו קודם לפקיסטן, כדי לבקש אשרות. פקיסטן, המקום שבו נמצא טאריק! טאריק נסע לפני שבעה־עשר יום בלבד, חישבה ליילה בהתרגשות. אילו רק החליטה מאמי שבעה־עשר יום קודם לכן, הם יכלו לעזוב יחד. היא היתה עכשיו עם טאריק! אבל לא היתה לכך חשיבות כרגע. הם נוסעים לפֶשַאוַור – היא, מאמי ובאבי – והם ימצאו שם את טאריק והוריו. ודאי שכן. הם יתחילו לטפל בניירת שלהם ביחד. ואז, מי יודע? מי יודע? אירופה? אמריקה? אולי, כפי שבאבי תמיד אמר, במקום כלשהו ליד הים...

מאמי נשענה על לוח המיטה בחצי שכיבה חצי ישיבה. עיניה היו נפוחות. היא התעסקה בשׂערה.

שלושה ימים קודם לכן יצאה ליילה לנשום מעט אוויר. היא עמדה ליד דלתות השער הקדמי, נשענה עליהן, ואז שמעה התבקעות רועמת, שריקה מפלחת את האוויר ליד אוזנה הימנית ומשלחת שבבי עץ שהתעופפו אל מול עיניה. אחרי מותה של גיטי, ואלפי צרורות הירי והטילים הרבים שנפלו על קאבול, מראה החור העגול היחיד בדלת השער, במרחק פחות משלוש אצבעות מהמקום שליילה עמדה בו, הוא שהעיר את מאמי בטלטלה, שאילץ אותה להבין שמלחמה אחת כבר עלתה לה בשני ילדים, ושהמלחמה הזאת יכולה לעלות לה בילדה שנותרה.

ממרום קירות החדר חייכו אחמד ונור. ליילה התבוננה בעיניה של אמה מדלגות עתה, במבע של אשמה, מתצלום אחד לאחר. כאילו ביקשו את הסכמתם. את ברכתם. כאילו ביקשו סליחה.

אני מכאיב לך?

זה מכאיב לך?

רק שבועיים עברו מאז שעזב, וזה כבר קרה. הזמן כבר הקהה את קצות הזיכרונות החדים האלה. ליילה אימצה את זיכרונה. מה הוא אמר? לפתע נראה לה חיוני שתדע.

היא עצמה את עיניה. התרכזה.

במשך הזמן היא נלאתה בהדרגה מביצוע התרגיל הזה. היא מצאה שהניסיון להעלות דברים בזיכרון, להסיר מהם את האבק, להחיות בהכרה את מה שמת זה כבר, נעשה מתיש יותר ויותר. ולמעשה, לימים, מקץ שנים, היא לא קוננה עוד על אובדנו. לפחות לא בעוצמה חסרת פשרות כזאת; רחוק מזה. לימים החלו פרטי פניו לחמוק מאחיזת זיכרונה, וקולה של אֵם ברחוב שקראה לילדה טאריק לא קרע אותה לגזרים. היא לא התגעגעה אליו כפי שהתגעגעה עכשיו, כאשר כאב הֶעְדרו היה בן־לווייתה הבלתי־נלאה – כמו כאב תעתועים של קיטע או גידם.

פרט לכך שמדי פעם, כשהיתה אישה בוגרת, כשגיהצה חולצה או הושיבה את ילדיה על נדנדה, היה משהו פעוט, חומו של שטיח לרגליה ביום חם או עיקול מצחו של זר, מעלה את זיכרון אותו יום אחר הצהריים. והכול היה צף ועולה במהירות. הספונטניות שבדבר. חוסר הזהירות המדהים שגילו. גמלוניותם. הכאב שבמעשה, העונג שבו, העצב שבו. חום גופיהם השזורים זה בזה.

הדבר היה מציף אותה, גונב את נשימתה.

אבל אחר־כך זה היה עובר. הרגע עבר. השאיר אותה מרוקנת מאוויר, בלי שום תחושה, רק עם אי־שקט מעורפל.

היא החליטה שהוא שאל **אני מכאיב לך?** כן. זה מה שהוא שאל. ליילה שמחה שנזכרה.

ואז היה באבִּי במסדרון, קרא בשמה מראש גרם המדרגות, ביקש שתעלה מהר.

"היא הסכימה!" אמר וקולו רעד מהתרגשות כבושה. "אנחנו עוזבים, ליילה. שלושתנו. אנחנו עוזבים את קאבול."

באבי אמר שהם צריכים לקחת רק את מה שנחוץ בהחלט. את השאר הם ימכרו.

"זה יקיים אותנו בפֶשַאוַור עד שאמצא עבודה."

ביומיים הבאים הם ריכזו את החפצים שנועדו להימכר וסידרו אותם בערמות גדולות.

ליילה ישבה בחדרה ליד חולצות ישנות, נעליים ישנות, ספרים וצעצועים. כשהסתכלה מתחת למיטה מצאה פרה זעירה מזכוכית שהָסינה נתנה לה פעם, בהפסקה, בכיתה ה'. מחזיק מפתחות עם כדורגל זעיר, מתנה מגיטי. זברה קטנה מעץ על גלגלים. אסטרונאוט מקרמיקה שהיא וטאריק מצאו יום אחד בביב. היא היתה אז בת שש והוא בן שמונה. הם גם רבו קצת מי מהם מצא את זה.

גם מאמי אספה את חפציה. תנועותיה הקרינו אי־רצון, ובעיניה היה מבט אדיש ומרוחק. היא ויתרה על הצלחות הטובות, על המפיות וכל התכשיטים – פרט לטבעת הנישואים – ועל רוב בגדיה הישנים.

"את לא מוכרת את זה, נכון?" אמרה ליילה והרימה את שמלת הכלולות של מאמי. השמלה נשפכה כולה על ברכיה. היא נגעה בתחרה ובסרט שהקיף את קו הצוואר, בפנינים הזעירות שנתפרו ביד על השרוולים.

מאמי משכה בכתפיה ונטלה את השמלה מידיה. היא העיפה אותה בגסות על ערמת הבגדים. כמו להסיר פלסטר במשיכה אחת, אמרה ליילה בלִבָּה.

על באבי היתה מוטלת המשימה המכאיבה ביותר.

ליילה מצאה אותו עומד בחדר העבודה שלו, והבעה של עצב היתה נסוכה על פניו שעה שסקר את המדפים. הוא לבש חולצת טריקו משומשת עם ציור הגשר האדום של סן פרנסיסקו. ערפל כבד עלה מהמים המצופים לבן ועטף את מגדלי הגשר.

"את מכירה את השאלה הנושנה הזאת," אמר. "את יוצאת לאי בודד. מותר לך לקחת איתך לשם חמישה ספרים. אילו תבחרי? אף פעם לא חשבתי שאצטרך להתמודד עם הבעיה הזאת באמת."

"נצטרך להתחיל לארגן לך אוסף חדש, באבי."

"לא נשאר לנו כאן דבר," אמר באבי. "בנינו הלכו לעולמם, אבל ליילה עודנה איתנו. ואנחנו שנינו עדיין ביחד, פַאריבָּה. נוכל להתחיל בחיים חדשים."

באבי הושיט את ידו אל מעבר למיטה. כשרכן כדי לקחת את ידיה, הניחה לו מאמי לעשות כן. על פניה היה מבע של ויתור. של השלמה. הם החזיקו זה את ידיו של זה, קלות, ואחר־כך הם התנודדו חרש בחיבוק. מאמי טמנה את פניה בצווארו, חפנה את חולצתו בידה.

במשך שעות באותו לילה גזלה ההתרגשות מליילה את שנתה. היא שכבה במיטה והתבוננה באופק ההולך ומתבהר בגוונים עזים של כתום וצהוב. ואולם בשלב מסוים, למרות ההתרגשות שרחשה בתוכה וקולות הנפץ של אש התותחים בחוץ, נרדמה.

וחלמה.

הם על רצועת חוף, יושבים על שמיכה. זה יום צונן ומעונן, אבל חמים ליד טאריק מתחת לשמיכה שמכסה את כתפיהם. היא רואה מכוניות חונות מאחורי גדר נמוכה בצבע לבן מתקלף ומתחת לשורת דקלים סחופי רוח. הרוח מדמעת את עיניה וקוברת את נעליה בחול, מעיפה קוויצות עשב יבש מרכסיה העקלתוניים של דיונה אחת לאחרת. הם מתבוננים בסירות מפרש מתנודדות במרחק. סביבם צווחים שחפים ורועדים ברוח. הרוח מעיפה עוד מתז של חול מהמדרונות המתונים הפונים אליה. קולות שנשמעים כזמירות מגיעים אל אוזניהם, והיא מספרת לו משהו שבאבי לימד אותה לפני שנים על חול מזמר.

הוא מלטף את מצחה, מרחיק ממנו גרגרי חול. היא מבחינה בהבהוב הטבעת שעל אצבעו. היא זהה לזו שלה – טבעת חרותה מסביב בדוגמה של מעין מבוך.

זה אמיתי, היא אומרת לו. זה החיכוך, של גרגר בגרגר. תקשיב. הוא מקשיב. הוא מזעיף את פניו. הם ממתינים. הם שומעים את זה שוב. קול של גניחה, כשהרוח קלה, וכשהיא נושבת חזק, יללת תינוק, מקהלה של קולות גבוהים.

אישה זקנה. אישה זקנה עם ידיים צנומות ורקות שקועות ועיניים טרוטות, מוקפות בעיגולים שחורים של לֵאות, יצור שונה לחלוטין מהאישה השמנמונת, העגלגלה, שקרנה מאותם תצלומי חתונה.

"שתי מוניות גדולות," אמרה ליילה.

היא ראתה גם את באבי בחדר המגורים עורם ארגזי ספרים זה על זה.

"עלי למעלה כשתסיימי עם אלה," אמרה מאמי. "נתיישב לאכול צהריים. ביצים קשות ושאריות של שעועית."

"האוכל החביב עלי," אמרה ליילה.

היא חשבה לפתע על חלומה. היא וטאריק על שמיכה. הים, הרוח, הדיונות.

איך הוא נשמע בחלום, תהתה עכשיו, איך נשמע החול המזמר?

ליילה עצרה את מחשבותיה. היא ראתה לטאה אפורה מגיחה מתוך סדק באדמה. ראשה זז מצד לצד. היא מצמצה. זינקה אל מתחת לאבן.

ליילה ראתה שוב את החוף בדמיונה. אלא שעתה נשמעה הזמרה מכל עבר. והיא גברה. התחזקה מרגע לרגע, נעשתה רמה יותר ויותר. היא הציפה את אוזניה. הבליעה כל דבר אחר. השחפים היו עתה פנטומימאים עם נוצות, פתחו וסגרו את מקוריהם ללא קול, והגלים התנפצו בקצף ובמתזים אך ללא נהמה. החול המשיך לזמר. צווח עכשיו. קול כמו... צלצול?

לא צלצול. לא. שריקה.

הספרים נשמטו מידיה של ליילה ונפלו ליד רגליה. היא נשאה את עיניה לשמים. הצלה על עיניה ביד אחת.

ואז באה שאגה ענקית.

מאחוריה הבזק של לובן.

הקרקע נשמטה מתחת לרגליה.

משהו חם וחזק נגח בה מאחור והעיף אותה מסנדליה, הרים אותה לאוויר. ועכשיו היא עפה, הסתחררה והסתובבה באוויר, ראתה שמים, אחר־כך אדמה, אחר־כך שמים, אחר־כך אדמה. גוש בוער של עץ התעופף לידה. וכמוהו אלפי רסיסי זכוכית, ונראה לליילה

"הממ." הוא חייך בעצב. "אני לא מאמין שאני עוזב את קאבול. למדתי כאן, קיבלתי כאן את העבודה הראשונה שלי, נעשיתי אב בעיר הזאת. מוזר לחשוב שבקרוב אישן תחת שמיה של עיר אחרת."

"גם לי זה מוזר."

"כל היום מהדהדת לי בראש הפואמה הזאת על קאבול. סָאיב־אֶ־טַבריזי כתב אותה במאה השבע־עשרה, אני חושב. פעם ידעתי בעל־פה את כל הפואמה, אבל עכשיו אני זוכר רק שתי שורות:

"מי ימנה את הירחים המבליחים על גגותיה,
את אלף השמשות הזוהרות שמסתירות חומותיה."

ליילה נשאה את עיניה וראתה שהוא מתייפח. היא כרכה את זרועה סביב מותניו. "באבי, באבי, אנחנו נחזור. כשהמלחמה תסתיים, אנחנו נחזור לקאבול, אינשאללה. אתה תראה."

בבוקר השלישי החלה ליילה להעביר ערמות של חפצים לחצר וסידרה אותם ליד דלת הכניסה. על־פי התוכנית הם היו אמורים להזמין אחר־כך מונית ולקחת הכול לבית־עבוט.

ליילה שבה ועברה בין הבית לחצר, הלוך וחזור, נשאה ערמות של בגדים וכלים ועוד ועוד ארגזים מלאים בספריו של באבי. היא היתה צריכה להיות מותשת בצהריים, כשערמת החפצים שליד דלת הכניסה הגיעה עד לגובה המותניים. אבל בכל סבב ידעה שהיא מתקרבת יותר לרגע שבו תתראה שוב עם טאריק, ובכל סבב נעשו רגליה קלות יותר וידיה חזקות יותר.

"אנחנו נצטרך מונית גדולה."

ליילה נשאה את עיניה. זו היתה מאמי, שקראה למטה מחדרה בקומה העליונה. היא רכנה החוצה מהחלון ומרפקיה נחו על האדן. השמש, בהירה וחמה, השתקפה בשֵׂערה המאפיר, נצצה על פניה הנפולות, הכחושות. מאמי לבשה אותה שמלה כחולה־כהה שלבשה ביום מסיבת ארוחת הצהריים, ארבעה חודשים קודם לכן, שמלה צעירה שנועדה לאישה צעירה, אבל לרגע נראתה מאמי לליילה כמו

האישה עם הפנים הארוכות עומדת לידה ומסתכלת בה.
כואב לנשום.
אי־שם נשמעים צלילי אקורדיון.
הכדור הוורוד שוב, תודה לאל. הדממה העמוקה. דממה עמוקה נופלת על הכול.

שהיא יכולה לראות כל רסיס ורסיס מתעופף סביבה, מתהפך לאִטו שוב ושוב, ואור השמש מנצנץ בכל אחד ואחד מהם. יוצר קשתות זעירות ויפות.

ואז היא התנגשה בקיר. נחתה בחבטה על הקרקע. על פניה וידיה, מטר של עפר ושברי אבנים וזכוכית. הדבר האחרון שזכרה היה שעיניה ראו משהו נחבט בקרקע בקרבת מקום. גוש מדמם של משהו. ועליו, מבעד לערפל סמיך, בלט קצה של גשר אדום.

צורות נעות מסביב. אור ניאון מאיר מהתקרה למעלה. פני אישה נגלות, גוהרות מעל פניה.

ליילה נמוגה שוב אל החושך.

פנים אחרות. הפעם של גבר. תוויו נראים רחבים ונפולים. שפתיו נעות אבל אינן משמיעות קול. כל שליילה שומעת הוא צלצול.

האיש מנופף אליה בידו. מזעיף פנים. שפתיו נעות שוב.

זה כואב. כואב לנשום. כואב בכל מקום.

כוס מים. כדור ורוד.

בחזרה אל החושך.

האישה שוב. פנים ארוכות, עיניים סמוכות זו לזו. היא אומרת דבר־מה. ליילה אינה שומעת אלא צלצול. אבל היא יכולה לראות את המילים, נשפכות כמו סירופ שחור סמיך מפיה של האישה.

חזה כואב. ידיה ורגליה כואבות.

מסביב צורות נעות.

איפה טאריק?

מדוע הוא לא פה?

חושך. צְבִיר כוכבים.

באבי והיא. יושבים במקום גבוה כלשהו. הוא מצביע על שדה שׂעורה. גנרטור ניעור לחיים.

חלק שלישי

פרק 27

מריאם

"את יודעת מי אני?"

עיניה של הנערה רִפרפו.

"את יודעת מה קרה?"

פיה של הנערה רטט. היא עצמה את עיניה. בלעה רוק. ידה נגעה קלות בלחיה השמאלית. היא אמרה דבר־מה ללא קול.

מריאם רכנה קרוב יותר אליה.

"האוזן הזאת," התנשמה הנערה. "אני לא שומעת."

בשבוע הראשון הנערה רק ישנה, בעזרת הכדורים הוורודים שראשיד שילם בעבורם בבית־החולים. היא מִלמלה בשנתה. לפעמים היא מִלמלה דברים חסרי פשר, זעקה, קראה שמות שמריאם לא זיהתה. היא התייפחה בשנתה, נעשתה קצרת־רוח, העיפה את השמיכות, ואחר־כך היתה מריאם צריכה להצמיד אותה למיטה. לפעמים היא הקיאה והקיאה, רוקנה את כל מה שמריאם נתנה לה לאכול.

כשהיתה רגועה, היתה הנערה זוג עיניים עצובות שבהו מתחת לשמיכה, השיבה תשובות קצרות לשאלותיהם של מריאם וראשיד. היו ימים שבהם התנהגה כילדה, טלטלה את ראשה מצד לצד, כאשר

"מתנה," אמר, "מאחד הגנרלים של סיאף לשלושה מאנשיו. מתנה. הא!"

שלושת האנשים היו למעשה בחורים עם פנים צעירות ושזופות. מריאם ראתה אותם כשעברה ליד הבית, לבושים תמיד בבגדי עבודה, יושבים בכריעה ליד דלת הכניסה לביתו של טאריק, משחקים קלפים ומעשנים, והקלצ'ניקובים שלהם שעונים על הקיר. השרירי שביניהם, זה שהתנהל בזחיחות לגלגנית, היה המנהיג. הצעיר ביותר היה גם השקט ביותר, זה שנראה כאילו אינו מזדהה לחלוטין עם ההתנהגות השחצנית של חבריו. הוא נהג לחייך ולהטות את ראשו לסלאם כאשר מריאם עברה על פניו. וכשעשה זאת, נעלם משהו מהבעת הזחיחות שהיתה על פניו, ומריאם הבחינה בנצנוץ של אנושיות שעדיין לא נשחתה.

ואז, בוקר אחד, פגעו בבית. אחר־כך אמרו שהם נורו בידי ההאזארים של וַאחְדַאת. במשך זמן־מה שבו השכנים ומצאו פיסות וחתיכות מגופותיהם של הבחורים.

"זה הגיע להם," אמר ראשיד.

לדעת מריאם, היה לנערה מזל מיוחד שיצאה בפציעות קלות יחסית, לאחר שטיל הפך את ביתה לעיי חורבות עשנים. אט־אט השתפר מצבה של הנערה. היא התחילה לאכול יותר, להבריש את שׂערה בכוחות עצמה. היא התרחצה לבדה. היא התחילה לאכול בקומה התחתונה, עם מריאם וראשיד.

אבל אז היה עולה זיכרון כלשהו, במפתיע, ובעקבותיו שתיקה עמוקה או התקף של גסות־רוח. נסיגות והתמוטטויות. מבטים ריקים. ביעותי לילה והתקפי יגון פתאומיים. הקאות.

ולפעמים חרטות.

"אני בכלל לא אמורה להיות כאן," אמרה יום אחד.

מריאם החליפה את כלי המיטה. הנערה התבוננה מהרְצפה, וברכיה החבולות משוכות אל חזה.

"אבי רצה להוציא את הארגזים. את הספרים. הוא אמר שהם

מריאם, ואחר־כך ראשיד, ניסו להאכיל אותה. היא נקשחה כאשר מריאם התקרבה אליה עם כף. אבל היא התעייפה בקלות ונכנעה לבסוף להצקותיהם העקשניות. התקפי בכי ממושכים באו אחרי הכניעה.

ראשיד אמר למריאם לעסות במשחה אנטיביוטית את השריטות שעל פניה וצווארה של הנערה, ואת החתכים שעל כתפה, על אמות ידיה ושני קרסוליה. מריאם חבשה אותם בתחבושות שכיבסה ומִחזרה. היא סירקה את שׂערה של הנערה לאחור, הרחיקה אותו מפניה כשהיתה צריכה להקיא.

"כמה זמן היא תישאר פה?" שאלה את ראשיד.

"עד שהיא תרגיש יותר טוב. תסתכלי עליה. היא לא מסוגלת ללכת. מסכנה."

ראשיד הוא זה שמצא את הנערה, שחילץ אותה מתוך ההריסות.

"מזל שהייתי בבית," אמר לה. הוא ישב על כיסא מתקפל ליד מיטתה של מריאם, שם שכבה הנערה. "המזל שלך, זאת אומרת. הוצאתי אותך במו ידי. היתה שם חתיכת מתכת בגודל כזה..." הוא הושיט אגודל ואצבע כדי להראות לה את גודלו של החפץ, ולהערכתה של מריאם הוא הכפיל אותו אם לא יותר. "כזה גדול. והוא היה תקוע לך ממש בתוך הכתף. הוא היה תקוע שם עמוק. חשבתי שאצטרך להשתמש בצבת. אבל את בסדר. בקרוב תהיי נָאוּ סוֹצ'ה. כמו חדשה."

ראשיד היה גם מי שהציל כמה מספריו של חכים.

"רובם היו לאפר. השאר, אני חושש, פשוט נבזזו."

הוא עזר למריאם להשגיח על הנערה באותו שבוע ראשון. יום אחד הוא חזר הביתה מהעבודה עם שמיכה וכרית חדשים. יום אחר עם בקבוק כדורים.

"ויטמינים," אמר.

ראשיד הוא שבישר ללילה שביתו של ידידה טאריק היה תפוס עכשיו.

פרק 28

ליילה

ליילה ישבה מול עבדול שאריף, שהיה איש רזה עם ראש קטן ואף בולבוסי ומחוטט באותן צלקות מכתשיות שחוררו את לחייו. שׂערו, קצר וחום, הזדקר מקרקפתו כמחטים בכרית סיכות.

"תצטרכי לסלוח לי, הַמְשִׁירה," אמר, התקין את צווארונו הפתוח והספיג את מצחו בממחטה. "אני חושש שעדיין לא התאוששתי. עוד חמישה ימים עם הכדורים האלה... איך קוראים להם?... סולפה."

ליילה התמקמה על הכיסא כך שאוזנה הימנית, הטובה, תהיה הקרובה יותר אליו. "היית ידיד של הורי?"

"לא, לא," נחפז עבדול שאריף להשיב. הוא הרים אצבע, לגם לגימה גדולה של מים מהכוס שמריאם העמידה לפניו.

"אני מניח שעלי להתחיל מהתחלה." הוא הספיג את שפתיו, ושוב את מצחו. "אני איש עסקים. יש לי חנויות בגדים, בעיקר של בגדי גברים. צ'אפאנים, כובעים, תוּמְבַּאנִים, חליפות, עניבות – מה שאת רוצה. שתי חנויות כאן בקאבול, בטאימאני ובשאר־אֶ־נָאו, אם כי זה עתה מכרתי אותן. ושתיים בפקיסטן. בפֶּשַׁאוַור. שם נמצא גם המחסן שלי. כך שאני נוסע הרבה, הלוך וחזור. מה שבימים אלה אפשר לומר שהוא..." הוא נענע בראשו וצחקק בלאות, "בואי נאמר שזו הרפתקה."

כבדים מדי בשבילי. אבל אני לא נתתי לו. הייתי כל־כך נלהבת. אני הייתי אמורה להיות בתוך הבית כשזה קרה."

מריאם פרשה את הסדין הנקי על המיטה. היא הביטה בנערה, בתלתליה הבלונדיים, בצווארה הדק, בעיניה הירוקות, בעצמות לחייה הגבוהות ובשפתיה המלאות. מריאם זכרה שראתה אותה ברחובות כשהיתה קטנה, מדדה אחרי אמה בדרך לטַנדוּר, רוכבת על כתפי אחיה הצעיר, זה עם קווצת השיער על האוזן. משחקת בגולות עם בנו של הנגר.

הנערה הסתכלה לאחור כאילו חיכתה שמריאם תיתן לה קורטוב כלשהו של חוכמה, שתאמר משהו מעודד. אבל איזו חוכמה היתה למריאם להציע? איזה עידוד? מריאם זכרה את היום שבו קברו את נענה, וכמה מעט נחמה מצאה בפסוק שמולה פאיזוללה ציטט לה מהקוראן. **יתברך אללה אשר בידו השלטון והוא הכול יכול, אשר ברא את החיים והמוות לנסותכם...** או כאשר הוא אמר על תחושת האשמה שלה, **במחשבות האלה אין שום תועלת, מריאם ג'ן. הן יהרסו אותך. זה לא קרה באשמתך. זה לא קרה באשמתך.**

מה היא יכלה לומר לנערה הזאת שיקל את מועקתה?

בסופו של דבר מריאם לא היתה צריכה לומר דבר, כי פניה של הנערה התעוותו, והיא היתה עכשיו על ארבע ואמרה שהיא הולכת להקיא.

"חכי! רק רגע! אביא דלי. לא על הרצפה. רק הרגע ניקיתי... אוי ואבוי. חוַאיָה. הו, אלוהים."

ואז יום אחד, כחודש לאחר שהפיצוץ הרג את הורי הנערה, בא איש ונקש על הדלת. מריאם פתחה אותה. הוא מסר את הסיבה לבואו.

"מישהו בא לראות אותך," אמרה מריאם.

הנערה הרימה את ראשה מהכרית.

"הוא אומר ששמו עבדול שאריף."

"אני לא מכירה שום עבדול שאריף."

"הוא בא וביקש אותך. את צריכה לרדת לדבר איתו."

עבדול שאריף הניח את הכוס על השולחן.

"שם פגשתי את ידידך מוחמד טאריק זַאליזַאי."

דופק לִבָּה של ליילה תפס תאוצה. טאריק בבית־חולים? במחלקה לחולים קשים?

היא בלעה את רוקה. זעה בכיסאה. היא היתה צריכה לייצב את עצמה. היא חששה שאם לא, תתפרק. היא הסיחה את מחשבותיה מבתי־חולים וממחלקות מיוחדות, וחשבה במקום זאת על כך שלא שמעה את טאריק נקרא בשמו המלא מאז נרשמו שניהם לקורס חורף בפַארסִי לפני שנים. המורה היה קורא את השמות אחרי הצלצול, ואמר את שמו כך – מוחמד טאריק ואליזאי. כששמעה את שמו המלא נאמר בקול רם נשמע לה הדבר מיותר ומגוחך.

"את מה שקרה לו שמעתי מאחת האחיות," המשיך עבדול שאריף, וטפח על חזהו באגרופיו כדי להקל את מעבר הכדור. "אחרי כל הזמן שעשיתי בפֶשַאוַור האורדו שלי נעשתה רהוטה למדי. מכל מקום, מה שהבנתי מדבריה הוא, שידידך היה במשאית עמוסת פליטים, עשרים ושלושה במספר, כולם בדרך לפֶשַאוַור. ליד הגבול הם נלכדו באש צולבת. טיל פגע במשאית. כנראה תועה, אבל עם האנשים האלה אף פעם אי־אפשר לדעת. היו רק שישה ניצולים, וכולם אושפזו באותה מחלקה. שלושה מתו בתוך עשרים וארבע שעות. שניים מהם נשארו בחיים – שתי אחיות, כפי שהבנתי – ושוחררו. ידידך מר ואליזאי היה האחרון. הוא היה שם כבר כמעט שלושה שבועות כשאני הגעתי."

אז הוא חי. אבל כמה קשה הפגיעה? תהתה ליילה בקדחתנות. כמה קשה? פציעתו היתה מן הסתם קשה דיה להצדיק אשפוז במחלקה מיוחדת. ליילה חשה שהיא מתחילה להזיע, שפניה מתלהטות. היא ניסתה לחשוב על משהו אחר, על משהו נעים, כמו הנסיעה לעמק באמיאן לראות את פסלי בודהא עם טאריק ובאבי. אבל במקום זאת עלתה לנגד עיניה דמות הוריו של טאריק: אמו של טאריק לכודה במשאית ההפוכה, צורחת לטאריק בתוך העשן, זרועותיה וחזה בוערים, הפאה נמסה אל תוך קרקפתה...

ליילה הרגישה שהיא חייבת לנשום כמה נשימות מהירות.

״הייתי בפֶּשַאוַור לאחרונה, בענייני עסקים, קיבלתי שם הזמנות, עברתי על המלאי. דברים כאלה. וגם ביקרתי אצל משפחתי. יש לנו שלוש בנות, אלחמדוללה. העברתי אותן ואת אשתי לפֶּשַאוַור לאחר שהמוג׳אהידין התחילו לאחוז איש בגרון חברו. לא הייתי מוכן ששמותיהן יתווספו לרשימת השאהידים. וגם לא שמי, למען האמת. בקרוב מאוד אצטרף אליהן, אינשאללה.

״על כל פנים, הייתי אמור לחזור לקאבול ביום רביעי לפני האחרון. אבל רצה המזל וחליתי. לא אלאה אותך בפרטי מחלתי, המשירה, די אם אומר שכשיצאתי לעשות את צרכַי, את הפשוט שבין השניים, הרגשתי כאילו זורמים ממני גושים של שברי זכוכית. לא הייתי מאחל את זה לאיש, גם לא לחֶקמַטיאָר בעצמו. אשתי, נדיה ג׳אן, יברך אותה אללה, התחננה לפני לגשת לרופא. אבל אני חשבתי שאפתור את זה באספירין והרבה מים. נדיה ג׳אן התעקשה, ואני אמרתי לא, וכך זה נמשך ונמשך. את מכירה את הפתגם לחמור עיקש נדרש רוכב עיקש. הפעם, אני חושש, ניצח החמור. והוא אני.״

הוא לגם את מה שנשאר מהמים והושיט את הכוס למריאם. ״אם זה לא זאהמט, טרחה גדולה מדי.״

מריאם לקחה את הכוס והלכה למלא אותה.

״אין צורך לומר שהייתי צריך לשמוע בקולה. היא תמיד היתה ההגיונית בינינו, יברך אותה האל בחיים ארוכים. עד שהגעתי לבית־החולים, בערתי מחום ורעדתי כמו עץ בַּיִיד ברוח. בקושי יכולתי לעמוד על הרגליים. הרופאה אמרה שיש לי הרעלת דם. היא אמרה שעוד יומיים־שלושה הייתי עושה את אשתי אלמנה.

״אִשפזו אותי במחלקה מיוחדת, ששמורה לחולים קשים, אני מניח. הו, טַשַאקוֹר.״ הוא לקח את הכוס מידה של מריאם, והוציא מכיס מקטורנו כדור לבן גדול. ״הדברים האלה גדולים.״

ליילה התבוננה בו כשבלע את הכדור. היא שמה לב שקצב נשימתה הואץ. רגליה כבדו, כאילו נקשרו אליהם משקולות. היא אמרה לעצמה שהוא לא סיים, שהוא עדיין לא סיפר לה דבר. אבל הוא מיד ימשיך, והיא עמדה בפני הדחף לקום ולעזוב, ללכת לפני שיספר לה את מה שאינה רוצה לשמוע.

"אבל בעיקר הוא דיבר עלייך, המשירה. הוא אמר שאת היית – איך הוא ניסח את זה – הזיכרון המוקדם ביותר שלו. אני חושב שכך הוא אמר את זה. כן. ראיתי שאת יקרה לו מאוד. בַּאלַאי, זה היה ברור לגמרי. הוא אמר שהוא לא רוצה שתֵּראי אותו ככה."

רגליה של ליילה כבדו שוב, היו נטועות ברִצפה, כאילו כל דמה זרם למטה, לשם. אבל דעתה היתה רחוקה, חופשייה ומהירה, נעה כטיל שטס אל מעבר לקאבול, מעל צוקים חומים ומדבריות מטולאים בגושי לענה, מעל ערוצי סלעים אדומים והרים מושלגי כיפות...

"כשאמרתי לו שאני נוסע שוב לקאבול, הוא ביקש ממני שאמצא אותך. שאומר לך שהוא חושב עלייך. שהוא מתגעגע אלייך. הבטחתי לו שאעשה זאת, הוא התחבב עלי מאוד, את מבינה. הוא היה בחור הגון, זה היה לי ברור."

עבדול שאריף ניגב את מצחו בממחטה.

"לילה אחד התעוררתי," המשיך, והעניין שלו בטבעת הנישואים התחדש. "נדמה לי, בכל אופן, שזה היה לילה, כי קשה לדעת במקומות האלה. אין שם שום חלונות. זריחה, שקיעה, פשוט אין לדעת. אבל התעוררתי, וראיתי מהומה סביב המיטה שלידי. עלייך להבין שאני עצמי הולעטתי בתרופות, כל הזמן נרדמתי והתעוררתי, עד כדי כך שהיה לי קשה לדעת מה מציאות ומה חלום. כל מה שאני זוכר הוא רופאים רכונים מעל המיטה, מבקשים את זה וזה, פעמוני אזעקה מצפצפים, מזרקים פזורים על כל הרִצפה.

"בבוקר היתה המיטה ריקה. שאלתי אחות. היא אמרה שהוא נלחם בגבורה."

ליילה היתה ערה במעורפל לכך שהיא מהנהנת. היא ידעה. ודאי שידעה. ברגע שהתיישבה מול האיש הזה היא ידעה מדוע הוא בא, אילו חדשות הוא נושא עִמו.

"בהתחלה, את מבינה, בהתחלה אפילו לא חשבתי שאת קיימת," אמר עכשיו. "חשבתי שהמורפיום הוא שדיבר. אולי אפילו קיוויתי שאת לא קיימת. תמיד חרדתי מלהביא לאנשים בשורות רעות. אבל הבטחתי לו. וכמו שאמרתי, הוא התחבב עלי מאוד. אז הגעתי לסביבה הזאת לפני כמה ימים. שאלתי עלייך, דיברתי עם כמה שכנים. הם

"הוא שכב במיטה לידי. לא היו בינינו קירות, רק וילון. ראיתי אותו טוב מאוד."

עבדול שאריף חש צורך פתאומי להשתעשע בטבעת הנישואים שלו. הוא דיבר עתה לאט יותר.

"ידידך, הוא היה פצוע קשה – קשה מאוד, את מבינה. צינורות גומי יצאו מכל מקום בגוף שלו. בהתחלה..." הוא פִּחכח בגרונו. "בהתחלה חשבתי שהוא איבד בהתקפה את שתי הרגליים, אבל האחות אמרה שלא, שרק את השמאלית. הימנית נקטעה בגלל פציעה ישנה. היו לו גם פציעות פנימיות. ניתחו אותו כבר שלוש פעמים. הוציאו לו חלקים מהמעיים, ואני לא זוכר מה עוד. והוא סבל מכוויות. די קשות. זה כל מה שאומר על כך. אני בטוח שיש לך די והותר חלומות בלהה משלך, המשירה. אין טעם להוסיף עליהם."

טאריק נשאר אפוא בלי רגליים. הוא היה גוף עם שני גדמים. בלי רגליים. ליילה חשבה שעוד רגע תתמוטט. במאמץ מכוון ונואש היא שלחה קנוקנות של תודעתה אל מחוץ לחדר הזה, אל מחוץ לחלון, הלאה מהאיש הזה, אל הרחוב שבחוץ, מעל העיר עכשיו, מעל הבתים שטוחי הגג והבזארים והסמטאות שהפכו לארמונות חול.

"סיממו אותו רוב הזמן. בגלל הכאבים, את מבינה. אבל היו רגעים שהשפעת התרופות נחלשה, והוא היה צלול. סובל מכאבים אך בדעה צלולה. הייתי מדבר איתו מהמיטה שלי. אמרתי לו מי אני, ומאיפה אני בא. הוא שמח, אני חושב, שלידו שכב הַמוַואטַן.

"אני בעיקר דיברתי. לו זה היה קשה. קולו היה צרוד, ואני חושב שכאב לו להניע את השפתיים. סיפרתי לו על הבנות שלי, ועל הבית שלי בפֶּשַאוַור ועל המרפסת שגיסי ואני בונים מאחור. סיפרתי לו שמכרתי את החנויות בקאבול ושאני חוזר כדי לסיים את ההליכים הרשמיים. זה לא היה הרבה, אבל זה העסיק אותו. כך נדמה לי לפחות.

"לפעמים גם הוא דיבר. חצי מהזמן לא הצלחתי להבין מה הוא אומר, אבל קלטתי מספיק. הוא תיאר איפה הוא גר. הוא דיבר על הדוד שלו בגַאזְני, ועל הבישול של אמו ועל עבודת הנגרות של אביו, ואיך הוא ניגן באקורדיון.

פרק 29

מריאם

״אני כל־כך מצטער,״ אמר ראשיד לנערה ולקח את קערית המַסְטַאוָוה וכדורי הבשר מידיה של מריאם בלי להסתכל בה. ״אני יודע שהייתם קרובים מאוד... ידידים... תמיד ביחד, מאז שהייתם ילדים. זה דבר נורא, מה שקרה. יותר מדי אפגנים צעירים מתים בדרך כזאת.״

הוא רמז בחוסר סבלנות בידו, כשמבטו עדיין נח על הנערה, ומריאם הגישה לו מפית.

במשך שנים מריאם הסתכלה בו כשאכל, ראתה את שרירי רקותיו נעים, יד אחת מגלגלת כדורי אורז קטנים, גב ידו האחרת מנגב שומן, מרחיק גרגרים תועים מזוויות פיו. במשך שנים הוא אכל בלי לשאת את מבטו, בלי לדבר, בשתיקה מאשימה, כאילו גזר דין כלשהו נחרץ, ואחר־כך הופר רק ברטינה מאשימה, בצקצוק לשון של אי־נחת, בפקודה בת מילה אחת לעוד לחם, לעוד מים.

עכשיו הוא אכל בכף. השתמש במפית. אמר לוטפַאן כשביקש מים. ודיבר. במרץ וללא הרף.

״אם את שואלת אותי, האמריקאים חימשו את האיש הלא־נכון כשבחרו בהֶקמַטיאָר, כשהסי.אי.איי נתן לו בשנות השמונים את כל הרובים כדי להילחם בסובייטים. הסובייטים הלכו, אבל הרובים עדיין אצלו, ועכשיו הוא מכוון אותם אל אנשים חפים מפשע כמו ההורים

הצביעו על הבית הזה. הם גם סיפרו לי מה קרה להורייך. כששמעתי את זה, הסתובבתי לאחור והלכתי. החלטתי שלא אספר לך. חשבתי שזה יהיה יותר מדי בשבילך, שדבר כזה הוא יותר מדי בשביל כל אחד."

עבדול שאריף הושיט את ידו מעבר לשולחן והניח אותה על ברכה. "אבל חזרתי. כי בסופו של דבר, אני חושב שהוא היה רוצה שתדעי. אני מאמין בכך. אני כל־כך מצטער. הלוואי..."

ליילה לא הקשיבה עוד. היא זכרה את היום שהאיש מפֶּשָׁאוַור בא למסור את החדשות על מותם של אחמד ונור. היא זכרה את באבי, חיוור, צונח על הספה, ואת מאמי, ידה נזעקת אל פיה כששמעה. ליילה ראתה איך מאמי מתפרקת ביום ההוא, וזה הפחיד אותה, אבל היא לא חשה שום צער אמיתי. היא לא הבינה את הזוועה באובדן שחוותה מאמי. עתה בא זר אחר ומביא ידיעה על מוות אחר. עתה היא זו שיושבת על הכיסא. האם זה עונש, אפוא, עונשה על שהיתה מרוחקת מסִבלה של אמה?

ליילה זכרה איך מאמי צנחה ארצה, איך היא זעקה, תלשה את שערות ראשה. אבל ליילה לא היתה מסוגלת לעשות אפילו את זה. היא בקושי יכלה לזוז. בקושי יכלה להזיז שריר.

במקום זאת היא ישבה על הכיסא, ידיה שמוטות על ברכיה, עיניה בוהות בחלל, והניחה לדעתה לעוף הלאה. היא הניחה לה לעוף עד שתמצא מקום, מקום טוב ובטוח, מקום שבו שדות השעורה ירוקים, שֻמים צלולים זורמים בו וזרעוני צפצפה מתעופפים לאלפיהם באוויר; שבאבי קורא בו ספר בצֵלו של עץ שיטה, וטאריק מנמנם כשידיו שלובות על חזהו, מקום שבו היא יכולה לטבול את רגליה בנחל ולחלום חלומות יפים מתחת למבטם הבוחן של אלים חצובים בסלע עתיק ומולבן משמש.

ולפתע ידעה מריאם כי חשדותיה היו נכונים. היא הבינה בבעתה שהיתה כמו מהלומה מסמאת על צד ראשה, כי מה שהיא היתה עדה לו לא היה אלא חיזור.

כשאזרה לבסוף אומץ, הלכה לחדרו.

ראשיד הצית סיגריה ואמר, "למה לא?"

באותו רגע ידעה מריאם שהובסה. היא ציפתה וגם קיוותה שהוא יכחיש הכול, יעמיד פנים שהוא מופתע, אולי אפילו כועס לשמע הרמיזות שלה. אז אולי היתה יוצאת כשידה על העליונה. אז אולי היתה מצליחה לבייש אותו. אבל תגובתו גזלה את אומץ לִבָּה, האישור שהוא נתן בשלווה כזאת, הנימה הענינית של קולו.

"שבי," אמר. הוא שכב על המיטה, בגבו אל הקיר, ורגליו הארוכות הכבדות היו פשוטות על המזרן. "שבי לפני שתתעלפי ותפתחי את הראש."

מריאם חשה שהיא צונחת על הכיסא המתקפל שליד מיטתו.

"תני לי את המאפרה הזאת, טוב?" אמר.

היא צייתה.

ראשיד צריך להיות עכשיו בן שישים או יותר – אמרה מריאם בלִבָּה, והאמת היתה שראשיד בעצמו לא ידע את גילו המדויק. שֵׂערו הלבין, אבל הוא היה עב גוף ומחוספס כתמיד. עפעפיו צנחו וגם עור צווארו, שהיה עתה מקומט וקשוי. לחייו היו שמוטות מעט יותר מאשר בעבר. בבקרים הוא היה כפוף מעט. אך עדיין היו לו כתפיים חסונות, גוף עבה, ידיים חזקות ובטן תפוחה שנכנסה לחדר לפני כל חלק אחר בגופו.

מריאם החליטה כי בסך־הכול הוא התמודד עם פגעי השנים הרבה יותר טוב ממנה.

"אנחנו צריכים לתת תוקף חוקי למצב," אמר עכשיו וייצב את המאפרה על בטנו. שפתיו השתרבבו בשובבות. "אנשים יתחילו לדבר. זה נראה לא מכובד, צעירה לא נשואה שחיה פה. זה יזיק לשם הטוב שלי. ולשם שלה. וגם לשלך, אפשר לומר."

שלך. ולזה הוא קורא ג׳יהאד. איזו בדיחה! מה לג׳יהאד ולהרג נשים וילדים? היה עדיף אם הסי.אי.איי היה מחמש את קומנדֶר מסעוד.״

גבותיה של מריאם התרוממו מאליהן. קומנדר מסעוד? בראשה עדיין הֵדהדו הדיבורים חוצבי הלהבות של ראשיד נגד מסעוד, כמה הוא בוגד וקומוניסט. אבל מסעוד הוא טאג׳יקי, כמובן. כמו ליילה.

״זה בחור עם ראש. אפגני מכובד. אדם שמעוניין באמת בפתרון של שלום.״

ראשיד משך בכתפיו ונאנח.

״לא שבאמריקה מעניין אותם הרבה, אם לא אִכפת לך. מה מעניין אותם שהפַּאשטונים וההאזארים והטאג׳יקים והאוזבקים הורגים אחד את השני? כמה אמריקאים יכולים בכלל להבדיל ביניהם? תאמיני לי, אין מה לצפות לעזרה מהם. עכשיו כשהסובייטים התמוטטו, הם לא צריכים אותנו. אנחנו עשינו את שלנו. מבחינתם אפגניסטן היא קֶנָּראבּ, מחראה. סליחה על הביטוי, אבל זה נכון. מה דעתך, ליילה ג׳אן?״

הנערה מִלמלה משהו בלתי־מובן וגִלגלה כדור בשר בקערית שלה.

ראשיד הֵנהן בהרהור, כאילו אמרה את הדבר החכם ביותר ששמע מעודו. מריאם נאלצה להסיט את מבטה.

״את יודעת, אביך, עליו השלום, אביך ואני ניהלנו שיחות כאלה. זה היה לפני שנולדת, כמובן. היינו מדברים הרבה על פוליטיקה. גם על ספרים. נכון, מריאם? את זוכרת.״

מריאם העסיקה את עצמה בלגימת מים.

״איך שלא יהיה, אני מקווה שאני לא משעמם אותך בכל הדיבורים האלה על פוליטיקה.״

אחר־כך היתה מריאם במטבח, השרתה כלים במי סבון, ופקעת הדוקה התגבשה בבטנה.

לא מה שהוא אמר הפריע לה, לא השקרים הבוטים, גם לא האמפתיה המתוכננת, ואפילו לא העובדה שהוא לא שלח אליה, אל מריאם, יד, מאז שחילץ את הנערה מתחת ללבֵּנים.

אופן הביטוי המבוים של הדברים, זה מה שצרם לה. כמו הצגה. הניסיון הערמומי ומעורר החמלה כאחד להרשים. להקסים.

"הדרכים בחוץ אינן סלחניות, מריאם, תאמיני לי. רוצחים ושודדים אורבים בכל פינה. לא הייתי מתלהב בכלל מהסיכויים שיש לה. אבל בואי נאמר שבדרך נס כלשהי היא תגיע לפֶשַאוַור. מה אז? יש לך מושג איך זה לחיות במחנות האלה?"

הוא הסתכל בה מאחורי עמוד עשן.

"אנשים חיים שם מתחת ליריעות קרטון. שחפת, דיזנטריה, רעב, פשע. וזה לפני החורף. אחר־כך באה עונת הכפור. דלקת ריאות. אנשים קופאים שם לנטיפי קרח. המחנות האלה הופכים לבתי־קברות קפואים.

"כמובן," הוא עשה תנועה שובבית מסולסלת בידו, "היא תוכל להתחמם באחד מבתי־הזונות בפֶשַאוַור. שמעתי שהעסקים שם פורחים. יפהפייה כמוה ודאי תרוויח לא מעט. מה דעתך?"

הוא הניח את המאפרה על שולחן הלילה והעיף את רגליו מעל צִדה של המיטה.

"תראי," אמר בנימה פייסנית יותר, כזו שמנצחים יכולים להרשות לעצמם. "ידעתי שיהיה לך קשה לקבל את זה. אני לא ממש מאשים אותך. אבל זה לטובה. חכי ותראי. תחשבי על זה ככה, מריאם. אני נותן לך עזרה בבית, ולה – מקלט. בית ובעל. בימים אלה, במצב הנוכחי, אישה זקוקה לבעל. לא ראית את כל האלמנות האלה לנות ברחובות? הן היו עושות הכול בשביל ההזדמנות הזאת. ולמעשה, הדבר הזה... טוב, הייתי אומר שזה ממש חסד מצִדי."

הוא חייך.

"כמו שאני רואה את זה, מגיעה לי מדליה."

אחר־כך, בחושך, סיפרה מריאם לנערה.

שעה ארוכה החרישה הנערה ולא אמרה דבר.

"הוא רוצה תשובה עד הבוקר," אמרה מריאם.

"הוא יכול לקבל אותה עכשיו," אמרה הנערה. "התשובה שלי היא כן."

"שמונה־עשרה שנה," אמרה מריאם, "אף פעם לא ביקשתי ממך שום דבר. שום דבר בכלל. אני מבקשת עכשיו."

הוא שאף עשן ונשף אותו לאט. "היא לא יכולה להישאר כאן סתם ככה, אם זה מה שאת מציעה. אני לא יכול להמשיך להאכיל אותה ולהלביש אותה ולתת לה מקום לישון. אני לא הצלב האדום, מריאם."

"אבל זה?"

"מה רע בכך? מה? את חושבת שהיא צעירה מדי? היא בת ארבע־עשרה. לא ממש ילדה. את היית בת חמש־עשרה, שכחת? אמי היתה בת ארבע־עשרה כשילדה אותי. בת שלוש־עשרה כשהתחתנה."

"אני... אני לא רוצה את זה," אמרה מריאם, המומה מבוז ומחוסר אונים.

"זאת לא החלטה שלך, אלא שלה ושלי."

"אני זקנה מדי."

"היא צעירה מדי, ואת זקנה מדי. שטויות."

"אני באמת זקנה מכדי שתעולל לי את זה," אמרה מריאם, ומוללה לאגרופים את אריג שמלתה בעוצמה כזאת שידיה רעדו. "שאתה, אחרי כל השנים שעברו, תעשה ממני אַמבָּק."

"אל תהיי כל־כך דרמטית. זה דבר מקובל ואת יודעת את זה. יש לי חברים שיש להם שתיים, שלוש או ארבע נשים. לאבא שלך היו שלוש. וחוץ מזה, מה שאני עושה עכשיו, רוב הגברים שאני מכיר היו עושים כבר מזמן. את יודעת שזה נכון."

"לא ארשה זאת."

לשמע דבריה חייך ראשיד בעצב.

"יש גם אפשרות אחרת," אמר וגירד סוליה של כף־רגל אחת בעורה הקשה של האחרת. "היא יכולה ללכת. אני לא אעמוד בדרכה. אבל אני חושש שהיא לא תגיע רחוק. בלי אוכל, בלי מים, בלי רופיה בכיס ועם כדורים וטילים שעפים בכל מקום. כמה ימים את חושבת היא תחזיק מעמד לפני שיחטפו אותה, יאנסו אותה או יעיפו אותה לצִדי הדרך עם הגרון משוסף? או כל שלוש האפשרויות ביחד?"

הוא השתעל והתקין את הכרית מאחורי גבו.

היא כבדה? תחזיקי אותה, תרגישי. לא?" הוא סגר את הקופסה. "מה בקשר לפרחים? זה יהיה נחמד. את אוהבת פרחים? יש פרח שאת אוהבת במיוחד? חיננית? צבעונים? לילך? בלי פרחים? יופי! גם אני לא רואה את הטעם שבזה. פשוט חשבתי... תקשיבי, אני מכיר חייט כאן בדה־מאזאנג. חשבתי שנוכל לקחת אותך לשם מחר, להזמין לך שמלה כמו שצריך."

ליילה נדה בראשה לשלילה.

ראשיד הרים גבה.

"הייתי מעדיפה..." פתחה ליילה ואמרה.

הוא הניח יד על צווארה. ליילה נרתעה ממגע ידו, התכווצה בתגובה שלא היתה לה שליטה עליה. למגעו הרגישה כאילו לבשה סוודר צמר דוקרני ורטוב ישירות על גופה.

"כן?"

"הייתי מעדיפה שנגמור עם זה."

פיו של ראשיד נפער ואחר־כך התרחב לחיוך צהוב שיניים. "להוטה," אמר.

לפני הביקור של עבדול שאריף החליטה ליילה לצאת לפקיסטן. עכשיו היא חשבה שאפילו אחרי בואו של עבדול שאריף עם החדשות שבפיו, היא עדיין היתה נוסעת. נוסעת הרחק מכאן. מתנתקת מהעיר הזאת שכל פינת רחוב בה היתה מלכודת, שכל סמטה בה הסתירה רוח רפאים שתזנק עליה כבובה מקופסה עם קפיץ. היא היתה לוקחת את הסיכון.

אבל לפתע לא היתה עוד היציאה לדרך בגדר אפשרות.

לא עם ההקאות היומיות האלה.

לא עם הגודש החדש הזה בשדיה.

וגם העובדה שאיכשהו, בתוך כל המהומה הזאת, היא שמה לב שהיא החסירה מחזור אחד.

ליילה דמיינה את עצמה במחנה פליטים, שדה פתוח עם אלפי יריעות פלסטיק מתוחות על מוטות מאולתרים ומתנפנפות ברוח קרה ודוקרנית. תחת אחד האוהלים המאולתרים האלה היא ראתה את

פרק 30

ליילה

למחרת נשארה ליילה במיטה. היא היתה מתחת לשמיכה בבוקר כשראשיד תחב את ראשו בפתח הדלת ואמר שהוא הולך לסַפָּר. היא עדיין היתה במיטה כשהוא חזר מאוחר אחרי הצהריים, כשהראה לה את התספורת החדשה שלו, את החליפה המשומשת שקנה לעצמו, כחולה עם פסים בצבע קרם, ואת טבעת הנישואים שקנה לה.

ראשיד התיישב לידה על המיטה, התיר באֵטיות וברוב טקס את הסרט, פתח את הקופסה והוציא מתוכה בעדינות את הטבעת. הוא גילה לה שקיבל את הטבעת הזאת תמורת טבעת הנישואים הישנה של מריאם.

"לא אֶכפת לה. תאמיני לי. היא אפילו לא תשים לב לזה."

ליילה התרחקה ממנו במיטה כמיטב יכולתה. היא שמעה את מריאם למטה, את רחש המגהץ שלה.

"היא ממילא לא ענדה אותה אף פעם," אמר ראשיד.

"אני לא רוצה את זה," אמרה ליילה חלושות. "לא ככה. אתה צריך להחזיר את זה."

"להחזיר את זה?" מבט חסר סבלנות הבזיק על פניו ונעלם. הוא חייך. "הייתי צריך להוסיף גם כסף מזומן – די הרבה למען האמת. זאת טבעת יותר טובה, זהב עשרים ושניים קראט. את מרגישה כמה

ליילה לא יכלה להביא את עצמה לפגוש במבטה של האישה המבוגרת יותר.

כששכבה בין סדיניו הקרים באותו לילה, התבוננה בו עת סגר את הווילונות. היא רעדה אף קודם שאצבעותיו פתחו את כפתורי חולצתה, משכו בסרט הגומי של מכנסיה. הוא היה חסר מנוחה. אצבעותיו גישוש עד בלי די בניסיון לפתוח את חולצתו, להתיר את חגורתו. ליילה ראתה היטב את שדיו הנפולים, את הטבור הבולט בבטנו, את הווריד הכחול הקטן במרכזו, את קוצות השיער הלבן הסמיך על חזהו, את כתפיו, את זרועותיו. היא חשה את עיניו זוחלות על כל גופה.

"יעזור לי אלוהים, אבל אני חושב שאני אוהב אותך," אמר.

בשיניים נוקשות ביקשה ממנו לכבות את האור.

אחר־כך, כשהיתה בטוחה שהוא ישן, הושיטה ליילה במהירות את ידה אל מתחת למזרן, ומצאה את הסכין שהחביאה שם קודם לכן. היא דקרה בו את כרית אצבעה. אחר־כך הרימה את השמיכה והניחה לאצבע לדמם על הסדינים שעליהם שכבו.

תינוקה, את תינוקו של טאריק, את רקותיו המדולדלות, את לסתו השמוטה, את עורו המכוסה כתמים, האפור־כחלחל. היא דִמיינה את גופו הזעיר נרחץ בידי זרים, נעטף בתכריך חום־צהבהב, מורד אל תוך בור שנחפר בחלקת אדמה סחופת רוחות לאכזבתם של עופות דורסים הצופים ממעל.

איך היא יכולה לברוח עכשיו?

ליילה מנתה בעגמומיות את האנשים בחייה. אחמד ונור, מתים. הסינה, עזבה. גיטי, מתה. מאמי, מתה. באבי, מת. ועכשיו טאריק...

אבל בדרך נס משהו מחייה הקודמים נשאר, הקשר האחרון שלה אל האדם שהיתה פעם, לפני שנותרה בודדה כל־כך. חלק מטאריק עדיין חי בתוכה, הנביט זרועות זעירות, גידל ידיים שקופות. איך תוכל לסכן את הדבר היחיד שנותר לה ממנו, מחייה הקודמים?

היא קיבלה את החלטתה במהירות. שישה שבועות חלפו מאז שהיתה עם טאריק. בעוד זמן־מה ראשיד יתחיל לחשוד.

היא ידעה שמה שהיא עושה אינו מכובד. אינו מכובד, אינו הגון ומביש. ואינו הוגן עד מאוד כלפי מריאם. אבל אף־על־פי שהתינוק שבתוכה לא היה גדול מתות עץ, ליילה כבר ראתה את הקורבנות שאֵם חייבת להקריב. יושר ומוסריות היו רק הראשונים שבהם.

היא הניחה יד על בטנה ועצמה את עיניה.

ליילה זכרה את הטקס המהוסה בפיסות ובקטעים. את הפסים בצבע הקרם בחליפה של ראשיד. את הריח העז של ספריי השיער שלו. את חתך הגילוח הקטן שמעל פיקת הגרוגרת שבצווארו. את הכריות המחוספסות של אצבעותיו המוכתמות בניקוטין כשהחליק את הטבעת על אצבעה. את העט. את העובדה שהוא לא כתב. את החיפוש אחרי עט אחר. את ההסכם. את החתימה – הבוטחת שלו והרוטטת שלה. את התפילות. את המראה שבה ראתה את ראשיד גוזז את גבותיו.

ואי־שם בחדר מריאם מתבוננת. והאוויר מלא עד מחנק במורת־רוחה.

"מה זה?" אמר והסיר באצבעותיו בשר מעצם – הצגת המזלג והסכין נזנחה שבוע לאחר שנשא את הנערה לאישה. "התחתנתי עם שני פסלים? קדימה, מריאם, כַּאפּ בֶּזַאן, תגידי לה משהו. איפה הנימוסים שלך?"

בעודו מוצץ את לשד העצם אמר לנערה, "אבל את לא צריכה להאשים אותה. היא שקטה. וזאת בעצם ברכה, כי וַאללה, אם לאישה אין הרבה מה להגיד, אז מוטב שתהיה קמצנית במילים. אנחנו עירוניים, את ואני, אבל היא דֶּהַאתִי, כפרייה. אפילו לא כפרייה. לא. היא גדלה בקוֹלְבָּה עשויה מטיט, מחוץ לכפר. אביה שם אותה שם. סיפרת לה, מריאם, סיפרת לה שאת הָרָאמִי? זה מה שהיא. אבל בכל־זאת, יש לה מעלות. את תראי בעצמך, ליילה ג'אן. היא חזקה, קודם כול, עובדת טוב ואין לה יומרות. מה אני אגיד לך: אם היא היתה מכונית, היא היתה וולגה."

מריאם היתה בת שלושים ושלוש, אבל המילה הזאת, הָרָאמִי, עדיין דקרה. לשמע המילה הזאת היא עדיין הרגישה כאילו היא טפיל, חרק. היא זכרה את ננה מושכת במפרקי ידיה. "הָרָאמִי שלומיאלית קטנה שכמוך. זה גמולי על כל מה שסבלתי. שוברת ירושות, הראמי שלומיאלית שכמוך!"

"את," אמר ראשיד לנערה, "את, לעומת זאת, תהיי בֶּנץ. בנץ חדשה ונוצצת ממדרגה ראשונה. וַואח וַואח. אבל. אבל." הוא הרים אצבע שמנונית אחת. "בבנץ צריך... להקפיד... על טיפול מסוים. מתוך כבוד ליופיה ולטיב העבודה שהושקעה בה, את מבינה. את בטח חושבת שאני משוגע, דיוָואנה, עם כל הדיבורים האלה על מכוניות. אני לא אומר שאתן מכוניות. אני רק מוכיח טענה."

לכבוד מה שבא אחר־כך, הניח ראשיד בחזרה על הצלחת כדור אורז שגִלגל בידו. ידיו התנודדו ריקות מעל הצלחות שעה שהסתכל מטה בהבעה מפוכחת ומהורהרת.

"אסור לדבר סרה על המתים, בוודאי לא השאהידים. ואני רוצה שתדעי שאין לי שום כוונה לפגוע בכבודו של איש, כשאני אומר את הדברים האלה, אבל יש לי... הסתייגויות מסוימות... מההתנהגות של

פרק 31

מריאם

בשעות היום הנערה לא היתה אלא קפיץ חורק במיטה, קול צעדים מהקומה העליונה. היא היתה מתז מים באמבטיה, או כפית נוקשת בכוס בחדר השינה בקומה העליונה. מדי פעם היו מראות: כתם של שמלה מתנפנפת בקצה שדה הראייה של מריאם, נחפזת במעלה המדרגות, ידיים שלובות על החזה, סנדלים נחבטים בעקבים.

אבל היה זה בלתי־נמנע שייתקלו זו בזו. מריאם נתקלה בנערה על המדרגות, במסדרון הצר, במטבח או ליד הדלת כשנכנסה מהחצר. כשהן נפגשו כך, זרם מתח מביך אל החלל שביניהן. הנערה אספה את חצאיתה ופלטה מילה או שתיים של התנצלות, וכאשר נחפזה להמשיך בדרכה, היתה מריאם מעיפה בה מבט מקרי מהצד ורואה סומק מתפשט על לחייה. לפעמים הריחה את ראשיד עליה. היא הריחה את זיעתו על עורה של הנערה, את הטבק שלו, את תאבונו. יחסי מין היו, תודה לאל, פרק סגור בחייה שלה. כך היה כבר זמן־מה, ועכשיו, אפילו המחשבה על המעמדים הקשים האלה, שבהם שכבה מתחת לראשיד, הפכה את מעיה של מריאם בבחילה.

ואולם בערב, ההתחמקות המתוזמרת בהדדיות בינה לבין הנערה לא היתה אפשרית. ראשיד אמר שהם משפחה. הוא התעקש שהם משפחה, ומשפחות צריכות לאכול יחד, אמר.

כך הוא המשיך עוד ועוד. מריאם ישבה והתבוננה בנערה מזווית עינה שעה שדרישותיו ופסיקותיו של ראשיד נחתו עליהן כמו הטילים על קאבול.

יום אחד ישבה מריאם בחדר המגורים וקיפלה כמה חולצות של ראשיד שהורידה מחבל הכביסה בחצר. היא לא ידעה כמה זמן עמדה שם הנערה, אבל כשהרימה חולצה והסתובבה, ראתה אותה עומדת ליד פתח הדלת וידיה עוטפות כוס תה.

"לא התכוונתי להבהיל אותך," אמרה הנערה. "אני מצטערת."

מריאם רק הסתכלה עליה.

אור השמש נפל על פניה של הנערה, על עיניה הירוקות הגדולות ועל מצחה החלק, על עצמות לחייה הגבוהות ועל הגבות הנאות העבות, שהיו שונות לגמרי מגבות עיניה של מריאם הדקות וחסרות התואר. שערה הצהוב, שלא סורק הבוקר, היה חצוי בפסוקת באמצעיתו.

אחיזתה הנוקשה של הנערה את הכוס וכתפיה המכווצות העידו בפני מריאם שהיא מתוחה. היא דמיינה אותה יושבת על המיטה ואוזרת אומץ.

"הצבע של העלים משתנה," אמר הנערה בידידותיות. "ראית? הסתיו הוא העונה החביבה עלי. אני אוהבת את הריח שלו כשאנשים שורפים עלים בחצרות. אמי אהבה את האביב יותר מכל העונות. הֵכרת את אמי?"

"לא ממש."

הנערה הניחה יד על אוזנה. "סליחה?"

מריאם הרימה את קולה. "אמרתי לא. לא הֵכרתי את אמך."

"אה."

"את רוצה משהו?"

"מריאם ג'אן, אני רוצה... בקשר לדברים שהוא אמר בערב ההוא..."

"התכוונתי לדבר איתך על זה," נכנסה מריאם לדבריה.

הורייך... יסלח להם אללה ויבטיח להם מקום בגן עדן... מהגמישות שהם נהגו איתך. אני מצטער."

המבט הקר ומלא השנאה שהנערה הבזיקה לעבר ראשיד לא נמלט ממריאם, אבל מבטו היה מושפל והוא לא הבחין בכך.

"לא משנה. העניין הוא שאני בעלך עכשיו, ועלי מוטלת החובה להשגיח לא רק על הכבוד שלך אלא גם על הכבוד והגאווה שלנו, כן, על הנַאנג והנָאמוּס שלנו. זה נטל שמוטל על הבעל. תני לי לדאוג לכך. בבקשה. ואשר לך, את המלכה, המָלִיכָּה, והבית הזה הוא הארמון שלך. אם את זקוקה למשהו, בקשי ממריאם והיא תעשה את זה בשבילך. נכון, מריאם? ואם יתחשק לך משהו, אני אביא לך אותו. את מבינה, כזה בעל אני.

"כל מה שאני מבקש בתמורה, הוא דבר פשוט. אני מבקש שתימנעי לצאת מהבית הזה בלעדי. זה הכול. פשוט, נכון? אם איעדר ותצטרכי משהו בדחיפות, ואני מתכוון אם זה ממש יהיה נחוץ לך וזה לא יוכל לחכות לי, תוכלי לשלוח את מריאם והיא תצא ותביא לך את זה. את ודאי הבחנת בהבדל. טוב, בוולגה ובבנץ לא נוהגים באותה צורה. רק טיפש יעשה דבר כזה, נכון? כן, ואני גם מבקש שכשאנחנו נהיה בחוץ ביחד, תלבשי בורקָה. להגנתך שלך, כמובן. כך הכי טוב. כל־כך הרבה גברים גסים מסתובבים עכשיו בעיר. עם כוונות שפלות כאלה, עם להיטות כזאת לחלל אפילו את כבודה של אישה נשואה. זהו. זה הכול."

הוא השתעל.

"כדאי שאציין שמריאם תהיה העיניים והאוזניים שלי כשאיעדר מהבית." ובזמן שאמר זאת, הוא העיף במריאם מבט חטוף שהלם ברקתה כבעיטת רגל עם אצבעות פלדה. "לא שאני בנאדם חשדן. ההפך הוא הנכון. והאמת היא שאת עושה רושם של בחורה חכמה בהרבה לגילה. אבל את עדיין אישה צעירה, ליילה ג'אן, דוֹחתַאר־אֶ־גַ'וַואן, ונשים צעירות יכולות לעשות בחירות אומללות. הן עלולות להיגרר למעשים נמהרים. איך שלא יהיה, מריאם תהיה אחראית. ואם תהיה מעידה..."

לאחר שאמרה את שלה הלם לְבָה של מריאם ופיה יבָש. היא מעולם לא דיברה כך, ומעולם לא הביעה את רצונה בעוצמה כזאת. הדבר היה צריך לרומם איכשהו את רוחה, אבל עיניה של הנערה נמלאו דמעות ופניה נפלו, ומעט הסיפוק שמריאם מצאה בהתפרצות הזאת נעשה דל ואיכשהו גם לא ראוי.

היא הושיטה את החולצות לנערה.

"תכניסי אותן לאַלמָארי, לא לארון. הוא אוהב את הלבנות במגירה העליונה, ואת השאר באמצע, ליד הגרביים."

הנערה הניחה את הספל על הרִצפה והושיטה את ידיה עם הכפות מופנות כלפי מעלה. "אני מצטערת על הכול," אמרה בקול שבור.

"בצדק," אמרה מריאם. "באמת יש לך על מה להצטער."

"כן, בבקשה," אמרה הנערה ברצינות. היא התקדמה בצעד, ונראה כאילו היא נושמת לרווחה.

בחוץ צייץ זהבן. מישהו משך עגלה. מריאם שמעה את חריקת הצירים, את קרקוש גלגלי הברזל. רעש של ירי נשמע ממרחק לא רב, ירייה אחת ואחריה שלוש, ואחר־כך לא כלום.

"אני לא אהיה המשרתת שלך," אמרה מריאם. "בשום אופן לא."

הנערה נרתעה בבהלה. "לא. ודאי שלא!"

"את אולי המליכָה של הארמון ואני הדֵּחַאתִי, אבל אני לא אקבל ממך פקודות. את יכולה ללכת להתלונן אצלו, והוא יכול לחתוך לי את הגרון, אבל אני לא אעשה את זה. את שומעת? אני לא אהיה המשרתת שלך."

"לא! אני לא מצפה..."

"ואם את חושבת שתוכלי להשתמש ביופי שלך כדי להיפטר ממני, אז את טועה. אני הייתי פה קודם. אותי לא יזרקו החוצה. אני לא אתן שתזרקי אותי."

"זה לא מה שאני רוצה," אמרה הנערה חלושות.

"ואני רואה שהפציעות שלך נרפאו. אז את יכולה להתחיל לתרום את החלק שלך בעבודה בבית הזה..."

הנערה הֵנהנה במהירות. מעט מהתה שלה נשפך, אבל היא לא הבחינה בכך. "כן, זאת הסיבה שירדתי, כדי להודות לך שטיפלת בי..."

"לא הייתי עושה את זה," הטיחה בה מריאם, "לא הייתי מאכילה אותך ורוחצת אותך ומטפלת בך אילו ידעתי שתקומי ותגנבי לי את הבעל."

"לגנוב..."

"אני אמשיך לבשל ולרחוץ את הכלים. את תעשי את הכביסה והניקיון. בשאר נתחלף כל יום. ועוד דבר אחד. אין לי שום צורך בחֶברה שלך. אני לא רוצה בה. מה שאני רוצה זה להיות לבד. את תעזבי אותי במנוחה, ואני אגמול לך באותו חסד. ככה נסתדר. אלה הם הכללים."

"אתן יכולות לתאר לעצמכן את השאר. הילד נכנס למים בלי שמישהו ישים לב. מצאו אותו זמן קצר אחרי כן, צף עם הפנים כלפי מטה. אנשים רצו לעזור, חלק ניסו להעיר את הילד וחלק את האבא. מישהו רכן על הילד, עשה לו... את הדבר הזה מפה לפה שאמורים לעשות במקרה כזה. זה היה חסר טעם. כולם ראו את זה. הילד היה גמור."

ליילה זכרה את ואג'מה זוקרת אצבע ואת קולה רועד באדיקות. "בגלל זה הקוראן הקדוש אוסר על שתיית שַׁאראַבּ; כי הפיכחים תמיד נאלצים לשלם על חטאיהם של השיכורים. זה מה שקורה."

הסיפור הזה הוא שחג בראשה של ליילה לאחר שבישרה לראשיד על התינוק. הוא קפץ מיד על אופניו, דהר למסגד והתפלל לבן.

באותו ערב, במשך כל זמן הארוחה, התבוננה ליילה במריאם, שהזיזה פיסת בשר מצד לצד על צלחתה. ליילה היתה שם כשראשיד בישר למריאם את החדשות בקול רם ודרמטי – היא מעולם לא היתה עדה לאכזריות עולצת שכזאת. ריסיה של מריאם רטטו כששמעה את דבריו וסומק התפשט על פניה. היא ישבה זעופת פנים ונראתה אומללה.

אחר־כך עלה ראשיד לקומה העליונה כדי להאזין לרדיו וליילה עזרה למריאם לפנות את הסוֹפְרָה.

"אני לא יכולה לתאר לעצמי מה את עכשיו," אמרה מריאם שעה שליקטה גרגרי אורז ופירורי לחם, "אם קודם היית בנץ."

ליילה ניסתה טקטיקה קלילה יותר. "רכבת? אולי ג'מבו גדול?"

מריאם הזדקפה. "אני מקווה שאת לא חושבת שזה פוטר אותך מהעבודה בבית."

ליילה פתחה את פיה, אך החליטה כי מוטב להימנע מדיבורים. היא הזכירה לעצמה שמריאם היא הצד התמים היחיד בסידור הזה. מריאם והתינוק.

אחר־כך, במיטה, היא פרצה בבכי.

מה קרה? רצה ראשיד לדעת והרים את סנטרה. היא חולה? זה בגלל התינוק, משהו לא בסדר עם התינוק? לא?

מריאם מתייחסת אליה לא יפה?

פרק 32

ליילה

ליילה זכרה איך פעם, לפני שנים, באחד הימים הטובים של מאמי, נערכה בבית מעין מסיבת נשים. הן ישבו בגינה ואכלו ממגש תותי עץ טריים שוואג׳מה קטפה מהעץ בחצר. התותים התְפוחים היו לבנים וּוָרודים, וכמה מהם היו סגולים כהים, כמו הווֹרידים הזעירים שבלטו על אפה של ואג׳מה.

״שמעתן איך הבן שלו מת?״ אמרה אז ואג׳מה, ותחבה במרץ עוד חופן תותים אל תוך פיה השקוע.

״הוא טבע, נכון?״ אמרה נילה, אמה של גיטי. ״באגם גַארגָה, לא?״

״אבל אתן יודעות, אתן יודעת שראשיד...״ ואג׳מה הרימה אצבע, עשתה הצגה של הנהון ולעיסה והניחה להן להמתין עד שתבלע. ״אתן יודעות שהוא היה שותה אז שַאראַב, יין? שהוא היה באותו יום שיכור לגמרי? זאת האמת. שיכור לגמרי, ככה שמעתי. ועוד באמצע הבוקר. בצהריים הוא כבר היה מעולף על כיסא נוח. היה אפשר לירות בתותח ליד האוזן שלו והוא לא היה מניד עפעף.״

ליילה זכרה איך ואג׳מה כיסתה את פיה, גיהקה; איך לשונה החלה לחטט בין מעט השיניים שנותרו לה.

לאחר שהסובייטים עזבו. הוא אפילו זכה במדליה, שנג׳יבאללה עצמו העניק לו, לפני שערק שוב וחזר לצד של המוג׳אהידין. לעת עתה, אמר ראשיד, דוסטום תומך במסעוד.

בקאבול, בייחוד במערב קאבול, השתוללו שרפות, ויריעות עשן שחורות התפשטו כפטריות מעל בתים מושלגים. שגרירויות נסגרו. בתי־ספר קרסו. בחדרי המתנה של בתי־חולים, אמר ראשיד, מדממים פצועים למוות. בחדרי ניתוחים קוטעים גפיים בלי הרדמה.

״אבל את אל תדאגי,״ אמר. ״איתי את בטוחה, פרח שלי, גול שלי. אם מישהו ינסה לפגוע בך, אתלוש לו את הכבד ואכריח אותו לאכול את זה.״

באותו חורף, בכל אשר פנתה, חסמו קירות את דרכה של ליילה. היא חשבה בגעגועים על השמים הפרושים לרווחה של ילדותה, של הימים שהיתה הולכת לתחרויות בּוזקַאשי עם באבי ולקניות עם מאמי, על הימים שבהם רצה חופשייה ברחובות וריכלה על בנים עם גיטי והָסינה. על הימים שבהם היתה יושבת עם טאריק על מצע של תלתן על גדותיו של נחל אי־שם, מחליפה איתו חידות וממתקים ומתבוננת בשמש השוקעת.

אבל המחשבות על טאריק היו בוגדניות, כי לפני שהספיקה לעצור אותן, ראתה אותו שוכב במיטה, הרחק מהבית, צינורות נעוצים בגופו השרוף. כמו המרה שצרבה בגרונה בימים אלה, היה יגון עמוק ומשתק גואה בחזה של ליילה. רגליה היו נמסות למים. היא היתה חייבת להיאחז במשהו.

ליילה העבירה את חורף 1992 בניקוי הבית, בקרצוף הקירות הכתומים כדלעת של חדר השינה שלה ושל ראשיד, בכיבוס הבגדים בחוץ, בלַאגַאן נחושת גדול. לפעמים ראתה את עצמה מרחפת מעל גופה, ראתה את עצמה כורעת על שפת הלאגאן, שרוולים מופשלים עד למרפקים, ידיים ורודות סוחטות מי סבון מאחד הבגדים התחתונים של ראשיד. היא הרגישה אובדת אז, מיטלטלת כה וכה, כניצולה של אונייה טרופה, בלי שום חוף נראה לעין, רק מילין על־גבי מילין של מים.

"זה העניין, נכון?"

"לא."

"וַואללה או בִּיללה, אני ארד למטה ואלמד אותה לקח. למי היא חושבת את עצמה, הָרָאמִי הזאת, שתתייחס אלייך..."

"לא!"

הוא כבר קם, והיא נאלצה לתפוס אותו בזרועו ולמשוך אותו בחזרה למטה. "לא! לא! היא מתייחסת אלי בהגינות. תן לי דקה, זה הכול. אני אהיה בסדר."

הוא התיישב לידה, ליטף את צווארה ומלמל. ידו זחלה לאטה במורד גבה, ואחר־כך עלתה שוב. הוא רכן לעברה, הבזיק את שיניו הצפופות.

"בואי נראה," נהם. "אולי אוכל לעזור לך להרגיש יותר טוב."

תחילה השירו העצים – אלה שלא נכרתו לצורך הסקה – את עליהם המנוקדים בצהוב ובגון הנחושת. אחר־כך באו הרוחות, קרות ועזות, וקרעו את העיר. הן תלשו את אחרוני העלים שנצמדו לענפים, והותירו את העצים עומדים כרוחות רפאים על רקע ההרים שצבעם חום־כהה. השלג הראשון שירד בעונה היה קל, והפתיתים נמסו ברגע שנשקו לקרקע. אחר־כך קפאו הדרכים, ושלג נערם על גגות, עד לאמצע גובהם של חלונות עטויי כפור. עם השלג באו העפיפונים, שהיו לפנים שליטי שמי החורף של קאבול, ועתה מסיגי גבול ביישניים בטריטוריה שטילים ומטוסי קרב טענו לבעלות עליה.

ראשיד שב והביא הביתה חדשות על המלחמה, וליילה לא הבינה את הבריתות שהוא ניסה להסביר לה עליהן. סיאף נלחם בהאזארים, אמר. ההאזארים נלחמים במסעוד.

"והוא נלחם בהֶקמַטיאָר, כמובן, שנהנה מהתמיכה של הפקיסטנים. אויבים בנפש, שני אלה, מסעוד והֶקמַטיאָר. סיאף, הוא בעד מסעוד. והֶקמַטיאָר תומך כרגע בהאזארים."

ואשר למפקד האוזבקי הבלתי־צפוי דוסטום, ראשיד אמר שאיש אינו יודע איפה הוא יעמוד. דוסטום נלחם בסובייטים בשנות השמונים לצד המוג'אהידין, אבל ערק וחבר למשטר הבובות של נָג'יבאללה

"הבטן תופחת כל־כך מהר," אמר ראשיד. "זה יהיה ילד גדול. הבן שלי יהיה פַּהלַאוַואן! כמו אבא שלו."

ליילה משכה את חולצתה למטה. היא נמלאה פחד כשדיבר כך.

"איך הולך עם מריאם?"

היא אמרה שהכול בסדר.

"יופי. יופי."

היא לא סיפרה לו שהיתה להן מריבה אמיתית, בפעם הראשונה. זה קרה כמה ימים לפני כן. ליילה נכנסה למטבח ומצאה את מריאם מחפשת במגירות וסוגרת אותן בטריקה. היא אמרה שהיא מחפשת את כף העץ הגדולה שהיא משתמשת בה לבחישת אורז.

"איפה שמת אותה?" שאלה והסתובבה כדי להישיר מבט בליילה.

"אני?" אמרה ליילה. "לא לקחתי אותה. אני בקושי נכנסת לכאן."

"שמתי לב."

"זאת האשמה? כך אמרת שאת רוצה את זה, שכחת? אמרת שאת תכיני את הארוחות. אבל אם את רוצה להתחלף..."

"אז את אומרת שהכף הצמיחה רגליים קטנות והסתלקה לה מפה. טיפ, טיפ, טיפ. זה מה שקרה, דֶגֶה?"

"אני אומרת..." אמרה ליילה בניסיון להישאר בשליטה. בדרך־כלל היא יכלה להכריח את עצמה לספוג את הלעג של מריאם ואת האצבע המאשימה שלה. אבל באותו יום קרסוליה התנפחו, ראשה כאב והצרבת היתה נוראה. "אני אומרת שאולי לא שמת את זה במקום."

"לא שמתי את זה במקום?" מריאם משכה מגירה. הכפות והמזלגות שבתוכה קרקשו. "כמה זמן את כאן, כמה חודשים? אני חיה בבית הזה תשע־עשרה שנה, דוֹחתַאר ג'ו. אני מחזיקה את הכף הזאת במגירה הזאת מאז שאת חַרבנת בחיתולים."

"בכל־זאת," אמרה ליילה, שהיתה עכשיו על סף התפרצות, וקפצה את שפתיה, "יכול להיות שהנחת את זה באיזה מקום ושכחת."

"ויכול להיות שאת החבאת את זה באיזשהו מקום, כדי להרגיז אותי."

"את אישה עצובה ואומללה," אמרה ליילה.

כשהיה קר מכדי לצאת החוצה, שוטטה ליילה בבית. היא התהלכה פה ושם ובתוך כך חרטה בציפורן על הקיר: היא הלכה לאורך המסדרון ובחזרה, ירדה במדרגות ואחר־כך עלתה שוב, פניה לא רחוצות ושׂערה לא מסורק. היא התהלכה עד שנתקלה במריאם, וזו נתנה בה מבט עגום ושבה לחתוך את הגבעול מפלפל ירוק ולהרחיק רצועות שומן מבשר. דממה מכאיבה היתה ממלאה את החדר, וליילה כמעט יכלה לראות את העוינות האילמת שקרנה ממריאם, כמו גלי חום שעולים מאספלט. היא היתה נסוגה שוב אל חדרה, מתיישבת על המיטה ומתבוננת בשלג היורד.

יום אחד לקח אותה ראשיד לסנדלרייה שלו.

כשהיו יחד בחוץ, הוא הלך לצדה כשידו האחת אוחזת במרפקהּ. היציאה לרחובות היתה ליילה לתרגיל של הימנעות מפציעה. עיניה עדיין ניסו להתרגל לשדה הראייה המוגבל, הכמו מסורג, של הבּוּרקָה, רגליה עדיין מעדו על האֶמרה. היא הלכה בפחד תמידי שתיפול, שתשבור קרסול או תיתקע במהמורה. למרות זאת מצאה מידה של נחמה באלמוניות שהבּוּרקָה הציעה. היא ידעה שכך לא תזוהה אם תיתקל במכר נושן שלה. היא לא תצטרך לראות את ההפתעה שבעיניו, ולא את הרחמים או השמחה לאיד לנוכח שפל המדרגה שהגיעה אליו, ולא את הבעת פניו כשיראה איך שאיפותיה הגדולות התנפצו.

הסנדלרייה של ראשיד היתה גדולה ומוארת מכפי שליילה תיארה לעצמה. הוא הושיב אותה מאחורי שולחן העבודה העמוס שלו, שסוליות ישנות ופיסות של שיירי עור נערמו עליו. הוא הראה לה את הפטישים שלו, הִדגים איך פועל גלגל השיוף ובקולו הרם נשמעה גאווה.

הוא מישש את בטנה, לא דרך החולצה אלא תחתיה, וקצות אצבעותיו היו קרות ומחוספסות כקליפת עץ למגע עורה המתוח. ליילה זכרה את ידיו של טאריק, רכות וחזקות, ואת הווֹרידים המלאים המתפתלים על גביהן, שתמיד היו בעיניה גבריים ונאים כל־כך.

פרק 33

מריאם

מוקדם בבוקר, ביום אביב בשנה שלאחר מכן, שנת 1993, עמדה מריאם ליד חלון חדר המגורים והתבוננה בראשיד מלווה את הנערה אל מחוץ לבית. הנערה דידתה לפניו, מותניה כפופים וידה האחת מגוננת על בטנה המתוחה כעור על תוף, שאת צורתה היה אפשר לראות דרך הבּוּרקָה. ראשיד, חרד וקשוב, החזיק את מרפקה וכיוון אותה דרך החצר כשוטר תנועה. הוא עשה תנועה של **עצרי כאן**, חש אל השער הקדמי ורמז לנערה להתקדם, כשרגלו האחת מחזיקה את השער פתוח. כשהגיעה אליו הוא לקח אותה ביד, עזר לה לעבור דרך פתח השער. מריאם כמעט יכלה לשמוע אותו אומר, "היזהרי, **פרח שלי, גול שלי**."

הם חזרו למחרת לפנות ערב.

מריאם ראתה את ראשיד נכנס לחצר ראשון. הוא הִרפה מהשער מוקדם מדי, וזה כמעט נחבט בפניה של הנערה. הוא חצה את החצר בכמה צעדים מהירים. מריאם הבחינה בצל מעיב על פניו, אפֵלה שנחה מתחת לאור הנחושת של הדמדומים. בבית הסיר את מעילו והטילו על הספה. כשעבר על פניה של מריאם אמר בקול גס ונמרץ, "אני רעב. תכיני ארוחת ערב."

מריאם נרתעה בהפתעה ואחר־כך התאוששה וקפצה את שפתיה. "ראת זונה. זונה ודוֹדָה. זונה גנבת, זה מה שאת!"

אחר־כך היו צעקות. סירים הורמו אם כי לא הועפו. הן קראו זו לזו בשמות, שמות שהעלו עתה סומק בלחייה של ליילה. הן לא דיברו מאז. ליילה עדיין היתה המומה כשנוכחה באיזו קלות יצאה מהכלים, אבל האמת היתה שבאיזשהו מקום זה מצא חן בעיניה, היא נהנתה לצעוק על מריאם, לקלל אותה, נהנתה מכך שיש לה עתה מטרה למקד בה את כל הכעס הרותח בה, היגון.

במעין תובנה שעלתה בה תהתה ליילה אם מריאם חשה כמוה.

אחר־כך היא רצה לקומה העליונה והטילה את עצמה על המיטה של ראשיד. למטה מריאם עדיין צעקה. "עפר על ראשך! עפר על ראשך!" ליילה שכבה על המיטה, נאנקה אל תוך הכרית ונמלאה געגועים פתאומיים אל הוריה בעוצמה שלא חשה מאז הימים האיומים ההם אחרי ההתקפה. היא שכבה שם, לפתה באגרופה את הסדין עד שלפתע נעצרה נשימתה. היא התיישבה, ושילחה את ידיה אל בטנה. בזה הרגע בעט התינוק בפעם הראשונה.

היו לילות שמריאם שמעה אותם רבים. היא התקרבה על בהונותיה אל הדלת, האזינה לו כשהתלונן על התינוקת – תמיד התינוקת – על הבכי הבלתי־פוסק, על הריחות, על הצעצועים שהוא תמיד מעד עליהם, על נטייתה של התינוקת לגזול ממנו את תשומת־לבה של ליילה בדרישות תמידיות שיאכילו אותה, ויסייעו לה לפלוט גזים, שיתהלכו איתה ויחזיקו אותה על הידיים. הנערה, בתורה, געָרה בו שהוא מעשן בחדר, שאינו מרשה לתינוקת לישון איתם.

היו גם ריבים אחרים שהתנהלו בקולות מהוסים.

"הרופא אמר שישה שבועות."

"עדיין לא, ראשיד. לא. עזוב. בחייך, אל תעשה את זה."

"כבר עברו חודשיים."

"ששש. הערת את התינוקת." ואחר־כך בקול חד יותר, "חוֹשׁ שׁוֹדי? עכשיו אתה מרוצה?"

מריאם היתה חומקת בחזרה לחדרה.

"את לא יכולה לעזור?" אמר ראשיד עכשיו. "את בטח יכולה לעשות משהו."

"מה אני מבינה בתינוקות?" אמרה מריאם.

"ראשיד! אתה יכול להביא את הבקבוק? הוא מונח על האַלמָארי. היא מסרבת לינוק. אני רוצה לנסות שוב את הבקבוק."

צרחותיה של התינוקת גברו ועתה עלו וירדו כקופיץ על בשר.

ראשיד עצם את עיניו. "הדבר הזה הוא מצביא גדול. הֶקמַטיאָר. אני אומר לך, ליילה ילדה את גולבודין הֶקמַטיאָר."

לנגד עיניה של מריאם מלאו ימיה של הנערה במחזורי האכלה, נדנוד, הקפצה וטיולים בבית. אף בעת שהתינוקת ישנה, היה עליה לכבס חיתולים מלוכלכים, להשרותם בדלי מים עם חומר חיטוי, שהנערה התעקשה שראשיד יקנה לה. היה עליה לשייף ציפורניים בנייר זכוכית, לכבס ולתלות לייבוש בגדי גוף ופיג׳מות. הבגדים האלה, כמו דברים אחרים שהיו קשורים לתינוקת, נעשו סלע מחלוקת.

"מה לא בסדר בהם?" שאל ראשיד.

דלת הכניסה לבית נפתחה. מהמסדרון ראתה מריאם את הנערה, וחבילה מחותלת נחה בשקע מרפקה. רגלה האחת היתה בחוץ והאחרת עצרה את הדלת מבפנים. היא התכופפה בגניחה, ניסתה להגיע אל שקית הנייר של חפציה שהניחה על הרצפה כדי שתוכל לפתוח את הדלת. פניה התכווצו מהמאמץ. היא נשאה את עיניה וראתה את מריאם.

מריאם הסתובבה והלכה אל המטבח לחמם לראשיד את האוכל.

"אני מרגיש כאילו מישהו מסובב לי מברג באוזן," אמר ראשיד ושִפשף את עיניו. הוא עמד בפתח דלת חדרה של מריאם, עיניו נפוחות והוא לבוש רק בתומבָּאן קשור בקשר רופף. שׂערו הלבן היה סתור והזדקר לכל הכיוונים. "הבכי הזה. אני לא יכול לסבול אותו."

למטה התהלכה הנערה עם התינוקת בזרועותיה וניסתה לשיר לה.

"כבר חודשיים לא ישנתי כמו שצריך אפילו לילה אחד," אמר ראשיד. "ובחדר יש ריח של ביוב. בגדים מטונפים בחרא מפוזרים בכל מקום. לפני כמה לילות דרכתי על אחד מהם."

מריאם חייכה בלִבָּה בעונג מעוות.

"תוציאי אותה החוצה!" צעק ראשיד מעבר לכתפו. "את לא יכולה להוציא אותה החוצה?"

הזִמרה נפסקה לרגע קצר. "היא תקבל דלקת ריאות!"

"עכשיו קיץ!"

"מה?"

ראשיד קפץ את שיניו והרים את קולו. "אמרתי שחם בחוץ!"

"אני לא מוציאה אותה החוצה!"

הזִמרה התחדשה.

"לפעמים, אני נשבע, לפעמים בא לי להכניס את הדבר הזה לקופסה ולהשיט אותה בנהר קאבול. כמו משה בתיבה."

מריאם מעולם לא שמעה אותו קורא לבתו בשם שהנערה נתנה לה, עָזיזָה, האהובה. זה תמיד היה התינוקת או, כשהוא כעס באמת, הדבר הזה.

אחר־כך היתה דיזנטריה, שצלה נמצא בכל יציאה רכה. כל פריחה היתה אבעבועות־רוח או חצבת.

"לא כדאי שתתקשרי אליה כל־כך," אמר ראשיד ערב אחד.

"למה אתה מתכוון?"

"האזנתי לרדיו לפני כמה ערבים. קול אמריקה. שמעתי שם סטטיסטיקה מעניינת. הם אמרו שבאפגניסטן אחד מתוך ארבעה ילדים ימות לפני שימלאו לו חמש. זה מה שאמרו. עכשיו, הם... מה? מה? לאן את הולכת? חזרי לכאן. חזרי לכאן מיד!"

הוא נתן במריאם מבט תמה. "מה הבעיה שלה?"

באותו לילה שכבה מריאם במיטה כשמריבה פרצה שוב. זה היה ליל קיץ חם ויבש, אופייני לחודש סַרַטַאן בקאבול. מריאם פתחה את חלונה ואחר־כך סגרה אותו כששום רוח לא נכנסה כדי למתֵן את החום, רק יתושים. היא חשה את החום עולה מהקרקע בחוץ, דרך הקורות החומות־בהירות של בית־השימוש שבחצר, ומעלה דרך הקירות אל חדרה.

בדרך־כלל המריבה מיצתה את עצמה אחרי דקות אחדות, אבל חצי שעה עברה ולא זו בלבד שהיא נמשכה, היא אף הלכה והחריפה. מריאם שמעה את ראשיד צועק עכשיו. קולה של הנערה היה מהוסס וצורמני. עד מהרה החלה התינוקת לצרוח.

אחר־כך שמעה מריאם את הדלת נפתחת בפראות. אחרי כן, בבוקר, היא תמצא את טביעת הידית העגולה על קיר המסדרון. כעת היא ישבה במיטה כשדלת חדרה נפתחה בתנופה וראשיד נכנס.

הוא לבש תחתונים לבנים וגופייה תואמת, עם כתמי זיעה צהובים בבתי השחי. הוא נעל נעלי בית ובידו החזיק חגורה, חגורת העור החומה שהוא קנה לכבוד הניקָה שלו עם הנערה, וליפף את הקצה המחורר סביב אגרופו.

"זה בגללך. אני יודע שזה בגללך," הוא סינן בין שיניו והתקדם אליה.

מריאם החליקה מחוץ למיטה והחלה לסגת לאחור. היא הצליבה את ידיה באינסטינקט מעל חזה, המקום הראשון שבו נטה לחבוט.

"על מה אתה מדבר?" גִמגמה.

"אלה בגדים של בן. זה בשביל בָּאצָ'ה."

"את חושבת שהיא תשים לב להבדל? שילמתי הרבה כסף בשביל הבגדים האלה. ועוד משהו. הנימה שלך לא מוצאת חן בעיני. את יכולה לראות בזה אזהרה."

מדי שבוע, בלי להחמיץ ולו פעם, חיממה הנערה מחתת־גחלים שחורה ממתכת מעל להבה, הטילה לתוכה קורט זרעי עשב פֵּיגָם ריחני, והפריחה את עשן האֶספַּנְג'י בכיוון התינוקת כדי לגרש את עין הרע. ההתבוננות הזאת בהתלהבותה הגמלונית של הנערה התישה את מריאם, אבל אף־על־פי־כן, היא נאלצה להודות, ולו רק בינה לבינה, שהדבר עורר בה מידה של הערצה. היא התפעלה כשראתה איך עיניה של הנערה נצצו מסגידה לתינוקת, אפילו בבקרים כשפניה היו נפולות וגון עורה חיוור מלילה שלם של התהלכות עם הפעוטה בזרועותיה. הנערה נתקפה בפרצי צחוק כשהתינוקת שְחררה גזים. השינויים הזעירים ביותר בתינוקת הקסימו אותה, וכל דבר שעשתה הוכרז כמרהיב.

"תראה! היא מושיטה את היד לבקבוק. היא כל־כך חכמה."

"אני הולך להתקשר לעיתונים," אמר ראשיד.

כל ערב היו הצגות. כשהנערה התעקשה שהוא יראה משהו, היה ראשיד מרים את סנטרו ומעיף מבט חסר סבלנות מעל עיקול אפו המעוטר בווריד כחול.

"תראה. תראה איך היא צוחקת כשאני נוקשת באצבעות. הנה. אתה רואה? ראית?"

ראשיד היה מפטיר דבר־מה בתגובה וחוזר אל צלחתו. מריאם זכרה איך היה נכבש מעצם נוכחותה של הנערה. כל דבר שאמרה הסב לו קורת־רוח, סִקרן אותו, משך את מבטו מעלה מהצלחת והניע את ראשו בהֶנהון של הסכמה.

מריאם היתה אמורה לשמוח שסר חִנה של הנערה, לדעת תחושה של נקם, אך למרבה הפלא, לא כך היה. הדבר לא שימח אותה כלל. להפתעתה מצאה עצמה מריאם מרחמת על הנערה.

בזמן ארוחת הערב נהגה הנערה לתת דרור לזרם של דאגות. בראש הרשימה היתה דלקת ריאות, שנחשדה עם כל שיעול קטן.

הוריד ראשיד את ידו. רגליה של הנערה נגעו בקרקע והיא עדיין לא הרפתה, כאילו לא בטחה בו. הוא היה צריך למשוך את ידו בכוח כדי להשתחרר מאחיזתה.

"אני כבר יודע," אמר ותלה את החגורה על כתפו. "עליתי עליכן, על שתיכן. אף אחד לא יעשה ממני אַהמַק, טיפש, בבית שלי."

הוא נעץ במריאם עוד מבט רצחני אחרון ודחף את הנערה בגב החוצה.

כששמעה את הדלת נסגרת, חזרה מריאם למיטה, טמנה את ראשה מתחת לכרית וחיכתה שהרעד ייפסק.

שלוש פעמים באותו לילה התעוררה מריאם משנתה. בפעם הראשונה בגלל נהימת הטילים שעפו במערב, שבאו מכיוון קַארטֶה־צַ'אר. בפעם השנייה העירו אותה התינוקת שבכתה למטה, ניסיונותיה של הנערה להרגיעה וקרקוש כפיות על בקבוקי חלב. ולבסוף הצמא הוא שהוציא אותה מהמיטה.

למטה היה חדר המגורים חשוך, פרט לפס של אור ירח שנשפך דרך החלון. מריאם שמעה זמזום של זבוב אי־שם, ראתה את קווי המתאר של תנור הברזל היצוק שניצב בפינה, את הצינור שעולה ממנו, ואחר־כך מתעקל בזווית חדה מתחת לתִקרה.

בדרכה אל המטבח מריאם כמעט מעדה על דבר־מה. גוש היה מונח לרגליה. כשעיניה הסתגלו לחושך היא ראתה את הנערה והתינוקת שוכבות על שמיכה שנפרשה על הרִצפה.

הנערה ישנה על צִדה ונחרה. התינוקת היתה ערה. מריאם הדליקה מנורת נפט שעמדה על השולחן והתכופפה. באור היא ראתה בפעם הראשונה את התינוקת מקרוב, את פלומת השיער הכהה, את העיניים החומות עם הריסים העבותים, את הלחיים הוורודות ואת השפתיים בצבע של רימון בשל.

למריאם היה הרושם שגם התינוקת בוחנת אותה. היא שכבה על הגב, ראשה נטוי הצִדה, והסתכלה במריאם בריכוז, במזיגה של שעשוע, מבוכה וחשד. מריאם תהתה אם פניה מפחידות אותה, אבל התינוקת צייצה בשמחה ומריאם ידעה שפסק דין אוהד ניתן בעניינה.

"על זה שהיא דוחה אותי. את מלמדת אותה לעשות את זה."

במשך השנים לימדה מריאם את עצמה להתקשח מול לעגו וגערותיו, מול לגלוגיו ותוכחותיו. אבל על הפחד הזה לא היתה לה שליטה. למרות כל השנים שחלפו היא עדיין רעדה מפחד כשהוא היה במצב כזה, לועג, מלפף את החגורה סביב אגרופו, עם קול ההצלפה של העור והנצנוץ בעיניו האדומות מדם. זה היה פחד של עֵז שמכניסים לכלוב של נמר, והיא רואה את הנמר נושא את עיניו בפעם הראשונה מבין כפותיו, ומתחיל לנהום.

עכשיו היתה הנערה בחדר, עיניה קרועות לרווחה, פניה מכווצות.

"הייתי צריך לדעת שתקלקלי אותה," אמר ראשיד למריאם ביריקה.

הוא העיף את החגורה, בדק אותה על ירכו. האבזם צָלצל בקול.

"תפסיק, בַּאס!" אמרה הנערה. "ראשיד, אתה לא יכול לעשות את זה."

"חזרי לחדר."

מריאם נסוגה שוב.

"לא! אל תעשה את זה!"

"עכשיו!"

ראשיד הרים שוב את החגורה והפעם כיוון אותה אל מריאם.

ואז קרה דבר מדהים: הנערה הסתערה עליו. היא תפסה את זרועו בשתי ידיה וניסתה למשוך אותו למטה, אבל היא לא יכלה אלא להיתלות עליה. היא בכל־זאת הצליחה להאט את התקדמותו של ראשיד אל מריאם.

"עזבי!" צעק ראשיד.

"ניצחת. ניצחת. אל תעשה את זה. בבקשה, ראשיד, בלי מכות! בבקשה אל תעשה את זה."

הם נאבקו כך, הנערה נתלית עליו מתחננת, וראשיד מנסה לנער אותה ממנו ובתוך כך אינו מסיר את עיניו ממריאם, שהיתה המומה מכדי לעשות משהו.

בסופו של דבר מריאם ידעה שלא יהיו מכות, לא באותו לילה. הוא הבהיר את עמדתו. הוא נשאר עוד רגעים אחדים ביד מורמת, חזהו רוטט מהתנשמות, ומצחו מכוסה במעטה בוהק של זיעה. אט־אט

ובעטה באוויר. מריאם ישבה והתבוננה עד שהתינוקת הפסיקה לזוז והחלה לנחור חרש.

בחוץ צייצו ציפורי שיר בעליצות, ומדי פעם, כשהן התעופפו ממקומן, ראתה מריאם את כנפיהן לוכדות את הכחול הזרחני של אור ירח שקרן מבעד לעננים. ואף שגרונה ניחר מצמא ורגליה עֻקצצו כאילו מחטים ננעצו בהן, חלפה שעה ארוכה קודם שמריאם שִׁחררה את אצבעה בעדינות מלפיתתה של התינוקת וקמה.

"ששש," לחשה מריאם. "את תעירי את אמא שלך, גם אם היא חצי־חירשת."

ידה של התינוקת התקפלה לאגרוף. היא התרוממה, ירדה, מצאה נתיב פתלתל אל פיה. סביב פיה המלא בידה כיבדה התינוקת את מריאם בחיוך, ובועות קטנות של רוק נצצו על שפתיה.

"תראי אותך. צורה לך, לבושה כך בבגדי בן. ועטופה כל־כך בחום הזה. אין פלא שאת עדיין ערה."

מריאם הסירה את השמיכה מהתינוקת, נחרדה למצוא עוד אחת מתחתיה, צָקצקה בלשונה והסירה גם את זאת. התינוקת צָחקקה בהקלה. היא רִפרפה בידיה כמו ציפור.

"עכשיו יותר טוב, נכון?"

כשמריאם הזדקפה תפסה אותה התינוקת בזרת. האצבעות הזעירות התלפפו בחוזקה סביב האצבע. הן היו חמימות ורכות למגע, לחות מרוק.

התינוקת מִלמלה.

"בסדר, בַּאס, מספיק."

התינוקת נאחזה בה ובעטה ברגליה.

מריאם שִחררה את הזרת במשיכה. התינוקת חייכה והשמיעה שורה של קולות גרגור. פרקי האצבעות חזרו שוב אל הפה.

"מה את כל־כך שמחה? מה את מחייכת? את לא כזאת חכמה כמו שאמך אומרת. יש לך אבא גס־רוח ואמא טיפשה. לא היית מחייכת כל־כך הרבה אם היית יודעת. ממש לא. לכי לישון עכשיו. קדימה, לישון."

מריאם התרוממה ולאחר שעשתה כמה צעדים החלה התינוקת להשמיע את קולות האָה, אֶה, אֶה, שמריאם זיהתה כמבשרי התפרצות קרובה של בכי מר. היא חזרה על עקבותיה.

"מה? מה את רוצה ממני?"

התינוקת שלחה אליה חיוך חסר שיניים.

מריאם נאנחה. היא התיישבה על הִרצפה והניחה לאצבע שלה להיתפס, והסתכלה על התינוקת שצייצה, הרימה את רגליה השמנמנות

"ליילי ומַאג'נון. את והיַאקלֶנָה, הנכה. מה היה ביניכם, בינך ובינו?"

"הוא היה חבר שלי," היא אמרה ונזהרה שנימת קולה לא תשתנה יותר מדי. היא העסיקה את עצמה בהכנת בקבוק. "אתה יודע את זה."

"אני לא יודע מה אני יודע." ראשיד הניח את שבבי היבלת על אדן החלון וצנח על המיטה. הקפיצים מחו בחריקה רמה. הוא פישק את רגליו וגירד במפשעתו. "ובתור... חברים, עשיתם, אתם שניכם, פעם משהו לא בסדר?"

"לא בסדר?"

ראשיד חייך בקלילות, אבל ליילה הרגישה את מבטו, קר ומשגיח. "תני לי לחשוב רגע. טוב, הוא נתן לך פעם נשיקה? אולי שם יד במקום שלא צריך לשים?"

ליילה העוותה את פניה במה שקיוותה כי נראה כמו מחאה מתריסה. היא הרגישה את לְבָה הולם בעוז ומחנק בגרונה. "הוא היה כמו אח בשבילי."

"אז הוא היה חבר או אח?"

"גם זה וגם זה. הוא..."

"אז מה הוא היה?"

"הוא היה כמו שניהם ביחד."

"אבל אחים ואחיות הם יצורים סקרנים. כן. לפעמים אח מרשה לאחותו לראות את הבולבול שלו, ואחות מסכימה..."

"אתה עושה לי בחילה," אמרה ליילה.

"אז לא היה שום דבר."

"אני לא רוצה לדבר על זה עוד."

ראשיד הֵטה את ראשו, קפץ את שפתיו והֶנהן. "אנשים ריכלו, את יודעת. אני זוכר. אמרו עליכם כל מיני דברים. אבל את אומרת שלא היה שום דבר."

היא הכריחה את עצמה לתת בו מבט רושף. הוא היישיר את עיניו אל מבטה שעה ארוכה ומתישה והסתכל בה בלי למצמץ, עד

פרק 34

ליילה

מכל התענוגות הארציים, החביב על ליילה ביותר היה לשכב ליד עזיזה, כשפניה של התינוקת קרובות כל־כך, עד שהיא יכלה להתבונן באישוניה הגדולים מתרחבים ומתכווצים. ליילה אהבה להעביר את אצבעותיה על עורה הרך והנעים של עזיזה, על מפרקי הידיים עם הגומות, על קפלי השומן במרפקים. לפעמים השכיבה את עזיזה על החזה ולחשה לקודקוד ראשה הרך דברים על טאריק, האב שלעולם יהיה זר לה, שאת פניו עזיזה לעולם לא תראה. ליילה סיפרה לה על כישרונו לפתור חידות, על תעלוליו ומעשי הקונדס שעשה, על צחוקו הנינוח.

"היו לו ריסים יפים כל־כך, עבותים כמו שלך. סנטר חטוב, אף נאה ומצח עגול. אבא שלך היה כל־כך יפה, עזיזה. הוא היה מושלם. מושלם כמוך."

אבל היא נזהרה לעולם לא לקרוא לו בשמו.

לפעמים היתה תופסת את ראשיד נועץ בעזיזה מבטים מוזרים מאוד. באחד הערבים, כשישב על רצפת חדר השינה וגילח יבלת מכף־רגלו, שאל בדרך אגב, "אז איך זה היה ביניכם?"

ליילה נתנה בו מבט שואל, כאילו לא הבינה.

"יש שמועות," אמר ראשיד בארוחה באותו ערב, ומִצמץ בשפתיו בלי לתת את דעתו לא לעזיזה ולא לפיג'מה שליילה הלבישה לה, "שדוסטום יחליף צד ויצטרף אל הֶקמַטיאָר. מסעוד יהיה עסוק מאוד אם יצטרך להילחם בשני אלה. ואסור לנו לשכוח את ההאזארים." הוא לקח מהחצילים הכבושים שמריאם הכינה באותו קיץ. "נקווה שאלה באמת רק שמועות. כי אם זה יקרה, המלחמה הזאת," הוא אמר ונופף ביד שמנונית, "תיראה כמו פיקניק של יום שישי בפַּגמַן."

מאוחר יותר עלה עליה ובא על סיפוקו בחיפזון וללא מילים, כשהוא לבוש לגמרי פרט לתוּמבָּאן, שאותו לא פשט, אלא משך אל הקרסוליים. לאחר שהנגיחות הקדחתניות תמו, ירד ממנה ונרדם בתוך דקות.

ליילה חמקה מחדר השינה ומצאה את מריאם במטבח, מנקה בכריעה שני דגי טרוטה. סיר אורז כבר היה מונח להשריה לידה. במטבח עמד ריח של כמון ועשן, של בצלים מושחמים ודגים.

ליילה התיישבה בפינה וכיסתה את ברכיה בשולי שמלתה.

"תודה," אמרה.

מריאם התעלמה ממנה. היא סיימה לחתוך את הדג הראשון ונטלה את השני. בסכין משוננת הרחיקה את הקשקשים ואחר־כך הפכה את הדג, הניחה אותו עם הבטן למעלה וחתכה אותו במיומנות מהזנב ועד לזימים. ליילה התבוננה בה כשתחבה את אגודלה אל פיו, בדיוק מעל הלסת התחתונה, והרחיקה במשיכה אחת את הזימים והקרביים.

"הבגדים יפים."

"לא היה לי שום צורך בהם," הפטירה מריאם. היא הטילה את הדג על נייר עיתון מוכתם במיץ אפור והסירה את ראשו. "אם הבת שלך לא היתה מקבלת אותם, הם היו מאכל לעש."

"איפה למדת לנקות ככה דגים?"

"כשהייתי קטנה גרתי ליד נחל. הייתי דגה לי את הדגים שאכלתי."

"אף פעם לא דגתי."

"אין בזה שום דבר מיוחד. בעיקר מְחַכים."

ליילה התבוננה בה כשחתכה את הדג המנוקה מקרביים לשלושה חלקים. "תפרת את הבגדים בעצמך?"

שמפרקי ידיה החווירו סביב בקבוק החלב והיא נדרשה לאזור את כל כוחה כדי לא למעוד.

היא נחרדה כשחשבה מה הוא יעשה אם יגלה שהיא גונבת ממנו. כל שבוע, מאז לידתה של עזיזה, היא חיטטה בארנק הכסף שלו, כשישן או כשיצא לבית־השימוש בחוץ, והוציאה מתוכו שטר אחד. לפעמים, אם הארנק היה קל, היא הוציאה רק שטר של חמישה אפגני או שום דבר בכלל, מפחד שיבחין בכך.

כשהארנק היה תפוח, התכבדה בשטר של עשר או עשרים, ופעם אף הסתכנה בשני שטרות של עשרים. היא החביאה את הכסף בחריט שתפרה מתחת לבטנת מעיל החורף המשובץ שלה.

היא תהתה מה הוא היה עושה אילו ידע שהיא מתכננת לברוח באביב הבא. בקיץ הבא לכל המאוחר. ליילה קיוותה שעד אז יהיו לה אלף אפגנים או יותר מוחבאים, שבחציים תשלם את דמי הנסיעה באוטובוס לפֶּשַאוַור. היא תמשכן את טבעת הנישואים שלה כשהמועד יתקרב, וגם את שאר התכשיטים שראשיד נתן לה בשנה שעברה, כשעדיין היתה המליכָּה של ארמונו.

"איך שלא יהיה," אמר לבסוף ואצבעותיו תופפו על בטנו, "אי־אפשר להאשים אותי. אני בעל. בעל שואל את עצמו דברים כאלה. אבל יש לו מזל שהוא מת כמו שהוא מת. כי אם הוא היה כאן עכשיו, אם הייתי שם עליו את הידיים..." הוא שאף אוויר דרך שיניו ונד בראשו.

"מה קרה לאיסור לדבר סרה על המתים?"

"אני מניח שיש אנשים שלא יכולים להיות מתים מספיק."

יומיים אחרי כן התעוררה ליילה בבוקר ומצאה עֵרמה של בגדי תינוק מקופלים יפה מחוץ לחדר השינה. היתה שם שמלה עם כיווצים, שדגיגונים ורודים קטנים תפורים סביב החלק העליון שלה, שמלת צמר פרחונית כחולה עם כסיות וגרביים תואמים, פיג'מה צהובה עם נקודות בצבע כתום, ומכנסי כותנה ירוקים עם אֵמרה מכווצת מבד מנוקד בשוליים.

"נעשה את זה ביחד. אם אני לא טועה, נשארה קצת חַלווה. זה נורא טעים עם צ'אי."

מריאם הניחה את הסמרטוט על הדלפק. ליילה חשה בחרדה שאמרו תנועותיה כשמשכה את שרווליה, התקינה את החיג'אב שלה, הרחיקה תלתל שיער.

"הסינים אומרים שעדיף לוותר על אוכל שלושה ימים מאשר על תה יום אחד."

מריאם העלתה חצי חיוך. "זה פתגם יפה."

"נכון."

"אבל אני לא יכולה להישאר הרבה זמן."

"ספל אחד."

הן ישבו על כיסאות מתקפלים בחוץ ואכלו חלווה באצבעות מקערה משותפת. הן לגמו ספל שני, וכשליילה שאלה אותה אם היא רוצה שלישי אמרה מריאם שכן. קול ירי נשמע בהרים, והן התבוננו בעננים השטים מעל הירח ובגחליליות האחרונות של העונה מציירות קשתות צהובות בהירות בחושך. וכשעזיזה התעוררה בבכי וראשיד צעק לליילה לעלות ולהשתיק אותה, החליפו ליילה ומריאם מבט. מבט לא זהיר, מבט ידעני. וברגע החולף הזה של שיח אילם עם מריאם, ידעה ליילה שהן אינן אויבות עוד.

מריאם הֻנהנה.

"מתי?"

מריאם שטפה חלקים מהדג בקערת מים. "כשהייתי בהיריון בפעם הראשונה, או אולי בשנייה. לפני שמונה־עשרה, תשע־עשרה שנה. הרבה זמן, בכל אופן. אף פעם לא היה לי צורך בהם."

"את באמת חיאט טובה. אולי תוכלי ללמד אותי."

מריאם הניחה את הנתחים השטופים בקערה נקייה. טיפות מים נטפו מקצות אצבעותיה כשהרימה את ראשה והביטה בליילה, וראתה אותה כאילו בפעם הראשונה.

"באותו ערב, כשהוא... אף פעם אף אחד לא קם להגן עלי," אמרה.

ליילה בחנה את לחייה הנפולות של מריאם, את העפעפיים שצנחו בקפלים עייפים, את הקמטים שיצרו מסגרת לפיה – היא ראתה את הדברים האלה כאילו גם היא מתבוננת במישהו בפעם הראשונה. ובפעם הראשונה לא ראתה ליילה פנים של יריבה, אלא פנים של עוול שלא הובא לידי ביטוי, של נטל שנישא ללא מחאה, של גורל שהתקבל בהשלמה ובסבל. היא תהתה אם כאלה יהיו פניה שלה בעוד עשרים שנה, אם תישאר כאן.

"לא יכולתי להרשות לו לעשות את זה," אמרה ליילה. "בבית שגדלתי בו לא עשו דברים כאלה."

"זה הבית שלך עכשיו. את צריכה להתרגל אליו."

"לא לזה. אני מסרבת להתרגל לזה."

"הוא יגיע גם אלייך, את יודעת," אמרה מריאם וייבשה את ידיה בסמרטוט. "בקרוב. ואת נתת לו בת. אז את מבינה, החטא שלך נסלח אפילו פחות מזה שלי."

ליילה קמה. "אני יודעת שקריר בחוץ, אבל מה דעתך שאנחנו החוטאות נשתה ספל צ'אי בחצר?"

מריאם נראתה מופתעת. "אני לא יכולה. אני עוד צריכה לחתוך ולשטוף את השעועית."

"אני אעזור לך לעשות את זה בבוקר."

"ואני צריכה לנקות פה."

בכל בוקר, ברגע שהבחינה במריאם, נפערו עיניה של עזיזה לרווחה והיא החלה ליילל ולפרכס בזרועות אִמהּ. אז היתה מושיטה את ידיה בכיוון מריאם, דורשת שתיקח אותה וידיה הזעירות נפתחו ונסגרו בדחיפות, על פניה מבע של הערצה וחרדה רוטטת כאחת.

"איזו סצינה את עושה," היתה ליילה אומרת ומשחררת אותה שתזחל אל מריאם. "איזו סצינה! תירגעי. חַאלָה מריאם לא הולכת לשום מקום. הנה היא, דודה שלך. את רואה? לכי אליה."

ברגע שהיתה בזרועותיה של מריאם היתה עזיזה תוחבת את אגודלה אל פיה וטומנת את פניה בצווארה של מריאם.

מריאם עִרסלה אותה בנוקשות, במבוכת־מה, וחיוך שרימז על הכרת טובה על שפתיה. איש מעולם לא רצה במריאם כל־כך. איש מעולם לא הביע את אהבתו אליה בתמימות כזאת וברוחב לב שכזה.

עזיזה ריגשה את מריאם כמעט עד דמעות.

"למה נתת את לִבֵּך הקטן לזקנה מכוערת כמוני?" היתה מריאם ממלמלת אל תוך שׂערה של עזיזה. "אני שום דבר, את לא רואה? אני דֶּהַאתִי. מה יש לי לתת לך?"

אבל עזיזה רק מִלמלה בסיפוק וטמנה את פניה עמוק יותר בצווארה. וכשעשתה זאת לא ידעה מריאם את נפשה. עיניה נמלאו דמעות. לְבָּה נסק. והיא התפלאה איך, אחרי שנים רבות כל־כך של חיי תלישות, מצאה ביצור הקטן הזה את הקשר האמיתי הראשון בחייה, שידעו אך קשרים מזויפים וכושלים.

בראשית השנה שלאחר מכן, בינואר 1994, דוסטום אמנם החליף צדדים. הוא חבר לגולבּודין הֶקמַטיאָר, ותפס עמדה ליד בָּאלָא היסָאר, חומות המצודה העתיקה שהתנשאו מעל לעיר מהרי קוֹ־אֶ־שׁירדַוַאזָה. יחד הם ירו על כוחותיהם של מסעוד ורבאני במשרד ההגנה ובארמון הנשיאות. הם הפגיזו אלה את אלה בצרורות ירי תותחים משתי גדות נהר קאבול. הרחובות התמלאו גופות, שברי זכוכית וגושי מתכת מעוכים. היו מעשי ביזה, רצח, ויותר ויותר מקרי אונס, ששימשו להפחדת אזרחים וכגמול לאנשי צבא. מריאם שמעה

פרק 35

מריאם

מאותו לילה עשו מריאם וליילה את עבודות הבית ביחד. הן ישבו במטבח ולשו בצק, קצצו בצלים ירוקים, כתשו שום, הציעו פיסות מלפפון לעזיזה, שהִכתה בכפות בקִרבת מקום ושיחקה בגזרים. בחצר שכבה עזיזה בסל נצרים, לבושה שכבות של בגדים, וצווארה עטוף יפה בצעיף פרווה. מריאם וליילה השגיחו עליה בזמן שכיבסו בגדים, ומפרקי אצבעותיה של מריאם נתקלו באלה של ליילה שעה ששפשפו חולצות ומכנסיים וחיתולים.

מריאם התרגלה בהדרגה לחברותא ההססנית אך הנעימה הזאת. היא ציפתה בשקיקה לשלושת ספלי הצ׳אי שהיא וליילה ילגמו יחד בחצר, במה שהפך עתה לטקס לילי. בבקרים מצאה עצמה מריאם מצפה בקוצר־רוח לשמוע את טפיפת סוליות נעלי הבית הסדוקות של ליילה על המדרגות כשירדה לארוחת הבוקר, ואת קול צחוקה הדק של עזיזה, את מראה שמונה שיניה הקטנות, את הריח החלבי של עורה. אם ליילה ועזיזה איחרו לישון, נתקפה מריאם חרדה מרוב המתנה. היא הדיחה כלים שלא היו טעוני הדחה. היא סידרה שוב כריות בחדר המגורים. היא ניקתה אדני חלונות נקיים. היא העסיקה את עצמה עד שליילה נכנסה אל המטבח, ועזיזה שעונה על מותנה.

הוא השפיל מבטו אל הרצפה והבחין בעזיזה לרגליו. "תרדי מהעקבים שלי!" רטן בכעס ועשה תנועה של ירי באקדח. "תפסיקי ללכת אחרי! ואת יכולה להפסיק לנופף לי ככה עם הידיים שלך. אני לא מרים אותך. לכי מפה! לכי לפני שידרכו עלייך."

עזיזה נרתעה. היא זחלה בחזרה אל מריאם ונראתה פגועה ונבוכה. על ברכיה של מריאם היא מצצה את אגודלה בעצב והתבוננה בראשיד בעיניים נוגות ומהורהרות. מדי פעם נשאה את מבטה ומריאם ראתה בעיניה ציפייה לעידוד.

אבל בכל הקשור לאבות, למריאם לא היה במה לעודד אותה.

מריאם נשמה לרווחה כאשר הלחימה שככה שוב, בעיקר כי הן לא נאלצו עוד להיות סגורות עם ראשיד, עם מזגו הרע שזיהם את הבית כולו. והוא גם הפחיד אותה מאוד כשנופף כך באקדח הטעון ליד עזיזה.

יום אחד באותו חורף ביקשה ליילה לקלוע את שערה של מריאם.

מריאם ישבה בשקט והביטה במראה, שם ראתה כיצד קולעות אצבעותיה הדקות של ליילה את צמותיה, ובחנה את פניה המכווצות מריכוז. עזיזה ישנה מכורבלת על הרִצפה ומתחת לזרועה בובה שמריאם תפרה לה. מריאם מילאה אותה בפולי שעועית, תפרה לה שמלה מבד שצבעה בֶּתֶה והכינה לה ענק מסלילים קטנים ריקים של חוטים שהשחילה על חוט.

ואז פלטה עזיזה גזים בשנתה. ליילה פרצה בצחוק ומריאם אחריה. הן צחקו ככה אל מול בבואותיהן במראה עד שעיניהן דמעו, והרגע היה טבעי כל־כך, קליל כל־כך, עד שלפתע החלה מריאם לספר לה על ג׳אליל, ועל ננה, ועל הג׳ין. ליילה עמדה כשידיה נחות בטלות על כתפיה של מריאם, ועיניה הביטו בפניה של מריאם במראה. וכך נשפכו המילים, כקילוח של דם שפורץ מעורק. מריאם סיפרה לה על ביבי ג׳ו, על מולה פאיזוללה, על הנסיעה המשפילה לביתו של ג׳אליל, על ההתאבדות של ננה. היא סיפרה על נשותיו של ג׳אליל, על הניקה החפוזה עם ראשיד, על הנסיעה לקאבול, על הריונותיה,

על נשים שהתאבדו מפחד שייאנסו, ועל גברים שבשם הכבוד הרגו את נשותיהם ובנותיהם לאחר שנאנסו בידי חיילי המיליציה.

עזיזה צרחה לשמע רעש המרגמות. כדי להסיח את דעתה סידרה מריאם גרגרי אורז על הרצפה בצורת בית או תרנגול או כוכב והרשתה לעזיזה לפזר אותם. היא ציירה לעזיזה פילים כפי שג׳אליל לימד אותה, בקו אחד, בלי להרים את העט.

ראשיד אמר שאזרחים נהרגים כל יום, לעשרות. בתי־חולים וחנויות שבהם אספקה רפואית מופגזים. כלי רכב שמובילים אספקת מזון לשעת חירום מנועים מלהיכנס לעיר, אמר, כי מפגיזים אותם או יורים בהם. מריאם תהתה אם לחימה כזאת ניטשת גם בהֶראט, ואם כן, איך מתמודדים עם זה מולה פאיזוללה, אם הוא עדיין חי, וגם ביבי ג׳ו, עם כל בניה, כלותיה ונכדיה. וכמובן, ג׳אליל. האם הוא מחזיק מעמד, תהתה מריאם, כמוה? או שמא לקח את נשותיו וילדיו ונמלט מהארץ? היא קיוותה שג׳אליל נמצא במקום מבטחים, שהוא הצליח להסתלק מכל ההרג הזה.

במשך שבוע אילצה הלחימה אפילו את ראשיד להישאר בבית. הוא נעל את הדלת לחצר, הציב מלכודות, נעל גם את דלת הכניסה וחסם אותה בספה. הוא התהלך בבית, עישן, הציץ החוצה מהחלונות, ניקה את האקדח שלו, טען אותו וטען שוב. פעם ירה בכלי הנשק אל הרחוב בטענה שראה מישהו מנסה לטפס על הגדר.

״המוג׳אהידין מכריחים נערים צעירים להתגייס,״ אמר. ״הם גוררים נערים מהרחובות לאור היום ובאיומי רובים. וכאשר חיילים ממיליציה יריבה תופסים את הנערים האלה, הם מענים אותם. אומרים שמחשמלים אותם – ככה שמעתי – שמוחצים להם את הביצים בצבתות. הם מכריחים את הנערים לקחת אותם לבתים שלהם. ואחר־כך הם פורצים פנימה, הורגים את האבות שלהם ואונסים את האחיות והאמהות שלהם.״

הוא נופף באקדח מעל ראשו. ״נראה אותם מנסים לפרוץ לבית שלי. אני אמחץ להם את הביצים! אני אעיף להם את הראש מהכתפיים! אתן יודעות איזה מזל יש לכן, שתיכן, שיש לכן גבר שלא מפחד מהשַׂאיטַן בעצמו?״

פרק 36

ליילה

שעה שאור היום הלבין בהתמדה את החושך ומחק אותו מהשמים, בבוקרו של אותו יום אביב של 1994, השתכנעה ליילה שראשיד יודע. היא היתה בטוחה שבכל רגע הוא יגרור אותה מהמיטה וישאל אותה אם היא באמת חושבת שהוא כזה חַאר, כזה חמוֹר, שהוא לא יגלה. אבל האזעק השמיע את קולו, ואחר־כך השמש האירה בקרניה את הגגות והתרנגולים קראו ושום דבר חריג לא אירע.

היא שמעה אותו באמבטיה, את נקישת התער שלו על קצה הכיור. ואחר־כך למטה, מסתובב, מחמם תה. המפתחות קרקשו. עכשיו הוא חצה את החצר, הוליך את אופניו.

ליילה הציצה דרך חרך בווילונות חדר המגורים. היא התבוננה בו כשדיווש לו לדרכו, איש גדול על אופניים קטנים ושמש הבוקר בוהקת על ידיות הכידון.

"ליילה?"

מריאם עמדה בפתח. ליילה ראתה שגם היא לא יַשנה. היא תהתה אם גם על מריאם עבר לילה שכולו התקפים של אופוריה ושל חרדה מחניקה. "נצא בעוד חצי שעה," אמרה ליילה.

על המחזורים האינסופיים של תקווה ואכזבה, על העוינות שראשיד פיתח כלפיה.

אחר־כך ישבה ליילה לרגלי הכיסא של מריאם. היא הרחיקה בלי משים פיסת מוך משערה של עזיזה. דממה נפלה בחדר.

"גם לי יש משהו לספר לך," אמרה ליילה.

מריאם לא ישנה באותו לילה. היא ישבה במיטה והתבוננה בשלג היורד ללא קול.

עונות באו וחלפו: נשיאים בקאבול הוכתרו ונרצחו; אימפריה הובסה; מלחמות נושנות הסתיימו וחדשות פרצו. אבל מריאם לא ממש שמה לב לכך, למריאם זה לא ממש היה אכפת. היא העבירה את השנים הללו בפינה מרוחקת בתודעתה. שדה יבש וצחיח, רחוק מעבר למשאלה ונהי, מעבר לחלומות והתפכחות מאשליה. לעתיד לא נודעה שם כל חשיבות. והעבר החזיק רק את החוכמה הזאת: שאהבה היא מִשגה מזיק, ושותפתה, התקווה, אינה אלא אשליה בוגדנית. וכל אימת שהחלו הפרחים התאומים הרעילים הללו לפרוח באדמה היבשה של השדה הזה, עקרה אותם מריאם מן השורש. עקרה והשליכה אותם לפני שנאחזו בקרקע.

אבל איכשהו, בחודשים האחרונים, נהיו ליילה ועזיזה – הָרָאמִי כמותה, כפי שהתברר לה – הרחבה שלה, ועכשיו, בלעדיהן, החיים שמריאם סבלה זמן רב כל־כך, נראו לפתע בלתי־נסבלים.

אנחנו עוזבות באביב הזה, עזיזה ואני. בואי איתנו, מריאם.

השנים לא היטיבו עם מריאם. אבל אולי, חשבה, עדיין ממתינות לה שנים טובות יותר. חיים חדשים, חיים שתמצא בהם את הברכה שננה אמרה שעל הָרָאמִי כמוה לעולם לא תבוא. שני פרחים חדשים פרחו במפתיע בחייה, ושעה שמריאם התבוננה בשלג היורד, היא ראתה בעיני רוחה את מולה פאיזוללה מסובב את חרוזי הטַסְבִּיחַ, רוכן לעברה ולוחש לה בקולו הרך הרוטט, **אבל אלוהים הוא ששתל אותם, מריאם ג'ו. ורצונו הוא שתטפחי אותם. זה רצונו, ילדתי.**

בטורבנים היו עסוקים בהעמסת צרורות וארגזים על גגות אוטובוסים ובקשירת מזוודות בחבלים. בתחנה עצמה עמדו גברים בתור ארוך ליד אשנב הכרטיסים. נשים בבורקָה עמדו בחבורות ופְטפטו, וחפציהן נערמו לרגליהן. תינוקות נישאו על ידיים, ילדים ננזפו על שהתרחקו מדי.

אנשי מוג׳אהידין פטרלו בתחנה ועל שפת המדרכה, נבחו פה ושם פקודות קצרות. הם נעלו מגפיים ולבשו פַּאקוֹלוֹת ומדים ירוקים מאובקים. כולם נשאו קלצ׳ניקובים.

ליילה הרגישה כאילו עוקבים אחריה. היא לא הסתכלה לאיש בפנים, אבל הרגישה כאילו כל אדם במקום ידע, וכי כולם רואים במורת־רוח את מה שהיא ומריאם עושות.

״את רואה מישהו?״ שאלה ליילה.

מריאם הזיזה את עזיזה בזרועותיה. ״אני מחפשת.״

ליילה ידעה שזה יהיה החלק המסוכן הראשון, למצוא גבר מתאים שיציג את עצמו כבן־משפחה. החירויות וההזדמנויות שהנשים נהנו מהן בין השנים 1978 ל־1992 היו עתה נחלת העבר – ליילה עדיין זכרה את אביה אומר במשך כל שנות המשטר הקומוניסטי, **זה זמן טוב לאישה באפגניסטן, ליילה.** מאז שהמוג׳אהידין תפסו את השלטון באפריל 1992, השתנה שמה של אפגניסטן ל״מדינה האסלאמית של אפגניסטן״. בית־המשפט העליון תחת רבָּאני היה מלא עכשיו במולות שנקטו קו נוקשה, ביטלו את הצווים של התקופה הקומוניסטית שהעניקו לנשים סמכויות, והעבירו במקומם חוקים שהתבססו על השַׁריעה, חוקים אסלאמיים נוקשים שציוו על נשים להתכסות, אסרו עליהן לנסוע בלי ליווי של בן־משפחה ממין זכר, והענישו נואפות בסקילה, אם כי האכיפה בפועל של החוקים הללו היתה אקראית במקרה הטוב. **אבל הם היו אוכפים אותם יותר,** אמרה ליילה למריאם, **אילולא היו עסוקים כל־כך בלהרוג זה את זה. ואותנו.**

החלק המסוכן השני של המסע הזה ציפה להן בגבול פקיסטן. פקיסטן, שכבר כרעה תחת העומס של שני מיליון פליטים אפגנים, סגרה את גבולותיה בפני האפגנים בינואר של אותה שנה. ליילה שמעה שרק בעלי אשרות כניסה יורשו להיכנס. אבל בגבול היו

הן לא דיברו זו עם זו במושב האחורי של המונית. עזיזה ישבה על ברכיה של מריאם, אוחזת בבובתה, והסתכלה בעיניים פעורות מתהייה בעיר החולפת במהירות על פניה.

"אוֹנָה!" קראה והצביעה על חבורת ילדות שקפצו על חבל. "מאיאם! אונה."

בכל מקום שהסתכלה ראתה ליילה את ראשיד. היא הבחינה בו יוצא ממספרות שחלונותיהן מושחרים, מתוך קיטונים קטנים לממכר חוגלות, מחנויות חבוטות ופתוחות בחזית עמוסות בערמות צמיגים ישנים עד לתקרה.

היא שקעה עמוק יותר במושב.

לידה מִלמלה מריאם תפילה. ליילה היתה שמחה אילו יכלה לראות את פניה, אבל מריאם לבשה בּוּרקָה – כמוה – וכל שיכלה לראות היה הניצוץ שבעיניה מבעד לרשת.

זאת היתה הפעם הראשונה שליילה יצאה מהבית זה שבועות, בלי להביא בחשבון את הגיחה הקצרה לבית־העבוט, יום קודם לכן – שם דחפה את טבעת הנישואים שלה על הדלפק ויצאה נרגשת מהסופיות שבדבר, מהידיעה שאין עוד דרך חזרה.

בכל עבר סביבה ראתה ליילה את תוצאות הלחימה שניטשה בזמן האחרון, ושאת קולותיה שמעה בבית. בתים גלוחי גגות היו מוטלים בהריסות של לבנים ואבנים משוננות, בתים מנוקרי חלונות עם קורות נפולות שהשתרבבו מתוך חורים, שלדים מפוחמים של מכוניות שרופות, הפוכות, לעתים בערֵמה, זו על זו, קירות מחוררים בכדורי כלי נשק מכל סוג אפשרי, שברי זכוכית בכל מקום. היא ראתה מסע לוויה צועד בכיוון מסגד, זקנה לבושת שחורים מאחור תולשת את שערות ראשה. הן עברו על פני בית־קברות מלא קברים מכוסים באבנים ודגלי שאהיד מסמורטטים שהתנפנפו ברוח.

ליילה הושיטה את ידה מעל המזוודה וליפפה את אצבעותיה סביב זרועה הרכה של בתה.

בתחנת האוטובוס "שער לָאהוֹר", ליד פּוֹל מחמוד חאן במזרח קאבול, עמדה שורת אוטובוסים בטֶלה ליד שפת המדרכה. גברים

"תודה, אחי. זה סַוואבּ, מעשה טוב. אלוהים יזכור אותך."

היא דלתה את המעטפה מכיס מתחת לבורקָה והעבירה אותה לידו. היו שם אלף ומאה אפגני, כמחצית הסכום שהחביאה בשנה האחרונה נוסף על מה שקיבלה ממכירת הטבעת. הוא תחב את המעטפה לכיס מכנסיו.

"חכי כאן."

היא התבוננה בו כשנכנס לתחנה. הוא חזר כעבור חצי שעה.

"הכי טוב שתשמרי את הכרטיסים אצלך," אמר. "האוטובוס יוצא בעוד שעה, באחת־עשרה. נעלה עליו ביחד. שמי וַאקִיל. אם ישאלו – ואין סיבה שיעשו את זה – אגיד שאת בת־דודה שלי."

ליילה אמרה לו את שמותיהן, והוא אמר שיזכור.

"תישארו לידנו," אמר.

הן ישבו על הספסל שליד ואקיל ומשפחתו. זה היה בוקר שטוף שמש וחמים, ובשמים שטו כמה ענני נוצה שריחפו במרחק מעל ההרים. מריאם התחילה להאכיל את עזיזה בכמה קרקרים שזכרה לקחת כשארזו בחיפזון. היא הציעה אחד לליילה.

"אני אקיא," צחקה ליילה. "אני נרגשת מדי."

"גם אני."

"תודה, מריאם."

"על מה?"

"על זה. על שאת באה איתנו," אמרה ליילה. "אני לא חושבת שהייתי יכולה לעשות את זה לבד."

"את לא צריכה."

"אנחנו נסתדר, נכון, מריאם, במקום שאנחנו נוסעות אליו?"

ידה של מריאם החליקה אל מעבר לספסל וסגרה על ידיה. "בקוראן כתוב שאללה הוא המזרח והמערב, ולכן לא חשוב לאן תפני, תמיד תעשי את הנכון בעיני אללה."

"בּוֹב!" קראה עזיזה והצביעה על אוטובוס. "מאיאם, בּוֹב!"

"אני רואה, עזיזה ג'ו," אמרה מריאם. "נכון, בּוֹב. עוד מעט ניסע בו כולנו. ואיזה דברים את תראי."

פרצות – מאז ומתמיד – וליילה ידעה שאלפי אפגנים עדיין חצו אותו ונכנסו לפקיסטן בעזרת שוחד או הוכחת סיבה הומניטרית – ותמיד היו מבריחים שהיה אפשר לשכור. כבר נמצא דרך להגיע לשם, אמרה למריאם.

"מה דעתך עליו?" אמרה מריאם והצביעה בסנטרה.

"הוא לא נראה מהימן."

"וזה?"

"זקן מדי. והוא נוסע עם עוד שני גברים."

בסופו של דבר מצאה אותו ליילה יושב בחוץ על ספסל בפארק, עם אישה מכוסה ברעלה לצִדו, וילד קטן חבוש כומתה ובגילה של עזיזה פחות או יותר, מתנדנד לו על הברכיים. הוא היה גבוה ורזה, מזוקן, לבוש בחולצה עם צווארון פתוח ומעיל אפור צנוע שחסרו בו כפתורים.

"חכי כאן," אמרה למריאם. כשהתרחקה שמעה שוב את מריאם ממלמלת תפילה.

כשניגשה אל הצעיר הוא נשא את עיניו והצל עליהן בידו מפני השמש.

"סלח לי, אחי, אתה נוסע לפֶּשַאוַור?"

"כן," השיב ולִכסן אליה מבט.

"אולי תוכל לעזור לנו. תוכל לעשות לנו טובה?"

הוא העביר את הילד לאשתו. הוא וליילה זזו הצִדה.

"מה הדבר, המשירה?"

היא התעודדה כשראתה שהיו לו עיניים רכות, פנים טובות סבר.

היא סיפרה לו את הסיפור שהיא ומריאם הסכימו עליו. היא בִּיוָוה, אמרה, אלמנה. היא ואמה ובתה נשארו לבדן בקאבול, בלי שום קרוב. הן נוסעות לפֶּשַאוַור כדי לחיות עם משפחת דודה.

"אתן רוצות לנסוע עם המשפחה שלי?" שאל הצעיר.

"אני יודעת שזה זַאהמַט בשבילך, אבל אתה נראה אח הגון, ואני..."

"אל תדאגי, המשירה, אני מבין. זאת לא טרחה. אלך ואקנה לכן את הכרטיסים."

הוא עשה תנועה של ששש באצבעו ודיבר בלחש אל זקיף אחר. הזקיף האחר, בחור עגלגל עם צלקת על הלחי, הִנהן.

"בואי אחרי," אמר זה ללילה.

"אנחנו צריכות לעלות על האוטובוס הזה," קראה ללילה ושמעה את הרעד בקולה. "יש לנו כרטיסים. למה אתם עושים את זה?"

"אתן לא תעלו על האוטובוס. וכדאי שתשלימו עם זה. אתן תלכו אחרי, אלא אם כן את רוצה שהילדה שלך תראה איך גוררים אותך."

שעה שהוליכו אותן למשאית, הסתכלה ללילה אל מעבר לכתפה וראתה את הילד של ואקיל יושב בירכתי האוטובוס. גם הילד ראה אותה ונופף אליה בשמחה.

בתחנת המשטרה שבצומת טוֹרַבַּאז חאן הושיבו אותן בנפרד, בשני קצותיו הנגדיים של מסדרון ארוך ומלא אנשים, וביניהן מכתבה שמאחוריה ישב גבר שעישן סיגריה אחרי סיגריה והדפיס מדי פעם על מכונת כתיבה. שלוש שעות חלפו כך. עזיזה דידתה בין ללילה למריאם וחוזר חלילה. היא שיחקה במהדק נייר שהאיש מאחורי המכתבה נתן לה. היא כילתה את הקרקרים ולבסוף נרדמה על ברכיה של מריאם.

בשעה שלוש בערך נלקחה ללילה לחדר חקירות. מריאם אולצה להמתין עם עזיזה במסדרון.

האיש שישב מצִדה האחר של המכתבה בחדר החקירות היה בשנות השלושים לחייו ולבוש בבגדים אזרחיים – חליפה שחורה, עניבה, נעלי מוקסין שחורות. היו לו זקן מטופח, שיער קצר וגבות מחוברות. הוא נעץ בלילה מבט, ונקש על המכתבה במחק שבקצה עיפרון.

"אנחנו יודעים," פתח ואמר, ואחר־כך כִּחכח בגרונו ובתוך כך כיסה בנימוס את פיו באגרוף, "שכבר שיקרת פעם אחת היום, המשירה. הצעיר בתחנה אינו בן־דודך. הוא בעצמו אמר לנו את זה. השאלה היא אם תמשיכי לשקר היום. אישית אני מייעץ לך לא לעשות את זה."

"אנחנו התכוונו לנסוע לדוד שלי," אמרה ללילה. "זאת האמת."

ליילה חייכה. היא התבוננה בנגר שעבד בנגרייה שלו מעבר לרחוב, שניסר עץ ושילח נסורת לאוויר. היא התבוננה במכוניות שחלונותיהן מכוסים פיח ולכלוך חולפות על פניהן. היא התבוננה באוטובוסים שטווסים, אריות, שמשות זורחות וחרבות נוצצים מצוירים על צִדיהם, נוהמים בבטלה ליד שפת המדרכה.

בחומה של שמש הבוקר הרגישה ליילה מסוחררת ונועזת. היא ידעה עוד אחד מאותם ניצוצות קטנים של אופוריה, וכשכלב תועה וצהוב עיניים צלע על פניה, היא התכופפה כדי ללטף את גבו.

דקות אחדות לפני השעה אחת־עשרה קרא איש עם מגביר קול לכל הנוסעים לפְשַאוַור להתחיל לעלות. דלתות האוטובוס נפתחו ברחש הידראולי עז. תהלוכה של נוסעים נחפזה אליו, וכולם נדחקו ונדחפו בניסיון להיכנס ראשונים.

ואקיל רמז לליילה כשהרים את בנו.

"אנחנו זזים," אמרה ליילה.

ואקיל הלך בראש. כשהגיעו לאוטובוס ראתה ליילה פרצופים בחלונות, אפים לחוצים אל זכוכית. מכל עבר סביבם נשמעו אנשים צועקים מילות פִּרֵדה.

חייל מיליציה צעיר בדק את הכרטיסים ליד הדלת.

"**בּוֹב!**" קראה עזיזה.

ואקיל הושיט את הכרטיסים לחייל וזה קרע אותם לחצי והחזירם. ואקיל הניח לאשתו לעלות ראשונה. ליילה ראתה את ואקיל מחליף מבט עם איש המיליציה. ואקיל עלה על המדרגה הראשונה של האוטובוס, התכופף ואמר דבר־מה באוזנו. איש המיליציה הִנהן.

לְבָּה של ליילה צנח.

"אתן שתיכן, עם הילדה, זוזו הצִדה," אמר החייל.

ליילה העמידה פנים שאינה שומעת. היא ניגשה לעלות על המדרגות, אבל הוא תפס אותה בכתף ומשך אותה בגסות אל מחוץ לתור. "גם את," אמר למריאם. "מהר! אתן מעכבות את התור."

"מה הבעיה, אחי?" אמרה ליילה בשפתיים קהות. "יש לנו כרטיסים. בן־דודי לא נתן לך אותם?"

לפעמים הן אומרות אמת, אבל לרוב לא. את יכולה להיאסר על בריחה. אני מניח שאת מבינה את זה, נכון?"

"תן לנו ללכת, אדוני השוטר..." היא קראה את שמו על התג שהיה צמוד אל דש בגדו. "השוטר רחמן. כבד את משמעות שמך וגלה רחמים. מה זה ישנה לך אם תרשה לשתי נשים פשוטות ללכת? איזה נזק ייגרם אם תשחרר אותנו? אנחנו לא פושעות."

"אני לא יכול."

"אני מתחננת לפניך, בבקשה."

"זה עניין של קָאנוּן, המשירה. עניין של חוק," אמר רחמן ושיווה לקולו נימה של כובד ראש וחשיבות עצמית. "זאת האחריות שלי, את מבינה, לשמור על הסדר."

למרות הבלבול והלחץ שבהם היתה שרויה, ליילה כמעט צחקה. היא היתה המומה שהוא השתמש במילה הזאת נוכח כל מה שסיעות המוג'אהידין למיניהן, הפלגים השונים, עוללו – הרציחות, מעשי הביזה והאונס, העינויים וההוצאות להורג, ההפגזות, עשרות אלפי הטילים שנורו אלה כנגד אלה, בלי לתת את הדעת על אנשים חפים מפשע שייהרגו באש הצולבת. סדר. אבל היא נשכה את לשונה.

"אם תשלח אותנו בחזרה," אמרה במקום זאת, לאִטה, "אין לדעת מה הוא יעשה לנו."

היא ראתה את המאמץ שנדרש ממנו כדי לא להסיט את מבטו. "מה שגבר עושה בביתו הוא עניינו."

"ומה יעשה החוק אז, השוטר רחמן?" דמעות זעם דיקרו את עיניה. "אתה תהיה שם כדי לשמור על הסדר?"

"כעניין של מדיניות איננו מתערבים בענייני משפחה פרטיים, המשירה."

"ודאי שלא. אבל רק כשזה לטובת הגבר. מה שקורה עכשיו זה לא 'עניין משפחתי פרטי'?"

הוא דחף את כיסאו מהמכתבה, קם ויישר את מקטורנו. "נדמה לי שהריאיון הזה הסתיים. עלי לומר, המשירה, שהטיעון שהעלית לטובתך היה חלש מאוד. חלש ביותר. עכשיו, אם תואילי להמתין בחוץ, אחליף כמה מילים עם... השד יודע מי היא."

השוטר הִנהן. "ההמשירה במסדרון, היא אמך?"

"כן."

"יש לה מבטא הֶראטי. לך לא."

"היא גדלה בהֶראט. אני נולדתי בקאבול."

"בוודאי. ואת אלמנה? כך אמרת. תנחומי. והדוד הזה, הקאקא הזה, איפה הוא גר?"

"בפֶשַאוַור."

"כן, כך אמרת." הוא ליקק את חוד העיפרון והחזיקו מעל דף נייר ריק. "אבל איפה בפֶשַאוַור? באיזו שכונה, בבקשה? שם של רחוב, מיקוד של אזור."

ליילה ניסתה להדוף את בועת הבהלה שעלתה בחזה. היא נתנה לו את שם הרחוב היחיד שהכירה בפֶשַאוַור – היא שמעה אותו מוזכר פעם, במסיבה שמאמי עשתה כשהמוג׳אהידין רק הגיעו לקאבול – "רחוב גַ׳אמרוד."

"אה, כן. הרחוב של מלון ׳פֶּרל קונטיננטל׳. אולי הוא הזכיר את זה."

ליילה קפצה על ההזדמנות ואמרה שכן. "זה בדיוק הרחוב, כן."

"אלא שהמלון הוא ברחוב חייבֶּר."

ליילה שמעה את עזיזה בוכה במסדרון. "בתי מפחדת. מותר לי לקחת אותה, אחי?"

"אני מעדיף, אדוני השוטר. ואת תהיי איתה עוד מעט. יש לך מספר טלפון של הדוד הזה?"

"כן. היה לי. אני..." אפילו הבּוּרקָה שביניהם לא בלמה את עיניו החודרות. "אני כל־כך נסערת, ששכחתי אותו."

הוא נשף דרך אפו. הוא ביקש לדעת את שמו של הדוד, את שם אשתו. כמה ילדים יש להם? מה שמותיהם? איפה הוא עובד? בן כמה הוא? שאלותיו הותירו את ליילה מבולבלת.

הוא הניח את העיפרון, שילב את אצבעותיו ורכן קדימה כשם שהורים נוהגים לעשות כשהם רוצים להעביר מסר לזאטוט. "את יודעת, המשירה, שאישה מבצעת פשע כשהיא בורחת? אנחנו רואים הרבה מקרים כאלה. נשים שנוסעות לבדן, טוענות שבעליהן מתו.

במקום הרך שבין הקצה התחתון של עצם החזה לטבור. היא נוכחה לדעת שהפילה את עזיזה מזרועותיה, שעזיזה צרחה. היא ניסתה לנשום שוב והצליחה רק להשמיע קול צרוד חנוק. רוק ניגר מפיה.

אחר־כך נגררה בשערותיה. היא ראתה את עזיזה מורמת, ראתה את נעליה מחליקות ארצה, את רגליה הקטנות בועטות. שיער נתלש מקרקפתה של ליילה ועיניה דמעו מכאב. היא ראתה את רגלו פותחת את דלת חדרה של מריאם בבעיטה, ראתה את עזיזה מושלכת על המיטה. הוא הרפה משערה של ליילה, והיא הרגישה את חרטום נעלו מתחבר עם עכוזה השמאלי. היא זעקה מכאב שעה שסגר את הדלת בטריקה. מפתח קרקש במנעול.

עזיזה עדיין צרחה. ליילה שכבה מקופלת על הרִצפה והתנשמה בכבדות. היא התרוממה על ידיה וזחלה אל המקום שעזיזה שכבה בו על המיטה. היא הושיטה את ידיה אל בתה.

למטה החלו המכות. הקולות נשמעו לליילה כאלה של הליך סדיר ומוכר. לא נשמעו שום קללות, שום צעקות, שום תחנונים, שום יללות של הפתעה, רק העסק השיטתי של מַכֶּה ומוּכֶּה, קול החבטות שנשמע כאשר משהו מוצק מכה שוב ושוב בבשר, כשמשהו, מישהו, נחבט בקיר, כשאריג נקרע. מדי פעם שמעה ליילה צעדי ריצה, מרדף ללא מילים, רהיטים מתהפכים, זכוכית מתנפצת, ואחר־כך שוב מכות.

ליילה חיבקה את עזיזה. חום התפשט על קדמת שמלתה כששלפוחית השתן של עזיזה השתחררה.

למטה נפסקו לבסוף הריצה והמרדף. עתה נשמע קול שהזכיר חבטות חוזרות ונשנות של אלת עץ על בשר.

ליילה עֵרסלה את עזיזה עד שהקולות נדמו, וכאשר שמעה את דלת הרשת נפתחה בחריקה ונטרקת, הושיבה את עזיזה על הרִצפה והציצה מבעד לחלון. היא ראתה את ראשיד אוחז בעורפה של מריאם ומוליך אותה דרך החצר. מריאם היתה יחפה ומקופלת. דם היה על ידיו, דם על פניה של מריאם, על שֵׂערה ובמורד צווארה וגבה. חזית חולצתה נקרעה.

״אני כל־כך מצטערת, מריאם,״ קראה ליילה אל השמשה.

ליילה החלה למחות, אחר־כך לצעוק, והוא נאלץ להזעיק את עזרתם של עוד שני גברים כדי לגרור אותה אל מחוץ למשרדו.

הריאיון של מריאם ארך דקות אחדות בלבד. כשיצאה היא נראתה מזועזעת.

"הוא שאל כל־כך הרבה שאלות," אמרה. "סלחי לי, ליילה ג'ו. אני לא חכמה כמוך. הוא שאל כל־כך הרבה שאלות, ולא ידעתי מה לענות. סלחי לי."

"את לא אשמה, מריאם," אמרה ליילה חלושות. "אני אשמה. אני אשמה בכול. הכול קרה באשמתי."

השעה היתה אחרי שש כשמכונית המשטרה נעצרה לפני הבית. ליילה ומריאם הצטוו לחכות במושב האחורי, תחת שמירה של חייל מוג'אהיד שישב על מושב הנוסע הקדמי. הנהג הוא זה שיצא מהמכונית, נקש על הדלת ודיבר עם ראשיד. הוא גם היה זה שרמז להן בתנועת יד לבוא.

"ברוך בואכן הביתה," אמר האיש במושב הקדמי והצית סיגריה.

"את," הוא אמר למריאם. "את חכי כאן."

מריאם התיישבה בשקט על הספה.

"אתן שתיכן, למעלה."

ראשיד תפס את ליילה במרפק ודחף אותה במעלה המדרגות. הוא עדיין נעל את נעלי העבודה, עדיין לא החליף אותן בנעלי הבית, לא הסיר את שעון היד ואפילו לא פשט את מעילו. ליילה דמיינה אותו כפי שהיה מן הסתם שעה קודם לכן, או אולי דקות, מתרוצץ מחדר לחדר, טורק דלתות, זועם ומשתאה, מקלל חרש.

ברום המדרגות נפנתה אליו.

"היא לא רצתה לעשות את זה," אמרה. "אני הכרחתי אותה. היא לא רצתה ללכת..."

ליילה לא צפתה את נחיתת המהלומה. רגע אחד היא דיברה ובבא אחריו היתה על ארבע גפיה, עיניה קרועות, פניה אדומות והיא מנסה לנשום. היא הרגישה כאילו מכונית התנגשה בה בשיא המהירות,

עליה עד שראשה הסתחרר. עד מהרה הפסיקה עזיזה לזחול מסביב, נרדמה והתעוררה חליפות.

פעמים אחדות באותו יום הִכתה ליילה באגרופיה על הקירות, כילתה את כוחה בזעקות לעזרה, בתקווה ששכן ישמע. אך איש לא בא, וצעקותיה רק הפחידו את עזיזה, והיא פרצה שוב בבכי, בקול חלוש ושבור. ליילה צנחה ארצה. היא חשבה ברגשי אשמה על מריאם, הכלואה, מוכה ושותתת דם, בחום הזה במחסן הכלים.

ליילה נרדמה בשלב מסוים, וגופה נצלה בחום. היא חלמה שהיא ועזיזה פגשו את טאריק. הוא היה בעברו האחר של רחוב הומה אדם, מתחת לסככת חנות של חייט. הוא ישב בכריעה ובדק ארגז תאנים. זה אביך, אמרה ליילה. האיש הזה שם, את רואה אותו? הוא הבאבא האמיתי שלך. היא קראה בשמו, אבל המולת הרחוב הבליעה את קולה וטאריק לא שמע.

היא התעוררה לקול שריקת טילים שפילחו את האוויר מעל. אי־שם נקרעו השמים שהיא לא יכלה לראות מהתפוצצויות ומהלומות קדחתניות של אש מקלעים עזה. ליילה עצמה את עיניה. היא התעוררה לקול צעדיו הכבדים של ראשיד במסדרון. היא גררה את עצמה אל הדלת, חבטה בה בכפות־ידיה.

"רק כוס אחת, ראשיד. לא בשבילי. תעשה את זה בשבילה. כדי שדמה לא יהיה על ידיך."

הוא המשיך ללכת.

היא החלה להתחנן. היא התחננה לסליחה, הבטיחה הבטחות. היא קיללה אותו.

דלתו נסגרה. קול הרדיו נשמע.

המואזין השמיע את האזאן בפעם השלישית. שוב הגיע החום. עזיזה נעשתה אדישה עוד יותר. היא הפסיקה לבכות, הפסיקה לזוז בכלל.

ליילה הצמידה את אוזנה אל פיה של עזיזה, נבעתה בכל פעם מהמחשבה שלא תשמע את קול הנשימה הרדודה המהירה. אפילו המעשה הפשוט של התרוממות סְחרר עליה את ראשה. היא נרדמה וחלמה חלומות שנשכחו ממנה אחר־כך. כשהתעוררה בדקה את

היא התבוננה בו כשדחף את מריאם אל מחסן הכלים. הוא נכנס אחריה ויצא עם פטיש וכמה לוחות עץ ארוכים. הוא נעל את הדלת הכפולה של המחסן, הוציא מפתח מכיסו והתקין את המנעול התלוי. הוא בדק את הדלתות ואחר־כך הלך אל מאחורי המחסן והביא סולם.

דקות אחדות אחרי כן היו פניו בחלון של ליילה, ומסמרים תקועים בזווית פיו. שערו היה סתור ודם מרוח על מצחו. למראהו צווחה עזיזה וטמנה את פניה בבית־שחיה של ליילה.

ראשיד החל לחסום את החלון בלוחות העץ.

החושך היה מוחלט, בלתי־חדיר ותמידי, בלי שכבה ובלי מרקם. ראשיד מילא את החרכים בין הלוחות במשהו, הניח חפץ גדול ובלתי ניתן להזזה לרגלי הדלת, כדי ששום אור לא יחדור מתחתיה. וכן נתחב דבר־מה בחור המנעול.

ליילה לא הצליחה בשום אופן לעקוב בעיניה אחרי חלוף הזמן, ולכן עשתה זאת באמצעות אוזנה הטובה. האזן וקריאות תרנגולים ציינו את הבוקר. קולות של צלחות מקרקשות במטבח למטה וקול נגינת הרדיו בישרו ערב.

ביום הראשון הן גיששו וחיפשו זו את זו בחושך. ליילה לא יכלה לראות את עזיזה כשבכתה, לאן הלכה כשזחלה.

"איישי," ייבבה. "איישי."

"עוד מעט." ליילה נשקה לה, כיוונה אל מצחה ובמקום זאת מצאה את קודקוד ראשה. "עוד מעט יהיה לנו חלב. תהיי סבלנית. תהיי ילדה טובה וסבלנית בשביל מאמי, ואני אביא לך מעט איישי."

ליילה שרה לה כמה שירים.

האזן השמיע את קולו בפעם השנייה וראשיד עדיין לא נתן להן אוכל, וגרוע מזה, גם לא מים. באותו יום ירד על העיר חום סמיך ומחניק. החדר הפך לסיר לחץ. ליילה העבירה לשון יבשה על שפתיה, חשבה על הבאר שבחוץ, על המים הצוננים והרעננים. עזיזה לא הפסיקה לבכות, וליילה הבחינה בכהלה שכאשר ניגבה את לחייה נשארו ידיה יבשות. היא הפשיטה את עזיזה מבגדיה, ניסתה למצוא משהו לנפנף בו כדי להשיב את רוחה, והסתפקה לבסוף בנשיפה

פרק 37

מריאם
ספטמבר 1996

שנתיים וחצי לאחר מכן התעוררה מריאם בבוקרו של ה־27 בספטמבר לקול צעקות ושריקות, זיקוקין די־נור ומוזיקה. היא רצה אל חדר המגורים ומצאה שם את ליילה עומדת ליד החלון ועזיזה על כתפיה.
ליילה הסתובבה וחייכה.
"הטליבאן כאן," אמרה.

מריאם שמעה על הטליבאן לראשונה שנתיים קודם לכן, באוקטובר 1994, כשראשיד הביא הביתה חדשות שהם הדיחו את מפקדי הפלגים הלוחמים בקַנדַהַאר והשתלטו על העיר. הם כוח גרילה, אמר, גוף שמורכב מצעירים פַּאשטוּנים שהמשפחות שלהם ברחו לפקיסטן במלחמה נגד הסובייטים. רובם גדלו – חלקם אפילו נולדו – במחנות פליטים שלאורך גבול פקיסטן, ולמדו במַדרסות פקיסטניות, שם חינכו אותם מולות על ברכי השַׁריעָה. מנהיגם הוא אנאלפבית מסתורי, מתבודד שׂתום עין בשם מולה עוֹמַר, המכונה, אמר ראשיד במידת־מה של שעשוע, אַמיר־אוּל־מוּמִינִין. מנהיג המאמינים.
"זה נכון שלבחורים האלה אין שום רישָׁה, שום שורשים," אמר כעת ראשיד, לא למריאם ולא לליילה. מאז הבריחה הכושלת, שנתיים וחצי קודם לכן, ידעה מריאם שהיא וליילה היו ליצור אחד בעיניו,

עזיזה, מישהה את הסדקים היבשים בשפתיה, את הדופק החלש שבצווארה ונשכבה שוב. הן ימותו כאן, בכך היתה ליילה בטוחה, אבל מה שהפחיד אותה באמת היה שהיא תחזיק מעמד זמן רב יותר מעזיזה, שהיתה רכה בשנים ושברירית. כמה זמן תוכל עזיזה עוד לסבול? היא תמות כאן בחום הזה, וליילה תצטרך לשכב ליד גופה הקטן המתקשח ולהמתין למותה שלה. היא נרדמה שוב. התעוררה, נרדמה. הקו שבין חלום לעירות היטשטש.

לא התרנגולים ולא האזאן העירו אותה שוב, אלא קולו של דבר־מה כבד שנגרר. היא שמעה קרקוש מפתח בדלת. לפתע התמלא החדר באור. עיניה זעקו במחאה. ליילה הרימה את ראשה, נרתעה לאחור והצלה על עיניה. מבעד לחרכים שבין אצבעותיה ראתה צל גדול ומטושטש עומד במשולש של אור. הצל זז. ועכשיו כרעה הדמות לידה, גהרה מעליה, וקול נשמע ליד אוזנה.

"אם תנסי את זה שוב, אני אמצא אותך. אני נשבע בשמו של הנביא שאני אמצא אותך. וכשזה יקרה, אין בית־משפט בארץ הנידחת הזאת שיאשים אותי על מה שאעשה. קודם למריאם, אחר־כך לה, ואת תהיי אחרונה. אני אכריח אותך להסתכל. את מבינה אותי? **אני אכריח אותך להסתכל.**"

ובסיימו את דבריו הוא יצא מהחדר. אך לא לפני שכיבד אותה בבעיטה בכסל הצלעות, שלאחריה השתינה דם במשך ימים רבים.

של אורז, מעיפה אותם על עוברים ושבים, וחיוך נפול וחסר שיניים על פניה. שני גברים התחבקו ליד שיריו של בית מרוקן מקרביו, ובשמים שמעליהם נשמעו השריקה, הרחישה והפצפוץ של כמה זיקוקין די־נור שירו נערים מגגות בתים. ההמנון הלאומי הושמע בקלטות, התחרה בצופרים של מכוניות.

"תראי, מאיאם!" עזיזה הצביעה על חבורת נערים שרצה במורד גַ׳אדֶה מַאיַוואנד. הם הניפו אגרופים באוויר וגררו פחיות חלודות קשורות לחבל. הם צעקו שמסעוד ורבאני נסוגו מקאבול.

בכל מקום נשמעו צעקות: אללה־או־אכבר!

מריאם ראתה סדין תלוי על חלון בג׳אדה מאיוואנד. מישהו צייר עליו שלוש מילים באותיות שחורות גדולות: זֶנדָה בָּאאד טליבָּאן! יחי הטליבָּאן!

כשהלכו ברחובות ראתה מריאם עוד שלטים שנשאו אותה כתובת – כתובים בצבע על חלונות, ממוסמרים לדלתות, מתנפנפים מאנטנות של מכוניות.

את טעם הטליבאן טעמה מריאם בפעם הראשונה מאוחר יותר באותו יום, בכיכר פַּאשטוניסטן, עם ראשיד, ליילה ועזיזה. היתה שם התקהלות, ומריאם ראתה אנשים מותחים את צווארֵיהם, מתגודדים סביב המזרקה הכחולה שבמרכז הכיכר, או עומדים על קרקעיתה היבשה. הם ניסו לראות את הנעשה בקצה הכיכר, ליד מסעדת חַייבֶּר הוותיקה.

ראשיד ניצל את ממדיו כדי לפלס את דרכו בדחיפה על פני הסקרנים והוליך אותם אל המקום שמישהו עמד בו ודיבר אל מיקרופון.

כשעזיזה ראתה את הנעשה היא פלטה צווחה והטמינה את פניה בבּוּרקָה של מריאם.

הקול שבקע מהרמקול היה שייך לצעיר רזה ומזוקן שחבש טורבן שחור. הוא עמד על בימת עץ מאולתרת. בידו החופשית החזיק מטול רקטות. לידו היו תלויים שני גברים שותתי דם על חבל

עלובות באותה מידה, ראויות באותה מידה לחשדנותו, לבוז שלו ולהתעלמותו. כשדיבר הבינה מריאם שהוא בעצם מנהל שיחה עם עצמו או עם איזו נוכחות בלתי־נראית בחדר, שבניגוד לה וללילה, היתה ראויה לדעותיו.

"אולי אין להם עבר," אמר בעודו מעשן ומביט מעלה בתקרה. "אולי הם לא יודעים שום דבר על העולם או על ההיסטוריה של הארץ הזאת. כן. ובהשוואה להם מריאם יכולה להיות פרופסור באוניברסיטה. הא! הכול נכון. אבל בואו נסתכל מסביב. מה אנחנו רואים? מפקדים מושחתים ורודפי בצע של המוג'אהידין, חמושים מכף־רגל ועד ראש, עשירים מהירואין ומכריזים ג'יהאד זה על זה והורגים את כל מי שנקרה בדרכם – זה מה שאנחנו רואים. לפחות הטליבאן הם טהורים ונקיי כפיים. לפחות הם בחורים מוסלמים הגונים. וואללה, כשהם יבואו הם ינקו את המקום הזה. הם יביאו שלום ויעשו סדר. אנשים לא ייהרגו עוד כשיֵצאו לקנות חלב. וגמרנו עם הטילים! תחשבו על זה."

במשך שנתיים התקדמו הטליבאן בהדרגה אל קאבול, השתלטו על ערים שהיו בשליטת המוג'אהידין, שמו קץ למלחמות בין סיעות בכל מקום שבו התמקמו. הם תפסו את מפקד ההאזארה עבדול עלי מאזארי והוציאו אותו להורג. במשך חודשים היו ממוקמים בפאתיה הדרומיים של קאבול, הפגיזו את העיר, החליפו טילים עם שיח' אחמד מסעוד. בתחילת אותו חודש, ספטמבר 1996, הם השתלטו על הערים גַ'לַלַאבָּאד וסַארוֹבִּי.

לטליבאן יש דבר אחד שאין למוג'אהידין, אמר ראשיד. הם מלוכדים.

"שיבואו," אמר. "אני, לפחות, אמטיר עליהם עלי כותרת של ורדים."

הם יצאו החוצה באותו יום, ארבעתם. ראשיד הוליך אותם מאוטובוס אחד לבא אחריו, כדי לברך את עולמם החדש, את מנהיגיהם החדשים. בכל שכונה הרוסה מצאה מריאם אנשים מגיחים מתוך ההריסות ויוצאים לרחובות. היא ראתה זקנה מבזבזת חופנים

- כל האזרחים חייבים להתפלל חמש פעמים ביום. אם השעה היא שעת תפילה ומישהו ייתפס עושה משהו אחר, עונשו יהיה מלקות.
- כל הגברים יגדלו זקן. האורך הנכון הוא לפחות אורכו של אגרוף קפוץ אחד מתחת לסנטר. המפר את החוק ייענש במלקות.
- כל הילדים והנערים יחבשו טורבנים. נערים בכיתות א׳ עד ו׳ יחבשו טורבנים שחורים, בכיתות הגבוהות יותר יחבשו טורבנים לבנים. כל הילדים חייבים ללבוש בגדים אסלאמיים. צווארוני החולצות יהיו מכופתרים.
- אסור לשיר.
- אסור לרקוד.
- משחקי קלפים, שח, הימורים והפרחת עפיפונים אסורים.
- כתיבת ספרים, צפייה בסרטים וציור תמונות אסורים.
- מי שיֵגדל תוכים ייענש במלקות וכל הציפורים שלו יישחטו.
- מי שיגנוב, ידו תיכרת עד הפרק. מי שיגנוב שוב, תיכרת כף־רגלו.
- מי שאינו מוסלמי לא יעבוד את אלוהיו במקום גלוי לעיני מוסלמים. אם ייתפס עושה זאת ייענש במלקות ובמאסר.
- מי שייתפס מנסה לשכנע מוסלמי לעבור לדת שלו יוצא להורג.

לתשומת־לב הנשים:

- אישה תשב בבית כל הזמן. אין זה ראוי שאישה תשוטט ברחובות ללא מטרה. אם תצא לרחוב, עליה להיות מלווה במַהרַאם, קרוב משפחה ממין זכר. אם תיתפס לבדה ברחוב, היא תיענש במלקות ותישלח לביתה.
- אישה לא תגלה את פניה בשום פנים ואופן. היא תתכסה בבּוּרקָה בכל שהייה בחוץ. מי שלא תעשה זאת, תיענש במלקות קשות.
- השימוש בתמרוקים אסור.
- ענידת תכשיטים אסורה.

שנקשר לרמזורים. בגדיהם היו קרועים, פניהם הנפוחות לבשו צבע כחול־סגול.

"אני מכירה אותו," אמרה מריאם. "את זה שמשמאל."

צעירה שעמדה לפני מריאם הסתובבה ואמרה שזה נג'יבאללה. האחר היה אחיו. מריאם זכרה את פניו השמנמנות והמשופמות של נג'יבאללה קורנות מלוחות מודעות וחלונות ראווה בשנים של הסובייטים.

אחר־כך נודע לה שהטליבאן גררו את נג'יבאללה ממקלטו במפקדת האו"ם ליד ארמון דַרוּלַמַאן. הם עינו אותו במשך שעות ואחר־כך קשרו את רגליו למשאית וגררו ברחובות את גופו חסר החיים.

"הוא הרג מוסלמים רבים מאוד!" צעק הצעיר דרך הרמקול. הוא דיבר פַּארסי במבטא פַּאשטוּני, ואחר־כך עבר לפַּאשטו. כדי להדגיש את דבריו הוא הצביע על הגופות בכלי הנשק שבידו. "פשעיו ידועים לכול. הוא היה קומוניסט ופַּאפִּיר. זה מה שאנחנו עושים לכופרים שמבצעים פשעים נגד האסלאם!"

ראשיד חייך.

בזרועותיה של מריאם, פרצה עזיזה בבכי.

למחרת פשטו המשאיות על קאבול. בחייר חאנָה, בשַׁאר־אֶ־נַאו, בקַארטֶה־פַּרוַואן, בוַואזיר אַכְּבָּר חַאן ובטַאימַאני עשו משאיות טויוטה אדומות את דרכן ברחובות ועליהן גברים חמושים מזוקנים בטורבנים שחורים. מכל משאית השמיעו רמקולים הודעות, תחילה בפַּארסי ואחר־כך בפַּאשטו. כרזות עם אותה הודעה שהושמעה ברמקולים נתלו על מסגדים ועל בניין הרדיו, שנקרא עתה "קול השַׁריעָה". ההודעה הודפסה גם על עלונים שהועפו לרחובות. מריאם מצאה אחד בחצר.

הוואטאן שלנו נקראת עכשיו "האֶמירוּת האסלאמית של אפגניסטן". ואלה הם החוקים שנאכוף ושאתם תצייתו להם:

"מה שהטליבאן עשו לנג'יבאללה נראה רציני, את לא חושבת?" אמר ראשיד.

"הוא היה קומוניסט! הוא היה ראש המשטרה החשאית."

ראשיד צחק.

מריאם שמעה את התשובה בצחוקו: בעיני הטליבאן, עובדת היותו של נג'יבאללה קומוניסט וראש ה"קהאד" האימתני עשתה אותו ראוי לבוז רק מעט יותר מאישה.

- אסור ללבוש בגדים יפים.
- אישה לא תדבר אלא אם כן יפנו אליה.
- אישה לא תיצור קשר עין עם גברים.
- אישה לא תצחק בפרהסיה. מי שתעשה זאת, תיענש במלקות.
- אישה לא תצבע את הציפורניים. מי שתעשה זאת, תאבד אצבע.
- לנערות אסור ללמוד בבית־ספר. כל בתי־הספר לנערות ייסגרו מיד.
- לנשים אסור לעבוד.
- אישה שתימצא אשמה בניאוף, עונשה יהיה מוות בסקילה. הקשיבו. והקשיבו טוב. צייתו. אללה־או־אכבר.

ראשיד כיבה את הרדיו. הם ישבו על רִצפת חדר המגורים ואכלו ארוחת ערב, פחות משבוע לאחר שראו את גופתו של נג׳באללה תלויה על חבל.

״הם לא יכולים להכריח חצי מהאוכלוסייה לשבת בבית ולא לעשות שום דבר,״ אמרה ליילה.

״למה לא?״ השיב ראשיד, והפעם מריאם הסכימה איתו. למעשה הוא עשה בדיוק את זה לה וללילה, לא? לא ייתכן שליילה לא מבינה את זה.

״פה זה לא איזה כפר. פה זה קאבול. נשים כאן עסקו במשפטים וברפואה; היו להן משרות ממשלתיות...״

ראשיד גיחך. ״כמה אופייני למישהי כמוך, בתו היהירה של איש אוניברסיטה קורא שירה, להגיד את זה. כל־כך עירוני, כל־כך טאג׳יקי מצִדך. את חושבת שהטליבאן מביאים איזה רעיון רדיקלי חדש? חיית פעם מחוץ לבועה הקטנה והיקרה שלך בקאבול, גוּל שלי? טרחת פעם לבקר באפגניסטן האמיתית, בדרום, במזרח, באזורי השבטים שעל הגבול עם פקיסטן? לא? אני כן. ותאמיני לי, יש הרבה מקומות בארץ הזאת שבהם תמיד חיו ככה או לפחות קרוב לזה. אבל למה שתדעי את זה?״

״אני מסרבת להאמין בכך,״ אמרה ליילה. ״הם לא מתכוונים ברצינות.״

הזמנים שהיא וטאריק ישבו בבתי־הקולנוע האלה וצפו בסרטים הודיים. היא זכרה את כל המעשיות המלודרמטיות על אוהבים שהופרדו בידי גורל טרגי כלשהו, איך אחד מהם התגלגל לאיזו ארץ רחוקה והאחר אולץ להינשא, את הבכי, את השירים שהושמעו בשדות ציפורנים פורחים, את הגעגועים לאיחוד מחדש. היא זכרה איך טאריק היה צוחק לדמעות שהזילה בסרטים האלה.

"מעניין מה עשו לקולנוע של אבא שלי," אמרה לה מריאם יום אחד. "אם הוא עדיין עומד, זאת אומרת. או אם הוא עדיין בבעלותו."

חַרַבַּאט, גטו המוזיקה העתיק של קאבול, הושתק. מוזיקאים הולקו ונכלאו, והרוּבָּבִים והטמבורים והמפוחיות שלהם נרמסו ונמחצו. הטליבאן הלכו לקברו של הזמר החביב על טאריק, אחמד זאהיר, וירו בו צרורות כדורים.

"הוא מת כבר כמעט עשרים שנה," אמרה ליילה למריאם. "למות פעם אחת זה לא מספיק?"

ראשיד לא הוטרד במיוחד מהטליבאן. כל שהוא נדרש לעשות היה להצמיח זקן, והוא עשה זאת, ולבקר במסגד, וגם את זה הוא עשה. ראשיד התייחס לטליבאן במעין שעשוע סלחני ואוהב, כשם שאדם יתייחס לבן־דוד לא יציב שנוטה למעשי שובבות שערורייתיים ובלתי־צפויים.

בכל יום רביעי בערב האזין ראשיד ל"קול השַׁריעָה", כשהטליבאן קראו את שמותיהם של המיועדים להיענש. ואחר־כך, בימי שישי, הוא הלך לאצטדיון גַאזִי, קנה פפסי וצפה במופע. במיטה הוא אילץ את ליילה להקשיב לו שעה שתיאר בהתרוממות־רוח מוזרה את הידיים שנגדעו, את המלקות, התליות וערימות הראשים.

"היום ראיתי מישהו משסף את הגרון של רוצח אחיו," אמר לילה אחד ונשף ענני עשן.

"הם פראי אדם," אמרה ליילה.

"את חושבת?" השיב. "בהשוואה למי? הסובייטים הרגו מיליון אנשים. את יודעת כמה אנשים הרגו המוג'אהידין בקאבול לבדה בארבע השנים האחרונות? חמישים אלף. חמישים אלף! אז מה

פרק 38

ליילה

כשהטליבאן הפשילו שרוולים וניגשו לעבודה, שמחה ליילה שאבא שלה לא יכול לראות זאת. זה היה הורס אותו.

אנשים חמושים בגרזינים פשטו בהמוניהם על מוזיאון קאבול המט לנפול וניפצו לרסיסים פסלים פרה־אסלאמיים – כלומר, אלה שהמוג׳אהידין לא בזזו כבר קודם לכן. האוניברסיטה נסגרה והסטודנטים נשלחו לבתיהם. ציורים נתלשו מקירות ונקרעו לגזרים בלהבי סכינים. מרקעי טלוויזיה נופצו בבעיטות. ספרים, פרט לקוראן, נשרפו בערֵמות, והחנויות שמכרו אותם נסגרו. שיריהם של חַלילי, פַּג׳וַואק, אַנסַארי, חַאג׳י דֶהקַאן, אַשרַאקִי, בֵּייטַאבּ, חַאפֶז, גַ׳אמי, ניזַאמי, רומי, ח׳יאם, בֵּיידֶל ואחרים עלו בעשן.

ליילה שמעה איך גוררים גברים מהרחובות באשמה שהתעלמו מהנאמאז, ודוחפים אותם למסגדים. היא שמעה שמסעדת ״מרקו פולו״ שליד רחוב התרנגולות, הפכה למרכז חקירות. לפעמים נשמעו זעקות מאחורי חלונותיה המושחרים. אנשי ״משמר הזקן״ שוטטו ברחובות במשאיות טויוטה וחיפשו פנים מגולחות להכות עד זוב דם.

הם סגרו גם בתי־קולנוע. ״סינמה פארק״. ״אריאנה״. ״אַריוּבּ״. חדרי ההקרנה נבזזו וגלגלי סרטים הועלו באש. ליילה זכרה את

מה שהפך את מעיה של ליילה בהמשך אותו הלילה היה שכל מילה שראשיד הוציא מפיו, כל אחת ואחת מהן, היתה נכונה.

אבל בבוקר, ובמשך כמה בקרים לאחר מכן, נשארה תחושת הבחילה, ואחר־כך החמירה, הפכה למשהו מוכר להרגיז.

בשעות אחר הצהריים של יום קר ומעונן, זמן־מה לאחר מכן, שכבה ליילה על גבה על רצפת חדר השינה. מריאם נחה בחדרה עם עזיזה.

ליילה החזיקה בידה חישור ששלפה בצבת מגלגל של אופניים נטושים. היא מצאה אותו באותה סמטה שבה התנשקה עם טאריק שנים קודם לכן. שעה ארוכה שכבה ליילה על הרצפה ברגליים פשוקות ונשמה דרך שיניים קפוצות.

היא אהבה את עזיזה מרגע שרק חשדה בקיומה. אז לא ניקר בה ולו שמץ מהספקות ומחוסר הוודאות האלה. איזה דבר נורא זה, חשבה ליילה עכשיו, שאֵם תחשוש שלא תוכל למצוא בלִבָּה אהבה לילדהּ שלה. זה דבר כל־כך לא טבעי. ולמרות זאת, כששכבה על הרִצפה והחזיקה את ידיה המיוזעות בתנוחה מתאימה להנחות את החישור, היא לא יכלה שלא לתהות אם אמנם תוכל אי־פעם לאהוב את ילדו של ראשיד כמו שהיא אוהבת את ילדתו של טאריק.

בסופו של דבר לא היתה ליילה מסוגלת לעשות זאת.

לא הפחד מדימום למוות הניע אותה לשמוט מידה את החישור, ואפילו לא המחשבה שמעשה כזה ראוי לגנאי – והיא האמינה שאכן כך. ליילה שמטה מידה את החישור כי היא לא יכלה להסכים עם מה שהמוג׳אהידין לא ראו בו שום בעיה: שלפעמים במלחמה אין מנוס מלקטול את חייהם של חפים מפשע. המלחמה שלה היתה נגד ראשיד. התינוק לא היה אשם בדבר. והיו כבר די והותר מעשי הרג. ליילה ראתה מספיק מעשי הרג של חפים מפשע שנקלעו לאש צולבת בין אויבים.

כל־כך לא הגיוני בלקצץ לכמה גנבים את הידיים? עין תחת עין, שן תחת שן. כך כתוב בקוראן. וחוץ מזה, תגידי לי את: אם מישהו היה הורג את עזיזה, לא היית רוצה שתהיה לך הזדמנות לנקום את מותה?"

ליילה נעצה בו מבט מלא סלידה.

"אני מנסה להעלות טענה," אמר.

"אתה בדיוק כמוהם."

"צבע עיניים מעניין יש לה, לעזיזה. את לא חושבת? הוא לא שלך ולא שלי."

ראשיד הסתובב כדי להסתכל בה, וגירד בעדינות את ירכה בציפורן העקומה של אצבעו.

"תני לי להסביר," אמר. "אם יתחשק לי – ואני לא אומר שזה יקרה, אבל זה עלול לקרות – אני אוכל לממש את הזכות שלי ולמסור את עזיזה. זה ימצא חן בעינייך? או שאוכל ללכת לטליבאן יום אחד, פשוט להיכנס ולהגיד שיש לי חשדות בקשר אלייך. זה כל מה שאצטרך לעשות. למילה של מי הם יאמינו לפי דעתך? מה את חושבת שהם יעשו לך?"

ליילה משכה את ירכה ממנו.

"לא שאני אעשה דבר כזה," אמר. "לא. לא. אני מניח שלא. את מכירה אותי."

"אתה אדם נתעב," אמרה ליילה.

"אלה מילים גדולות," אמר ראשיד. "אף פעם לא אהבתי את זה אצלך. אפילו כשהיית קטנה, כשהתרוצצת עם הנכה הזה, חשבת שאת כל־כך חכמה, עם כל הספרים שלך והשירים. מה מועיל לך עכשיו כל השכל שלך? מה מרחיק אותך מהרחובות, השכל שלך או אני? אני אדם נתעב? חצי מהנשים בעיר היו מוכנות לעשות הכול בשביל בעל כמוני. הן היו מוכנות להרוג בשביל זה."

הוא הסתובב שוב ונשף עשן לתקרה.

"את אוהבת מילים גדולות? אז קחי אחת: פרספקטיבה. זה מה שאני עושה כאן, ליילה. דואג שלא תאבדי את הפרספקטיבה."

״׳ואזיר אפבר חאן׳?״

״גברים בלבד,״ אמר.

״מה אנחנו אמורים לעשות?״

״לכו ל׳רַאבִּיָה בָּאלח׳י׳,״ השיב הזקיף.

צעירה נדחקה קדימה ואמרה שהיא כבר היתה שם. אין שם מים נקיים, אמרה, לא חמצן ולא תרופות וגם לא חשמל. ״אין שם שום דבר.״

״לשם אתם הולכים,״ אמר הזקיף.

נשמעו עוד אנקות וצעקות, מילת עלבון אחת או שתיים. מישהו השליך אבן.

הטאליב הרים את הקלצ׳ניקוב שלו וירה כמה צרורות באוויר. טאליב אחר שעמד מאחוריו נופף בשוט.

הקהל התפזר במהירות.

חדר ההמתנה ב״ראביה באלח׳י״ המה נשים בפורקות וילדיהן. באוויר עמדה צחנה של זיעה ושל גופים לא רחוצים, של כפות־רגליים, של שתן, של עשן סיגריות ושל חומרי חיטוי. מתחת למאוורר התִקרה הדומם רדפו ילדים זה אחרי זה, ודילגו על רגליהם המושטות של אבות מנמנמים.

מריאם עזרה ללוילה להתיישב ליד קיר שסיד התקלף ממנו והותיר אחריו טלאים בצורת מפות של ארצות נוכריות. לוילה התנדנדה קדימה ואחורה, וידיה לחצו על בטנה.

״אני אדאג שיקבלו אותך, לוילה ג׳ו. אני מבטיחה.״

״מהרי,״ אמר ראשיד.

לפני חלון הקבלה עמד המון של נשים, והן נדחפו ודחפו זו את זו. חלקן עדיין החזיקו את תינוקותיהן. כמה מהן עזבו את התור והסתערו על הדלת הכפולה שהוליכה אל חדרי הטיפול. טאליב חמוש חסם את דרכן ושלח אותן בחזרה לתור.

מריאם נדחפה פנימה. היא חפרה בעקביה ונדחקה בין מרפקים, ירכיים ושכמות של זרים. מישהו נגח במרפקו בצלעותיה, והיא נגחה בחזרה. יד נשלחה בניסיון נואש לתפוס את פניה. היא העיפה אותה

פרק 39

מריאם
ספטמבר 1997

"בית־החולים הזה כבר לא מעניק טיפול לנשים," נבח הזקיף. הוא עמד בראש גרם המדרגות והסתכל בעיניים קרות כקרח באנשים שהתקהלו לפני בית־החולים "מַלַאי".

אנקה רמה עלתה מהקהל.

"אבל זה בית־חולים של נשים," צעקה אישה מאחורי מריאם. צעקות של הסכמה נשמעו אחריה.

מריאם העבירה את עזיזה מיד אחת לאחרת. בידה החופשית היא תמכה בליילה, שגנחה וידה שלה היתה כרוכה סביב צווארו של ראשיד.

"כבר לא," אמר הטאליב.

"אִשתי כורעת ללדת," צעק איש כבד גוף. "אתם תִתנו לה ללדת ברחוב, אחי?"

מריאם שמעה את ההודעה בינואר של אותה שנה, שגברים ונשים יתקבלו בבתי־חולים שונים, שכל הנשים שנמנות עם הסגל יישלחו לעבוד במתקן מרכזי אחד. איש לא האמין לכך, והטליבאן לא אכפו את המדיניות הזאת. עד עכשיו.

"מה בקשר לבית־החולים 'עלי עַבַּאד'?" צעק איש אחר.

הזקיף נד בראשו לשלילה.

"כמה זמן זה ייקח?" שאלה מריאם. מישהו תפס אותה בכתפיים ומשך אותה לאחור.

"אני לא יודעת," אמרה האחות. היא אמרה שיש שם רק שתי רופאות ושתיהן מנתחות עכשיו.

"יש לה כאבים," אמרה מריאם.

"גם לי!" צעקה האישה עם כתם הדם על הראש. "חכי לתור שלך!"

מריאם נגררה בחזרה. כתפיים ועורפים חסמו בפניה את דמותה של האחות. ריח של חלב שתינוק פלט הגיע לנחיריה.

"קחי אותה לטיול," צעקה האחות. "וחכו."

היה כבר חשוך בחוץ כשהאחות ניגשה אליהם לבסוף. בחדר הלידה היו שמונה מיטות, שנשים גונחות ומתפתלות שכבו עליהן וטופלו בידי אחיות בכיסוי מלא. שתיים מהנשים היו באמצע לידה. לא היו וילונות בין המיטות. ליילה קיבלה מיטה בקצה המרוחק, מתחת לחלון שנצבע בשחור. בקרבת מקום היה כיור, סדוק ויבש, ומעליו היה מתוח חבל ועליו תלויות כפפות רפואיות מוכתמות. באמצע החדר ראתה מריאם שולחן אלומיניום. על המשטח העליון היתה שמיכה בצבע פיח; המדף שמתחתיו היה ריק.

אחת הנשים ראתה את מריאם מסתכלת.

"את החיים משכיבים למעלה," אמרה בלֵאות.

הרופאה, בבורקָה כחולה־כהה, היתה אישה קטנה וטרודה עם תנועות של ציפור. כל דבר שאמרה נשמע חסר סבלנות ודחוף.

"ילד ראשון," קבעה, בלי לשאול.

"שני," אמרה מריאם.

ליילה פלטה צעקה והתהפכה על צדָה. אצבעותיה סגרו על אצבעותיה של מריאם.

"היו בעיות בלידה הראשונה?"

"לא."

"את האמא?"

"כן," אמרה מריאם.

מהן במכה. כדי להידחף קדימה נעצה מריאם את ציפורניה בצווארים, בזרועות, במרפקים ובשיער, וכאשר אישה לידה סיננה דבר־מה בין שיניה השיבה לה מריאם באותו מטבע.

מריאם ראתה עכשיו את הקורבנות שאֵם מקריבה. ההגינות היא רק אחד מהם, אמרה בלִבָּה. היא חשבה בעצב על ננה, על הקורבנות שגם היא הקריבה. ננה יכלה למסור אותה או להשליך אותה לתעלה אי־שם ולהסתלק. אך היא לא עשתה זאת. במקום זאת ננה סבלה את הבושה בלידת הָרָאמִי, ועיצבה את חייה סביב המשימה כפוית הטובה של גידול מריאם, ובדרכה שלה גם סביב אהבתה אליה. ובסופו של דבר בחרה מריאם את ג׳אליל על פניה. שעה שפילסה את דרכה בנחישות חצופה אל קדמת ההמולה, הצרה מריאם בלִבָּה על שלא היתה בת טובה יותר לננה. היא הצטערה על שלא הבינה אז את מה שהבינה עתה על אִמהוּת.

היא מצאה את עצמה פנים אל פנים מול אחות, שהיתה מכוסה מכף־רגל עד ראש בבּוּרקָה אפורה ומזוהמת. האחות דיברה עם צעירה שעל הבּוּרקָה שלבשה היה כתם דם דהוי באזור הראש.

״המים של הבת שלי ירדו, והתינוק לא יוצא,״ צעקה מריאם.

״אני מדברת איתה עכשיו!״ צעקה הצעירה עם כתם הדם. ״תחכי לתור שלך!״

התור כולו נע מצד לצד, כמו העשב הגבוה סביב הקוֹלבָּה, כשרוח נשבה בקרחת היער. אישה מאחורי מריאם צעקה שהבת שלה שברה יד כשנפלה מעץ. אישה אחרת צעקה שיש לה דם בצואה.

״יש לה חום?״ שאלה האחות. למריאם נדרש רגע לקלוט שהאחות דיברה אליה.

״לא,״ השיבה מריאם.

״היא מדממת?״

״לא.״

״איפה היא?״

מעל לראשי האנשים הצביעה מריאם על המקום שליילה ישבה בו עם ראשיד.

״נגיע אליה,״ אמרה האחות.

"מה קרה?" יבבה ליילה.

"את יכולה לקנות את התרופה בעצמך, אבל..."

"תרשמי את השם," אמרה מריאם. "תרשמי את השם ואני אשיג את זה."

מתחת לבורקָה נענעה הרופאה את ראשה קצרות. "אין זמן," אמרה. "ראשית, בכל בתי־המרקחת הקרובים התרופה הזאת חסרה. אז תצטרכי להיאבק עם התנועה ממקום אחד לאחר, אולי אפילו בכל העיר, ועם סיכוי נמוך שבכלל תמצאי את זה. השעה עכשיו כמעט שמונה וחצי, אז ודאי יעצרו אותך על הפרת העוצר. וגם אם תמצאי את התרופה, רוב הסיכויים שהיא תהיה יקרה מדי בשבילך. או שתמצאי את עצמך משתתפת במכירה פומבית עם מישהו נואש כמוך להשיג את התרופה. אין זמן. התינוק חייב לצאת עכשיו."

"תגידו לי מה הבעיה!" אמרה ליילה. היא התרוממה על מרפקיה.

הרופאה נשמה עמוק ואמרה לליילה שבבית־החולים אין חומר הרדמה.

"אבל אם נתעכב עוד, את תאבדי את הילד."

"אם כך תחתכו אותי," אמרה ליילה. היא צנחה לאחור על המיטה וקיפלה את ברכיה. "תחתכו אותי ותנו לי את התינוק שלי."

בחדר הניתוחים הישן והמזוהם שכבה ליילה על אלונקה שעה שהרופאה קִרצפה את ידיה בכיור. ליילה רעדה. היא נשמה דרך שיניה הקפוצות בכל פעם שהאחות ניגבה את בטנה בנוזל צהוב־חום. אחות אחרת עמדה ליד הדלת. היא שבה ופתחה אותה כדי סדק שאִפשר לה הצצה החוצה.

הרופאה היתה עכשיו בלי הבורקָה, ומריאם ראתה את רעמת השיער הכסוף, את העיניים עם העפעפיים התפוחים, ושקיקים קטנים של עייפות בזוויות פיה.

"הם רוצים שננתח בבורקָה," הסבירה הרופאה ורמזה לעבר האחות שעמדה ליד הדלת. "היא משגיחה. כשהיא רואה אותם באים, אני מתכסה."

הרופאה הרימה את החלק התחתון של הבורקָה שלה והוציאה מכשיר מתכת בצורת חרוט. היא הרימה את הבורקה של ליילה והניחה את הקצה הרחב של המכשיר על בטנה, ואת הצד הצר הצמידה אל אוזנה. היא האזינה כמעט דקה, עברה למקום אחר, האזינה שוב, ועברה שוב למקומות אחרים.

"אני צריכה להרגיש עכשיו את התינוק, המשירה."

היא העלתה על ידה את אחת הכפפות שהיו מוצמדות באטבים אל החבל שמעל הכיור, ואז לחצה בידה האחת על בטנה של ליילה ואת ידה האחרת החליקה פנימה. ליילה יבבה. כשהרופאה סיימה היא הושיטה את הכפפה לאחות וזו שטפה אותה ותלתה אותה שוב על החבל.

"בתך צריכה לעבור ניתוח קיסרי. את יודעת מה זה? אנחנו צריכים לפתוח את הרחם ולהוציא את התינוק, כי הוא במצג עכוז."

"אני לא מבינה," אמרה מריאם.

הרופאה הסבירה שהתינוק נמצא בתנוחה כזאת שהוא לא יכול לצאת בכוחות עצמו. "ויותר מדי זמן עבר. אנחנו חייבים לעבור לחדר הניתוחים עכשיו."

ליילה הֵנהנה בראשה בהעוויית פנים וראשה צנח הצִדה.

"יש משהו שאני חייבת לומר לך," אמרה הרופאה. היא התקרבה אל מריאם, רכנה לעברה ודיברה בקול נמוך יותר וממתיק סוד. נימה של מבוכה נשמעה עתה בקולה.

"מה היא אומרת," גנחה ליילה. "משהו לא בסדר אצל התינוק?"

"אבל איך היא תעמוד בזה?" אמרה מריאם.

הרופאה ודאי שמעה את ההאשמה שבשאלה, לפי נימת ההתגוננות שלבש עתה קולה.

"את חושבת שכך אני רוצה שזה יהיה?" שאלה. "מה את רוצה שאעשה? הם לא נותנים לי מה שאני צריכה. אין לי מכשיר רנטגן, לא אמצעי שאיבה, לא חמצן ואפילו לא אנטיביוטיקה פשוטה. כשארגוני הסעד הבלתי־תלויים מציעים כסף, הטליבאן דוחים אותם. ואם לא, הם מעבירים את הכסף למקומות שמטפלים בגברים."

"אבל, ד"ר סַאהיב, אין משהו שתוכלי לתת לה?" שאלה מריאם.

פרק 40

ליילה
סתיו 1999

חפירת הבור היתה רעיון של מריאם. בוקר אחד היא הצביעה על חלקת עפר מאחורי מחסן הכלים. "אנחנו יכולות לעשות את זה כאן," היא אמרה. "זה מקום טוב."

הן התחלפו ביניהן כשחפרו בקרקע ואחר־כך כשהרחיקו את העפר הצִדה. הן לא תִכננו לחפור בור גדול וגם לא עמוק, כך שעבודת החפירה לא היתה אמורה להיות תובענית כפי שהיתה בסופו של דבר. הבצורת, שהחלה ב־1998, והיתה עתה בשנתה השנייה, היא שזרעה הרס בכל מקום. בחורף האחרון כמעט שלא ירד שלג ובמשך כל האביב לא ירד גשם. בכל רחבי הארץ השאירו איכרים מאחור את אדמותיהם היבשות, מכרו את סחורתם ונדדו מכפר לכפר בחיפוש אחרי מים. הם עברו לפקיסטן או לאיראן. הם השתקעו בקאבול. אבל גם בעיר ירד מפלס מי התהום, והבארות הרדודות יבשו. התורים ליד הבארות העמוקות היו ארוכים כל־כך, עד שליילה ומריאם עשו שעות בהמתנה למים. ללא שיטפונות האביב נהר קאבול התייבש לגמרי והיה עכשיו בית־שימוש ציבורי, ובו רק הפרשות אדם ופסולת בניין.

וכך הן המשיכו להניף את האת ולהכות בו בקרקע, אבל האדמה צרובת השמש נקשחה כסלע, והעפר הדחוס, המאובן כמעט, לא נכנע.

היא אמרה זאת בקול מעשי, כמעט אדיש, ומריאם הבינה כי לפניה אישה שעברה את שלב הזעם. היא אמרה בלֵבָּה כי האישה הזאת הבינה שיש לה מזל שהיא בכלל עובדת, ושתמיד יהיה משהו, עוד משהו אחר, שהם יוכלו לקחת.

ליד כתפיה של ליילה ניצבו שני מוטות אנכיים, אחד בכל צד. האחות שניקתה את בטנה הצמידה אליהם עכשיו סדין בעזרת אטבים, והוא יצר מעין וילון בין ליילה לרופאה.

מריאם התמקמה מאחורי קודקוד ראשה של ליילה וקירבה אליה את פניה, עד שלחייהן נגעו זו בזו. היא הרגישה את שיניה של ליילה נוקשות. כפות־ידיהן נשזרו במהודק.

מבעד לווילון ראתה מריאם את צֶלה של הרופאה נע לצַדה השמאלי של ליילה, ואת צֶלה של האחות לצד ימין. שפתיה של ליילה נמתחו לאחור. בועות של רוק התגבשו על פני שיניה הקפוצות. היא השמיעה קולות נשיפה מהירים ונמוכים.

הרופאה אמרה, "חזקי ואמצי, אחות קטנה."

היא רכנה מעל ליילה.

עיניה של ליילה נקרעו לרווחה. אחר־כך פיה נפער. היא נשארה כך, החזיקה מעמד, עוד ועוד, רעדה, עורקי צווארה נמתחו, זיעה זלגה מפניה ואצבעותיה מחצו את אצבעותיה של מריאם.

מריאם תמיד תעריץ את ליילה על הזמן הממושך שחלף עד שצרחה.

קרובה היתה לכך. עתה לא יכלה להעלות על דעתה את האפשרות שבכלל שקלה לעשות זאת. בנה היה ברכה, וליילה נשמה לרווחה כשנוכחה כי פחדיה היו חסרי בסיס, שהיא אוהבת את זלמאי בכל מאודה, כשם שהיא אוהבת את עזיזה.

אבל זלמאי הרעיץ את אביו, ומשום כך השתנה כשאביו היה בסביבה וכרכר סביבו. זלמאי היה זריז בדיבור מתריס ובחיוך חצוף. בנוכחות אביו הוא נעלב בנקל. נטר טינה. הוא המשיך לעשות מעשי קונדס למרות גערותיה של ליילה, מה שמעולם לא עשה בהֶעְדרו של ראשיד.

ראשיד הסכים עם כל הדברים האלה. "זה סימן לאינטליגנציה," אמר. כך הוא גם אמר על תעלוליו המסוכנים של זלמאי – כשהילד תחב גולות לפה ואחר ירק אותן, כשהציץ גפרורים, כשלעס את הסיגריות של ראשיד.

כשזלמאי נולד העביר אותו ראשיד למיטה שלו ושל ליילה. אחר־כך הוא קנה לו עריסה חדשה והזמין ציורים של אריות ונמרים כורעים על לוחות הצד שלה. הוא שילם בעד בגדים חדשים, רעשנים חדשים, בקבוקים חדשים וחיתולים חדשים, אף־על־פי שהם לא יכלו להרשות זאת לעצמם, ואלה של עזיזה עדיין היו יפים לשימוש. יום אחד הוא בא הביתה עם מוּבַּייל שפועל באמצעות סוללה, ותלה אותו על העריסה של זלמאי. דבורים קטנות בצבעי צהוב ושחור היו תלויות על חמנית, והן התקמטו וצייצו כשלחצו עליהן. מנגינה נשמעה כשהצעצוע הופעל.

"חשבתי שאמרת שהעסקים חלשים," אמרה ליילה.

"יש לי ידידים שאני יכול לְלוות מהם," השיב בזלזול.

"ואיך תחזיר להם את הכסף?"

"המצב ישתנה. תמיד הוא משתנה. תראי, הוא אוהב את זה. את רואה?"

רוב הימים היתה ליילה בלי בנה. ראשיד לקח אותו לסנדלרייה, הרשה לו לזחול מתחת לשולחן העבודה העמוס, לשחק בסוליות גומי ישנות וברצועות עור שבמלאי. ראשיד דפק את מסמרי הברזל שלו והפעיל את גלגל השיוף, ובתוך כך פקח עליו עין. אם זלמאי

מריאם היתה בת ארבעים עכשיו. בשׂערה, שאותו אספה עתה גבוה מעל פניה, נראו כמה פסים אפורים. מתחת לעיניה החומות שצורתן חצי סהר היו שקיות. היא איבדה שתיים משיניה הקדמיות. אחת נשרה ואת האחרת העיף ראשיד מפיה לאחר שזַלמַאי נשמט לא בכוונה מזרועותיה. עורה נקשח, נשזף מכל השעות שעשתה בחצר בשמש הקופחת, כשהיא וליילה היו יושבות ומשגיחות על זלמאי שרץ אחרי עזיזה.

כשסיימו, לאחר שהבור נחפר, הן עמדו מעליו והסתכלו מטה.

"זה יספיק," אמרה מריאם.

זַלמאי היה בן שנתיים. הוא היה זאטוט שמנמן עם שיער מתולתל, עיניים קטנות בגוון חום, וכמו אצל ראשיד, גם לחייו היו ורדרדות, בכל מזג־אוויר. גם את קו השיער העבות שלו ירש מאביו: צורתו צורת חצי סהר, על מצח נמוך. כשליילה היתה לבדה איתו, היה זלמאי הקטן מתוק, עליז ומבודח. הוא אהב לטפס על כתפיה של ליילה, לשחק בחצר במחבואים איתה ועם עזיזה. לפעמים, ברגעיו השקטים יותר, הוא אהב לשבת על ברכיה של ליילה ולשמוע אותה שרה לו. השיר האהוב עליו היה "מולה מוחמד ג׳אן". הוא העיף את רגליו השמנמנות כשהיא שרה אל תוך שׂערו המתולתל, וכשהגיעה לבית של המקהלה, הצטרף אליה ושר בקולו הצורמני את המילים שהצליח לפענח:

הבה נלך לְמָזָאר, מולה מוחמד ג׳אן,
לראות את שדות הצבעונים, הו, רֵע אהוב.

ליילה אהבה את הנשיקות הלחות שזלמאי שתל על לחייה, אהבה את מרפקיו המעוטרים בגומות חן ואת אצבעות רגליו העבות. היא אהבה לדגדג אותו, לבנות לו מכרים ומכריות נוי מנהרות שיוכל לזחול דרכן, להתבונן בו כשנרדם בזרועותיה ואחת מידיו תמיד אוחזת באוזנה. מעיה התהפכו כשחשבה על אותו יום אחר הצהריים, כששכבה על הרִצפה עם חישור גלגל האופניים בין רגליה. כמה

עזיזה היא זו שקיבלה על עצמה בסמכותיות עליזה את האחריות להעיר את זלמאי מדי יום, לתת לו את ארוחת הבוקר שלו ולסרק אותו. היא זו שהשכיבה אותו לתנומה קצרה, היא שמילאה את תפקיד האחות הרגועה ומשכינת השלום לאח ההפכפך. לידו החלה עזיזה להגיב במנוד ראש כועס של מבוגרים.

עזיזה לחצה על כפתור ההפעלה של הטלוויזיה. ראשיד הזעיף את פניו, העיף את ידה מהמכשיר והניחה על השולחן, וכלל לא בעדינות.

"זאת הטלוויזיה של זלמאי," אמר.

עזיזה ניגשה אל מריאם והתיישבה על ברכיה. שתיהן היו עתה קשורות זו לזו לבלי הפרד. לאחרונה, בברכתה של ליילה, החלה מריאם ללמד את עזיזה פסוקים מהקוראן. עזיזה כבר ידעה לדקלם בעל־פה את סורת אל־אח׳לאס – בשורת אמונת הייחוד – ואת סורת אל־פאתיחה – בשורת הפתיחה – והיא כבר ידעה איך לבצע את ארבע הרוּקָאט של תפילת הבוקר.

זה כל מה שיש לי לתת לה, אמרה מריאם פעם לליילה, את הידע הזה, את התפילות האלה. זה הרכוש האמיתי היחיד שהיה לי מאז ומעולם.

זלמאי נכנס לחדר וראשיד התבונן בציפייה, כאילו המתין להצגת פעלולים פשוטים של קוסם רחוב, וראה איך זלמאי מושך את כבל הטלוויזיה, לוחץ על הכפתורים ומצמיד את כפות־ידיו אל המרקע האטום. כשניתק אותן התפוגג עיבוי הלחות של כפות־הידיים הזעירות מהזכוכית. ראשיד חייך בגאווה והמשיך להביט בזלמאי, שהצמיד את כפות־ידיו אל משטח הזכוכית וניתקן, שוב ושוב.

הטליבאן אסרו את הצפייה בטלוויזיה. קלטות וידאו הושחתו בפומבי והסרטים נתלשו מתוכן ונקשרו לעמודי גדרות. צלחות לוויין נתלו על פנסי רחוב. אבל ראשיד אמר שאם דברים מסוימים אסורים בשימוש זה לא אומר שאי־אפשר להשיג אותם.

"מחר אתחיל לחפש קלטות של סרטים מצוירים," אמר. "זה לא יהיה קשה. בבזארים המחתרתיים אפשר לקנות הכול."

"אז אולי תקנה לנו באר חדשה," אמרה ליילה, וזכתה במבט מלא בוז.

הפך מתלה של נעליים, גער בו ראשיד בעדינות, בקול שליו ומחויך למחצה. אם עשה זאת שוב, הניח ראשיד את הפטיש, הושיבו על שולחן העבודה שלו ודיבר אליו ברכות.

סבלנותו עם זלמאי היתה באר עמוקה שלעולם לא יבשה.

כשבאו הביתה בערב, ראשו של זלמאי התנודד על כתפו של ראשיד, ושניהם הדיפו ריח דבק ועור. הם חייכו כדרכם של שותפים לסוד, בערמומיות, כאילו ישבו בסנדלרייה האפלולית כל היום ולא תיקנו נעליים, אלא רקמו מזימות חשאיות. זלמאי אהב לשבת ליד אביו בארוחת הערב, שם הם שיחקו משחקים סודיים, שעה שמריאם, ליילה ועזיזה הניחו צלחות על הסוֹפְרָה. הם נגחו זה בזה בחזה, אגב צְחקוקים, יידו זה בזה פירורי לחם, לחשו דברים לאוזניהם בלבד. אם ליילה דיברה אליהם, נשא ראשיד את עיניו ונתן בה מבט כועס על ההפרעה. אם ביקשה להחזיק את זלמאי – או גרוע מזה, אם זלמאי הושיט אליה את ידיו – נעץ בה ראשיד מבט רושף.

ליילה הלכה משם פגועה ונעלבת.

ואז, ערב אחד, שבועות אחדים אחרי שמלאו לזלמאי שנתיים, בא ראשיד הביתה עם טלוויזיה וִידֵאוֹ. היום היה חמים, כמעט בשום, אבל הערב היה קריר יותר וכבר הלך והתעבה בדרכו להפוך ללילה קר ונטול כוכבים.

הוא הניח את המכשירים על השולחן בחדר המגורים. הוא אמר שקנה את זה בשוק השחור.

"עוד הלוואה?"

"זה ׳מַגנַאווֹקס׳."

עזיזה נכנסה לחדר, וכשראתה את הטלוויזיה רצה אליה.

"היזהרי, עזיזה ג׳ו," אמרה מריאם. "אל תגעי."

שׂערה של עזיזה התבהר כשׂערה של ליילה. ליילה ראתה בלחייה את גומות החן שלה עצמה. עזיזה היתה לילדה שקטה ומהורהרת, שהתנהגותה בוגרת לשש שנותיה. ליילה התפעלה מצורת הדיבור של בתה, מחיתוכו וממקצבו, מהאתנחתות למחשבה ומהאינטונציות, הבוגרות כל־כך, המנוגדות כל־כך לגוף הקטן ששימש משכן לקול.

ביטויים חברותיים מודעים ונעימים של חרדות שהיו גם מביכות וגם מסעירות. הם כיוונו אל השריר שטאריק קרא לו בקול מקצועי, שריר הדלתא.

ליילה התבוננה בקשת אגרופה הקפוץ שפילח את האוויר, וחשה את הקמט שנוצר בעורו עטוי הזיפים למגע פרקי אצבעותיה. הוא נשמע כמו שק אורז שמופל ארצה. היא הִכתה בו בחוזקה, ועוצמת החבטה שלחה אותו מתנודד שני צעדים לאחור.

מצִדו האחר של החדר נשמעו קול התנשפות, יבבה ואחר־כך צעקה. ליילה לא ידעה מי הקים איזה רעש. באותו רגע היתה המומה מכדי לתת את דעתה או את לִבָּה לדבר, המתינה שתודעתה תדביק את מה שעשתה ידה. וכשזה קרה, היה נדמה לה שהיא מחייכת. בהחלט ייתכן שהיא אמנם חייכה כאשר נוכחה לתדהמתה שראשיד יצא מהחדר בשקט.

לפתע נראה לליילה כאילו הקשיים המשותפים של חייהן – שלה, של עזיזה ושל מריאם – פשוט נשרו להם ונעלמו, התאדו כטביעות כפות־ידיו של זלמאי ממרקע הטלוויזיה. נראה לה כאילו, עם כל הגיחוך שבדבר, היה כדאי לסבול את כל מה שהן סבלו למען רגע השיא הזה, למען מעשה המרד הזה שישים קץ לכל הסבל וההשפלות.

ליילה לא שמה לב שראשיד שוב בחדר עד שידו סגרה על צווארה. עד שהוא הרימה מהרצפה והטיחה בקיר.

מקרוב נראו הפנים המלגלגות גדולות להפליא. ליילה הבחינה עד כמה התנפחו עם הגיל, כמה כלי דם שבורים נוספים יצרו מפה של שבילים זעירים על אפו. ראשיד לא אמר דבר. ובאמת, מה הוא כבר יכול לומר? מי שתוחב את קנה האקדח שלו אל פיה של אשתו, מה כבר יש לו לומר?

והיו פשיטות. בגלל הפשיטות הן חפרו בחצר. לפעמים היו פשיטות חודשיות, לפעמים שבועיות. לאחרונה כמעט יומיות. הטליבאן החרימו בעיקר חפצים, בעטו באחוריו של אדם זה או אחר או חבטו בראש או שניים. אבל לפעמים היו גם הלקאות פומביות, מלקות על כפות־רגליים וידיים.

רק אחר־כך, אחרי עוד ארוחת ערב של אורז לבן פשוט ובלי תה, בגלל הבצורת, לאחר שראשיד עישן סיגריה, הוא סיפר לליילה על החלטתו.

"לא," אמרה ליילה.

הוא אמר שהוא לא שואל.

"לא מעניין אותי אם אתה שואל או לא."

"זה היה מעניין אותך אם היית יודעת את כל הסיפור."

הוא אמר שהוא לווה כסף מחברים רבים מכפי שגילה, שהכסף שנכנס מהחנות אינו מספיק עוד לכלכלת חמשתם. "לא סיפרתי לך את זה לפני כן, כי לא רציתי להדאיג אותך.

"וחוץ מזה," אמר, "תתפלאי כמה הם יכולים להכניס."

ליילה אמרה שוב לא. הם היו בחדר המגורים. מריאם והילדים היו במטבח. ליילה שמעה את קרקוש הכלים, את צחוקו הרם של זלמאי, את עזיזה אומרת משהו למריאם בקולה היציב והשקול.

"יהיו אחרות כמוה, אפילו צעירות יותר," אמר ראשיד בפחות סבלנות עכשיו. "כולם בקאבול עושים את זה."

ליילה אמרה לו שלא מעניין אותה מה אנשים אחרים עושים בילדיהם.

"אני אשגיח עליה מקרוב," אמר ראשיד ונשמע פחות סבלני עכשיו. "זאת פינה בטוחה. ממול יש מסגד."

"אני לא אתן לך להפוך את הבת שלי לקבצנית רחוב!" הטיחה בו ליילה בכעס.

כף־ידו עבת האצבעות התחברה יפה אל בשר לחיה של ליילה והעיפה את ראשה בתנועה סיבובית. הסטירה הקימה קול חבטה רם, שהיסה את הקולות מהמטבח. לרגע היה הבית שקט לגמרי. אחר־כך נשמע קול צעדים חפוזים במסדרון, ומריאם והילדים נכנסו אל חדר המגורים, ועיניהם עברו ממנה אל ראשיד ובחזרה.

ואז השיבה לו ליילה במהלומת אגרוף.

זאת היתה הפעם הראשונה שהכתה מישהו, בלי להביא בחשבון את המהלומות השובביות שהיא וטאריק החליפו ביניהם במשחק. אבל אלה היו באגרופים פתוחים, ליטופים יותר מאשר חבטות,

פרק 41

מריאם

בקיץ 2000 הגיעה הבצורת לשנתה השלישית והקשה ביותר.

בהֶלמַאנד, זַאבּוֹל וקַנדַהַאר הפכו הכפרים לעדרים של קהילות נוודים, בתנועה מתמדת, בחיפוש אחרי מים ושדות מרעה ירוקים לצאן ולבקר. כשלא מצאו לא את זה ולא את זה, לאחר שהעזים והכבשים והפרות גוועו, הם באו לקאבול. הם התמקמו על צלע הר קאֶרֶה־אַריאַנָה, התגוררו בשכונות עוני מאולתרות, דחוסים חמש־עשרה או עשרים נפשות בבקתה אחת.

זה היה גם הקיץ של טיטניק, שבו מריאם ועזיזה היו סבך של גפיים, התגלגלו וצחקו, ועזיזה התעקשה שהיא תהיה ג׳ק.

״תהיי בשקט, עזיזה ג׳ו.״

״ג׳ק! תגידי את השם שלי, חאלה מריאם. תגידי את זה. ג׳ק!״

״אביך יכעס אם תעירי אותו.״

״ג׳ק! ואת רוז.״

בסופו של דבר היתה מריאם שרועה על הגב, בכניעה, בהסכמה חוזרת להיות רוז. ״בסדר, את תהיי ג׳ק,״ היא נעתרה. ״את ג׳ק שמת צעיר, ואני זוכה להגיע לגיל זקנה מופלג.״

״נכון, אבל אני מי שמת גיבור,״ אמרה עזיזה, ״ואת, רוז, את מבלה את כל החיים האומללים שלך בגעגועים אלי.״ אחר־כך,

"בעדינות," אמרה מריאם עכשיו. היא ישבה עם הברכיים על שפת הבור. הן הורידו את הטלוויזיה אל הבור כשכל אחת מהן תופסת בשתיים מארבע פינות יריעת הפלסטיק שהמכשיר נעטף בה.

"מספיק," אמרה מריאם.

אחר־כך הן יישרו את העפר, מילאו בו את הבור. הן פיזרו חלק מהעפר מסביב כדי שהמקום לא יבלוט.

"זהו," אמרה מריאם וניגבה את ידיה בשמלתה.

הם הסכימו שכאשר יהיה בטוח יותר, כאשר הטליבאן יפחיתו את מספר הפשיטות, בעוד חודש־חודשיים, שישה או אולי יותר, הם יוציאו את הטלוויזיה מהבור.

בחלומה רואה ליילה את עצמה ואת מריאם מאחורי מחסן הכלים, חופרות שוב. אבל הפעם את עזיזה הן מורידות אל תוך הקרקע. הבל נשימתה של עזיזה מעבה את יריעת הפלסטיק שבה עטפו אותה. ליילה רואה את עיניה המבוהלות, את לובן כפות־ידיה שעה שהיא חובטת ביריעה. עזיזה מתחננת. ליילה אינה יכולה לשמוע את צרחותיה. רק לזמן־מה, היא קוראת למטה, זה רק לזמן־מה. זה בגלל הפשיטות, את לא יודעת, אהובתי? כשלא יהיו עוד פשיטות אמא וחאלה מריאם יוציאו אותך. אני מבטיחה, חביבתי. ואז נוכל לשחק. נוכל לשחק כמה שתרצי. היא ממלאה את האת. ליילה מתעוררת חסרת נשימה וטעם של עפר בפיה, כשגושי העפר הגרגריים פוגעים ביריעת הפלסטיק.

הציתה גם את חנות הבדים הסמוכה, את חנות הבגדים המשומשים, חנות רהיטים קטנה ומאפייה.

אחר־כך אמרו לראשיד שאילו הרוח נשבה בכיוון מזרח ולא מערב, אולי היתה הסנדלרייה שלו, שבפינת גוש הבניינים, ניצלת.

הם מכרו הכול.

החפצים הראשונים שהלכו היו של מריאם, אחר־כך של ליילה. בגדי התינוק של עזיזה, מעט הצעצועים שליילה רבה עם ראשיד כדי שיקנה לה. עזיזה התבוננה בנעשה במבט צייתני. גם השעון של ראשיד נמכר וכמוהו מכשיר הרדיו טרנזיסטור הישן שלו, שתי עניבות, הנעליים וטבעת הנישואים שלו. הספה, השולחן, השטיח והכיסאות הלכו אף הם. זלמאי קיבל התקף זעם כשראשיד מכר את הטלוויזיה.

אחרי השרפה היה ראשיד בבית כמעט כל יום. הוא סטר לעזיזה. בעט במריאם. הוא השליך דברים. הוא מצא פגמים בליילה, הריח שלה, הלבוש שלה, התסרוקת, שיניה שהצהיבו.

"מה קרה לך?" אמר. "התחתנתי עם פַּארי, ועכשיו אני תקוע עם זקנה בלה. את נהיית כמו מריאם."

הוא פוטר מעבודתו בבית־הקבב ליד כיכר חאג' יעקוב, כי הסתבך בקטטה עם לקוח. הלקוח התלונן שראשיד הטיל בגסות את הלחם על שולחנו. מילים קשות הוחלפו ביניהם. ראשיד כינה את הלקוח קוף אוזבקי. אקדח נשלף. שפוד כוון בתגובה. לפי הגרסה של ראשיד, הוא זה שהחזיק את השפוד. מריאם פקפקה בכך.

לאחר שפוטר מהמסעדה בטאימאני, בגלל תלונות של הלקוחות על ההמתנות הארוכות, אמר ראשיד שהטבח היה אִטי ועצל.

"בטח ישבת מאחור ונמנמת," אמרה ליילה.

"אל תתגרי בו, ליילה ג'ו," אמרה מריאם.

"אני מזהיר אותך, אישה," אמר ראשיד.

"או ישבת ועישנת."

"אני נשבע באלוהים."

"אין לך שליטה על מה שאתה."

רכובה על חזה של מריאם, היא הכריזה, "עכשיו אנחנו צריכות להתנשק!" מריאם הזיזה את ראשה מצד אל צד, ועזיזה, שרוותה עונג מהתנהגותה השערורייתית, צחקקה בשפתיים קפוצות.

לפעמים היה זלמאי מדדה לחדר ומתבונן במשחק הזה. מה הוא יהיה, שאל.

"אתה יכול להיות הקרחון," אמרה עזיזה.

באותו קיץ, אחזה בקאבול קדחת הטיטניק. אנשים הבריחו מפקיסטן העתקים פיראטיים של הסרט – לפעמים בתוך בגדיהם התחתונים. אחרי העוצר הסתגרו כולם בבתים, כיבו את האורות, הנמיכו את הקול ושפכו דמעות על ג'ק ורוז ונוסעי האונייה שגורלה נחרץ. אם היה חשמל, צפו בסרט גם מריאם, ליילה והילדים. עשר פעמים או יותר הם הוציאו את הטלוויזיה ממחבואה בבור שמאחורי מחסן הכלים, באישון לילה, לאחר שהאורות כבו ושמיכות נתלו על החלונות.

הרוכלים עברו לאפיק נהר קאבול היבש. עד מהרה, מתוך הבורות שנבקעו באפיק צרוב השמש היה אפשר לקנות שטיחי **טיטניק** ואריגי **טיטניק** מגלילי בד שסודרו על מריצות. היו דאודורנט **טיטניק**, משחת שיניים **טיטניק**, בושם **טיטניק**, פָּקוֹרָה **טיטניק** ואפילו בּוּרקָה **טיטניק**. קבצן עיקש במיוחד החל לקרוא לעצמו "קבצן טיטניק".

"טיטניק סיטי" נולדה.

זה בגלל השיר, אמרו הבריות.

לא, בגלל הים. המותרות. האונייה.

זה בגלל הסקס, לחשו.

ליאו, אמרה עזיזה בביישנות. **הכול בזכות ליאו.**

"כולם רוצים את ג'ק," אמרה ליילה למריאם. "זה העניין. כולם רוצים שג'ק יציל אותם מאסון. אבל אין שום ג'ק. ג'ק לא יחזור. ג'ק מת."

אחר־כך, בהמשך אותו קיץ, נרדם סוחר בדים ושכח לכבות את הסיגריה שעישן. הוא ניצל אך חנותו נשרפה כליל. האש בחנותו

עליה סחרחר, ובאוזניה נשמע צלצול תמידי. היא זכרה משהו שמולה פאיזוללה היה אומר על רעב כשהרמדאן החל: אפילו נשוך נחש מוצא שינה, אך לא הרעֵב.

"הילדים שלי ימותו," אמרה ליילה. "ממש לנגד עיני."

"הם לא ימותו," אמרה מריאם. "אני לא אתן להם. הכול יהיה בסדר, ליילה ג'ו. אני יודעת מה לעשות."

ביום חם ולוהט אחד לבשה מריאם את הבורקָה שלה והיא וראשיד הלכו למלון "אינטרקונטיננטל". דמי הנסיעה באוטובוס היו עתה מותרות שלא יכלו להרשות לעצמם, ומריאם היתה מותשת כשהגיעו אל ראש הגבעה הגבוהה. במהלך הטיפוס במדרון היא נתקפה סחרחורת ופעמיים נאלצה לעצור ולהמתין שההתקף יחלוף.

בכניסה למלון בירך ראשיד לשלום וחיבק את אחד השוערים, שהיה לבוש בחליפה בצבע בורדו וחבש כובע מצחייה. הם החליפו כמה משפטים שנשמעו ידידותיים. ראשיד דיבר כשידו נחה על מרפקו של השוער. בשלב מסוים הוא רמז בתנועת ראש בכיוונה של מריאם ושניהם הפנו את מבטם לעברה לרגע קצר. השוער נראה למריאם מוכר במקצת.

השוער נכנס פנימה ומריאם וראשיד המתינו בחוץ. מנקודת תצפית זו יכלה מריאם לראות את "המכון הפוליטכני" ומאחוריו את אזור חֵייר כַּאנָה ואת הדרך למאזאר. מדרום נראו בית־החרושת ללחם, סילוֹ, שננטש זה כבר, אשר חזיתו הצהובה בהירה מנוקדת בחורים פעורים מההפגזות שספג. דרומה יותר הבחינה בהריסות החלולות של ארמון דַרוּלַמַאן, שם, שנים רבות קודם לכן, לקח אותה ראשיד לפיקניק. זיכרון אותו יום היה שריד מעבר שלא נראה עוד כאילו הוא שלה.

מריאם התרכזה בדברים האלה, בציוני הדרך האלה. היא חששה שתאבד את אומץ לבה אם תניח לדעתה לנדוד.

מדי כמה דקות הגיעו ג'יפים ומוניות אל הכניסה למלון. שוערים נחפזו לברך לשלום את האורחים, שהיו כולם גברים מזוקנים, חמושים, חבושי טורבן, וכולם יצאו באותה רוח של ביטחון עצמי

ואז הוא הסתער על ליילה, חבט בה באגרופיו בחזה, בראש ובבטן, משך בשׂערה, הטיח אותה בקיר. עזיזה צרחה, משכה בחולצתו; גם זלמאי צרח, ניסה להרחיק אותו מאמו. ראשיד דחף את הילדים הצִדה, הפיל את ליילה ארצה, והחל לבעוט בה. מריאם הטילה את עצמה על ליילה. הוא המשיך לבעוט, בעט עכשיו במריאם, רוק ניגר מפיו, ועיניו נצצו בנחישות רצחנית, בעט עד שלא יכול עוד.

״אני נשבע שבסוף תגרמי לי להרוג אותך, ליילה,״ אמר בהתנשפות ויצא בסערה מהבית.

כשהכסף אזל החל הרעב לעטוף את חייהם כתכריך. מריאם גילתה בתדהמה באיזו מהירות גימד הרעב כל עניין אחר והיה לעיקר הקושי של קיומם.

אורז מבושל, פשוט ולבן, בלי שום בשר או רוטב, היה עכשיו פינוק נדיר. הם דילגו על ארוחות בתכיפות גוברת להבהיל. לפעמים הביא ראשיד הביתה סרדינים בקופסה ולחם יבש ופריך עם טעם של נסורת. לפעמים שק תפוחים שגנב תוך הסתכנות בקטיעת ידו. בחנויות מכולת הוא החליק בזהירות לכיסו רביולי בקופסה, ואחר־כך חולק המזון לחמישה חלקים, כשזלמאי מקבל את חלק הארי. הם אכלו לפת במלח. עלי חסה נבולים ובננות שחורות קליפה לארוחת הערב.

מוות מרעב הפך לפתע לאפשרות ברורה. היו שבחרו לא לחכות לו. מריאם שמעה על אלמנה בשכונה שפוררה מעט לחם יבש, ערבבה את הפירורים עם רעל עכברים והאכילה בזה את כל שבעת ילדיה. את המנה הגדולה ביותר שמרה לעצמה.

צלעותיה של עזיזה החלו לבלוט מעורה והשומן מלחייה נעלם. שוקיה רזו, גון עורה נעשה כזה של תה חלש. כשמריאם הרימה אותה היא הרגישה את עצם הירך שלה בולטת מעורה המתוח. זלמאי היה שרוע פה ושם בבית, כשעיניו קהות מבע ועצומות למחצה, או על ברכי אביו כשהוא רפוי כסמרטוט. הוא היה נרדם בבכי, כשמצא את הכוח לכך, אבל שנתו היה טרופה ואקראית. נקודות לבנות קפצו לנגד עיניה של מריאם כל אימת שהתעוררה משינה. ראשה היה

ששערו הלבין והידלדל, שגבו החל לאבד את זקיפותו. הוא הרכיב משקפיים, לבש עניבה אדומה, כתמיד, ומשולש הממחטה הלבן בִּצבץ כרגיל מכיס החזה. והדבר שהרשים אותה ביותר היה העובדה שהוא רזה, שעתה היה כחוש בהרבה מכפי שזכרה. המקטורן של החליפה החומה־כהה שלו היה תלוי לו על הכתפיים ושולי המכנסיים נִקוו סביב קרסוליו.

גם ג׳אליל ראה אותה, ולו לרגע. עיניהם נפגשו קצרות מבעד לחרך בווילונות, כשם שנפגשו שנים קודם לכן מבעד לחרך בווילונות אחרים. אבל אז סגרה מריאם במהירות את הווילונות. היא ישבה על המיטה וחיכתה שיֵלך.

היא חשבה עכשיו על המכתב שג׳אליל השאיר לה לבסוף ליד הדלת. היא שמרה אותו במשך ימים, מתחת לכרית, ונטלה אותו מפעם לפעם, הפכה אותו בידיה. לבסוף קרעה אותו סגור במעטפה.

ועתה, אחרי שנים רבות כל־כך, מצאה את עצמה מתקשרת אליו.

מריאם הצרה עתה על גאוות הנעורים המטופשת שלה. היא הצרה עתה על שלא הרשתה לו להיכנס. איזה נזק היה כבר נגרם אילו הכניסה אותו הביתה, ישבה איתו והניחה לו לומר את שהיה בפיו לומר? הוא אביה. הוא לא היה אב טוב, זה נכון, אבל כמה פשוטים נראו חסרונותיו עכשיו, כמה נסלחים, בהשוואה לזדוניותו של ראשיד או לאלימות האכזרית שראתה בהתנהגותם של גברים זה לזה.

היא הצרה על שהשמידה את מכתבו.

קולו העמוק של גבר דיבר באוזנה והודיע לה שהגיעה אל לשכת ראש העירייה של הֶראט.

מריאם כְּחכחה בגרונה. ״סלאם, אחי, אני מחפשת מישהו שגר בהֶראט, או גר שם לפני שנים. שמו ג׳אליל חאן. הוא גר בשָׁאר־אֶ־נָאוּ והיה בעלים של בית־קולנוע. אולי תוכלו לדעת איפה יהיה אפשר למצוא אותו?״

הרוגז נשמע היטב בקולו של האיש. ״בשביל זה את מתקשרת ללשכת ראש העיר?״

מריאם אמרה שהיא לא ידעה למי עוד תוכל להתקשר. ״סלח לי,

ואיום אגבי. מריאם שמעה פיסות מלהגם שעה שנבלעו בפתחי דלתות המלון. היא שמעה פַּאשטו ופַּארסי, אבל גם אורדוּ וערבית.

"הכירי את האדונים האמיתיים שלנו," אמר ראשיד בקול מהוסה. "אסלאמיסטים פקיסטנים וערבים. הטליבאן הם הבובות שלהם. אלה הם השחקנים הגדולים, ואפגניסטן היא מגרש המשחקים שלהם."

ראשיד אמר ששמע שהטליבאן אִפשרו לאנשים האלה להקים מחנות בכל הארץ, שם מאמנים צעירים להיות מחבלים מתאבדים ולוחמי ג'יהאד.

"מה לוקח לו כל־כך הרבה זמן?" שאלה מריאם.

ראשיד ירק וכיסה את הרוק בחול.

כעבור שעה היו מריאם וראשיד בפנים, והלכו אחרי השוער. עקבי נעליהם נקשו על אריחי הרצפה שעה שהוליכו אותם דרך האכסדרה הקרירה והנעימה. מריאם ראתה שני גברים יושבים על כורסאות עור, ביניהם רובים ושולחן קפה, והם לוגמים תה ואוכלים מצלחת טבעות גֶ'לאבי בסירופ בזוקות באבקת סוכר. היא חשבה על עזיזה, שאהבה ג'לאבי והתיקה משם את מבטה.

השוער הוליך אותם החוצה אל מרפסת. הוא הוציא מכיסו טלפון אלחוטי שחור קטן ופיסת נייר שמספר היה רשום עליה. הוא אמר לראשיד שזה הטלפון הלווייני של הממונה עליו.

"השגתי לכם חמש דקות," אמר. "לא יותר."

"טשאקור," אמר ראשיד. "לא אשכח את זה."

השוער הֵנהן והלך לדרכו. ראשיד חייג. הוא נתן למריאם את הטלפון.

שעה שהאזינה לצלצול הצורמני, נדדו מחשבותיה של מריאם. הן נדדו אל הפעם האחרונה שראתה את ג'אליל, שלוש־עשרה שנה קודם־לכן, באביב 1987. הוא עמד ברחוב ליד הבית, נשען על מקל הליכה, סמוך לבנץ הכחולה שלו עם לוחית הרישוי של הֶראט והפס שחצה את הגג, את חיפת המנוע ואת תא המטען. הוא עמד שם שעות, המתין לה ומדי פעם קרא בשמה, בדיוק כשם שהיא קראה פעם בשמו מחוץ לביתו שלו. מריאם הזיזה את הווילון פעם אחת, רק כדי חרך, וראתה אותו בחטף, לרגע קט בלבד, אך הספיקה לראות

היתה אתנחתא. "הוא אומר שהוא מת לפני שנים, כבר ב־1987."

לְבָה של מריאם צנח. מובן שהביאה בחשבון את האפשרות הזאת. ג'אליל היה צריך להיות עכשיו באמצע או בסוף שנות השבעים לחייו, אבל...

1987.

הוא גסס אז. הוא עשה את כל הדרך מהֶראט כדי להיפרד.

היא זזה אל קצה המרפסת. ממרומיה ראתה את ברכת השחייה המפורסמת של המלון, שהיתה עתה ריקה ומזוהמת, מצולקת בחורי כדורים ואריחים מרקיבים. והיה שם גם מגרש טניס חבוט ובאמצעו הרשת, בלויה ותלויה ברפיון כנשל של נחש.

"אני חייב לנתק עכשיו," אמר הקול מקצה קו הטלפון.

"סליחה שהטרדתי אותך," אמרה מריאם, ובכתה ללא קול אל המכשיר. היא ראתה את ג'אליל מנופף אליה בידו, עובר מאבן לאבן בחצותו את הנחל וכיסיו תפוחים ממתנות. בכל פעם עצרה את נשימתה לקראת בואו, בתפילה לאלוהים שייתן לה זמן רב יותר איתו. "תודה," החלה מריאם לומר, אך האיש בקצה האחר של הקו כבר ניתק את השיחה.

ראשיד הסתכל בה. מריאם נדה בראשה לשלילה.

"חסרי תועלת," אמר וחטף ממנה את הטלפון. "הבת והאבא באותה מידה."

בדרכם אל מחוץ לאכסדרת המלון ניגש ראשיד במהירות אל שולחן הקפה, שהיה עכשיו נטוש, ותחב לכיסו את טבעת הג'אבי האחרונה. הוא לקח אותה הביתה ונתן אותה לזלמאי.

אחי. אני יודעת שיש לך עניינים חשובים לטפל בהם, אבל זה עניין של חיים ומוות, בבעיה של חיים ומוות אני מתקשרת."

"אני לא מכיר אותו. הקולנוע סגור כבר הרבה שנים."

"אולי יש אצלכם מישהו שמכיר אותו, מישהו..."

"אין כאן אף אחד כזה."

מריאם עצמה את עיניה. "בבקשה, אחי. ילדים מעורבים בדבר. ילדים קטנים."

אנחה ממושכת.

"אולי מישהו שם..."

"יש כאן גנן. נדמה לי שהוא חי כאן כל חייו."

"כן, תשאל אותו, בבקשה."

"תתקשרי שוב מחר."

מריאם אמרה שהיא לא יכולה. "קיבלתי את הטלפון הזה לחמש דקות בלבד. אני לא..."

נשמעה נקישה בעבר האחר, ומריאם חשבה שהוא ניתק את השיחה, אבל שמעה פסיעות וקולות, וצופר של מכונית במרחק, וזמזום מכני כלשהו מודגש בנקישות, אולי מאוורר חשמלי. היא העבירה את הטלפון אל האוזן האחרת ועצמה את עיניה.

היא ראתה בעיני רוחה את ג'אליל מחייך, מושיט את ידו לכיסו.

אה. בוודאי. טוב. אז בבקשה, בלי עיכובים נוספים...

תליון בצורת עלה שמטבעות זעירים מגולפים בצורות של ירחים וכוכבים היו תלויים עליו.

ענדי אותו לצווארך, מריאם ג'ו.

מה דעתך?

אני חושב שאת נראית כמו מלכה.

דקות אחדות חלפו. אחר־כך פסיעות, קול פצפוץ, ונקישה. "הוא מכיר אותו."

"באמת?"

"ככה הוא אומר."

"איפה הוא?" שאלה מריאם. "האיש הזה יודע איפה ג'אליל חאן?"

מארצות־הברית ועד סין. ממשלות, היסטוריונים וארכיאולוגים מכל רחבי הגלובוס כתבו מכתבים, הפצירו בטליבאן לא להרוס את שתי יצירות האמנות ההיסטוריות הגדולות והחשובות ביותר באפגניסטן. אבל זה כבר היה אחרי שהטליבאן הפעילו את חומרי הנפץ שהטמינו בתוך פסלי הבודהא בני האלפיים. הם שרו אללה־אוּ־אכבר עם כל פיצוץ, הריעו כל אימת שפסל איבד יד או רגל וקרס בענן אבק. ליילה זכרה איך, מזמן, ב־1987, היא ובאבי וטאריק עמדו ברומו של הגדול בשני פסלי הבודהא, ברוח שנשבה על פניהם המוארות בשמש, והיא התבוננה בנץ חג במעגלים מעל העמק המשתרע מתחת. אבל כששמעה את החדשות על הרס הפסלים, הגיבה באדישות. איך היא יכלה לקחת ללב התרסקות של פסלים שעה שחייה שלה התפוררו עתה והיו לאבק?

עד שראשיד אמר לה שהגיע הזמן ללכת, ישבה ליילה בשתיקה על רִצפת חדר המגורים, פניה פני אבן ושׂערה תלוי לה סביב הפנים בתלתלים סתורים. אין זה משנה כמה שנשמה, כמה שאפה ונשפה, היא לא הצליחה למלא את ריאותיה בדי אוויר.

בדרך לקארטֶה־סֶה קפץ זלמאי בזרועותיו של ראשיד, ועזיזה החזיקה את ידה של מריאם כשהלכה במהירות לידה. הרוח טִלטלה את המטפחת המלוכלכת שהיתה קשורה מתחת לסנטרה של עזיזה ואת אִמרת שמלתה. פניה של עזיזה הלכו וקדרו, כאילו עם כל צעד גברה תחושתה שמרמים אותה. ליילה לא מצאה בעצמה את הכוח להגיד לה את האמת. היא אמרה לה שהיא הולכת לבית־ספר שבו ילדים אוכלים וישנים ולא חוזרים הביתה אחרי הלימודים. עכשיו שבה עזיזה והפגיזה את ליילה באותן שאלות ששאלה זה ימים. התלמידים ישנים שם בחדרים נפרדים, או כולם בחדר גדול אחד? יהיו לה שם חברות? וליילה בטוחה שהמורים יהיו נחמדים?

וגם, יותר מפעם אחת, כמה זמן אצטרך להישאר שם?

הם נעצרו במרחק כמה גושי בניינים מהבניין הנמוך שמראהו הזכיר קסרקטין.

"זלמאי ואני נחכה כאן," אמר ראשיד. "אה, לפני שאשכח..."

פרק 42

ליילה

אלה החפצים שעזיזה ארזה בשקית נייר: את החולצה הפרחונית שלה וזוג הגרביים היחיד, את כפפות הצמר הלא־תואמות שלה, שמיכה ישנה בצבע דלעת מנוקדת בכוכבים ובכוכבי שביט, ספל פלסטיק סדוק, בננה ואת מערכת הקוביות שלה.

זה היה בוקר צונן באפריל 2001, זמן קצר לפני יום הולדתה העשרים ושלושה של ליילה. השמים היו אפורים ושקופים למחצה, ומשבי רוח קרה ודביקה טַלטלו שוב ושוב את דלת הרשת.

ימים אחדים קודם לכן שמעה ליילה ששיח' אחמד מסעוד נסע לצרפת ונשא דברים בפרלמנט האירופי. מסעוד היה עכשיו בצפון, מחוז הולדתו, ועמד בראש הברית הצפונית, הגוף האופוזיציוני היחיד שעדיין נלחם בטליבאן. באירופה הזהיר מסעוד את המערב מפני מחנות הטרוריסטים באפגניסטן, והפציר בארצות־הברית לעזור לו להילחם בטליבאן.

"אם הנשיא בוש לא יעזור לנו," אמר, "הטרוריסטים האלה יפגעו בארצות־הברית ובאירופה בקרוב מאוד."

וחודש לפני כן שמעה ליילה שהטליבאן הטמינו חומר נפץ בגומחות פסלי הבודהא הענקיים בבאמיאן וריסקו אותם לרסיסים בטענה שהם תוצר של עבודת אלילים וחטא. בעולם קמה מחאה,

"יש להם כאן אוכל," אמרה ליילה ברעד. היא שמחה על הבּוּרקָה שהודות לה עזיזה לא יכלה לראות איך היא נקרעת לגזרים. "כאן לא תהיי רעבה. יש להם אורז ולחם ומים, ואולי אפילו פירות."

"אבל את לא תהיי כאן. וגם חאלה מריאם לא תהיה איתי."

"אני אבוא לבקר אותך," אמרה ליילה. "כל הזמן. תסתכלי עלי, עזיזה. אני אבוא לבקר אותך. אני אמך. גם אם זה יהרוג אותי, אבוא לבקר אותך."

מנהל בית־היתומים היה איש כפוף ודק גו עם פנים מקומטות ונעימות סבר. הוא היה מקריח, עם זקן מדובלל ועיניים כאפונים. שמו היה זָאמָאן. הוא חבש כיסוי ראש בצורת כיפה. העדשה השמאלית של משקפיו היתה סדוקה.

בדרך למשרדו הוא שאל את ליילה ומריאם לשמותיהן, ושאל גם מה שמה וגילה של עזיזה. הם עברו במסדרונות אפלוליים וילדים יחפים שהיו בהם פינו להם דרך והסתכלו. הם היו סתורי שיער או מגולחי ראש. הם לבשו סוודרים עם שרוולים שחוקים, מכנסי ג׳ינס בלויים עם חורים בברכיים ומעילים מטולאים בסרטי איטום. ליילה הריחה סבון וטלק, אמוניה ושתן וחשש גובר והולך אצל עזיזה, שהחלה לייבב.

ליילה העיפה מבט בחצר: חלקה מכוסה עשבים שוטים, מתקן נדנדות רעוע, צמיגים ישנים, כדורסל מרוקן מאוויר. החדרים שהם עברו על פניהם היו ריקים, החלונות מכוסים ביריעות פלסטיק. ילד הגיח מתוך אחד החדרים, תפס במרפקה של ליילה וניסה לטפס אל בין זרועותיה. עובד שניקה את מה שנראה כמו שלולית שתן, הניח את המטלית מידו וניתק ממנה את הילד.

זאמאן נהג ביתומים ברכושנות עדינה. הוא ליטף את ראשיהם של כמה מהם שעה שעבר על פניהם, אמר מילה טובה לאחד או לשניים, פרע את שׂערם, ללא כל נימה של התנשאות. הילדים קיבלו בברכה את מגע ידו, וליילה התרשמה שכולם נשאו אליו את עיניהם בתקווה להשביע את רצונו.

הוא דלה מכיסו חפיסת גומי לעיסה, מתנת פרדה, והושיטה לעזיזה בהבעה מאולצת של אדיבות. עזיזה לקחה את החפיסה ומִלמלה תודה. ליילה התפעלה מאצילותה של עזיזה, מיכולת הסליחה העצומה שלה, ובעיניה נִקווּ דמעות. לִבָּה נחמץ והיא נתקפה חולשה מרוב עצב למחשבה שהיום אחרי הצהריים עזיזה לא תשכב לנוח לידה, שהיא לא תרגיש את המשקל הקל של ידה על חזה, את עיקול ראשה שנלחץ אל צלעותיה, את נשימתה מחממת את צווארה, את עקביה מנגחים בבטנה.

לאחר שליילה הוליכה את עזיזה מהמקום פרץ זלמאי ביללות ובכה, זיזה! זיזה! הוא פִּרכס בזרועות אביו ובעט בו, קרא לאחותו עד שתשומת־לבו הוסחה למראה קוף של מפעיל תיבת נגינה מעבר לרחוב.

הן עברו את שני גושי הבניינים האחרונים לבדן, מריאם, ליילה ועזיזה. כשהתקרבו אל הבניין ראתה ליילה את חזיתו הסדוקה, את הגג השוקע, את קורות העץ הממוסמרות למשקופים חסרי חלונות, את ראש מתקן הנדנדות מעל גדר אבן מרקיבה.

הן נעצרו ליד הדלת, וליילה חזרה באוזני עזיזה על מה שאמרה לה קודם לכן.

"אם הם ישאלו על אבא שלך, מה את אומרת?"

"המוג'אהידין הרגו אותו," אמרה עזיזה ופיה מכווץ בדאגה.

"נכון מאוד. עזיזה, את מבינה?"

"כי זה בית־ספר מיוחד," אמרה עזיזה. עכשיו, כשהגיעו, והבניין היה למציאות, היא נראתה מבוהלת. שפתה התחתונה רעדה ועיניה איימו לעלות על גדותיהן בכל רגע, וליילה ראתה עד כמה היא נאבקת להיות אמיצה. "אם נגיד את האמת," אמרה עזיזה בקול דק וחסר נשימה, "הם לא יקבלו אותי. זה בית־ספר מיוחד. אני רוצה הביתה."

"אבוא לבקר כל הזמן," הצליחה ליילה לומר. "אני מבטיחה."

"גם אני," אמרה מריאם. "אני אבוא לבקר אותך, עזיזה ג'ן, ואנחנו נשחק ביחד, כמו תמיד. זה רק לזמן קצר, עד שאביך ימצא עבודה."

כשהיו לבד ביקש זאמאן לדעת את תאריך הולדתה של עזיזה, את ההיסטוריה הרפואית שלה ואם היא סובלת מאלרגיות כלשהן. הוא שאל על אביה של עזיזה, וליילה הרגישה מוזר כשאמרה שקר שהיה בעצם האמת. זאמאן הקשיב בהבעה שלא אמרה לא אמונה ולא ספקנות. הוא מנהל את בית־היתומים על בסיס של כבוד, אמר. אם המשירה אומרת שבעלה מת ושהיא אינה מסוגלת לדאוג לילדיה, הוא אינו מפקפק בכך.

ליילה פרצה בבכי.

זאמאן הניח את העט מידו.

"אני מתביישת," אמרה ליילה בקול שבור וכיסתה בכף־ידה את פיה.

"הביטי אלי, המשירה."

"איזה מין אמא נוטשת את ילדה?"

"הביטי אלי."

ליילה נשאה את מבטה.

"זאת לא אשמתך. את שומעת אותי? לא את. פראי האדם האלה, הוַואשִים האלה, הם האשמים. הם מביישים אותי כפַאשטוּני. הם המיטו חרפה על עמי. ואת אינך לבדך, המשירה. אנו מקבלים אמהות כמוך כל הזמן – כל הזמן – אמהות שאינן יכולות להאכיל את ילדיהן, כי הטליבאן אוסרים עליהן לצאת ולהתפרנס, ולכן הן באות לכאן. אז אל תאשימי את עצמך. איש כאן אינו מאשים אותך. אני מבין." הוא רכן לעברה. "המשירה. אני מבין."

ליילה ניגבה את עיניה בבד הבּוּרקָה.

"ואשר למקום הזה," אמר זאמאן באנחה ורמז בידו, "את רואה שהוא במצב נורא. אנחנו סובלים מחוסר מימון תמידי, אנחנו במאבק תמידי על הקיום, ומאלתרים כל הזמן. מהטליבאן אנחנו מקבלים תמיכה זעומה, אם בכלל. אבל אנחנו מסתדרים. כמוך, אנחנו עושים מה שאנחנו חייבים לעשות. אללה הוא טוב ורחום, ואללה מפרנס, וכל עוד הוא יפרנס, אני אדאג לכך שעזיזה תקבל מזון ומלבוש. את זה לפחות אני מבטיח לך."

ליילה הִנהנה.

הוא הזמינן להיכנס למשרדו, חדר ובו רק שלושה כיסאות מתקפלים ושולחן עבודה לא מסודר, ועליו ערֵמות של ניירות.

"את מהֶראט," אמר זאמאן למריאם. "אני שומע את זה במבטא שלך."

הוא נשען לאחור בכיסאו, שילב את ידיו על בטנו ואמר שיש לו גיס שגר שם פעם. אפילו במחוות הרגילות האלה הבחינה ליילה במאמץ שאִפיין את תנועותיו. ואף שחייך קלות, חשה ליילה במשהו מטריד ופצוע מתחת לפני השטח, אכזבה ותבוסה מצופות בשכבה של רוח טובה.

"הוא היה אמן זכוכית," אמר זאמאן. "הוא עשה ברבורים יפהפיים בצבע ירקן. כשהחזיקו אותם אל מול השמש הם נצצו בפנים, כמו זכוכית ממולאה באבני חן זעירות. חזרת פעם לשם?"

מריאם אמרה שלא.

"אני עצמי מקנדהאר. היית בקנדהאר, המשירה? לא? יפה שם. אילו גנים! וענבים! הו, הענבים. הם מכשפים את החך."

כמה ילדים התקבצו בפתח הדלת והציצו פנימה. זאמאן הרחיקם משם בעדינות, בפַּאשטו.

"ברור שאני אוהב גם את הֶראט. עיר של אמנים וסופרים, צופים ומיסטיקנים. אתן מכירות את הבדיחה הישנה, שבהֶראט אי־אפשר להושיט רגל בלי לבעוט לאיזה משורר בישבן."

עזיזה, שישבה ליד ליילה, חִרחרה.

זאמאן הגיב בפעירת פה מעושה. "הנה. הצחקתי אותך, המשירה קטנה. זה בדרך־כלל החלק הקשה. לרגע הייתי מודאג. חשבתי שאצטרך לקרקר כמו תרנגולת או לנעור כמו חמור. אבל לא היה בכך צורך. ואת כל־כך חמודה."

הוא קרא לעובד שישגיח על עזיזה למשך כמה דקות. עזיזה קפצה אל ברכיה של ליילה ונצמדה אליה.

"אנחנו רק רוצים לדבר, חביבה," אמרה ליילה. "אני אהיה פה. טוב? ממש כאן."

"אולי נצא החוצה לרגע, עזיזה ג'ו?" אמרה מריאם. "אמא צריכה לדבר עם קאקא זאמאן. רק לרגע. בואי."

את היית מורידה אותי אל הקבר, אם היית קובעת פה. אבל את לא, ליילה. את לא קובעת פה."

הם נפרדו במרחק שני גושי בניינים מבית־היתומים, והוא מעולם לא נתן להן יותר מרבע שעה. "איחור של דקה," אמר, "ואני מתחיל ללכת. אני מתכוון ברצינות."

ליילה נאלצה לנדנד לו, להפציר בו, כדי להגדיל במעט את מכסת הדקות עם עזיזה. למענה ולמען מריאם, שלא נמצאה לה נחמה בהֶעדרה של עזיזה, אם כי מריאם, כתמיד, בחרה לשאת את סבלה בינה לבינה ובשקט. וגם למען זלמאי, ששאל על אחותו מדי יום, ונתקף בהתקפי זעם שהפכו לעִתים להתקפי בכי שאין להם נחמה.

לפעמים, בדרך לבית־היתומים, היה ראשיד נעצר ומתלונן שרגלו כואבת. ואז היה סב על עקביו ומתחיל ללכת הביתה בפסיעות ארוכות ויציבות, בלי רמז של צליעה; או שהיה מצקצק בלשונו ואומר, "זה בגלל הריאות שלי, ליילה. יש לי קוצר נשימה. אולי מחר ארגיש יותר טוב, או מחרתיים. נראה." הוא מעולם לא טרח לזייף ולוּ נשימה מאומצת אחת. לעִתים קרובות, שעה שסב על עקביו וצעד הביתה, היה מדליק סיגריה. ליילה נאלצה להזדנב אחריו הביתה, בחוסר ישע, רועדת מטינה וזעם אין־אונים.

ואז יום אחד הוא הודיע לליילה שלא ייקח אותה עוד לשם. "אני עייף מללכת ברחובות כל היום," אמר, "מלחפש עבודה."

"אז אני אלך לבד," אמרה ליילה. "לא תצליח לעצור בעדי, ראשיד. אתה שומע אותי? אתה יכול להכות אותי כמה שאתה רוצה, אבל אני אמשיך ללכת לשם."

"תעשי מה שאת רוצה. אבל את לא תעברי את הטליבאן. שלא תגידי שלא הזהרתי אותך."

"אני באה איתך," אמרה מריאם.

ליילה דחתה את ההצעה על הסף. "את חייבת להישאר בבית עם זלמאי. אם יעצרו אותנו... אני לא רוצה שהוא יראה."

וכך נסובו חייה של ליילה לפתע סביב ההכרח למצוא דרכים לראות את עזיזה. מחצית מהזמן היא לא הצליחה להגיע אל בית־היתומים. כשחצתה את הרחוב הבחינו בה אנשי הטליבאן והפגיזו אותה

"בסדר?"

הוא חייך בידידות. "אבל אל תבכי, המשירה. אל תֵתני לה לראות אותך בוכה."

ליילה ניגבה שוב את עיניה. "יברך אותך אלוהים," אמרה בקול חנוק. "יברך אותך אלוהים, אחי."

אבל כשהגיע הזמן להיפרד, התמונה הלמה בדיוק את חרדותיה של ליילה. עזיזה נתקפה בהלה.

כל הדרך הביתה, כשהיא נשענת על מריאם, שמעה ליילה את הצרחות של עזיזה. בעיני רוחה היא ראתה את ידיו העבות המיובלות של זאמאן סוגרות על זרועותיה של עזיזה; היא ראתה אותן מושכות, תחילה בעדינות, ואחר־כך חזק יותר, ואחר בכוח כדי לנתק את עזיזה ממנה. היא ראתה את עזיזה בועטת בזרועותיו של זאמאן כשהוא פנה במהירות בפינה, שמעה אותה צורחת כאילו היא עומדת להימחק מעל פני האדמה, וראתה את עצמה רצה לאורך המסדרון, ראשה מורכן וזעקה בוקעת מגרונה.

"אני מריחה אותה," היא אמרה למריאם בבית. עיניה נדדו בלי לראות מעבר לכתפה של מריאם, מעבר לחצר, לגדר, מעבר להרים החומים כמו רקיקה של מְעַשֵּן כבד. "אני מריחה את ריח השינה שלה. ואת? את מריחה את זה?"

"הו, ליילה ג'ו," אמרה מריאם. "תפסיקי. מה הטעם בזה? מה הטעם?"

בהתחלה ראשיד ריצה את ליילה והתלווה אליהם – אליה, אל מריאם ואל זלמאי – כשהלכו אל בית־היתומים, אף שבדרך הוא הקפיד שהיא תראה כמה רע הוא נראה, ותשמע את טרוניותיו על הקשיים שהיא מערימה לפניו, כמה כואבים לו הגב והרגליים מההליכה הזאת אל בית־היתומים וחזרה. הוא דאג שהיא תדע כמה הדבר קשה לו.

"אני כבר לא בנאדם צעיר," אמר. "לא שזה מעניין אותך במיוחד.

יום אחד, בעת שביקרה אצל עזיזה, ראתה ליילה אישה בגיל העמידה, עם הבורקָה משוכה לאחור, שביקרה שלושה בנים ובת. ליילה זיהתה את הפנים החדות, את הגבות העבות, גם אם הפה השקוע והשיער האפור לא היו מוכרים לה. היא זכרה את הצעיפים, את החצאיות השחורות, את הקול העניינִי, את פקעת שׂערה השחור כפחם שמתחתיה היה אפשר לראות את הפלומה השחורה שעל עורפה. ליילה זכרה איך האישה הזאת אסרה פעם על התלמידות להתכסות, ואמרה שנשים וגברים שווים אלה לאלה ואין שום סיבה שנשים יתכסו אם גברים אינם עושים זאת.

בשלב מסוים נשאה חאלה רַנגמאל את עיניה ולכדה את מבטה, אבל ליילה לא הבחינה בשום השתהות ולא בשום אות של זיהוי בעיניה של מורתה משכבר הימים.

"יש סדקים בקליפת כדור הארץ," אמרה עזיזה. "קוראים להם בקעים."

זה היה בשעות אחר הצהריים של יום שישי חמים, ביוני 2001. ארבעתם, ליילה, זלמאי, מריאם ועזיזה ישבו בחצר האחורית של בית־היתומים. ראשיד נעתר הפעם – כפי שעשה לעִתים רחוקות – והתלווה אליהם. הוא המתין במורד הרחוב, ליד תחנת האוטובוס.

ילדים יחפים התרוצצו סביבם. הם בעטו בכדורגל מנוקר ורדפו אחריו באדישות.

"ובכל צד של הבקע יש לוחות אבן שיוצרים את קליפת כדור־הארץ," אמרה עזיזה.

מישהו סירק את שׂערה לאחור, קלע אותו לצמות, והצמידן יפה על קודקודה. ליילה התקנאה במי שזכה לשבת מאחורי בָּתה, להעביר קווצות משׂערה זו על זו ולבקש ממנה לשבת בשקט.

לצורך הדגמה הושיטה עזיזה את ידיה, כשכפותיהן כלפי מעלה ושפשפה אותן זו בזו. זלמאי התבונן בה בעניין רב.

"לוחות קֶקטוניים, ככה קוראים להם?"

"טֶקטוניים," אמרה ליילה. הדיבור הכאיב לה, הלסת שלה היתה עדיין פגועה, גבה וצווארה עדיין כאבו. שפתה היתה נפוחה, ולשונה

בשאלות – מה שמך? לאן את הולכת? מדוע את לבד? איפה **המַהֲרַאם** שלך? – לפני שנשלחה הביתה. אם התמזל מזלה היא ננזפה או כובדה בבעיטה יחידה בישבנה, ודחיפה בגב. בפעמים אחרות פגשה מבחר של אלות עץ, ענפים טריים, שוטים קצרים, או סטירות ולעִתים קרובות אגרופים.

יום אחד הִכה טאליב צעיר את ליילה באנטנה של רדיו. כשסיים נתן לה מהלומה אחרונה בעורפה ואמר, "אם אראה אותך שוב, אכה אותך עד שהחלב של אמך ייזל לך מהעצמות."

באותה פעם חזרה ליילה הביתה. היא שכבה על בטנה והרגישה כחיה שוטה ומעוררת חמלה, והתנשפה שעה שמריאם הניחה מטליות לחות על גבה וירכיה המדממים. אבל בדרך־כלל היא סירבה להיכנע. היא העמידה פנים שהיא חוזרת הביתה, ואחר־כך פנתה ללכת בנתיב אחר ברחובות צדדיים. לפעמים היא נתפסה, נחקרה, ננזפה – פעמיים, שלוש ואפילו ארבע פעמים ביום אחד. ואז היו השוטים מצליפים והאנטנות מפלחות את האוויר, והיא גררה את עצמה הביתה, שותתת דם, בלי שאפילו תעיף מבט בעזיזה. עד מהרה החלה ליילה ללבוש שכבות נוספות, אפילו בחום, שניים, שלושה סוודרים מתחת לבּוּרְקָה, כריפוד מפני המלקות.

אבל אם הצליחה לעבור את הטליבאן, היה הגמול מבחינתה של ליילה שווה את כל הסבל. אז היא יכלה לבלות עם עזיזה כמה זמן שרצתה – אפילו שעות. הן ישבו בחצר, ליד מתקן הנדנדות, בין ילדים אחרים ואמותיהם המבקרות, ודיברו על מה שעזיזה למדה באותו יום.

עזיזה אמרה שקאקא זאמאן הקפיד ללמד אותם משהו כל יום, קריאה וכתיבה ברוב הימים, לפעמים גיאוגרפיה, מעט היסטוריה או טבע, לפעמים על צמחים ובעלי־חיים.

"אבל אנחנו חייבים לסגור את הווילונות," אמרה עזיזה, "כדי שהטליבאן לא יראו אותנו." קאקא זאמאן הכין מסרגות וסלילים של חוטים, אמרה, למקרה שהטליבאן יבואו לביקורת. "אנחנו מחביאים את הספרים ומעמידים פנים שאנחנו סורגים."

בזמן הביקורים עזיזה לא אִפשרה שתיקות ממושכות. היא מילאה את כל חללי הזמן בדיבורים שופעים, שנישאו בקול רם ומצלצל. היא דילגה מנושא לנושא, וידיה נעו בפראות, התנופפו בעצבנות שלא אִפיינה אותה כלל. היה לה צחוק חדש, לעזיזה. לא בדיוק צחוק, למען האמת, אלא הדגשות עצבניות, שנועדו, כך חשדה ליילה, להרגיע.

והיו גם שינויים אחרים. ליילה הבחינה בלכלוך מתחת לציפורניה של עזיזה, ועזיזה הבחינה במבט של אמה וטמנה את ידיה מתחת לירכיה. כל אימת שילד זב חוטם בכה בקרבתה, או התהלך עם אחוריים גלויים ושיער מדובלל מלכלוך, רפרפו עפעפיה של עזיזה והיא נחפזה להסביר זאת. היא היתה כמו מארחת נבוכה לפני אורחים שבאו וראו את ביתה המלוכלך וילדיה המוזנחים.

שאלות על איך היא מסתדרת נענו בתשובות מעורפלות אך עליזות.

אני בסדר, חאלה. אני בסדר.

ילדים נטפלים אלייך?

לא, מאמי. כולם נחמדים.

את אוכלת? ישנה בסדר?

אוכלת. גם ישנה. כן. אתמול בערב אכלנו בשר כבש. אולי בעצם זה היה בשבוע שעבר.

כשעזיזה דיברה כך, ראתה בה ליילה לא מעט דמיון למריאם.

עזיזה גַמגמה עכשיו. מריאם הבחינה בכך ראשונה. זה היה גמגום קל, אך מורגש ובולט יותר במילים שהתחילו באות ט׳. ליילה שאלה את זאמאן על כך. הוא הזעיף את פניו ואמר, ״חשבתי שהיא תמיד דיברה כך.״

הם עזבו את בית־היתומים עם עזיזה באותו יום שישי אחרי הצהריים לטיול קצר בחוץ, ונפגשו עם ראשיד שחיכה להם ליד תחנת האוטובוס. כשהבחין באביו, פלט זלמאי ציוץ נרגש ופרכס בחוסר סבלנות בזרועותיה של ליילה בניסיון להיחלץ מהן. ברכת השלום של עזיזה לראשיד היתה נוקשה אך לא עוינת.

ראשיד אמר שעליהם למהר, שעליו להתייצב בעבודה בעוד כשעתיים בלבד. זה היה השבוע הראשון שלו כשוער

שבה ונדחפה אל החלל שהותיר הניב התחתון לאחר שראשיד עקר אותו ממקומו יומיים קודם לכן. לפני שמאמי ובאבי מתו וחייה התהפכו מן הקצה אל הקצה, ליילה לא היתה מאמינה כלל שגוף האדם יכול לעמוד במהלומות כאלה, אכזריות כל־כך וסדירות כל־כך, ועדיין להמשיך לתפקד.

"נכון. וכשהם זזים זה על פני זה, הם נתקלים זה בזה ומחליקים – את רואה, מאמי? – וזה משחרר אנרגיה שמגיעה עד פני האדמה ומרעידה אותה."

"את נהיית כל־כך חכמה," אמרה מריאם. "חכמה בהרבה מהחאלה הטיפשה שלך."

פניה של עזיזה זהרו, התרחבו. "את לא טיפשה, חאלה מריאם. וקאקא זאמאן אמר שלפעמים לוחות האבן זזים עמוק־עמוק מתחת, וזה חזק ומפחיד שם למטה, אבל כל מה שאנחנו מרגישים על פני האדמה זה רעד קל. רק רעד קל."

בביקור שלפני הביקור הזה היא דיברה על חמצן ואטומים באטמוספירה שמפזרים את האור הכחול מהשמש. אם לארץ לא היתה אטמוספירה, אמרה עזיזה בהתנשפות קלה, אז השמים לא היו כחולים בכלל, אלא ים שחור כמו פחם, והשמש היתה כוכב גדול וזוהר בחושך.

"עזיזה תבוא איתנו הביתה היום?" שאל זלמאי.

"בקרוב, אהוב שלי," אמרה ליילה. "בקרוב."

ליילה התבוננה בו כשהתרחק, הולך כמו אביו, רכון מעט קדימה, ואצבעות הרגליים נטויות כלפי פנים. הוא הלך אל מתקן הנדנדות, דחף מושב ריק ולבסוף התיישב על משטח הבטון ותלש עשבים מתוך סדק.

המים מתאדים מהעלים – את יודעת את זה, אמא? – כמו שהם מתאדים מכבסים שתלויים על חבל לייבוש. וזה דוחף את זרימת המים במעלה העץ. מהאדמה ודרך השורשים, כל הדרך במעלה הגזע, דרך הענפים והעלים. זה נקרא התאדות.

ליילה תהתה לא פעם מה יעשו הטליבאן אם ייוודע להם על השיעורים האסורים שהעביר קאקא זאמאן.

עזיזה בחרה במכונה לכדורי גומי לעיסה – במטבע שהיה צריך להכניס כדי לקבל את הממתק, היה אפשר להשתמש שוב ושוב לאחר שחולץ מפתח ההחזרה.

גבות עיניו של ראשיד התרוממו באחת כשהמוכר נקב במחיר. לאחר סבב של התמקחות אמר לבסוף ראשיד לעזיזה בנימת התנצחות, כאילו היא זו שהתמקחה איתו על המחיר, "תחזירי את זה. אני לא יכול להרשות לעצמי את שני הדברים."

בדרך חזרה התפוגגה מראית העין של רוחה הטובה ככל שהתקרבו אל בית־היתומים. ידיה של עזיזה חדלו מלהתנופף ופניה נפלו, כבכל פעם. היה זה תורה של ליילה עכשיו, בעזרתה של מריאם שתרמה אף היא דיבורים משלה, לפטפט, לצחוק בעצבנות, למלא את השקט המלנכולי בלהג מתנשף וחסר תכלית.

אחר־כך, לאחר שראשיד נפרד מהם ועלה על האוטובוס לעבודה, התבוננה ליילה בעזיזה מנופפת להם לשלום וגוררת את רגליה לאורך הגדר בחצר האחורית של בית־היתומים. היא חשבה על הגמגום של עזיזה ועל מה שעזיזה אמרה קודם לכן על סדקים והתנגשויות חזקות עמוק למטה, ואיך לפעמים כל מה שאנחנו רואים על פני השטח הוא רעד קל.

"תסתלק מכאן!" צעק זלמאי.

"שקט," אמרה מריאם. "על מי אתה צועק?"

הוא הצביע. "שם, על האיש הזה."

ליילה עקבה במבטה אחרי אצבעו. על דלת הכניסה לבית אכן נשען איש, וראשו הסתובב כשראה אותם מתקרבים. הוא שִחרר את ידיו שהיו שלובות על החזה וצלע לעברם צעדים אחדים.

ליילה נעצרה.

קול חנוק עלה בגרונה. ברכיה כשלו. ליילה חשה לפתע רצון, צורך, לאחוז בזרועה של מריאם, בכתפה, במפרק ידה, במשהו, יהיה מה שיהיה, להישען עליו. אבל היא לא עשתה זאת. היא לא העזה. היא לא הרהיבה להזיז שריר. היא לא העזה לנשום ואפילו לא למצמץ, מחשש שמא אינו אלא תעתוע שמרצד במרחק, אשליה

ב״אינטרקונטיננטל״. משעת הצהריים עד שמונה בערב, שישה ימים בשבוע פתח ראשיד דלתות של מכוניות, נשא מטען, ניקה פסולת שהושלכה מדי פעם. לפעמים, בסוף היום, הרשה לו הטבח במסעדת השירות העצמי להביא הביתה כמה שאריות – כל עוד לא ידבר על כך – כדורי בשר קרים מתבוססים בשמן, כנפיים מטוגנות של עופות, עם ציפוי שנקשח ויבַש, פחזניות בצק ממולאות שהתרככו, אורז שהתקשה לחצץ. ראשיד הבטיח ללילה שברגע שיצליח לחסוך מעט כסף, תחזור עזיזה הביתה.

ראשיד היה לבוש במדיו, חליפת פוליאסטר בצבע יין, חולצה לבנה, עניבה מוצמדת בסיכה, כובע מצחייה שהדביק את שׂערו הלבן לראשו. במדים אלה נראה ראשיד שונה. הוא נראה פגיע, נבוך במידה מעוררת חמלה, כמעט לא מזיק. כמו מישהו שקיבל ללא כל אנחת מחאה את ההשפלות שהחיים הקצו לו. מישהו מעורר חמלה והערצה כאחד בצייתנותו.

הם נסעו באוטובוס לטיטניק־סיטי, שם ירדו לאפיק הנהר, שאל שתי גדותיו היבשות הוצמדו דוכנים מאולתרים. כשירדו במדרגות הם ראו ליד הגשר גופה של גבר יחף מתנודדת על עגורן, אוזניו היו כרותות וצווארו נטוי לפניו על קצהו של חבל. בנהר הם נבלעו בהמוני הקונים שהסתובבו במקום, חלפני הכספים ועובדי ארגוני הסעד הבלתי־תלויים המשוממים למראה, מוכרי הסיגריות, הנשים המכוסות שנופפו במרשמי אנטיביוטיקה מזויפים בכיוונם של אנשים והתחננו לכסף כדי לממנם. טאליבים נושאי שוטים ולועסי נַסְוָואר פיטרלו בטיטניק־סיטי, אוזניהם כרויות לשמוע צחוק שלוח רסן ועיניהם בולשות אחר פני אישה גלויות.

בדוכן של צעצועים, בין מוכר מעילי פּוֹסטין לדוכן לממכר פרחים מלאכותיים, בחר זלמאי כדורסל מגומי מקושט בציורי מערבולות צהובות וכחולות.

״תבחרי משהו,״ אמר ראשיד לעזיזה.

עזיזה התכווצה, נקשחה ממבוכה.

״תזדרזי. אני צריך להיות בעבודה בעוד שעה.״

פרק 43

מריאם

בקומה העליונה, בחדרה של מריאם, היה זלמאי מתוח מאוד. במשך זמן־מה הוא הקפיץ את כדורסל הגומי שלו על הרִצפה ונגד הקירות. מריאם ביקשה ממנו לחדול, אבל הוא ידע שאין ביכולתה להפעיל שום סמכות עליו, והמשיך להקפיץ את הכדור כשעיניו נעוצות בעיניה בעזות מצח. במשך זמן־מה הם שיחקו במכונית הצעצוע שלו, אמבולנס עם כתובת אדומה גדולה על צדיו, דחפו אותה ביניהם הלוך ושוב לרוחב החדר.

קודם לכן, כשפגשו את טאריק ליד הדלת, הצמיד זלמאי את הכדור אל חזהו ותחב את אגודלו בפיו – דבר שעשה רק כשנתקף חרדה. הוא סקר את טאריק בחשדנות.

"מי זה האיש הזה?" שאל עכשיו. "הוא לא מוצא חן בעיני."

מריאם עמדה להסביר, לומר משהו על כך שהוא וליילה גדלו ביחד, אבל זלמאי קטע את דבריה ואמר לה לסובב את האמבולנס כדי שהרשת הקדמית תהיה מולו, ולאחר שעשתה כן, אמר שהוא רוצה שוב את הכדור שלו.

"איפה הוא?" שאל זלמאי. "איפה הכדור שבאבא ג'אן קנה לי? איפה הוא? אני רוצה אותו! אני רוצה אותו!" קולו עלה ונעשה צורמני יותר עם כל מילה.

שברירית שתיעלם לשמע ההתגרות הקלה ביותר. ליילה עמדה דוממת לגמרי והביטה בטאריק עד שהחזה שלה זעק לאוויר ועיניה בערו מצורך למצמץ. ואיכשהו, בדרך נס, לאחר שנשמה נשימה אחת, עצמה את עיניה ופקחה אותן, הוא עדיין עמד שם. טאריק עדיין עמד שם.

ליילה הרשתה לעצמה לעשות צעד לעברו. ואחר־כך עוד אחד. ואחר־כך היא רצה.

פרק 44

ליילה

טאריק אמר שלאחד משותפיו לתא היה בן־דוד שהולקה פעם בפומבי משום שצייר עופות פלמינגו. לבן־הדוד היתה כנראה חולשה לבעל־החיים הזה.

"אלבומי ציור שלמים," אמר טאריק. "עשרות ציורים של פלמינגו, עומדים בברֵכות, מתחממים בשמש באדמות ביצה. וגם, אני חושש, עפים לעבר שקיעות."

"פלמינגו," אמרה ליילה. היא הסתכלה בו כשישב שעון אל הקיר ורגלו הבריאה כפופה. היא חשה דחף לגעת בו שוב, כפי שעשתה קודם לכן ליד השער לאחר שרצה אליו. עכשיו נמלאה מבוכה כשחשבה איך כרכה את זרועותיה סביב צווארו ובכתה על חזהו, איך אמרה את שמו שוב ושוב בקול עבה וחנוק. האם הפגינה להיטות יתר, היתה נואשת מדי? אבל לא היתה לה שליטה על כך. ועתה היא נכספה לגעת בו שוב, להוכיח שוב לעצמה שהוא באמת כאן, שהוא אינו חלום, ולא רוח רפאים.

"בהחלט," אמר. "פלמינגו."

כשהטליבאן מצאו את הציורים, אמר טאריק, הם ראו ברגליו הארוכות והחשופות של העוף עבֵרה על החוק. לאחר שקשרו את רגליו של הבן־דוד והלקו את קרסוליו עד זוב דם, הם העמידו בפניו

"הרגע הוא היה כאן," אמרה מריאם, והוא צעק, "לא, הוא הלך לאיבוד. אני יודע שהוא הלך לאיבוד. אני יודע את זה! איפה הוא? איפה הוא?"

"הנה," אמרה מריאם והוציאה את הכדור מתחת לארון, לשם הוא התגלגל. אבל זלמאי בכה עכשיו, הלם באגרופיו וצעק שזה לא אותו כדור, שזה לא יכול להיות, כי הכדור שלו הלך לאיבוד, ושזה כדור אחר, ואיפה הכדור האמיתי שלו? איפה הוא? איפה איפה איפה?

הוא צרח עד שליילה נאלצה לעלות לקומה העליונה ולחבק אותו, לערסל אותו ולהעביר את ידה בתלתליו העבותים הכהים, לייבש את לחייו הלחות ולצקצק בלשונה באוזנו.

מריאם חיכתה מחוץ לחדר. מרום המדרגות הצליחה לראות רק את רגליו הארוכות של טאריק, האמיתית והמלאכותית, פשוטות לפניו על הרצפה העירומה של חדר המגורים ונתונות במכנסי חאקי. באותו רגע התחוור לה מדוע השוער ב"קונטיננטל" נראה לה מוכר ביום שהיא וראשיד הלכו לשם כדי להתקשר אל ג'אליל. הוא חבש כובע והרכיב משקפי שמש, ומשום כך לא עלה הדבר על דעתה קודם לכן. אבל מריאם זכרה עכשיו את המקרה שאירע לפני תשע שנים, היא זכרה אותו יושב למטה, מספיג את מצחו בממחטה ומבקש מים. ועתה הבזיקו במוחה שאלות רבות: האם כדורי הסולפה היו חלק מהתרמית? מי מהם רקם את השקר, המציא את הפרטים המשכנעים? וכמה שילם ראשיד לעבדול שאריף – אם זה בכלל היה שמו – כדי שיבוא וישבור את לִבָּה של ליילה עם סיפור מותו של טאריק?

לו ולהוריו, והוא נד בראשו לשלילה. ועכשיו היא שאלה אותו מה שלומם, מה שלום הוריו. אבל הֶצרה על השאלה כשטאריק השפיל את מבטו ואמר, כמעט בלי משים, "הם הלכו לעולמם."

"אני כל־כך מצטערת."

"כן, גם אני. קחי." הוא הוציא מכיסו שקית נייר קטנה והעבירה אליה. "עם ברכות מאַליוֹנָה." בתוך השקית היה חריץ גבינה בעטיפת פלסטיק.

"אַליוֹנָה. זה שם יפה." ליילה ניסתה לומר את המילה הבאה בקול יציב.

"אשתך?"

"העז שלי." הוא חייך אליה בציפייה, כאילו חיכה שתדלה זיכרון כלשהו.

ואז היא נזכרה. הסרט הסובייטי. אַליוֹנָה היתה בתו של הרב־חובל, הנערה שהתאהבה בקצין הראשון. זה היה היום שבו היא, טאריק והָסינה צפו בטנקים ובג׳יפים הסובייטיים עוזבים את קאבול, היום שבו טאריק חבש את כובע הפרווה הרוסי המגוחך.

"נאלצתי לקשור אותה לעמוד שתקעתי באדמה," אמר טאריק. "ולבנות סביבה גדר, בגלל הזאבים. לא רחוק מהמקום שאני גר בו, לרגלי ההר במרחק כחצי קילומטר, יש אזור מיוער, עם עצי אורן בעיקר, וקצת עצי אשוח וארז. הם בדרך־כלל נשארים ביער, הזאבים, אבל עז פועה שאוהבת לשוטט, יכולה למשוך אותם החוצה. לכן הגדר. והעמוד."

ליילה שאלה אותו לרגלי איזה הר.

"פיר פָּנג׳אל. פקיסטן," אמר. "למקום שאני גר בו קוראים מורי; זה אתר נופש לקיץ, במרחק שעה מאסלאמבאד. המקום הררי וירוק, יש בו המון עצים, והוא גבוה בהרבה מעל פני הים. כך שקריר שם בקיץ. מושלם לתיירים."

הבריטים בנו את המקום כתחנת הרים ליד המטה הצבאי שלהם ברַאוַולפִּינדי, אמר, כדי שלוויקטוריאנים יהיה לאן לברוח מהחום. עדיין אפשר לראות כמה שרידים מהתקופה הקולוניאלית, אמר טאריק, אולם תה פה ושם, בקתות עם גגות פח, שנקראות קוטג׳ים,

ברירה: להשמיד את הציורים או להציג את עופות הפלמניגו בצורה מהוגנת. לפיכך לקח הבן־דוד מכחול וצייר מכנסיים על כל עוף, עד האחרון שבהם.

"אז בבקשה. עכשיו יש לנו פלמינגו אסלאמיים," אמר טאריק.

צחוק עמד בגרונה, אבל היא כבשה אותו. היא התביישה בשיניה המצהיבות, בזו החסרה. התביישה במראה החבוט שלה ובשפתה הנפוחה. היא הצרה על שלא הזדמן לה לרחוץ את פניה, לפחות להסתרק.

"אבל הוא יהיה זה שיצחק אחרון, הבן־דוד," אמר טאריק. "הוא צייר את המכנסיים האלה בצבעי מים. ולאחר שהטליבאן יסתלקו, הוא פשוט ישטוף אותם מהציור." הוא חייך – ליילה הבחינה שגם אצלו חסרה שן – והשפיל את מבטו אל ידיו. "בהחלט."

הוא חבש פַּאקוֹל לראשו, נעל נעלי הליכה כבדות, וסוודר הצמר השחור שלבש היה תחוב בתוך חגורת מכנסי החאקי שלו. הוא חייך חצי חיוך והֵנהן לאָטו. היא לא זכרה שהוא אמר את זה פעם, את הביטוי הזה, בהחלט, וגם לא את המחווה המהורהרת הזאת, עם האצבעות שיוצרות צורת אוהל על ברכו. וההנהון, גם הוא היה חדש. ביטוי בוגר כזה, מחווה בוגרת כזאת, ומדוע צריך הדבר להפתיע כל־כך? טאריק הוא עתה אדם מבוגר, גבר בן עשרים וחמש עם תנועות אֶטיות ולֶאוּת בחיוכו. גבוה, מזוקן, כחוש מכפי שראתה אותו בחלומותיה, אבל עם ידיים חזקות למראה, ידיו של פועל, עם ורידים מפותלים ומלאים. פניו עדיין היו רזות ונאות, אך לא עוד חלקות; מצחו נראה חבוט רוחות, צרוב שמש, כמו צווארו, מצחו של נוסע בדרכים בסופו של מסע ארוך ומתיש. הפאקול שלו היה משוך לאחור על ראשו, והיא ראתה שהוא התחיל לאבד שיער. גון החום־אגוז של עיניו היה עתה עמום מכפי שזכרה, בהיר יותר או שאולי היה זה רק בגלל האור שבחדר.

ליילה חשבה על אמו של טאריק, על הליכותיה הנינוחות, על חיוכיה החכמים ועל הפאה הסגולה הדהויה. ועל אביו, עם הפזילה בעיניו וההומור האירוני. קודם לכן ליד הדלת, בקול רווי דמעות, כשהמילים הסתבכו בפיה, היא אמרה לטאריק מה היא חשבה שקרה

"שם היה פחות נורא מאשר במחנות אחרים, כמו, ישמור האל, בג'לוזאי," הוא אמר. "אני מניח שבשלב מסוים הוא היה אפילו מעין מחנה לדוגמה, בתקופת המלחמה הקרה, מקום שהמערב יכול להצביע עליו ולהוכיח לעולם שלא שולחים לאפגניסטן רק נשק."

אבל זה היה בזמן הסובייטים, אמר טאריק, ימי הג'יהאד והעניין הכלל-עולמי והמימון הנדיב והביקורים של מרגרט תאצ'ר.

"את השאר את יודעת, ליילה. אחרי המלחמה, ברית-המועצות התפרקה והמערב המשיך הלאה. באפגניסטן לא עמד עוד שום דבר על כף-המאזניים מבחינתם, והמימון יבש. עכשיו נאסיר באג הוא מחנה של אוהלים, אבק ותעלות ביוב פתוחות. כשהגענו לשם נתנו לנו מוט ויריעות ברזנט ואמרו לנו לבנות לעצמנו אוהל."

טאריק אמר שמה שהוא זוכר בעיקר מנאסיר באג, שם הם נשארו שנה, הוא הצבע החום. "אוהלים חומים. אנשים חומים. כלבים חומים. דייסה חומה."

היה שם עץ בלי עלים שהוא טיפס עליו כל יום, רכב על ענף והתבונן בפליטים רובצים בשמש, והפצעים והגדמים שלהם חשופים לעיני כול. הוא התבונן בילדים קטנים הסובלים מתת-תזונה נושאים מים בג'ריקנים, אוספים גללי כלבים כדי להבעיר מדורה. מגלפים מעץ, בסכינים קהות להב, רובי צעצוע, מושכים את שקי הקמח שאפשר לאפות ממנו רק לחם מתפורר. בכל רחבי עיר הפליטים הצליפה הרוח באוהלים. היא העיפה עשבים והעלתה לאוויר עפיפונים שהופרחו מגגות של בקתות טיט.

"המון ילדים מתו שם. מדיזנטריה, שחפת, רעב – מה שאת רוצה. בעיקר מהדיזנטריה הארורה. אלוהים, ליילה. ראיתי כל-כך הרבה ילדים נקברים. אין מראה גרוע מזה."

הוא שיכל את רגליו. שוב נפלה ביניהם שתיקה למשך זמן-מה.

"אבי לא שרד את החורף הראשון," הוא אמר. "הוא מת בשנתו. אני לא חושב שהוא סבל כאב כלשהו."

באותו חורף, אמר, לקתה אמו בדלקת ריאות וכמעט מתה, אילולא היה רופא במחנה, שעבד מתוך רכב מסחרי ששימש כמרפאה ניידת. היא שכבה ערה כל הלילה, קודחת מחום, משתעלת ויורקת ליחה

דברים כאלה. העיירה עצמה קטנה ונעימה. הרחוב הראשי, המוֹל, הוא רחוב החנויות, ובו דואר ובזאר, כמה מסעדות, וחנויות שגובות מתיירים מחירים מופקעים בעד חפצים מזכוכית צבעונית ושטיחים באריגת יד. למרבה הפלא, התנועה החד־סטרית במוֹל זורמת שבוע אחד בכיוון אחד, ובשבוע שלאחריו בכיוון ההפוך.

"המקומיים אומרים שגם התנועה באירלנד היא כזאת בכמה מקומות," אמר טאריק. "לי בטח אין מושג. איך שלא יהיה, המקום נחמד. החיים שם פשוטים, אבל אני אוהב את זה. אני אוהב לגור שם."

"עם העז שלך. עם אַליוֹנָה."

פחות משהתכוונה להתבדח, ניסתה ליילה לנווט את השיחה לפסים אחרים, כמו למשל, לשאלה מי עוד נמצא שם איתו וחולק איתו את החששות מזאבים שטורפים עִזים. אבל טאריק רק המשיך והִנהן.

"גם אני מצטער על מה שקרה להוריך," אמר.

"אז שמעת."

"דיברתי קודם עם כמה שכנים," השיב. אתנחתא, ובמהלכה תהתה ליילה מה עוד סיפרו לו השכנים. "אני לא מכיר אף אחד. כלומר, מהימים ההם."

"כולם נעלמו. איש לא נשאר מאלה שאתה מכיר."

"אני לא מזהה את קאבול."

"גם אני לא," אמרה ליילה. "ואני אף פעם לא עזבתי."

"למאמי יש חבר חדש," אמר זלמאי אחרי הארוחה באותו ערב, לאחר שטאריק הלך. "איש."

ראשיד נשא את עיניו. "באמת?"

טאריק שאל אם הוא יכול לעשן.

הם נשארו זמן־מה במחנה הפליטים נאסיר בָּאג ליד פֶּשַאוַור, אמר טאריק ואיפר אל תוך צלוחית. שישים אלף אפגנים כבר התגוררו שם כשהוא והוריו הגיעו.

"לא רחוק," צחק, ונשמע מתנצל, מתבייש. "אפילו לא הגעתי לאוטובוס. אבל חשבתי שאני מחוסן, את יודעת, בטוח. כאילו יושב שם למעלה מנהל חשבונות, בחור עם עיפרון שתקוע לו מאחורי האוזן, שעוקב אחרי הדברים האלה, שמחשב דברים, ושהוא יסתכל למטה ויגיד, 'כן, כן, הוא יכול לקבל את זה, נניח לו הפעם. הוא כבר שילם את חובו, הבחור הזה.'"

החשיש היה בתפרים, והוא התפזר בכל הרחוב כשהמשטרה טיפלה במעיל בסכין.

טאריק צחק שוב כשאמר את זה, מעין צחוק גבוה ורועד, וליילה זכרה איך היה צוחק כך כשהם היו קטנים, כדי להסתיר מבוכה, כדי להקל בדברים שהוא עשה, דברים מטופשים או מחפירים.

"הוא צולע," אמר זלמאי.

"הוא מי שאני חושב?"

"הוא רק בא לבקר," אמרה מריאם.

"את תסתמי," התפרץ ראשיד בהרמת אצבע. הוא פנה שוב אל ליילה. "יפה מאוד, מה אתם יודעים? ליילי ומאג'נון מתאחדים. בדיוק כמו בימים ההם." פניו התאבנו. "אז הרשית לו להיכנס. לכאן. לבית שלי. הרשית לו להיכנס. הוא היה כאן עם הבן שלי."

"אתה רימית אותי. שיקרת לי," אמרה ליילה וחרקה שיניים. "הבאת את האיש ההוא שישב מולי ו... ידעת שאני אעזוב אם אחשוב שהוא בחיים."

"ואת לא שיקרת לי?" שאג ראשיד. "את חושבת שלא הבנתי? שלא ידעתי על הָרָאמִי שלך? את חושבת שאני טיפש, זונה שכמותך?"

ככל שטאריק הוסיף לדבר כך גברה חרדתה של ליילה מהרגע שיפסיק. מהשקט שיבוא אחר־כך, מהאות שהגיע תורה לתת לו דיווח, להמציא את הלמה והאיך והמתי, לאשר את מה שהוא ודאי כבר ידע. היא חשה בחילה קלה כל אימת שהשתתק. היא הסיטה את עיניה. היא השפילה את מבטה אל ידיו, אל השערות הכהות, הגסות, שצמחו על גביהן בשנים שעברו.

סמיכה בצבע חלודה. התורים לרופא היו ארוכים, אמר טאריק. כולם עמדו בתור ורעדו, גנחו, השתעלו, לאחדים ניגרה צואה במורד הרגליים, ואחרים היו עייפים או רעבים או חולים מכדי להגות מילים.

"אבל הוא היה אדם הגון, הרופא. הוא טיפל באמי, נתן לה כמה כדורים, הציל את חייה באותו חורף."

באותו חורף עצמו טאריק תקף ילד אחד.

"בן שתים־עשרה, אולי שלוש־עשרה," אמר בפשטות. "הצמדתי שבר זכוכית אל צווארו ולקחתי ממנו את השמיכה שלו. נתתי אותה לאמי."

הוא נדר לעצמו נדר, אמר טאריק, שאחרי מחלתה של אמו, הם לא יעשו עוד חורף אחד במחנה. הוא יעבוד, הוא יחסוך ויעביר אותם לדירה בפֶשָאוַור עם חימום ומים נקיים. כשהאביב הגיע הוא חיפש עבודה. מפעם לפעם הגיעה משאית למחנה השכם בבוקר, ואז היו מרכזים כמה נערים ולוקחים אותם לשדה לסקל אבנים, או למטע לקטוף תפוחי עץ תמורת מעט כסף, לפעמים שמיכה, זוג נעליים. אבל אף פעם לא רצו אותו, אמר טאריק.

"מבט אחד ברגל שלי, והעניין נגמר."

היו עבודות אחרות. חפירת תעלות, בניית צריפים, נשיאת מים, ניקוי בתי־שימוש. אבל בחורים נלחמו על העבודות האלה ולטאריק לא היה שום סיכוי.

ואז יום אחד באותו סתיו של 1993, הוא הכיר חנווני.

"הוא הציע לי כסף כדי שאקח מעיל עור ללאהור. לא הרבה אבל מספיק, די לשכר דירה לחודש או אולי חודשיים."

החנווני נתן לו כרטיס אוטובוס, אמר טאריק, וכתובת של פינת רחוב ליד תחנת הרכבת של לאהור, שם הוא היה אמור למסור את המעיל לידיד של החנווני.

"ידעתי מיד. ודאי שידעתי," אמר טאריק. "הוא אמר שאם אתפס, אני לנפשי, שאזכור שהוא יודע איפה אמי גרה. אבל התשלום היה טוב מכדי לוותר עליו. והחורף שוב התקרב."

"כמה רחוק הגעת?" שאלה ליילה.

"כמה זמן אתה כבר במוּרי?"

"פחות משנה," השיב טאריק.

הוא התיידד עם זקן אחד בכלא, איש ששמו סאלים, פקיסטני, שחקן הוקי לשעבר שבמשך שנים נכנס ויצא מבין כותלי הכלא, ושריצה עתה עשר שנות מאסר באשמת דקירת שוטר חשאי. בכל בית־סוהר יש אדם כמו סאלים, אמר טאריק. תמיד יש מישהו ערמומי ומקושר, שמפעיל את המערכת ומארגן בשבילך דברים, מישהו שהאוויר סביבו רוחש הזדמנויות וסכנות כאחת. סאלים הוא שדאג לברר מה עלה בגורלה של אמו, סאלים הוא שהושיב אותו וסיפר לו, בקול אבהי רך, שהיא מתה מקור.

טאריק ישב שבע שנים בבית־הסוהר הפקיסטני. "יצאתי בזול," אמר. "היה לי מזל. התברר שאחיו של השופט שדן בתיק שלי היה נשוי לאישה אפגנית. אולי הוא נהג ברחמים. אני לא יודע."

בחורף 2000, לאחר שטאריק סיים לרצות את עונשו, נתן לו סאלים את הכתובת של אחיו ואת מספר הטלפון שלו. שמו של האח היה סעיד.

"הוא אמר שלסעיד יש מלון קטן במוּרי," אמר טאריק. "עשרים חדרים וטרקלין, מקום קטן לאירוח תיירים. הוא אמר, תגיד לו שאני שלחתי אותך."

טאריק אהב את מוּרי ברגע שירד מהאוטובוס: הוא אהב את עצי האורן עמוסי השלג, את האוויר הקר והרענן; את בתי העץ עם החלונות המוגפים ואת העשן שהיתמר מארובות.

המקום הזה, חשב טאריק כשנקש על דלתו של סעיד, אינו רק מרוחק מרחק עולמות מהאומללות והסבל שידע, אלא זהו מקום שבו אפילו המחשבה על קושי וצער נראית כדבר מגונה ובלתי סביר.

"אמרתי לעצמי, זה מקום שאפשר להתקדם בו הלאה."

טאריק הועסק כשרת וכאיש תחזוקה. הוא הצליח יפה, סיפר לה, בתקופת חודש הניסיון שסעיד העניק לו תמורת חצי משכורת. שעה שטאריק דיבר ראתה ליילה את סעיד, שאותו דמיינה כבעל עיניים צרות ופנים אדומות, עומד ליד חלון משרד הקבלה ומתבונן בטאריק קוצץ עצים וגורף שלג משביל הגישה. היא ראתה אותו מתכופף מעל

טאריק לא אמר הרבה על השנים שישב בכלא פרט לכך שלמד שם לדבר אורדו. כשליילה שאלה הוא השיב בניד ראש חסר סבלנות. במחווה זו ראתה ליילה סורגים חלודים וגופים לא רחוצים, גברים אלימים ואולמות דחוסים ותקרות מרקיבות עם משקעי עובש. היא קראה בפניו שזה היה מקום של השפלה, ביזוי וייאוש.

טאריק אמר שאמו ניסתה לבקר אצלו אחרי המאסר.

"שלוש פעמים היא באה. אבל אף פעם לא הצלחתי לראות אותה," אמר.

הוא כתב לה מכתב ועוד כמה אחרי כן, למרות שהיו לו ספקות אם תקבל אותם.

"וכתבתי לך."

"באמת?"

"כרכים שלמים," הוא אמר. "החבר שלך רומי היה מקנא בהספק שלי." אחר־כך הוא צחק שוב, בקולי־קולות הפעם, כאילו נבהל מהתעוזה שלו ובאותה עת היה נבוך ממה שנמלט מפיו.

זלמאי התחיל לצרוח למעלה.

"אז בדיוק כמו בימים ההם," אמר ראשיד. "שניכם. ואני מתאר לעצמי שנתת לו לראות את הפנים שלך."

"כן," אמר זלמאי לאביו. ואחר־כך לליילה. "נתת לו, מאמי. ראיתי אותך."

"הבן שלך לא מתלהב ממני במיוחד," אמר טאריק כשליילה חזרה למטה.

"אני מצטערת," אמרה. "זה לא העניין. הוא פשוט... אל תשים לב אליו." ואחר נחפזה לשנות את הנושא, בגלל העצבנות והאשמה על שהרגישה כך כלפי זלמאי, שהוא ילד, ילד קטן שאוהב את אביו, ושסלידתו האינסטינקטיבית מהזר הזה מובנת ולגיטימית.

וכתבתי לך.

כרכים.

כרכים.

"אבל אני חייבת, כי היתה סיבה חשובה יותר לכך שהתחתנתי איתו. יש משהו שאתה לא יודע, טאריק. מישהי. אני חייבת לספר לך."

"גם אתה ישבת ודיברת איתו?" שאל ראשיד את זלמאי.

זלמאי שתק. ליילה ראתה עכשיו את ההיסוס ואת חוסר הביטחון בעיניו, כאילו רק עכשיו הבין שמה שגילה הפך להיות גדול בהרבה מכפי שחשב.

"שאלתי אותך שאלה, ילד."

זלמאי בלע את רוקו. מבטו עבר ממקום למקום. "הייתי למעלה. שיחקתי עם מריאם."

"ואמך?"

זלמאי הסתכל בליילה בהתנצלות, והיה עתה על סף דמעות.

"זה בסדר, זלמאי," אמרה ליילה. "תגיד את האמת."

"היא היתה... היא היתה למטה ודיברה עם האיש הזה," הוא אמר בקול דק ורם רק במעט מלחישה.

"אני מבין," אמר ראשיד. "עבודת צוות."

כשקם ללכת אמר טאריק, "אני רוצה לפגוש אותה. אני רוצה לראות אותה."

"אני אסדיר את זה," אמרה ליילה.

"עזיזה. עזיזה." הוא חייך כשטעם את המילה. כל אימת שראשיד הגה את שם בתה, הוא נשמע לליילה חולני, כמעט גס. "עזיזה. זה שם יפה."

"וגם היא. אתה תראה."

"אני סופר את הדקות."

כמעט עשר שנים חלפו מאז התראו בפעם האחרונה. ברוחה ראתה ליילה הבזקים של כל הפעמים שבהן נפגשו בסמטה, התנשקו בחשאי. היא תהתה איך היא נראית בעיניו עכשיו. האם הוא עדיין חושב שהיא יפה? או שמא היא נראית לו דהויה, מדולדלת, מעוררת חמלה, כזקנה גוררת רגליים ומלאת פחדים? כמעט עשר שנים. אבל לרגע,

רגליו של טאריק, ובוחן את מעשיו שעה ששכב מתחת לכיור ותיקן צינור דולף. היא ראתה אותו בודק את הקופה כדי לראות אם חסר בה כסף.

הצריף של טאריק היה ליד הביתן הקטן של הטבחית. הטבחית היתה אלמנה קשישה ואמהית ששמה אַדיבָּה. שני המבנים עמדו בנפרד מהמלון עצמו, וביניהם לבין הבניין המרכזי היה פזורים כמה עצי שקד, ספסל גן ומזרקת אבן בצורת פירמידה, שבקיץ בִּעבעה מים כל היום. ליילה דמיינה את טאריק בצריפו, יושב במיטה, מתבונן בעולם העלווה שמחוץ לחלונו.

בסופה של תקופת החסד השלים סעיד את משכורתו של טאריק לשכר מלא, אמר לו שארוחות הצהריים ניתנות חינם, נתן לו מעיל צמר ומימן לו רגל חדשה. טאריק אמר שבכה לנוכח נדיבותו של האיש.

עם השכר החודשי המלא הראשון שהיה בכיסו, הלך טאריק העירה וקנה את אַליוֹנָה.

"השיער שלה לבן לגמרי," אמר טאריק בחיוך. "היו בקרים, לאחר שירד שלג כל הלילה, שהייתי מסתכל החוצה מהחלון וכל מה שראיתי ממנה היה שתי עיניים וחוטם."

ליילה הִנהנה. עוד שתיקה ירדה. בקומה העליונה החל זלמאי להקפיץ שוב את הכדור על הקיר.

"חשבתי שאתה מת," אמרה ליילה.

"אני יודע. אמרת לי."

קולה של ליילה נשבר. היא נאלצה לכחכח בגרונה, להתעשת. "האיש שבא להודיע לי, הוא היה כל־כך רציני... האמנתי לו, טאריק. הלוואי שלא הייתי מאמינה, אבל זה מה שקרה. ואחר־כך הרגשתי בדידות כזאת ופחד. אחרת לא הייתי מסכימה להתחתן עם ראשיד. לא הייתי..."

"את לא צריכה לעשות את זה," אמר ברוך והתחמק ממבטה. שום גערה חבויה, שום האשמה, לא היו בנימת דיבורו. שום רמיזה של אשמה.

"לא!" אמרה ליילה בנחרצות רבה מכפי שהתכוונה. היא נוכחה שהושיטה את ידה אל זרועו, שאחזה בה. היא שמטה את ידה. "לא, אל תלך, טאריק. לא. בבקשה תישאר."

טאריק הִנהן.

"הוא עובד מהצהריים עד שמונה. תחזור מחר אחרי הצהריים. אקח אותך אל עזיזה."

"אני לא מפחד ממנו, את יודעת."

"אני יודעת. תחזור מחר אחרי הצהריים."

"ואז?"

"ואז... אני לא יודעת. אני צריכה לחשוב. זה..."

"אני יודע," הוא אמר. "אני מבין. אני מצטער. אני מצטער על הרבה דברים."

"לא, אל תצטער. הבטחת שתחזור. וחזרת."

דמעות נָקוּ בעיניו. "טוב לראות אותך, ליילה."

היא התבוננה בו כשהלך, ורעדה במקום עומדה. היא חשבה, כרכים, ועוד רעד עבר בה, זרם עצוב ונואש, אבל גם להוט ומלא תקווה נמהרת.

כשעמדה שם עם טאריק באור השמש, הרגישה כאילו השנים האלה לא התרחשו כלל. מות הוריה, נישואיה לראשיד, ההרג, הטילים, הטליבאן, המלקות, הרעב, אפילו ילדיה, כולם נראו כמו חלום, מעקף מוזר, הפוגה בלבד בין שעות אחר הצהריים האחרונות שבילו יחד לבין הרגע הזה.

ואז השתנו פניו של טאריק, נעשו חמורי סבר. היא הכירה את ההבעה הזאת. זה היה אותו מבע שלבשו פניו ביום ההוא, לפני כל השנים שעברו, כששניהם היו ילדים, כשהוא התיר את קישורי רגלו והתנפל על קאדים. הוא הושיט עתה יד אחת ונגע בזווית שפתה התחתונה.

"הוא עשה לך את זה," אמר בקרירות.

למגע ידו זכרה שוב ליילה את הטירוף של אותו יום אחר הצהריים כשהם הָרו את עזיזה. את נשימתו על צווארה, את שרירי ירכיו מתגמשים, את חזהו נצמד אל שדיה, את ידיהם המשולבות אלה באלה.

"חבל שלא לקחתי אותך איתי," אמר טאריק כמעט בלחישה.

ליילה השפילה את מבטה, התאמצה לא לפרוץ בבכי.

"אני יודע שאת עכשיו אישה נשואה ואם. והנה אני, אחרי כל השנים שעברו, אחרי כל מה שקרה, מופיע על סף ביתך. אולי זה לא ראוי ולא הוגן, אבל עשיתי דרך ארוכה כל־כך כדי לראות אותך. הו, ליילה, הלוואי שלא הייתי עוזב אותך."

"תפסיק," ביקשה בקול שבור.

"הייתי צריך להשתדל יותר. הייתי צריך להתחתן איתך כשהיתה לי ההזדמנות. הכול היה אז שונה."

"אל תדבר כך. בבקשה. זה כואב."

הוא הִנהן, אמר לעשות צעד לעברה ואחר־כך נמלך בדעתו. "אני לא רוצה להעלות השערות. ואין לי גם שום כוונה להפוך את החיים שלך על פיהם, לאחר שהופעתי כאן פתאום משומקום. אם את רוצה שאלך, אם את רוצה שאחזור לפקיסטן, רק תגידי, ליילה. אני מתכוון לכך. תגידי ואלך. לעולם לא אטריד אותך שוב. אני..."

הוא תפס את זלמאי במרפק והילד הניח לו להוליכו לקומה העליונה.

מריאם וליילה עמדו קפואות והשפילו את עיניהן אל הרִצפה, במחשבה שאם יסתכלו זו בזו יהיה בכך כדי לאשר את הדרך שבה ראה ראשיד את הדברים, שבשעה שהוא פתח דלתות ונשא מטען של אנשים שלא זיכו אותו ולו במבט חטוף, נרקמה קנוניית זנונים מאחורי גבו, בביתו, בנוכחות בנו האהוב. אף לא אחת מהן אמרה מילה. הן האזינו לפסיעות שבמסדרון מעל, מערכת אחת כבדה ומבשרת רעות, והאחרת כטפיפותיה של חיה קטנה וקלת רגליים. הן האזינו למילים המהוסות שנאמרו, לתחינה צייצנית, לתוכחה קצרה, לקול דלת נטרקת, ולקרקוש של מפתח מסתובב. אחר־כך שמעו מערכת אחת של צעדים חוזרת, והפעם היא נשמעה חסרת סבלנות יותר.

מריאם ראתה את כפות־רגליו הולמות על המדרגות כשירד. היא ראתה אותו תוחב לכיסו את המפתח, ראתה את החגורה, את הצד המחורר מלופף הדוקות סביב פרקי אצבעותיו. אבזם הנחושת המלאכותית נגרר אחריו, קיפץ על המדרגות.

היא ניגשה לעצור בעדו, אבל הוא דחף אותה לאחור ושעט על פניה. בלי לומר מילה העיף את החגורה בכיוון ליילה. הוא עשה זאת במהירות כזאת שהיא לא הספיקה לסגת או להתכופף ואפילו לא להרים יד מגוננת. ליילה נגעה באצבעותיה ברקתה, הסתכלה בדם, הסתכלה בראשיד בתדהמה. אותו מבט של השתוממות נמשך רק רגע או שניים לפני שהפך למבט מלא תיעוב.

ראשיד העיף שוב את החגורה.

הפעם גוננה ליילה על עצמה באמת יד וניסתה לתפוס את החגורה. היא החטיאה וראשיד הצליף שוב בחגורה. ליילה תפסה אותה לרגע קצר, אבל ראשיד שִחרר אותה והצליף בה שוב. אחר־כך התרוצצה ליילה סביב החדר, ומריאם צעקה רצף של מילים והפצירה בראשיד, שעה שרדף אחרי ליילה, וחסם את דרכה והצליף בה בחגורה. בשלב מסוים התכופפה ליילה והצליחה להנחית מהלומת אגרוף על אוזנו, והוא ירק קללה בתגובה ורדף אחריה ביתר שאת. הוא תפס אותה, הטיח אותה בקיר והצליף בה בחגורה שוב ושוב, והאבזם חבט בחזה,

פרק 45

מריאם

"הייתי למעלה. שיחקתי עם מריאם," אמר זלמאי.

"ואמך?"

"היא היתה... היא היתה למטה, ודיברה עם האיש הזה."

"אני מבין," אמר ראשיד. "עבודת צוות."

מריאם ראתה את פניו נרגעות, את המתח נרפה. היא התבוננה בקמטים נעלמים ממצחו. חשד והסתייגות הֵבהבו בעיניו. הוא ישב זקוף, ובמשך כמה רגעים קצרים נראה רק מהורהר, כרב־חובל של אונייה שנודע לו זה עתה על מרד ממשמש ובא והוא מתעכב להרהר בצעד הבא שיעשה.

הוא נשא את עיניו.

מריאם החלה לומר דבר־מה, אבל הוא הרים יד ובלי להסתכל בה אמר, "מאוחר מדי, מריאם."

לזלמאי אמר בקול קר, "אתה עולה למעלה, ילד."

מריאם ראתה בהלה בפניו של זלמאי, הוא הסתכל סביבו בשלושתם. הוא חש עכשיו שמשחק הרכילות שלו הכניס לחדר משהו רציני – רציני של מבוגרים. הוא העיף מבט מדוכדך ומלא חרטה במריאם ואחר־כך באמו.

"עכשיו!" אמר ראשיד בתקיפות.

כוס המים נותרו פזורים על הרצפה. דם היה על ידיה של ליילה, דם שזרם מחתך פתוח בלחיו של ראשיד, דם שזרם על צווארו, על חולצתו. הוא הסתובב, שיניו חשופות ועיניו רושפות.

הם נפלו על הרצפה, ראשיד וליילה, חבטו ונחבטו. הוא היה עכשיו מעליה, וידיו כבר לפותות סביב צווארה.

מריאם נעצה בו את ציפורניה. היא הִכתה בחזהו. היא הטילה את עצמה עליו. היא נאבקה לשחרר את אצבעותיו מצווארה של ליילה. היא נשכה אותן. אבל הן המשיכו ללפות בחוזקה את צווארה של לילה, ללחוץ על קנה הנשימה, ומריאם נוכחה לדעת שהוא לא מתכוון לעצור.

הוא התכוון לחנוק אותה, ואף אחת מהן לא יכלה לעשות דבר.

מריאם נסוגה לאחור ויצאה מהחדר. היא שמעה קול חבטות בוקע מהקומה העליונה, קול של ידיים קטנות מכות על הדלת הנעולה. היא רצה לאורך המסדרון. פרצה החוצה דרך פתח דלת הכניסה. חצתה את החצר.

במחסן הכלים תפסה מריאם את האת.

ראשיד לא הבחין בה כשחזרה אל החדר. הוא עדיין היה על ליילה, עיניו קרועות לרווחה בטירוף. ידיו מלופפות סביב צווארה. פניה של ליילה הכחילו עכשיו, ועיניה התגלגלו לאחור. מריאם ראתה שהיא לא נאבקה עוד. הוא יהרוג אותה, אמרה בלִבָּה. הוא באמת מתכוון לזה. ומריאם לא יכלה, לא היתה מוכנה להניח לכך לקרות. הוא לקח ממנה כל־כך הרבה בעשרים ושבע שנות נישואיהם. היא לא תראה אותו לוקח גם את ליילה.

מריאם ייצבה את רגליה ואימצה את אחיזתה בידית האת. היא הרימה אותו. היא אמרה את שמו. היא רצתה שהוא יראה.

"ראשיד."

הוא נשא את עיניו.

מריאם הניפה את האת.

היא פגעה בו ברקה. המהלומה העיפה אותו מליילה.

ראשיד נגע בראשו בכף־ידו. הוא הסתכל בדם שעל קצות אצבעותיו, ואחר־כך במריאם. היה נדמה שפניו התרככו. היה נדמה

בכתפה, בידיה המורמות, באצבעותיה, והותיר פצע מדמם בכל אשר פגע.

מריאם הפסיקה לספור כמה פעמים פגעה החגורה בבשר, כמה מילות תחנונים היא זעקה אל ראשיד, כמה פעמים הקיפה את הסבך הסתור של שיניים ואגרופים וחגורה, קודם שראתה אצבעות ננעצות בפניו של ראשיד, ציפורניים סדוקות חופרות בסנטרו ומושכות בשׂערו ושורטות את מצחו. כמה זמן עבר עד שנוכחה לדעת, בזעזוע ובעונג, שהאצבעות האלה היו שלה.

הוא הִרפה מליילה ונָפנה אליה. בהתחלה הוא הסתכל בה בלי לראותה, אחר־כך עיניו צומצמו ואמדו את מריאם בעניין. המבט שבהן עבר מתמיהה להלם ואחר־כך למורת־רוח, ואפילו אכזבה חלפה בו לרגע.

מריאם זכרה את הפעם הראשונה שראתה את עיניו, מתחת לרעלת הכלולות, במראה, עם ג׳אליל שהסתכל מהצד, זכרה איך מבטיהם נפגשו במראָה, מבטו שלו אדיש, ושלה צייתני, נכנע, מתנצל כמעט. מתנצל.

מריאם ראתה עכשיו בעיניים האלה איזו שוטה היתה.

האם היתה רעייה רמאית? שאלה את עצמה. האם הפגינה שביעות רצון עצמית מופרזת? האם היתה אישה לא הגונה? לא מהימנה? גסה? איזה דבר רע עוללה בכוונה לאיש הזה כדי להיות ראויה לזדוניותו, לעלבונותיו הבלתי־פוסקים, לעינויים שעינה אותה בעונג כזה? האם לא טיפלה בו כשהיה חולה? האם לא האכילה אותו ואת חבריו וניקתה אחריו כמוטל עליה?

האם לא נתנה לאיש הזה את נעוריה?

האם היתה אי־פעם ראויה באמת לרשעותו?

החגורה השמיעה קול חבטה כשראשיד הטיל אותה על הרצפה ופנה להסתער עליה. יש עבודות, אמרה החבטה, שנועדו להיעשות בידיים.

אבל בדיוק כשהוא הסתכל עליה, ראתה מריאם את ליילה מרימה דבר־מה מהרצפה. היא התבוננה בידה של ליילה מתרוממת, ואחר־כך יורדת בתנופה על צד פניו. זכוכית התנפצה. השיירים המשוננים של

פרק 46

ליילה

ליילה היתה מודעת לפנים שגהרו מעליה, ששלטו בהן שיניים וטבק ועיניים חורשות רעה. היא היתה מודעת במעורפל גם למריאם, נוכחות שמאחורי הפנים, לאגרופיה שירדו כמטר. מעליהם היתה התִקרה, וליילה נמשכה אל התִקרה, אל הסימנים הכהים של עובש שהתפשטו בה כמו דיו על שמלה, אל הסדק בסיד שנראה כחיוך קלוש או הזדעפות, תלוי מאיזה צד של החדר מתבוננים בו. ליילה חשבה על כל הפעמים שקשרה סמרטוט אל קצהו של מטאטא וניקתה את קורי העכביש מהתקרה הזאת. על שלוש הפעמים שהיא ומריאם מרחו עליה שכבות צבע לבנות. הסדק לא היה עוד חיוך, אלא מבט מלוכסן מלגלג. והוא נסוג. התִקרה התכווצה, התרוממה, עלתה ממנה והלאה אל ערפל אביך שמעבר לה. היא עלתה עד שהתכווצה לגודל של בול דואר, לבנה ובהירה, והכול סביב נמחק מפני האפֵלה המוגפת. בחושך היו פניו של ראשיד כמו כתם כהה על השמש.

פרצי אור קצרים הבזיקו עכשיו מול עיניה, כמו כוכבי כסף מתפוצצים. צורות גיאומטריות מוזרות באור, תולעים, דברים בצורת ביצים, נעים מעלה ומטה, לצדדים, מתמוססים אלה באלה, מתנתקים, מתאחים למשהו אחר ואחר־כך מתפוגגים, נכנעים לשחור.

קולות מהוסים ורחוקים.

לה שמשהו עבר ביניהם, שאולי היא אמנם הכניסה לראשו, פשוטו כמשמעו, הבנה כלשהי. אולי גם הוא ראה משהו בפניה, אמרה מריאם בלבה, משהו שהניע אותו לסגת. אולי הוא ראה שריד כלשהו של כל מה שהיא מנעה מעצמה במשך השנים, כל הקורבנות שהקריבה, כל המאמץ שנדרש ממנה כדי לחיות איתו כל־כך הרבה שנים, לחיות עם התנשאותו ואלימותו המתמשכות, עם הנטייה שלו למצוא בה חסרונות כל הזמן ועם רשעותו. האם ראתה בעיניו כבוד? חרטה?

אבל באותו רגע השתרבבה שפתו העליונה בלגלוג זדוני, ומריאם הבינה לפתע את חוסר התוחלת, אפילו את חוסר האחריות שבאי־השלמת המלאכה. אם תניח לו ללכת עכשיו, כמה זמן יעבור עד שהוא ידלה מכיסו את המפתח וילך להביא את האקדח שלו מהקומה העליונה, מהחדר שנעל בו את זלמאי? אילו היתה מריאם בטוחה שהוא יסתפק בהריגתה בלבד, שיש סיכוי שהוא יחוס על חייה של ליילה, אולי היתה שומטת מידיה את האת. אבל בעיניו של ראשיד היא ראתה את הרצח של שתיהן.

וכך הרימה מריאם את האת, הניפה אותו גבוה ככל שיכלה, החזיקה אותו בקשת עד שנגע בשיפולי גבה. היא סובבה אותו וכיוונה מטה את אחד משוליו החדים, ובעשותה כן עלה על דעתה שזאת הפעם הראשונה שהיא מחליטה על מהלך חייה.

ואז הנחיתה מריאם את האת. והפעם עשתה זאת בכל כוחה ובכל מאודה.

רק טרודה, מהורהרת, וכל־כך מכונסת בעצמה, שכאשר זבוב נחת על סנטרה, היא לא נתנה אליו את דעתה. היא פשוט ישבה כששפתה התחתונה משורבבת, כדרכה כשהיתה שקועה במחשבות.

לבסוף אמרה, "שבי, ליילה ג'ו."

ליילה צייתה.

"אנחנו חייבות לסלק אותו מכאן. אסור שזלמאי יראה את זה."

מריאם חילצה את מפתח חדר השינה מכיסו של ראשיד לפני שהן עטפו אותו בסדין. ליילה תפסה אותו ברגליים, מאחורי הברכיים, ומריאם מתחת לבתי־שחיו. הן ניסו להרים אותו, אבל הוא היה כבד מדי, ולבסוף הן גררו אותו. כשיצאו מפתח דלת הכניסה אל החצר, נתפסה כף־רגלו של ראשיד במשקוף והרגל והתעקמה הצדה. הן נאלצו לסגת ולנסות שוב, ואז נשמעה חבטה מהקומה העליונה, ורגליה של ליילה כשלו. היא הטילה את ראשיד וצנחה ארצה, בוכה ורועדת, ומריאם נאלצה לעמוד מעליה, עם הידיים על המותניים, ולומר לה שהיא חייבת להתעשת. שאת הנעשה אין להשיב.

כעבור זמן־מה קמה ליילה וניגבה את פניה, והן נשאו את ראשיד לחצר ללא תקלה נוספת. הן הכניסו אותו למחסן הכלים. הן השאירו אותו מאחורי שולחן העבודה, שעליו היו מסור, כמה מסמרים, אזמל, פטיש ובול עץ גלילי שראשיד התכוון לגלף ממנו משהו בשביל זלמאי, אך לא הספיק.

אחר־כך הן נכנסו שוב הביתה. מריאם רחצה את ידיה, העבירה אותן על שערה, נשמה נשימה עמוקה ונשפה. "תני לי לטפל בפצעים שלך עכשיו. את חתוכה לגמרי, ליילה ג'ו."

מריאם אמרה שהיא זקוקה לכמה שעות כדי לחשוב על המצב. כדי לרכז את מחשבותיה ולתכנן תוכנית.

"יש דרך," אמרה, "ואני פשוט חייבת למצוא אותה."

"אנחנו חייבות להסתלק! אנחנו לא יכולות להישאר כאן," אמרה ליילה בקול צרוד ושבור. היא חשבה לפתע על הקול שהאת ודאי

מאחורי עפעפי עיניה הבזיקו פני ילדיה ותססו. עזיזה, דרוכה ומוטרדת, יודעת, שומרת סוד. זלמאי, נושא את עיניו אל אביו בלהיטות רוטטת.

כך זה יסתיים, חשבה ליילה. איזה סוף עגום.

אבל אחר־כך החל החושך להתפוגג. היתה לה תחושה שהיא מתרוממת, שמניפים אותה. התקרה ירדה לאטה בחזרה, התרחבה, ועתה יכלה ליילה לראות שוב את הסדק, והוא היה חיוך עמום כמו פעם.

מישהו טלטל אותה. **את בסדר? תעני לי, את בסדר?** פניה של מריאם, חרושות שריטות, כבדות מדאגה, גהרו מעל ליילה.

ליילה ניסתה לנשום. האוויר צרב את גרונה. היא ניסתה שוב. הפעם צרב האוויר עוד יותר, ולא רק את גרונה אלא גם את חזה. אחר־כך היא השתעלה והתנשמה בכבדות. באוזן הטובה שלה נשמעו צלצולים.

הדבר הראשון שראתה כשהתיישבה היה ראשיד. הוא שכב על גבו ובהה בחלל בהבעה דמומה של דג פעור פה. מעט קצף ורדרד ניגר מפיו במורד לחיו. קדמת מכנסיו היתה רטובה. היא ראתה את מצחו.

ואז ראתה את האת.

גניחה נפלטה מפיה. "הו," אמרה ברעד, כמעט בלי יכולת להשמיע קול. "הו, מריאם."

ליילה פסעה הלוך ושוב בחדר, גנחה וספקה את ידיה, שעה שמריאם ישבה בשלווה ובלא ניע ליד ראשיד, ידיה על ברכיה. מריאם לא אמרה דבר שעה ארוכה.

פיה של ליילה היה יבש, והיא גמגמה וכל כולה רעדה. היא אילצה את עצמה לא להסתכל בראשיד, בפיו הפעור, בדם שנקרש בשקע של עצם הבריח.

בחוץ דהה האור והצללים העמיקו. פניה של מריאם היו כחושות ונפולות למראה באור הזה, אבל היא לא נראתה נסערת או מפוחדת,

מריאם קמה. "את צריכה לגשת עכשיו אל בנך." על פניה היתה ההבעה השבורה ביותר שליילה ראתה אי־פעם על פניו של בן־אנוש.

ליילה מצאה אותו בחושך, מכורבל על המזרן, בצד של ראשיד. היא השתחלה מתחת לשמיכות לידו וכיסתה את שניהם.

"אתה ישן?"

בלי להסתובב אליה אמר הילד, "אני עוד לא יכול לישון. באבא ג'אן עוד לא אמר איתי את תפילות הבָּאבָּאלוּ."

"אולי אני אוכל לומר אותן איתך הערב."

"את לא יכולה להגיד אותן כמוהו."

היא לחצה את כתפו הקטנה. נשקה לעורפו. "אני יכולה לנסות."

"איפה באבא ג'אן?"

"באבא ג'אן הלך," אמרה ליילה וגרונה נשנק שוב.

הנה הוא, השקר הארור הגדול, נאמר בפעם הראשונה. עוד כמה פעמים יהיה על השקר הזה להיאמר? תהתה ליילה בייאוש. עוד כמה פעמים יהיה עליה להונות את זלמאי? היא דמיינה את זלמאי רץ בשמחה לקבל את פניו של ראשיד שחזר הביתה, ואת ראשיד מרים אותו במרפקים ומסובב אותו סחור־סחור עד שרגליו של זלמאי התעופפו ישרות, ושניהם צחקו אחר־כך, כשזלמאי כשל סביבו כשיכור. היא חשבה על משחקיהם הפרועים ועל צחוקיהם הקולניים, על מבטיהם ממתיקי הסוד.

מעטה של כלימה וצער על בנה ירד על ליילה.

"לאן הוא הלך?"

"אני לא יודעת, חביבי."

מתי הוא יחזור? באבא ג'אן יביא איתו מתנה כשיחזור?

היא אמרה את התפילות עם זלמאי. עשרים ואחת ביסמאללה־א־רחמן־רחים – אחת לכל פרק בשבע אצבעות. היא התבוננה בו כשחפן את ידיו לפני פניו ונשף אל תוכן, ואחר־כך הניח את גב שתי ידיו על מצחו ועשה תנועה של גירוש, כשהוא לוחש באבאלו, לך מכאן, אל תבוא אל זלמאי, אין לו שום עניין איתך. באבאלו, לך. ואחר־כך, לסיום, הם אמרו את אללה־או־אכבר שלוש פעמים.

השמיע כשהכה בראשו של ראשיד, ורעד עז טלטל את גופה. מיץ מרה עלה בגרונה.

מריאם המתינה בסבלנות עד שהרגשתה של ליילה השתפרה. אחר־כך השכיבה את ליילה, ושעה שליטפה את שערה כשראשה של ליילה נח על ברכיה, אמרה לה מריאם לא לדאוג, שהכול יהיה בסדר. היא אמרה שהם יעזבו, היא, ליילה והילדים, וגם טאריק. הם יעזבו את הבית הזה, את העיר הלא־סלחנית הזאת. הם יעזבו את ארץ הנכאים הזאת לגמרי, אמרה מריאם, והעבירה את ידיה בשערה של ליילה, ויֵלכו למקום רחוק ובטוח שם איש לא ימצא אותם, שם יוכלו להתנער מעברם ולמצוא מקלט.

"מקום עם עצים," אמרה. "כן, המון עצים."

הם יגורו בבית קטן בשוליה של עיר כלשהי שהם מעולם לא שמעו עליה, אמרה מריאם, או באיזה כפר נידח, שם הכביש צר ולא סלול, אבל לאורכו גדלה צמחייה עשירה. אולי יהיה שם שביל שאפשר ללכת בו, שביל שיוליך לשדה מרעה שהילדים יוכלו לשחק בו, או אולי דרך חצץ שתיקח אותם אל אגם כחול שמימיו צלולים, שדגי טרוטה ישחו בו, וקני סוף יחצו את פניו. הם יגדלו כבשים ותרנגולות, והן יאפו יחד לחם וילמדו את הילדים לקרוא. הם יבנו לעצמם חיים חדשים – חיים שקטים ומבודדים – ושם יֵרד מהם משקל סבלם, והם יהיו ראויים לכל האושר והשגשוג הפשוט שימצאו.

ליילה מְלמלה בעידוד. זה יהיה קיום עם קשיים, תיארה לעצמה, אבל קשיים מסוג נעים, קשיים שהם יוכלו להתגאות בהם, לשלוט בהם, להעריך אותם, כשם שעושה אדם בירושה משפחתית. קולה האֵמהי הרך של מריאם המשיך לדבר, הביא לה מידה של נחמה. יש דרך, אמרה, ובבוקר מריאם תגיד לה מה יש לעשות והן יעשו את זה, ואולי מחר בשעה הזאת הם יהיו בדרכם לחיים החדשים האלה, חיים עתירי אפשרויות ושמחה וקשיים רצויים. ליילה היתה אסירת תודה על שמריאם נטלה על עצמה לנהל את העניינים כשהיא צלולה ומפוכחת, מסוגלת לחשוב על הפרטים ביסודיות בשביל שתיהן. דעתה שלה היתה עיסה מתוחה ומבולבלת.

מריאם חייכה חלושות.

"אני רוצה שזה יהיה בדיוק כמו שאמרת, מריאם, שכולנו נלך ביחד, את, אני והילדים. לטאריק יש בית בפקיסטן. נוכל להסתתר שם זמן־מה, לחכות שהעניינים יירגעו..."

"זה בלתי־אפשרי," אמרה מריאם בסבלנות, כהורה לילד בעל כוונות טובות, אשר טועה.

"אנחנו נדאג זה לזה," אמרה ליילה במילים חנוקות ועיניה לחות מדמעות. "כמו שאמרת. לא. אני אדאג לך לשם שינוי."

"הו, ליילה ג'ו."

ליילה נתקפה דִּבֶּרת מגומגמת. היא התמקחה, היא הבטיחה. היא תעשה את כל הניקיונות, אמרה, ואת כל הבישול. "את לא תצטרכי לעשות שום דבר, לעולם לא. את תנוחי, תישני, תשתלי גינה. מה שתרצי, מה שתבקשי אני אשיג לך. אל תעשי את זה, מריאם. אל תעזבי אותי. אל תשברי את לִבָּה של עזיזה."

"הם כורתים ידיים על גנבת לחם," אמרה מריאם. "מה את חושבת שהם יעשו כשימצאו בעל מת ושתי נשים נעדרות?"

"אף אחד לא יֵדע," אמרה ליילה בהתנשמות. "איש לא ימצא אותנו."

"הם ימצאו. במוקדם או במאוחר. הם כלבי ציד." על רקע קולה של מריאם, שהיה נמוך וטמן בחובו אזהרה, נשמעו ההבטחות של ליילה דמיוניות, כוזבות, מטופשות.

"מריאם, אנא..."

"וכשזה יקרה, הם יחליטו שאת אשמה כמוני. וגם טאריק. אני לא מוכנה ששניכם תחיו במנוסה, כמו פליטים. מה יקרה לילדייך אם תיתפסי?"

עיניה של ליילה עלו על גדותיהן, צרבו מדמעות.

"מי ידאג להם אז? הטליבאן? תחשבי כאֵם, ליילה ג'ו. תחשבי כאֵם. אני חושבת כך."

"אני לא יכולה."

"את חייבת."

"זה לא הוגן," אמרה ליילה בקול שבור.

אחר־כך, מאוחר יותר באותו לילה, נחרדה ליילה לשמע קול מהוסה: **באבא ג׳אן עזב בגללי? בגלל מה שאמרתי, עלייך ועל האיש למטה?**

היא רכנה מעליו כדי להרגיע, כדי לומר, **אין לזה שום קשר אליך, זלמאי. לא. שום דבר אינו באשמתך.** אבל הוא כבר ישן, וחזהו הקטן עלה וירד.

כשליילה שכבה לישון היתה דעתה מבולבלת, מעורפלת בלי יכולת לפתח שום מחשבה הגיונית. אבל כשהתעוררה לקריאת המואזין לתפילת הבוקר, החלו מחשבותיה להתבהר.

היא התיישבה במיטה והתבוננה זמן־מה בזלמאי הישֵן, באגרופו המכודרר מתחת לסנטרו. ליילה דמיינה את מריאם מתגנבת אל החדר באישון לילה שעה שהיא וזלמאי ישנו ומתבוננת בהם, רוקמת תוכנית בראשה.

ליילה יצאה מהמיטה. נדרש לה מאמץ כדי לעמוד. כל גופה כאב. צווארה, כתפיה, גבה, זרועותיה, ירכיה – כולם היו חרוטים בחתכים שגרם אבזם החגורה של ראשיד. מכווצת מכאב יצאה חרש מהחדר.

בחדר של מריאם היה האור אפור כהה, סוג האור שליילה תמיד חיברה לתרנגולים קוראים וטל מתגלגל על גבעולי עשב. מריאם ישבה בפינה, על שטיח תפילה שהיה פרוש מול החלון. ליילה התיישבה אט־אט על הרצפה, מולה.

״את צריכה ללכת לבקר את עזיזה הבוקר,״ אמרה מריאם.

״אני יודעת מה בדעתך לעשות.״

״אל תלכי ברגל. סעי באוטובוס, ותיבלעי בין האנשים. מוניות בולטות מדי. את ללא ספק תיעצרי על נסיעה בלי ליווי.״

״מה שהבטחת אתמול בערב...״

ליילה לא יכלה להשלים את המשפט. העצים, האגם, הכפר ללא שם. כל אלה היו אשליה, כפי שהתחוור לה עכשיו. שקר חביב שנועד להרגיע. כשם שמְרצים ילד נסער מרוב צער.

״התכוונתי ברצינות,״ אמרה מריאם, ״התכוונתי ברצינות, בשבילך, ליילה ג׳ו.״

״אני לא רוצה שום דבר מזה בלעדייך,״ אמרה ליילה בקול שבור.

"סעי באוטובוס, כמו שאמרתי, ותשפילי ראש."

"מתי אראה אותך, מריאם? אני רוצה לראות אותך לפני שאעיד. אני אספר להם איך זה קרה. אני אסביר שזאת לא היתה אשמתך. שהיית חייבת לעשות את זה. הם יבינו, נכון, מריאם? הם יבינו."

מריאם נתנה בה מבט רך.

היא כרעה לגובה עיניו של זלמאי. הוא לבש חולצת טריקו אדומה, מכנסי חאקי בלויים ומגפי בוקרים שראשיד קנה לו במַנדַאי. הוא החזיק את הכדורסל החדש שלו בשתי ידיו. מריאם נשקה ללחיו.

"תהיה ילד טוב וחזק," אמרה. "תתייחס יפה אל אמא שלך." היא חפנה את פניו בידיה. הוא משך לאחור אבל היא החזיקה אותו. "אני כל־כך מצטערת, זלמאי. תאמין לי שאני כל־כך מצטערת על כל הכאב והעצב."

ליילה אחזה בידו של זלמאי כשהלכו יחד לאורך הרחוב. בדיוק לפני שהסתובבו בפינה, הסתכלה ליילה לאחור וראתה את מריאם ליד הדלת. ראשה של מריאם היה עטוף במטפחת לבנה והיא לבשה סוודר כחול־כהה מכופתר מלפנים ומכנסי כותנה לבנים. קוויצת שיער אפור נחה חופשית על מצחה. סורגים של אור שמש חתכו את פניה וכתפיה. מריאם נופפה בחביבות.

הם הסתובבו בפינה, וליילה לא ראתה עוד את מריאם.

"דווקא כן. בואי הנה. בואי שכבי כאן."

ליילה זחלה אליה והניחה שוב את ראשה על ברכיה של מריאם. היא זכרה את שעות אחר הצהריים שבילו יחד, קלעו זו את שׂערה של זו, ואיך מריאם הקשיבה בסבלנות להרהוריה האקראיים ולסיפוריה השגרתיים בהבעה של הכרת טובה, בהבעה של אדם שהוענקה לו זכות יתר מיוחדת ונחשקת.

"זה הוגן," אמר מריאם. "הרגתי את הבעל שלנו, מנעתי מבנך אב. לא ראוי שאני אברח. אני לא יכולה. גם אם הם לעולם לא יתפסו אותנו, אני לעולם..." שפתיה רעדו. "לעולם לא אוכל להימלט מהצער של בנך. איך אסתכל לו בעיניים? איך אוכל להכריח את עצמי להסתכל בו, ליילה ג'ו?"

מריאם מוללה קווצות משׂערותיה של ליילה, התירה תלתל עיקש.

"מבחינתי זה מסתיים כאן. אין עוד דבר שאני רוצה. כל מה שאיחלתי לעצמי כילדה, כבר נתת לי. ואת וילדייך עשיתם אותי כל־כך מאושרת, ליילה ג'ו. זה בסדר גמור. אל תהיי עצובה."

ליילה לא מצאה שום מענה הגיוני לדבר ממה שמריאם אמרה. אבל היא בכל־זאת המשיכה לדבר, בבלבול, בילדותיות, על עצי פרי שממתינים לנטיעה ועל אפרוחים שממתינים שיגדלו אותם. היא המשיכה לדבר על בתים קטנים בערים ללא שם, ועל טיולים לאגמים מלאי טרוטות. ולבסוף, כשיבשו המילים אך לא הדמעות, ליילה יכלה רק להיכנע ולהתייפח כילד שהוכרע תחת ההיגיון הבלתי־מנוצח של מבוגר. כל שיכלה לעשות היה להתרומם ולהטמין את פניה עוד פעם אחת אחרונה בחומו המסביר פנים של חיקה של מריאם.

מאוחר יותר באותו בוקר ארזה מריאם לזלמאי ארוחת צהריים קטנה של לחם ותאנים מיובשות. גם לעזיזה היא ארזה כמה תאנים מיובשות וכמה עוגיות בצורת חיות. היא הכניסה הכול לשקית נייר ונתנה אותה לליילה.

"נשקי את עזיזה בשבילי," היא אמרה, "ואמרי לה שהיא הנוּר של עיני והסולטן של לִבִּי. תעשי את זה בשבילי?"

ליילה הֵנהנה ושפתיה נקפצו.

שהציפוי התקלף ממנו, ונאג׳מה היתה מלפפת את החוט החי סביב בסיס הנורה ליצירת מעגל חשמלי.

בתי־השימוש היו בגודל של קיטון, רצפת הבטון היתה סדוקה. ברצפה היה חור מלבני קטן, ובקרקעיתו ערֵמת צואה. זבובים רחשו סביב החור, התעופפו אל תוכו ומתוכו.

בטבורו של בית־הסוהר היתה חצר מלבנית פתוחה, ובאמצעיתה באר. בבאר לא פעל שום מנגנון ניקוז, על כן הפכה החצר לעִתים קרובות לביצה ולמים היה טעם של ריקבון. חבלי כביסה עמוסי גרביים וחיתולים שכובסו ביד הצליפו אלה באלה לרוחב החצר. במקום המפגש עם המבקרים בישלו את האורז שהמשפחות הביאו – בית־הסוהר לא סיפק שום מזון. החצר שימשה גם כמגרש המשחקים של הילדים – מריאם שמעה שרבים מהילדים נולדו בוולאיאט, שהם מעולם לא ראו את העולם שמחוץ לכתלים אלה. מריאם התבוננה בהם כשרדפו זה אחרי זה בחצר, התבוננה בכפות־רגליהם היחפות מתיזות בוץ. כל היום הם התרוצצו, המציאו משחקים מלאי חיים, בלי לתת את הדעת לצחנת הצואה והשתן שחִלחלה אל ולאיאט ואל גופיהם שלהם, והתעלמו מהטאליבים עד שאחד מהם חבט בהם.

למריאם לא היו שום מבקרים. זה היה הדבר הראשון והיחיד שהיא ביקשה מהסוהרים הטאליבים. שום מבקרים.

אף לא אחת מהנשים בתאה של מריאם ריצתה עונש על פשע אלים – כולן ישבו שם בגלל העבֵרה הרגילה של ״בריחה מהבית״. על כן זכתה מריאם למידה של מוניטין ביניהן, והיתה למעין אישיות מפורסמת. הנשים הביטו בה ביראת כבוד, בהערצה כמעט. הן הציעו לה את השמיכות שלהן. הן התחרו על הכבוד לחלוק איתה את מזונן.

הלהוטה מכולן היתה נאג׳מה, שתמיד היתה צמודה אל מריאם והלכה אחריה לכל מקום. נאג׳מה היתה מהטיפוסים שנהנים להפיץ חדשות ושמועות על אסונות ופורענויות, של אחרים או שלה. היא אמרה שאביה הבטיח אותה לחייט מבוגר ממנה בכשלושים שנה.

״יש לו ריח של גוֹה, של צואה, ופחות שיניים מאצבעות,״ אמרה נאג׳מה על החייט.

פרק 47

מריאם

נראה שהיא שוב בְּקוֹלְבָּה, אחרי שנים רבות כל־כך.

בית־הסוהר לנשים וַלַאיַאט היה בניין מרובע ואפרורי בשַׁאר־אֶ־נָאוּ ליד רחוב התרנגולות. הוא שכן במרכזו של מִתחם גדול יותר ששיכן את האסירים הגברים. דלת נעולה הפרידה את מריאם והנשים האחרות מהגברים שמסביבן. מריאם מנתה חמישה תאים פעילים, שהיו למעשה חדרים לא מרוהטים עם דלתות מזוהמות מתקלפות וחלונות קטנים שהשקיפו לחצר. החלונות היו מסורגים, אף שהדלתות לתאים היו לא נעולות והנשים היו חופשיות לצאת לחצר ולחזור פנימה כרצונן. בחלונות לא היו שמשות, אף לא וילונות, כך שהסוהרים הטאליבים שהסתובבו בחצר יכלו להשגיח על הנעשה בתאים. כמה מהנשים התלוננו שהסוהרים עמדו ליד החלון, עישנו והציצו פנימה בעיניים מלאות תאווה ובחיוכים חמסניים, ובתוך כך החליפו ביניהם בדיחות גסות על חשבונן. מסיבה זו לבשו הנשים כל היום בּוּרקוֹת והסירו אותן רק אחרי השקיעה, לאחר שהשער הראשי ננעל והסוהרים הלכו לעמדותיהם.

בלילות היה התא שמריאם חלקה עם חמש נשים וארבעה ילדים חשוך. בלילות שבהם היה חשמל הן הרימו אל התִקרה את נַאגִ׳מָה, נערה קטנה ושטוחת חזה עם שיער שחור מקורזל. היה שם חוט

מריאם חשבה שיש בו משהו מרגיע. כשדיבר היה בקולו גוון של תחכום ורוך. חיוכו היה סבלני. הוא לא הביט במריאם בתיעוב. הוא לא דיבר אליה בזדוניות ולא בהאשמה, אלא בנימה רכה של התנצלות.

"את מבינה לגמרי מה שאת אומרת?" שאל הטאליב גרום הפנים שישב מימינו של השופט, לא מגיש התה. הוא היה הצעיר בין השלושה. הוא דיבר בביטחון מופגן, במהירות. הוא כעס על שמריאם אינה יודעת לדבר פַּאשטו. מריאם חשבה שהוא טיפוס מחרחר ריב שנהנה מסמכותו, שמוצא עִבְרות בכל מקום וחושב כי זכותו מלידה היא לחרוץ דין.

"אני מבינה," אמרה מריאם.

"אני לא בטוח," אמר הטאליב הצעיר. "אלוהים ברא אותנו שונים, אתכן הנשים ואותנו הגברים. המוח שלנו שונה. אתן לא מסוגלות לחשוב כמונו, הגברים. רופאים במערב והמדע שלהם כבר הוכיחו את זה. משום כך אנו דורשים רק עד אחד ממין זכר אבל שניים ממין נקבה."

"אני מודה במה שעשיתי, אחי," אמרה מריאם. "אבל אילולא עשיתי זאת, הוא היה הורג אותה. הוא חנק אותה."

"זה מה שאת אומרת. מצד שני, נשים נשבעות על כל מיני דברים כל הזמן."

"זאת האמת."

"יש לך עדים? מלבד האַמבָּק שלך?"

"לא," אמרה מריאם.

"אז זהו זה." הוא הרים את ידיו בתנופה וגיחך.

הטאליב החולני הוא שדיבר אחר־כך.

"יש לי רופא בפשאוור," אמר. "בחור פקיסטני מצוין. הייתי אצלו לפני חודש, ואחר־כך שוב בשבוע שעבר. אמרתי לו, תגיד לי את האמת, ידידי, והוא אמר לי, שלושה חודשים, מולה סאהיב, אולי שישה לכל היותר – הכול כמובן לפי רצון האל."

הוא הֵנהן קלות לעבר האיש מרובע הכתפיים שמשמאלו ולגם עוד מהתה שהוגש לו. אחר־כך ניגב את פיו בגב ידו הרועדת. "אני לא

היא ניסתה לברוח לגַארדֶז עם צעיר שהתאהבה בו, בנו של מולה מקומי. הם בקושי הצליחו לצאת מקאבול. לאחר שנתפסו והוחזרו, הבן של המולה הולקה לפני שהביע חרטה ואמר שנאג׳מה פיתתה אותו בקסמיה הנשיים. היא כישפה אותו, אמר. הוא הבטיח שיקדיש את עצמו מעתה ללימוד הקוראן. בנו של המולה שוחרר. נאג׳מה נידונה לחמש שנות מאסר.

וטוב שכך, אמרה. טוב שהיא בכלא. אביה נשבע שביום שתשתחרר הוא יחתוך לה את הגרון בסכין.

כשהקשיבה לנאג׳מה נזכרה מריאם בזוהר העמום של כוכבים קרים ובעננים הוורודים הסיביים ששטו מעל הרי סָאפיד־קוֹ, מזמן, בבוקר שבו ננה אמרה לה, כמו מחט של מצפן שמצביעה על הצפון, כך אצבעו המאשימה של גבר תמיד תמצא אישה. תמיד. זכרי זאת, מריאם.

המשפט של מריאם התקיים שבוע לפני כן. לא היו שום ייעוץ משפטי, שום שימוע ציבורי, שום חקירת נגד או בדיקת ראיות, שום ערעורים. מריאם ויתרה על זכותה להזמין עדים. העניין כולו ארך פחות מרבע שעה.

השופט שישב באמצע, טאליב שברירי למראה, היה היושב ראש. הוא היה רזה מאוד עם עור צהוב וגס וזקן אדום מתולתל. הוא הרכיב משקפיים שהגדילו את עיניו וגילו עד כמה צהובים גלגלי העין הלבנים. צווארו נראה כחוש מכדי להחזיק את הטורבן שלופף בסיבובים מסובכים על ראשו.

״את מודה בכך, המשירה?״ שאל שוב בקול עייף.

״כן,״ אמרה מריאם.

האיש הֶנהן. או שאולי לא. היה קשה לדעת; ידיו וראשו רעדו בבירור, באופן שהזכיר למריאם את הרטט של מולה פאיזוללה. כשלגם תה, הוא לא הושיט את ידו אל הספל. הוא רמז לגבר מרובע כתפיים שעמד משמאלו וזה קירב ברוב כבוד את הספל אל שפתיו. אחר־כך עצם הטאליב את עיניו בעדינות, כהבעת תודה אילמת ואלגנטית.

לעיניהם הצופיות של שלושת הטליבאן שליוו אותה כתבה את המילה – את המים, את הרֶה, את היָא ואת המים – וזכרה את הפעם האחרונה שבה חתמה את שמה על מסמך, עשרים ושבע שנים קודם לכן על שולחנו של ג׳אליל, לעיניו הבוחנות של מולה אחר.

מריאם ישבה עשרה ימים בבית־הסוהר. היא ישבה ליד חלון התא, והתבוננה בחיי הכלא בחצר. כשרוחות הקיץ נשבו היא התבוננה בפיסות נייר נישאות על הזרמים בתנועה סיבובית קדחתנית של חולץ פקקים, ומועפות לכל עבר, גבוה מעל חומות הכלא. היא התבוננה ברוחות ממרידות את האבק, מצליפות בו ומרימות אותו לסלילים פרועים שקרעו את חלל החצר. כולם – הסוהרים, האסירים, הילדים, מריאם – טמנו את פניהם בזווית המרפק, אבל לא היה מִפלט מהאבק. הוא התיישב בתעלות האוזניים ובנחיריים, על עפעפיים ובתוך קפלי עור ובחללים שבין השיניים הטוחנות. רק לעת ערב שככו הרוחות. ואחר־כך, אם נשבה רוח לילה, היא עשתה זאת בביישנות, כאילו כבמחוות פיוס על העומס שהטילה אחותה משעות היום.

ביומה האחרון של מריאם בוולאיאט נתנה לה נאג׳מה מנדרינה. היא שמה אותה בכף־ידה של מריאם וסגרה עליה את אצבעותיה. אחר־כך פרצה בבכי.

״את החברה הכי טובה שהיתה לי בחיים,״ אמרה.

בשארית היום ישבה מריאם ליד החלון המסורג והתבוננה במתרחש מתחת. ארוחה התבשלה היכנשהו, ועשן בריח כמון ואוויר חם נישאו פנימה מבעד לחלון. מריאם ראתה את הילדים משחקים בעיניים קשורות. שתי ילדות קטנות שרו שיר בחרוזים, ומריאם זכרה אותו מילדותה שלה, זכרה את ג׳אליל שר לה אותו שעה שישבו על אבן ודגו בנחל:

אמבט ציפורים ופרחי שושן,
ניצב ניצב לו בלב הגן,
דג על השפה ישב ושתה,
החליק לתוך המים וטבע.

פוחד לעזוב את החיים האלה, שבני היחיד עזב לפני חמש שנים, החיים האלה שמתעקשים שנדע צער על צער זמן רב לאחר שאיננו יכולים עוד לשאת זאת. לא. אני בטוח שאשמח להיפרד כשיגיע הזמן.

"מה שמפחיד אותי, המשירה, הוא היום שבו אלוהים יזמן אותי להתייצב לפניו וישאל, **מדוע לא עשית את שציוויתי עליך לעשות, מולה? מדוע לא מילאת את חוקותי?** איך אסביר לו את מעשי, המשירה? מה תהיה ההגנה שלי מול ההאשמה שהפרתי את מצוותיו? כל שאוכל לעשות, כל שמישהו מאיתנו יכול לעשות, בזמן המוקצב לנו, הוא לקיים את החוקים שהוא חוקק לנו. ככל שהסוף שאני רואה נעשה צלול יותר, המשירה, ככל שיום הדין מתקרב, כך אני נחוש יותר בדעתי לקיים את מצוותיו, ואין זה משנה עד כמה כואב עלול הדבר להיות."

הוא נע על הכרית שנשען עליה והעווה את פניו.

"אני מאמין לך כשאת אומרת שבעלך היה אדם רע מזג," המשיך, וקיבע במריאם את עיניו הממושקפות, את מבטו החמור והחומל כאחד. "אבל איני יכול שלא להיות מוטרד מהאכזריות שבמעשה שעשית, המשירה. אני מוטרד ממה שעשית; אני מוטרד מכך שבנו הקטן בכה בקומה העליונה, רצה את אביו, בשעה שעשית זאת.

"אני עייף וגוסס, ואני רוצה להיות רחום. אני רוצה לסלוח לך. אבל כשאלוהים יזמן אותי להתייצב לפניו ויגיד, **אבל לא אתה הוא מי שאמור לסלוח, מולה**, מה אשיב לו?"

חבריו הִנהנו והסתכלו בו בהערצה.

"משהו אומר לי שאינך אישה רעה, המשירה. אבל עשית מעשה רע, ועלייך לשלם על המעשה שעשית. השַׁריעה ברורה מאוד בעניין הזה. היא אומרת שעלי לשלוח אותך אל המקום שבו אצטרף אלייך בעצמי בקרוב.

"את מבינה, המשירה?"

מריאם השפילה את מבטה אל ידיה. היא אמרה שכן.

"יסלח לך אללה."

קודם שהוליכו אותה החוצה, ניתן למריאם מסמך, נאמר לה לחתום מתחת להצהרתה ולפסק הדין של המולה.

מבטו ואחר־כך הסתכל שוב במריאם. "אמי היתה אומרת שהוא היה הבנאדם הכי אמיץ שהיא הכירה. כמו אריה, היתה אומרת. אבל היא סיפרה לי שהוא בכה כמו ילד בבוקר שהקומוניסטים לקחו אותו. אני מספר לך את זה כדי שתדעי שזה נורמלי לפחד. אין מה להתבייש בזה, אמא."

בפעם הראשונה באותו יום מריאם בכתה מעט.

אלפי עיניים הביטו בה מלמעלה. על ספסלי הצופים המלאים מתחו אנשים את צווארֵיהם כדי להיטיב לראות. לשונות צָקצקו. קול של מְלמול ריחף בחלל האצטדיון כשעזרו למריאם לרדת מהמשאית. מריאם דֻמיינה לעצמה אנשים מנענעים את ראשיהם שעה שהרמקול השמיע את פרטי פִּשעה. אבל היא לא נשאה את מבטה לראות אם הם נענעו את ראשיהם מתוך מורת רוח או חסד, תוכחה או רחמים. מריאם סימאה את עצמה מפני כולם.

קודם לכן באותו בוקר פחדה שתשים עצמה ללעג ולקלס, שתהפוך למופע ראווה של תחנונים ובכי. היא חששה שתצעק או תקיא או תרטיב את עצמה, שברגעיה האחרונים יבגוד בה דחף חייתי כלשהו או שגופה ימית עליה חרפה. אבל כשהצטוותה לרדת מהמשאית, רגליה לא כשלו. ידיה לא רעדו. לא היה כל צורך לגרור אותה. וכשהרגישה שהיא מהססת, חשבה על זלמאי, שגזלה ממנו את אהבת חייו, שאת ימיו יעצב עכשיו היגון על היעלמות אביו. ואז התייצבו פסיעותיה של מריאם והיא יכלה ללכת בלי מחאה.

איש חמוש ניגש אליה ואמר לה ללכת לעבר עמדת השער. מריאם חשה את ההמון נקשח מציפייה. היא לא נשאה את מבטה. היא קיבעה את עיניה בקרקע, בצֵלהּ שלה ובצֵלו של תליינה שהלך בעקבותיו.

אף שהיו בהם רגעים של יופי, ידעה מריאם כי חייה, ברובם הגדול, הרעו עמה. אבל כשעשתה את עשרים הצעדים האחרונים, לא יכלה שלא להתאוות לעוד מהם. היא נכספה לראות שוב את ליילה, לשמוע את צחוקה המצטלצל, לשבת איתה פעם נוספת על קנקן צ׳אי ושאריות חלווה מתחת לשמים זרועי כוכבים. היא התאבלה על שלעולם לא תראה את עזיזה גדֵלה, לא תראה את הצעירה יפת התואר

באותו לילה אחרון היו חלומותיה של מריאם מקוטעים. היא חלמה על חלוקי אבנים, אחד־עשר במספר, מסודרים בטור אנכי. על ג׳אליל, צעיר שוב, כולו חיוכים מצודדים וסנטרים עם גומות חן וכתמים של זיעה, מקטורן תלוי על כתפו, בא סוף־סוף לקחת את בתו לנסיעה בביואיק רודמסטר השחורה והנוצצת שלו. על מולה פאיזוללה מסובב את חרוזי התפילה ומטייל איתה לאורך הנחל, וצִליהם התאומים מחליקים על פני המים ועל הגדות המעושבות והמנוקדות בפרחי אירוס בכחול אזוביון, שבחלום הזה הדיפו ריח של תבלין ציפורן. היא חלמה על ננה עומדת בפתח דלת הקוֹלִבָּה, וקוראת לה בקול עמום ומרוחק לארוחת הערב, כשהיא משחקת בעשב צונן וסבוך, שנמלים זוחלות בו וחיפושיות מתרוצצות בו וחרגולים מקפצים בין כל גוני הירוק השונים. על חריקת מריצה מתנהלת בכבדות במעלה שביל מאובק. פעמוני פרות מצלצלים, כבשים פועות על גבעה.

בדרך לאצטדיון גאזי היטלטלה מריאם על רִצפת ארגז המשאית שהחליקה סביב מהמורות וגלגליה ירקו אבני חצץ. הטלטולים הכאיבו לעצם הזנב שלה. טאליב חמוש צעיר ישב מולה והסתכל בה.

מריאם תהתה אם הוא יהיה האיש, הצעיר החביב למראה הזה עם העיניים הבהירות השקועות והפנים המחודדות במקצת, עם האצבע שחורת הציפורן שתופפה על דופן המשאית.

״את רעבה, אמא?״ שאל.

מריאם נדה בראשה לשלילה.

״יש לי ביסקוויט. הוא טעים. את יכולה לקבל אותו אם את רעבה. אין לי בעיה עם זה.״

״לא. טשאקור, אחי.״

הוא הֵנהן והסתכל בה בנדיבות. ״את מפחדת, אמא?״

גוש חסם את גרונה. בקול רועד אמרה לו מריאם את האמת. ״כן. אני מפחדת מאוד.״

״יש לי תמונה של אבי,״ הוא אמר. ״אני לא זוכר אותו. הוא היה פעם מתקן אופניים, את זה אני יודע. אבל אני לא זוכר את התנועות שלו, את יודעת, את הצחוק שלו, את הקול שלו.״ הוא הסיט את

חלק רביעי

שתהיה באחד הימים, לא תזכה לצבוע את ידיה בחֶנה ולהמטיר ממתקי נוקוּל ביום כלולותיה. היא לעולם לא תשחק עם ילדיה של עזיזה. היא היתה רוצה מאוד להזדקן ולשחק עם ילדיה של עזיזה.

ליד עמוד השער הורה לה האיש מאחור לעצור. מריאם עשתה כמצוותו. מבעד לרשת הבּוּרְקָה ראתה את צל ידיו מרים את צל הקלצ'ניקוב.

מריאם התאוותה לכל־כך הרבה באותם רגעים אחרונים. עם זאת, שעה שעצמה את עיניה, לא מילאה אותה עוד חרטה, אלא תחושה של שלווה שופעת. היא חשבה על כניסתה אל העולם הזה, על הֶרָאמִי שנולדה לכפרייה נחותת מעמד, יצור לא רצוי, תאונה מצערת ומעוררת חמלה. עשב שוטה. ואף־על־פי־כן היא נפרדת מהעולם כאישה שאהבה ושאהבו אותה. היא נפרדת ממנו כידידה, כבת לוויה, כמשגיחה ומגינה. כאֵם. סוף־סוף היא אדם בעל משמעות. לא, היא חשבה בלִבָּה. זה לא כל־כך נורא למות כך. לא כל־כך נורא. זה סוף לגיטימי לחיים של התחלות לא לגיטימיות.

מחשבותיה האחרונות של מריאם היו מילים אחדות מתוך הקוראן שהיא מלמלה בלחש.

[הוא] שברא את השמים ואת הארץ למען האמת, המעביר את הלילה מפני היום ועוטף את היום על ידי הלילה ומשעבד את השמש והירח למסלולים קבועים לכל אחד מהם. הוא העזוז הסולח.*

"כרעי," אמר הטאליב.

ריבוני, סלח ורחם עלי, כי אתה הטוב שברחמנים.** "כרעי כאן, המשירה. והסתכלי למטה."

פעם אחת אחרונה עשתה מריאם כפי שהצטוותה.

---

* הקוראן, סורה 39 פסוק 5. תרגום: ד"ר אהרון בן־שמש.

** הקוראן, סורה 23, פסוק 118, תרגום: אהרון בן־שמש.

פרק 48

טאריק סובל מכאבי ראש.

יש לילות שבהם ליילה מתעוררת ומוצאת אותו יושב על קצה מיטתם, מתנדנד והגופייה משוכה לו מעל הראש. כאבי הראש החלו בנאסיר באג, הוא אומר, והחמירו בכלא. לפעמים הם מלווים בהקאות ובעיוורון בעין אחת. הוא אומר שהוא מרגיש כאילו סכין קצבים קודחת ברקתו, מסתובבת לאֵטה בתוך מוחו, ואחר־כך מבצבצת החוצה מהצד האחר.

"אני מרגיש טעם של מתכת כשהכאבים מתחילים."

לפעמים ליילה מרטיבה מטלית ומניחה אותה על מצחו וזה עוזר במקצת. הכדורים הלבנים הקטנים שהרופא של סעיד נתן לטאריק עוזרים אף הם. אבל יש לילות שבהם טאריק יכול רק להחזיק את ראשו ולגנוח, כשעיניו אדומות ואפו נוזל. ליילה יושבת איתו כשהדבר הזה אוחז בו, מעסה את עורפו, אוחזת את ידו בידיה, וחשה את קרירות המתכת של טבעת הנישואים שלו על כף־ידה.

הם נישאו ביום בואם אל מורי. נראה שסעיד נשם לרווחה כשטאריק אמר לו שהם מתכוונים לעשות זאת, שכן נחסך ממנו הצורך לפנות אל טאריק בעניין העדין של זוג לא נשוי שגר אצלו במלון. סעיד שונה לחלוטין מכפי שליילה דִמיינה אותו, וכלל אינו

ליילה אוהבת את הבקרים הצוננים הערפיליים של מורי ואת שקיעותיה המסנוורות, את הזוהר הכהה של שמי הלילה; את הירוק של עצי האורן והחום הרך של הסנאים המתרוצצים מעלה ומטה על גזעי העצים העבים; היא אוהבת את המִמטרים הפתאומיים שמניסים קונים ברחוב החנויות ומריצים אותם לתפוס מחסה. היא אוהבת את חנויות המזכרות, את בתי־המלון השונים המשכנים תיירים, אפילו שעה שהמקומיים מקוננים על הבנייה המתמדת, על התרחבות התשתיות שמכלה לטענתם את היופי הטבעי של מורי. לליילה נראה מוזר שאנשים יקוננו על בניית בניינים. בקאבול הם היו חוגגים.

היא נהנית מכך שיש להם אמבטיה, לא חדר שירותים בחוץ, אלא חדר אמבטיה אמיתי, עם אסלה ומתקן הדחה וגם כיור עם שני ברזים תאומים שמהם אפשר להזרים בסיבוב אחד של מפרק היד, מים חמים או קרים. היא אוהבת להתעורר לקולה של אַליוֹנָה הפועה בבוקר, ולזה של הטבחית הרגזנית אך הלא־מזיקה אַדיבָּה, שעושה פלאים במטבח.

לפעמים, שעה שליילה מתבוננת בטאריק בשנתו, כשילדיה מלהגים או זעים בשנתם, נתקע בגרונה גוש גדול של הכרת טובה, ומציף את עיניה בדמעות.

בבקרים הולכת ליילה אחרי טאריק מחדר לחדר. מפתחות מקרקשים מטבעת המוצמדת אל חגורתו ובקבוק התזה של נוזל לניקוי חלונות תלוי על לולאת החגורה של מכנסי הג׳ינס שהוא לובש. ליילה מביאה דלי מלא מטליות, חומרי חיטוי, מברשת לניקוי האסלה ומָכָל התזה של שעווה להברקת השידות. עזיזה משתרכת מאחוריהם, מקל לניגוב הרצפות בידה האחת, ובובה ממולאת בפולי שעועית שמריאם תפרה לה באחרת. זלמאי מזדנב אחריהם באי־רצון, בפנים חמוצות, תמיד בפיגור של כמה צעדים.

ליילה שואבת את האבק, מציעה את המיטות ומאבקת את הרהיטים. טאריק מנקה את הכיור והאמבט שבחדר הרחצה, מקרצף את האסלה ושוטף את רצפת הלינוליאום. הוא ממלא את המדפים במגבות נקיות, בבקבוקי שמפו זעירים ובחפיסות סבון בניחוח שקדים. עזיזה

אדום פנים עם עיני אפונה. יש לו שפם ששיבה זרקה בו וקצותיו המגולגלים מחודדים, ורעמה של שיער אפור ארוך המסורק לאחור ממצחו. הוא אדם רך לשון ומנומס, עם דיבור שקול ותנועות אצילות.

סעיד הוא שזימן ידיד ומולה לניקָה באותו יום. סעיד הוא שקרא לטאריק לגשת הצִדה ונתן לו כסף. טאריק סירב לקחת את הכסף, אבל סעיד התעקש. טאריק הלך אז לרחוב החנויות וחזר עם שתי טבעות נישואים פשוטות. הם נישאו מאוחר יותר באותו ערב, לאחר שהילדים שכבו לישון.

במראה, מתחת לרעלה הירוקה שהמולה פרש על ראשיהם, פגשו עיניה של ליילה את עיניו של טאריק. לא היו שום דמעות, שום חיוכים של יום כלולות, שום שבועות מלוחשות של אהבת נצח. ליילה הביטה בשתיקה בבבואתם, בפנים שהזדקנו בטרם עת, בשקיות ובקמטים ובקפלי העור הרפויים שנראו עתה על פניהם, הפנים הצעירות והצחות של פעם. טאריק פתח את פיו והחל לומר דבר־מה, אבל בדיוק כשעשה זאת, משך מישהו את הרעלה, וליילה החמיצה את מה שהיה בדעתו לומר.

באותו לילה הם שכבו במיטה כבעל ואישה, שעה שהילדים נחרו תחתיהם במיטותיהם. ליילה זכרה את הנינוחות שבה מילאו היא וטאריק את האוויר שביניהם במילים כשהיו צעירים יותר, את השטף המבולבל והמהיר של דיבורם, איך נכנסו תמיד זה לדברי זה, משכו זה בצווארונו של זה לצורך הדגשה, עד כמה מיהרו לצחוק, כמה להוטים היו לשמֵח. כל־כך הרבה קרה מאז שנות הילדות ההן, כל־כך הרבה היה צריך עוד לומר. אבל באותו לילה ראשון, העוצמה שבכל הדבר הזה גזלה ממנה את המילים. באותו לילה די היה לה להיות לידו. די היה לה לדעת שהוא כאן, להרגיש את חומו ליד גופה, לשכב איתו כשראשיהם נוגעים זה בזה וידו הימנית שלובה בידה השמאלית.

באמצע הלילה, כשהתעוררה צמאה, מצאה ליילה את ידיהם עדיין אחוזות זו בזו, באחיזה החרֵדה האופיינית לילדים שלופתים חוטים של בלון, עד שמפרקי האצבעות מלבינים.

וכשהוא יחזור הוא ירביץ לך! ואתה לא תוכל לברוח, כי לו יש שתי רגליים ולך רק אחת!״

כל לילה מחזיקה ליילה את זלמאי צמוד אל חזה ומדקלמת איתו את תפילת **הבאבאלו**. כשהוא שואל, היא משיבה שוב בשקר, אומרת לו שבאבא ג׳אן נסע והיא אינה יודעת מתי יחזור. היא מתעבת את המטלה הזאת, מתעבת את עצמה על שהיא משקרת כך לילד.

ליילה יודעת שהשקר המחפיר הזה ייאמר שוב ושוב. לא יהיה ממנו מנוס כי זלמאי ישאל, כשהוא קופץ מנדנדה, מתעורר מתנומת צהריים, ואחר־כך, כשיהיה בוגר דיו לקשור את נעליו בעצמו, ללכת לבית־הספר לבדו, גם אז יהיה צורך להגיד את השקר.

ליילה יודעת כי בשלב מסוים יִבשו השאלות. אט־אט יחדל זלמאי לתהות מדוע אביו נטש אותו. הוא לא יראה עוד את אביו ליד רמזורים, בזקֵנים כפופים מתנהלים במורד הרחוב או לוגמים תה בבתי סמוֹבאר פתוחים. ובאחד הימים יתחוור לו הדבר, כשהוא ילך על גדת נהר מתפתל או כשישקיף על שדה מושלג ללא עקבות, הוא ייווכח כי היעלמותו של אביו אינה עוד פצע פתוח וטרי. שהיא הפכה למשהו שונה בתכלית, משהו עם שוליים רכים יותר ורפויים. כמו איזו חוכמת חיים. משהו שמעורר התפעלות ופליאה.

ליילה מאושרת כאן במוּרי. אך אין זה אושר קל. אין זה אושר שלא שולם עליו מחיר.

ביומו החופשי לוקח טאריק את ליילה והילדים לרחוב המסחרי, שלאורכו חנויות לממכר תכשיטים זולים ובסמוך להן עומדת כנסייה אנגליקנית שנבנתה באמצע המאה התשע־עשרה. טאריק קונה להם קבב צַ׳אפְּלִי אצל רוכלים ברחוב. הם מטיילים בין המוני המקומיים, האירופים עם הטלפונים הניידים והמצלמות הדיגיטליות שלהם, הפנג׳אבים שבאים לכאן כדי לברוח מחום המישורים.

מדי פעם הם עולים על אוטובוס שנוסע לקשמיר פוינט. שם מראה להם טאריק את עמק נהר גְ׳הֶלוּם, את המדרונות המכוסים בעצי אורן, ואת הגבעות המיוערות והמכוסות צמחייה עשירה. שם, הוא אומר, עדיין אפשר לראות קופים מקפצים מענף לענף. הם נוסעים

השתלטה על המשימה של התזת נוזל לניקוי חלונות על השמשות והברקתן, והבובה לעולם אינה רחוקה ממקום עבודתה.

ליילה סיפרה לעזיזה על טאריק ימים אחדים אחרי הניקה.

מוזר הדבר הזה שבין עזיזה לטאריק, אומרת ליילה בלִבָּה. כבר עכשיו משלימה עזיזה את המשפטים שלו והוא משלים את שלה. היא מושיטה לו דברים לפני שהוא מבקש אותם. חיוכים פרטיים עוברים ביניהם מעבר לשולחן האוכל, כאילו אינם זרים כלל, אלא חברים שהתאחדו אחרי פִּרֵדה ממושכת.

עזיזה השפילה את מבטה בהרהור אל ידיה כשליילה סיפרה לה.

"אני מחבבת אותו," אמרה אחרי אתנחתא ארוכה.

"הוא אוהב אותך."

"הוא אמר את זה?"

"הוא לא צריך לומר את זה, עזיזה."

"ספרי לי את השאר, אמא. ספרי לי כדי שאדע."

וליילה עשתה כן.

"אביך אדם טוב. הוא האדם הכי טוב שהֵכרתי בחיי."

"מה יהיה אם הוא יעזוב?" אמרה עזיזה.

"הוא לעולם לא יעזוב. הביטי בי, עזיזה. אביך לעולם לא יפגע בך, והוא לעולם לא יעזוב."

ההקלה שניכרה על פניה של עזיזה שברה את לִבָּה של ליילה.

טאריק קנה לזלמאי סוס נדנדה, בנה לו קרון. אחד האסירים לימד אותו לעשות חיות מנייר, וכך הוא קיפל, גזר והפך דפי נייר רבים מספור לאריות ולקנגורו בשביל זלמאי, לסוסים ולעופות צבעוניים עם נוצות. אבל את גישושי הפתיחה האלה דוחה זלמאי ללא גינונים, לעִתים גם בארסיות.

"אתה חמור!" הוא צועק. "אני לא רוצה את הצעצועים שלך!"

"זלמאי!" קוראת ליילה בזעזוע.

"זה בסדר," אומר טאריק. "ליילה, זה בסדר. הניחי לו."

"אתה לא באבא ג'אן! הבאבא ג'אן האמיתי שלי בנסיעה עכשיו,

פרק 49

ביום ראשון אחד באותו חודש ספטמבר משכיבה ליילה את זלמאי הסובל מהצטננות לתנומה, ובאותו רגע מתפרץ טאריק לבֵּקתה שלהם. "שמעת?" הוא אומר בהתנשפות קלה. "הרגו אותו. שיח' אחמד מסעוד. הוא מת."

"מה?"

מפתח הדלת מספר לה טאריק את הידוע לו.

"אומרים שהוא התראיין אצל שני עיתונאים שטענו שהם בלגים ממוצא מרוקאי. באמצע הריאיון התפוצצה פצצה שהוטמנה במצלמת הווידאו. מסעוד ועיתונאי אחד נהרגו. באחר הם ירו בזמן שניסה לברוח. עכשיו אומרים שהעיתונאים היו כנראה אנשי אל־קעידה."

ליילה זוכרת את הכרזה עם תמונתו של שיח' אחמד מסעוד שמאמי תלתה על קיר חדרה. מסעוד רוכן קדימה בגבה אחת מורמת ופניו מקומטות מריכוז, כאילו הוא מקשיב למישהו ברוב כבוד. ליילה זכרה כמה אסירת תודה היתה מאמי כשמסעוד אמר תפילת אשכבה ליד קברי בניה בהלוויה, איך סיפרה על כך לכולם. אפילו לאחר שהמלחמה פרצה בין הסיעה שלו לסיעות האחרות, סירבה מאמי להאשים אותו. הוא אדם טוב, נהגה לומר. הוא רוצה שלום. הוא רוצה לשקם את אפגניסטן. אבל הם לא נותנים. הם פשוט לא נותנים

גם לנַאתיה גָאלי המכוסה בעצי אדר, ושוכנת במרחק כשלושים קילומטרים ממזרי, שם אוחז טאריק בידה של ליילה כשהם פוסעים מתחת לצמרות העצים המצלות על הדרך אל ביתו של המושל. הם נעצרים ליד בית־הקברות הבריטי הישן או נוסעים במונית אל פסגת ההר, כדי להשקיף על העמק המוריק, המכוסה בערפל, שמתחת.

לפעמים, בטיולים האלה, כשהם עוברים ליד חלון ראווה, רואה בו ליילה את בבואותיהם. איש, אישה, בת, בן. לעיני זרים, היא יודעת, הם ודאי נראים כמו המשפחה הרגילה ביותר בעולם, חפה מסודות, משקרים ומחרטות.

לעזיזה יש ביעותי לילה והיא מתעוררת מהם בצווחות. ליילה צריכה לשכב לידה על מיטתה הצרה, לייבש את לחייה בשרוולה, להרגיע אותה עד שהיא נרדמת שוב.

לליילה יש חלומות משלה, שבהם היא שוב בבית בקאבול, הולכת במסדרון, עולה במדרגות. היא לבדה, אך מאחורי הדלתות היא שומעת רחש קצבי של מגהץ, סדינים נפרשים בתנופה, ואחר־כך מקופלים. לפעמים היא שומעת אישה מפזמת בקול נמוך שיר הֶראטי נושן. אבל כשהיא מתעוררת החדר ריק. אין שם איש.

החלומות מזעזעים את ליילה. היא מתעוררת מהם שטופת זיעה ועיניה צורבות מדמעות. זה הרסני. בכל פעם זה הרסני.

"שמעת מה הטליבאן אמרו על בן־לאדן?" שואל טאריק.

עזיזה יושבת מולו על המיטה, מתבוננת בלוח בהרהור. טאריק לימד אותה לשחק שח. היא מזעיפה את פניה וטופחת על שפתה התחתונה, מחקה את שפת הגוף שהיא מזהה אצל אביה כשהוא מחליט איזה צעד יעשה.

ההצטננות של זלמאי מתפוגגת. הוא ישן, וליילה מעסה את חזהו במשחת אקליפטוס.

"שמעתי," היא אומרת.

הטליבאן הכריזו שהם לא יסגירו את בן־לאדן, כי הוא מְהמַאן, אורח שמצא מקלט באפגניסטן, וזה נגד המוסר הפַּאשטוּנוַואלי להסגיר אורח. טאריק מצטחק במרירות וליילה שומעת בצחוקו הקל את הבחילה שהוא חש נוכח העיוות הזה של המנהג הפַּאשטוּני המכובד, הפירוש השגוי של אורחות בני־עמו.

ימים אחדים אחרי ההתקפות נמצאים שוב ליילה וטאריק באכסדרה של המלון. על המרקע מדבר ג'ורג' ו. בוש. מאחוריו מתנוסס דגל אמריקני גדול. בשלב מסוים רועד קולו, וליילה חושבת שהוא על סף בכי.

סעיד, שמדבר אנגלית, מסביר להם שבוש הכריז זה עתה מלחמה.

"נגד מי?" שואל טאריק.

"קודם כול נגד ארצך."

"יכול להיות שזה לא דבר רע כל־כך," אומר טאריק.

הם סיימו להתעלס. הוא שוכב לידה, ראשו על חזה, ידו נחה על בטנה. בפעמים הראשונות שניסו, התעורר קושי. טאריק היה כולו התנצלויות, ליילה כולה עידוד. עדיין יש קשיים, לא פיזיים, אלא לוגיסטיים. הבקתה שהם גרים בה עם הילדים קטנה. הילדים ישנים במיטות נמוכות לידם, וכך יש להם רק מעט פרטיות. ברוב הפעמים הם מתעלסים בשקט, בתשוקה מבוקרת ומהוסה, כשהם לבושים לגמרי מתחת לשמיכה, כאמצעי זהירות מהפרעות אפשריות של הילדים. הם לעולם נזהרים מסדינים מרשרשים, מקפיצי מיטה חורקים. אבל לדידה של ליילה, כדי להיות עם טאריק שווה להתמודד

לו. לדידה של מאמי, אפילו בסוף, לאחר שהכול השתבש כל־כך וקאבול בוססה בהריסותיה, מסעוד עדיין היה "הָאֲרי מפַאנג'שיר".

ליילה אינה סלחנית כמוה. סופו האלים של מסעוד אינו מסב לה קורת־רוח, אבל היא זוכרת היטב את השכונות שנחרבו כליל תחת מרותו, את הגופות שחולצו מתוך ההריסות, את ידיהם ורגליהם של ילדים שהתגלו על גגות או על ענפים גבוהים של עץ, ימים אחרי הלוויותיהם. היא זוכרת בבהירות רבה את מבע פניה של מאמי רגעים לפני פגיעתו של הטיל, וככל שניסתה לשכוח, היא זוכרת גם את גופו הערוף של אבא נוחת בקרבת מקום, ואת מגדל הגשר המצויר על חולצת הטריקו שלבש בולט בערפל סמיך ובדם.

"תהיה לוויה," אומר טאריק. "אני בטוח. כנראה בָּרוואלפינדי. היא תהיה ענקית."

זלמאי, שכבר כמעט נרדם, מתיישב עכשיו, משפשף את עיניו באגרופים קפוצים.

יומיים לאחר מכן, כשהם מנקים חדר, מגיע לאוזניהם קול מהומה. טאריק שומט את המגב ורץ החוצה. ליילה יוצאת בעקבותיו.

הרעש בא מאכסדרת המלון. מימין לדלפק הקבלה יש טרקלין ובו כורסאות אחדות ושתי ספות מרופדות בזמש בצבע בז'. בפינה, מול הספות, עומד מכשיר טלוויזיה, וסעיד, השוער וכמה אורחים מתגודדים לפניו.

ליילה וטאריק מפלסים את דרכם פנימה.

הטלוויזיה מכוונת לערוץ של הבי.בי.סי. על המרקע נראה בניין, מגדל, ועשן שחור מיתמר מקומותיו העליונות. טאריק אומר דבר־מה לסעיד, ובזמן שסעיד משיב לו מופיע מטוס מפינת המרקע. הוא מתרסק אל תוך המגדל הסמוך ומתפוצץ לכדור אש שמגמד כל כדור של אש שליילה ראתה מעודה. קול צעקה עולה מפיותיהם של כל יושבי האכסדרה גם יחד.

בתוך פחות משעתיים מתמוטטים שני המגדלים.

עד מהרה מדברים בכל תחנות הטלוויזיה על אפגניסטן ועל הטליבאן ואוסמה בִּן־לאדן.

"אני לא רוצה להמשיך לדבר על זה," אומרת ליילה ומופתעת מההתפרצות שלה עליו. היא יודעת שלא הוגן מצדה לומר את מה שאמרה לו – האם המלחמה לא לקחה גם את הוריו? – ומה שניצת בה כבר התרכך. טאריק ממשיך לדבר בעדינות, וכאשר הוא מושך אותה אליו, היא מניחה לו. כשהוא מנשק את ידה, ואחר־כך את מצחה, היא מניחה לו. היא יודעת שהוא מן הסתם צודק. היא יודעת לְמה הוא התכוון בדבריו. אולי זה באמת נחוץ. אולי באמת תהיה תקווה לאחר שייפסק מטר ההפצצות של בוש. אבל היא לא מסוגלת להעלות את המחשבה הזאת על דל שפתיה, לא שעה שמה שקרה לבאבי ומאמי קורה עכשיו למישהו אחר באפגניסטן, לא שעה שילדה או ילד תמימים כלשהם, שם בבית, התייתמו זה עתה, כמוה, בגלל פגיעה של טיל. ליילה אינה מסוגלת להביא את עצמה לומר זאת בקול רם. זה דבר שקשה לה להרהר בו ולשמוח. היא רואה בכך צביעות, סטייה.

באותו לילה מתעורר זלמאי משיעול. קודם שליילה מספיקה לזוז, מעיף טאריק את רגליו מעל צד המיטה. הוא קושר לעצמו את התותבת, ניגש אל זלמאי ולוקח אותו בזרועותיו. מהמיטה מתבוננת ליילה בדמותו של טאריק נעה קדימה ואחורה בחושך. היא רואה את תווי ראשו של זלמאי על כתפו, את קשר ידיו על צווארו של טאריק, את כפות־רגליו הקטנות מיטלטלות על מותנו של טאריק.

כשטאריק חוזר למיטה, איש מהם אינו אומר מילה. ליילה מושיטה את ידה ונוגעת בפניו. לחייו של טאריק לחות.

עם החששות האלה. כשהם מתעלסים ליילה מרגישה שיש לה עוגן, היא מרגישה מוגנת. חרדותיה, שחייהם יחד הם ברכה זמנית שתתפוגג שוב בקרוב, שוככים. פחדיה מפרֵדה נעלמים.

"לְמה אתה מתכוון?" היא שואלת עכשיו.

"לְמה שהולך בבית. זה יכול להיות לא רע כל־כך בסופו של דבר."

שם בבית שוב נופלות פצצות, והפעם פצצות אמריקניות – מדי יום ליילה רואה תמונות של מלחמה בטלוויזיה, כשהיא מחליפה מצעים ושואבת את האבק. האמריקנים חימשו שוב את מפקדי הפלגים הלוחמים וגייסו את עזרתה של "הברית הצפונית" לגרש את הטליבאן ולמצוא את בן־לאדן.

אבל מה שטאריק אומר מייסר אותה. היא מרחיקה את ראשו מחזהּ בתנופה.

"לא רע כל־כך? שאנשים מתים? נשים, ילדים, זקנים? שבתים נחרבים שוב? לא רע כל־כך?"

"ששש. עוד תעירי את הילדים."

"איך אתה יכול להגיד את זה, טאריק?" היא מתפרצת. "אחרי הטעות כביכול בקַאראם? מאה חפים מפשע! אתה בעצמך ראית את הגופות!"

"לא," אומר טאריק. הוא מתרומם על מרפקו, מביט מטה אל ליילה. "לא הבנת. התכוונתי להגיד ש..."

"אתה לא יכול לדעת," אומרת ליילה. היא היתה ערה לכך שקולה עולה, שהם שרויים במהלכה של המריבה הראשונה שלהם כבעל ואישה. "אתם עזבתם כשהמוג'אהידין התחילו בלחימה, נכון? אני זו שנשארה. אני. אני יודעת מה זה מלחמה. איבדתי את הורי במלחמה. הורי, טאריק. ועכשיו אני צריכה לשמוע אותך אומר שמלחמה זה לא רע כל־כך?"

"אני מצטער, ליילה. סלחי לי. התכוונתי לומר שאולי תהיה תקווה בקצה האחר של המלחמה הזאת, שאולי, בפעם הראשונה אחרי הרבה זמן..."

לפני שנה היא היתה מוותרת על איבר מגופה כדי לצאת מקאבול. אבל בחודשים האחרונים היא מוצאת את עצמה מתגעגעת לעיר הולדתה. היא מתגעגעת להמולה של בזאר שׁוֹר, לגני בַּאבוּר, לקריאת נושאי המים הגוררים את נאדותיהם. היא מתגעגעת לסוחרי הבגדים ברחוב התרנגולות ולרוכלי המלונים בקַארטֶה פַּרוַואן.

אך לא רק געגועים הביתה או נוסטלגיה מעוררים בליילה מחשבות רבות כל־כך על קאבול בימים אלה. היא נעשית חסרת מנוחה. היא שומעת על בתי־ספר שנבנים בקאבול, על רחובות שמרצפים מחדש, על נשים שחוזרות לעבודה, וחייה כאן, נעימים ככל שהם, ואסירת תודה עליהם ככל שתהא, נראים... בלתי־מספקים בשבילה. טפלים. וגרוע מזה, מבוזבזים. לאחרונה היא החלה לשמוע את קולו של באבי מהדהד בראשה. **את יכולה להיות כל דבר שתרצי, ליילה. אני יודע את זה. ואני גם יודע שאחרי המלחמה הזאת, אפגניסטן תזדקק לך.**

ליילה שומעת גם את קולה של מאמי. היא זוכרת את תשובתה של מאמי להצעתו של באבי שהם יעזבו את אפגניסטן. **אני רוצה לראות את החלום של בנַי מתגשם. אני רוצה להיות נוכחת כשזה יקרה, כאשר אפגניסטן תהיה חופשית, כדי שגם הבנים יראו את זה. הם יראו את זה דרך העיניים שלי.** באיזשהו מקום רוצה ליילה לחזור לקאבול, למען מאמי ובאבי, כדי שיוכלו לראותה דרך העיניים שלה.

ויש עוד דבר, דבר שמעיק מאוד על ליילה. מריאם. האם בשביל זה מריאם מתה? שואלת ליילה את עצמה. האם הקריבה את עצמה כדי שהיא, ליילה, תוכל להיות משרתת בארץ נוכרייה? אולי למריאם לא היה אכפת מה ליילה עושה, כל עוד היא והילדים בטוחים ומאושרים. אבל לליילה אכפת. לפתע זה חשוב מאוד.

"אני רוצה לחזור," היא אומרת.

טאריק מתיישב במיטה ומסתכל מטה לעברה.

ליילה נדהמת שוב מיופיו, מהחיטוב המושלם של מצחו, מהשרירים הדקים של זרועותיו, מעיניו המהורהרות הנבונות. שנה חלפה, ועדיין יש פעמים, ברגעים שכאלה, שליילה מתקשה להאמין שהם מצאו שוב זה את זה, שהוא באמת כאן, איתה, שהוא בעלה.

"לחזור? לקאבול?" הוא שואל.

פרק 50

מבחינתה של ליילה החיים במוּרי הם חיי נוחות ושלווה. העבודה אינה קשה מאוד ובימים החופשיים לוקחים היא וטאריק את הילדים לנסיעה ברכבל להר פַּטריאָטָה או שהם נוסעים לפִּינדי פוינט, משם, ביום בהיר, אפשר לראות עד אִסלאמבָּאד ומרכז העיר רַאוַואלפִּינדי. הם פורשים שם שמיכה על העשב ואוכלים כריכים עם כדורי בשר ומלפפונים ושותים ג׳ינג׳ר אייל קר.

אלה הם חיים טובים, אומרת ליילה לעצמה, חיים שאפשר להתברך בהם. ולמעשה אלה הם בדיוק החיים שהיא חלמה עליהם ואיחלה לעצמה בימים החשוכים ביותר עם ראשיד. ליילה מזכירה זאת לעצמה כל יום.

אך בלילה חם אחד ביולי 2002 שוכבים היא וטאריק במיטה ומדברים בקולות מהוסים על כל השינויים המתחוללים שם, בבית. שינויים רבים כל־כך התרחשו שם. כוחות הקואליציה גירשו את הטליבאן מכל עיר חשובה, דחקו אותם אל מעבר לגבול עם פקיסטן ואל ההרים בדרום ובמזרח אפגניסטן. ISAF, כוח שלום בינלאומי, נשלח לקאבול. למדינה יש עכשיו נשיא זמני, חאמיד קַרזַאי.

ליילה מחליטה כי זה הזמן לספר לטאריק.

לקאבול, הטליבאן כבר לא יהיו שם, שלא תהיה שום לחימה ושהיא לא תישלח לבית־היתומים. "כולנו נגור ביחד. אבא, אני וזלמאי, ואת, עזיזה. את לעולם, לעולם לא תצטרכי להיפרד ממני שוב. אני מבטיחה." היא מחייכת אל בתה. "זאת אומרת, עד ליום שבו את תרצי בכך, כשתתאהבי ותרצי להינשא."

ביום שבו הם עוזבים את מוּרי, זלמאי ממאן להתנחם. הוא מחבק בזרועותיו את צווארה של אַליוֹנָה ומסרב להרפות.

"אני לא יכולה לנתק אותו ממנה, מאמי," אומרת עזיזה.

"זלמאי. אנחנו לא יכולים לקחת עז באוטובוס," מסבירה ליילה שוב.

רק לאחר שטאריק כורע לידו, לאחר שהוא מבטיח לזלמאי שבקאבול הוא יקנה לו עז בדיוק כמו אַליוֹנָה, מרפה ממנה זלמאי באי־רצון.

הפרֵדה מסעיד קשה ושטופת דמעות אף היא. הוא עומד בפתח הדלת ומושיט קוראן, שטאריק, ליילה והילדים צריכים לנשק שלוש פעמים, ואחר־כך הוא מרים אותו גבוה והם צריכים לעבור מתחתיו – שיהיה במזל. הוא עוזר לטאריק להעמיס שתי מזוודות לתא המטען של מכוניתו. סעיד מסיע אותם לתחנה, עומד על שפת המדרכה ומנופף בידו לשלום שעה שמנוע האוטובוס משתעל והוא יוצא לדרכו.

ליילה מסתובבת לאחור ומתבוננת מבעד לחלון האחורי של האוטובוס בסעיד הולך ומתרחק ובתוך כך היא שומעת את קול הספקנות לוחש בראשה. האם זו טיפשות מצדם לעזוב את הביטחון שבמוּרי ולחזור אל הארץ שהוריה ואחֶיה מצאו בה את מותם? שעשן הפצצות רק מתחיל להתפוגג ממנה?

ואחר־כך, מנבכי זיכרונה החשוכים, עולות שתי שורות של שירה, אוֹדת הפרֵדה מקאבול של באבי:

מי ימנה את הירחים המבליחים על גגותיה,
את אלף השמשות הזוהרות שמסתירות חומותיה.

"רק אם גם אתה רוצה."

"לא טוב לך כאן? את נראית מאושרת. גם הילדים."

ליילה מתיישבת. טאריק זז במיטה, מפנה לה מקום.

"טוב לי כאן," היא אומרת. "ודאי שכן. אבל... לאן אנחנו הולכים מכאן, טאריק? כמה זמן נישאר כאן? זה לא הבית. קאבול היא הבית, ושם קורה כל־כך הרבה, והרבה מזה הוא טוב. אני רוצה להיות חלק מהכול. אני רוצה לעשות משהו. אני רוצה לתרום. אתה מבין?"

טאריק מהנהן לאִטו. "אז זה מה שאת רוצה? את בטוחה?"

"אני רוצה לחזור. כן, אני בטוחה. אבל זה לא הכול. אני מרגישה כאילו אני חייבת לחזור. הישיבה כאן לא נראית לי עוד כמעשה הנכון."

טאריק מסתכל בידיו ואחר־כך נושא שוב את מבטו אליה.

"אבל רק... רק... אם גם אתה רוצה ללכת."

טאריק מחייך. הקמטים נמחקים ממצחו, ולרגע קצר הוא שוב טאריק מהזמנים ההם, הטאריק שלא סבל מכאבי ראש, שאמר פעם שבסיביר הנזלת הופכת לקרח לפני שהיא מגיעה לקרקע. אולי הדמיון הוא שמתעתע בה, אבל ליילה בטוחה כי בימים אלה מתגלים מראות תכופים יותר של טאריק מפעם.

"אני?" הוא אומר. "אני אלך אחרייך עד קצה העולם, ליילה."

היא מושכת אותו אליה ומנשקת את שפתיו. היא בטוחה כי מעולם לא אהבה אותו יותר מאשר ברגע זה. "תודה," היא אומרת ומצחה נח על מצחו.

"בואי נלך הביתה."

"אבל קודם אני רוצה לנסוע להֶראט," היא אומרת.

"להֶראט?"

ליילה מסבירה.

צריך להרגיע את הילדים, כל אחד בדרכו שלו. ליילה חייבת להתיישב עם עזיזה הנסערת, שעדיין סובלת מביעותי לילה, שנחרדה עד דמעות שבוע קודם לכן כשמישהו ירה באוויר בחתונה שנערכה בקרבת מקום. ליילה חייבת להסביר לעזיזה שכאשר הם יחזרו

המרכזית. כשנהג המונית שלוקח אותם למלון "מואַפַאק" מזכיר את שמו של איסמעיל חאן, מהדהדת נימה של יראת כבוד ופחד בקולו.

השהות בת שני הלילות ב"מואפאק" תעלה להם בכמעט חמישית מחסכונותיהם, אבל הנסיעה ממשהאד היתה ארוכה ומייגעת, והילדים סחוטים מעייפות. הפקיד הקשיש ליד דלפק הקבלה אומר לטאריק, כשהוא מוסר להם את המפתח לחדר, שה"מואפאק" פופולרי אצל עיתונאים ועובדי ארגוני הסעד הבלתי־תלויים.

"בן־לאדן לן פה פעם," הוא מתפאר.

בחדר שתי מיטות ואמבטיה עם מים זורמים קרים. על הקיר, בין שתי המיטות, תלוי ציור דיוקנו של המשורר חאג'א עבדוללה אַנְסַארי. מהחלון צופה ליילה ברחוב ההומה שמתחת, ובפארק ממול, ששבילים מרוצפים בלבֵנים בצבעי פסטל חוצים בו ערוגות צפופות של פרחים. הילדים שהתרגלו לטלוויזיה מאוכזבים שאין מכשיר כזה בחדר, אבל נרדמים עד מהרה. מהר מאוד צונחים גם ליילה וטאריק. ליילה ישנה שינה עמוקה בזרועותיו של טאריק, פרט לפעם אחת באמצע הלילה שהיא מתעוררת מחלום שמתעקש לחמוק מזיכרונה.

למחרת בבוקר, אחרי ארוחת בוקר של תה ולחם טרי עם ריבת חבושים וביצים מבושלות, מוצא לה טאריק מונית.

"את בטוחה שאת לא רוצה שאבוא איתך?" שואל טאריק. עזיזה אוחזת בידו. זלמאי אינו עושה כן, אך עומד קרוב לטאריק ומשעין כתף אחת על ירכו.

"אני בטוחה."

"אני דואג."

"אני אהיה בסדר," אומרת ליילה. "אני מבטיחה. קח את הילדים לשוק. קנה להם משהו."

זלמאי מתחיל לבכות כשהמונית מתרחקת, וכשליילה מביטה לאחור היא רואה שהוא מושיט את ידיו אל טאריק. הוא מתחיל לקבל את טאריק, ודבר זה מחמם את לִבָּה של ליילה ושובר אותו כאחד.

ליילה מתמקמת שוב במקומה, מרחיקה במצמוץ את הדמעות מעיניה. קאבול מחכה. נזקקת. המסע הזה הביתה הוא המעשה הנכון.

אך תחילה עליה לומר מילות פרֵדה אחרונות.

המלחמות באפגניסטן עשו שמות בדרכים המחברות את קאבול, הֶראט וקנדהאר. הדרך הקלה ביותר להגיע להֶראט עתה עוברת במשהאד שבאיראן. ליילה ומשפחתה עושים שם לילה אחד בלבד. הם לנים במלון, ולמחרת בבוקר עולים על אוטובוס אחר.

משהאד היא עיר הומת אדם ושוקקת. ליילה מתבוננת בפארקים, במסגדים ובמסעדות צֵ׳לוֹ קבב החולפים על פניהם. כשהאוטובוס עובר על פני מסגד האימאם רֶזָה, האימאם השיעי השמיני, מותחת ליילה את צווארה כדי להיטיב לראות את אריחיו הנוצצים, את הצריחים, את כיפת הזהב המרהיבה, השמורה כולה בשלמות ובאהבה. היא חושבת על פסלי הבודהא בארצה שלה. הם גרגרי אבק עכשיו, נושבים כה וכה ברוח על פני עמק באמיאן.

הנסיעה באוטובוס לגבול איראן־אפגניסטן אורכת כמעט עשר שעות. פני הקרקע נעשים שוממים יותר, צחיחים יותר ככל שהם מתקרבים לאפגניסטן. זמן קצר לפני שהם חוצים את הגבול להֶראט, הם עוברים על פני מחנה פליטים אפגני. בעיני ליילה זה כתם של אבק צהוב ואוהלים שחורים ומבנים רעועים עשויים מלוחות פלדה מגולוונים. היא מושיטה את ידה אל מעבר למושב ואוחזת בידו של טאריק.

בהֶראט, רוב הרחובות מרוצפים, ולאורכם צומחים עצי אורן ריחניים. יש שם ספריות ופארקים עירוניים בהקמה, חצרות מטופחות, בניינים שאך זה נצבעו. הרמזורים פועלים, ומה שמפתיע ביותר את ליילה, החשמל פועל באופן סדיר. ליילה שמעה שהאיש החזק של הראט, איסמעיל חאן, ששליטתו נשאה אופי פיאודלי, עזר לשקם את העיר באמצעות הכנסות נאות ממסים שהוא גובה בגבול אפגניסטן־איראן, כסף שקאבול טוענת שאינו שייך לו, אלא לממשלה

מאולתרות מעל עצי הסקה. פרדות אוכלות מאבוסים. ילדים שרודפים אחרי תרנגולות מתחילים לרדוף אחרי המונית. ליילה רואה גברים דוחפים מריצות מלאות אבנים. הם נעצרים ומתבוננים במכונית העוברת על פניהם. הנהג מסתובב והם עוברים ליד בית־קברות עם מוזוליאום חבוט במרכזו. הנהג אומר לה שצופי מהכפר קבור שם.

יש שם גם טחנת רוח. בצֵלן של כנפיים בטלות בצבע חלודה, כורעים שלושה ילדים ומשחקים בבוץ. הנהג עוצר ורוכן אל מחוץ לחלון. המבוגר מבין שלושת הילדים הוא שעונה לו. הוא מצביע על בית רחוק יותר בהמשך הדרך. הנהג מודה לו ומכניס את המכונית שוב להילוך.

הוא חונה מחוץ לבית חד־קומתי מוקף בגדר אבן גבוהה. ליילה רואה את צמרותיהם של שלושה עצי תאנה מתנוססות מעל הגדר, וכמה מענפיהן נשפכים מעברה החיצוני.

"לא אתעכב זמן רב," היא אומרת לנהג.

הגבר בגיל העמידה שפותח את הדלת הוא נמוך קומה, רזה ועם שיער בצבע חום־זהוב. זקנו מפוספס בפסים מקבילים של אפור. הוא לובש צ׳אפאן מעל **הפיראהאן־תומבאן** שלו.

הם מחליפים ברכות סאלאם עליכום.

"זה ביתו של מולה פאיזוללה?" שואלת ליילה.

"כן. אני בנו, חַמזָה. אני יכול לעשות למענך משהו, המשירה?"

"באתי לכאן בקשר לידידה ותיקה של אביך, מריאם."

חמזה ממצמץ. מבע של השתאות חולף על פניו. "מריאם..."

"הבת של ג׳אליל חאן."

הוא ממצמץ שוב. אחר־כך הוא מניח כף־יד על לחיו ופניו אורות בחיוך שחושף שיניים חסרות ושיניים מרקיבות. "אה!" הוא אומר. הצליל נשמע כמו אהההה, כמו נשיפה ממושכת. "אה! מריאם! את הבת שלה? היא...?" הוא מסובב עכשיו את צווארו ומסתכל מאחוריה, בלהיטות, בעיניים מחפשות. "היא כאן? זמן רב כל־כך עבר! מריאם כאן?"

"לצערי היא הלכה לעולמה."

"את לא מהֶראט," אומר הנהג.

יש לו שיער כהה וארוך עד לכתפיים – ביטוי שכיח של אצבע משולשת בכיוון הטליבאן שגורשו, כפי שהתברר לליילה – וצלקת שקוטעת את שפמו מצד שמאל. אל שמשת החלון שלצדו מוצמד תצלום בסרט הדבקה. בתצלום נראית נערה ורודת לחיים ששׂערה מסורק בפסוקת באמצע וקלוע לשתי צמות תאומות.

ליילה אומרת לו שהיא היתה בפקיסטן בשנה האחרונה, שהיא בדרכה חזרה לקאבול. "דה־מאזאנג."

מבעד לשמשת החלון היא רואה חרשי נחושת מרתכים ידיות לכדים, עושי אוכפים פורשים יריעות עור בחוץ, לייבוש בשמש.

"אתה גר כאן זמן רב, אחי?" היא שואלת.

"כל החיים שלי. נולדתי כאן. ראיתי הכול. את זוכרת את ההתקוממות?"

ליילה אומרת שכן, אבל הוא ממשיך.

"זה היה במארס 1979, כתשעה חודשים לפני הפלישה של הסובייטים. כמה הֶראטים זועמים הרגו חבורה של יועצים סובייטים, אז הסובייטים ירדו על המקום בטנקים ובמסוקים. שלושה ימים, המשירה, הם הפגיזו את העיר. הם מוטטו בניינים, הרסו את אחד הצריחים, הרגו אלפי אנשים. אלפים. איבדתי שתי אחיות בימים ההם. אחת מהן היתה בת שתים־עשרה." הוא טופח על שמשת החלון. "זאת היא."

"אני מצטערת," אמרה ליילה וחשבה בפליאה איך בכל סיפור אפגני בולטים המוות והאובדן ויגון בל יתואר. ולמרות זאת היא רואה שאנשים מוצאים דרכים לשרוד, להמשיך הלאה. ליילה חושבת על חייה שלה ועל כל קורותיה, ונדהמת מכך שגם היא שרדה, שהיא בחיים ויושבת במונית ומקשיבה לסיפורו של האיש.

גול־דאמאן הוא כפר של כמה בתים מוקפים גדר אבן גבוהה שמתנשאים בין קולבות שטוחות בנויות מטיט וקש. מחוץ לקולבות רואה ליילה נשים שזופות מבשלות, ופניהן מיוזעות מאחורי האדים העולים מסירים גדולים מושחרים שעומדים על רשתות צלייה

"אני יכולה לבקש ממך משהו?"

"בוודאי."

"אתה יכול להראות לי איפה מריאם גרה?" היא שואלת. "אתה יכול לקחת אותי לשם?"

הנהג מסכים להמתין עוד קצת.

חמזה וליילה יוצאים מהכפר ופוסעים במורד הגבעה בדרך שמחברת את גול־דאמאן אל הֶראט. אחרי כרבע שעה הוא מצביע על שביל צר בעשב הגבוה שמסתעף מהדרך משני הצדדים.

"ככה מגיעים לשם," הוא אומר. "יש שם שביל."

השביל קשה להליכה, פתלתל ואפלולי מתחת לצמחייה ובין השיחים. רוח נושבת והעשבים הגבוהים מצליפים בשוקיה של ליילה שעה שהיא וחמזה מטפסים במעלה השביל, פונים בפיתוליו. מכל צד מתנודד ברוח קליידוסקופ של פרחים, מקצתם גבוהים עם עלי כותרת מעוקלים ומקצתם נמוכים ושטוחים כמניפות. פה ושם מבצבצות נוריות בין השיחים הנמוכים. ליילה שומעת ציוץ של סנוניות מעל ופטפוט ערני של חרגולים מתחת.

הם מטפסים כך במעלה הגבעה כמאתיים מטרים או יותר. אחר־כך השביל מתיישר ונפתח לחלקת אדמה שטוחה יותר. הם נעצרים, מסדירים את נשימתם. ליילה מספיגה את מצחה בשרוול ומבריחה בהינף יד להקה של יתושים שמרחפת מול פניה. כאן היא רואה את ההרים הפרושים באופק, כמה עצי צפצפה ממינים שונים, ושיחי בר ששמותיהם אינם ידועים לה.

"פעם היה פה נחל," אומר חמזה ומתנשף קלות. "אבל הוא יבש מזמן."

הוא אומר שהוא יחכה כאן. הוא אומר לה לחצות את האפיק היבש וללכת בכיוון ההרים.

"אני אחכה כאן," הוא אומר ומתיישב על אבן מתחת לעץ צפצפה. "את תמשיכי."

"אני לא..."

"אל תדאגי. אין צורך למהר. לכי, המשירה."

החיוך מתפוגג מפניו של חמזה.

לרגע הם עומדים שם, בפתח הדלת, וחמזה משפיל את מבטו אל הרצפה. חמור נוער אי־שם.

"היכנסי," אומר חמזה. הוא פותח את הדלת לרווחה. "היכנסי, בבקשה."

הם יושבים על הרִצפה בחדר מרוהט בצמצום. שטיח הֶראטי פרוש על הרִצפה, כריות ישיבה מעוטרות בחרוזים ותצלום ממוסגר של מֶכּה תלוי על הקיר. הם יושבים ליד חלון פתוח, משני צִדיו של כתם אור מוארך. ליילה שומעת קולות של נשים מתלחשות בחדר אחר. ילד יחף מעמיד לפניה מגש תה ירוק וממתקי גאז מנוגאט ופיסטוקים. חמזה מהנהן לעברו.

"בני."

הילד פורש ללא קול.

"עכשיו ספרי לי," אומר חמזה בלֵאות.

ליילה עושה זאת. היא מספרת לו הכול. הדבר אורך זמן רב מכפי שציפתה. לקראת הסוף היא נאבקת לשמור על שלוותה. אין זה פשוט בשבילה, שנה אחת לאחר מעשה, לדבר על מריאם.

כשהיא מסיימת מחריש חמזה במשך שעה ארוכה. הוא מסובב לאֵטו את ספל התה על הצלוחית, לכאן ולכאן.

"אבי, עליו השלום, חיבב אותה כל־כך," הוא אומר לבסוף. "את יודעת, הוא היה זה ששר באוזניה אזאן כשהיא נולדה. הוא ביקר אצלה כל שבוע, מעולם לא החמיץ ביקור. לפעמים הוא לקח אותי איתו. הוא היה המורה שלה, נכון, אבל גם ידיד. אבי היה אדם נדיב. הוא כמעט התמוטט כשג׳אליל חאן מסר אותה."

"אני מצטערת לשמוע על אביך. יסלח לו אלוהים."

חמזה מהנהן את תודתו. "הוא מת בשיבה טובה. למעשה הוא האריך ימים מג׳אליל חאן. קברנו אותו בבית־הקברות של הכפר, לא רחוק מהמקום שאִמה של מריאם קבורה בו. אבי היה אדם יקר, יקר, והוא ללא ספק בגן עדן."

ליילה מניחה את ספלה.

על הקירות וכתב משהו, אך חלק ניכר ממנו מחוק. ליילה אינה מצליחה לפענח את הכתוב. אחר־כך היא שמה לב שהאותיות רוסיות. קן ציפורים נטוש נמצא בפינה אחת ועטלף תלוי במהופך בפינה אחרת, היכן שהקיר פוגש בתקרה הנמוכה.

ליילה עוצמת את עיניה ויושבת שם זמן־מה.

בפקיסטן התקשתה לעתים לזכור את פניה של מריאם לפרטי־פרטים. לפעמים, כמו מילה על קצה הלשון, חמקו ממנה תווי הפנים. אבל עכשיו, כאן, במקום הזה, קל לה להעלות את דמותה של מריאם מאחורי עפעפי עיניה: האור הרך שהקרין מבטה, הסנטר הארוך, העור הגס של צווארה, החיוך קפוץ השפתיים. כאן יכולה ליילה להניח את לחייה שוב על רוך ברכיה של מריאם, להרגיש את מריאם מתנודדת קדימה ואחורה, מדקלמת פסוקים מהקוראן, להרגיש את המילים מהדהדות לכל אורך גופה של מריאם, אל ברכיה ומשם אל אוזניה שלה.

ואז, לפתע, מתחילים העשבים לסגת. כאילו משהו מושך אותם בשורשים אל מתחת לפני הקרקע. הם שוקעים נמוך יותר ויותר עד שהאדמה בקוּלבָּה בולעת את האחרון שבעליהם הדוקרניים. קורי העכביש נעלמים באורח פלא. קן הציפור מתפרק מאליו, הזרדים משתחררים מאחיזתם זה בזה, מתעופפים אל מחוץ לקוּלבָּה, זה אחר זה. מחק בלתי־נראה מוחק את הגרפיטי הרוסי מהקיר.

לוחות הרִצפה חזרו. ליילה רואה עתה שתי מיטות צרות, שולחן עץ, שני כיסאות, תנור מברזל יצוק בפינה, מדפים לאורך הקירות, ועליהם סירים ומחבתות מחרס, קומקום תה מושחר, ספלים וכפות. היא שומעת תרנגולות מקרקרות בחוץ, קול רחוק של שכשוך מי הנחל.

מריאם צעירה יושבת אל השולחן ותופרת בובה לאורה של עששית. היא מפזמת דבר־מה. פניה חלקות וצעירות, שׂערה חפוף, מסורק לאחור. פיה מלא שיניים.

ליילה מתבוננת במריאם שמדביקה קווצות של חוטים אל ראשה של הבובה. בתוך שנים אחדות תהיה הילדה הזאת אישה שתבוא בדרישות צנועות לחיים, שלעולם לא תיפול למעמסה על איש,

ליילה מודה לו. היא חוצה את אפיק הנחל, עוברת מאבן לאבן. היא מבחינה בבקבוקים שבורים של משקאות קלים על האבנים, בפחיות שימורים חלודות ובמִכַל מתכת חלוד עם מכסה אבץ קבור למחצה באדמה.

היא ממשיכה ללכת לעבר ההרים ובכיוון הערבות הבוכיות שהיא רואה עכשיו, שענפיהן הארוכים השפופים רועדים בכל משב של רוח. לִבָּה הולם בחוזקה. היא נוכחת שהערבות מסודרות כמו שמריאם תיארה, בחורשה מעגלית עם קרחת יער באמצע. ליילה מזרזת את פסיעותיה, כמעט רצה עכשיו. היא מסתכלת מעבר לכתפה ורואה שחמזה הוא דמות זעירה, הצ׳אפאן שלו כתם של צבע ברקע החום של קליפת גזעי העצים. היא מועדת על אבן וכמעט נופלת אבל משיבה לעצמה את שיווי המשקל. היא נחפזת לעשות את שארית הדרך כששולי מכנסיה מופשלים ומתנשמת בכבדות בהגיעה אל הערבות.

הקוּלְבָּה של מריאם עדיין כאן.

כשהיא מתקרבת לשם היא רואה שמסגרת החלון ריקה והדלת חסרה. מריאם תיארה לול תרנגולות וטנדור וגם בית־שימוש בחצר, אך ליילה לא רואה שום סימן להם. היא נעצרת בכניסה לקוּלְבָּה. היא שומעת זבובים מזמזמים בפנים.

כדי להיכנס עליה להקיף מארג גדול של קורי עכביש מרפרפים. אפלולי שם בפנים. ליילה צריכה לתת לעיניה רגעים אחדים כדי להסתגל. כשזה קורה היא רואה שהחלל הפנימי קטן אף מכפי שהיא דמיינה לעצמה. רק חצי לוח מרקיב וסדוק נשאר מרצפת העץ. השאר, היא מתארת לעצמה, נעקרו לשימוש כעצי הסקה. הרצפה מכוסה עכשיו בשטיח של עלים יבשים, בקבוקים שבורים, עטיפות גומי לעיסה, פטריות בר, בדלי סיגריות מצהיבים ישנים. אבל בעיקר עשב שוטה, חלקו מגומד וחלק צומח בעזות מצח עד לאמצע הקירות.

חמש־עשרה שנה, חושבת ליילה בלבה. חמש־עשרה שנה במקום הזה.

ליילה מתיישבת בגבה אל הקיר. היא מאזינה לרוח המסתננת דרך הערבות. עוד קורי עכביש מתוחים לרוחב התקרה. מישהו התיז צבע

ומתבונן בה באדישות. ליילה מבחינה בשני קלסתרי פנים מתבוננים בה בביישנות מחלון: של זקנה ונערה בחיג׳אבים.

דלת הבית נפתחת וחמזה יוצא. הוא נושא בידו קופסה.

הוא נותן אותה לליילה.

״ג׳אליל חאן נתן את זה לאבי כחודש לפני מותו,״ אומר חמזה. ״הוא ביקש מאבי לשמור את זה ולתת למריאם כשתבוא לבקש זאת. אבי שמר את זה שנים. ואז, לפני שהלך לעולמו, הוא נתן לי את הקופסה וביקש שאשמור אותה בשביל מריאם. אבל היא... את יודעת, אף פעם לא באה.״

ליילה משפילה את מבטה אל קופסת הפח האובלית. היא נראית כקופסת שוקולד ישנה, בצבע ירוק זית, ומעוטרת בעיטורים מוזהבים בצורת שבלולים סביב המכסה המחובר אליה בצירים. מעט חלודה נראית בצדדים ושני שקעים זעירים על השפה הקדמית. ליילה מנסה לפתוח את הקופסה, אבל היא נעולה.

״מה יש בה?״ היא שואלת.

חמזה נותן מפתח בידה. ״אבי מעולם לא פתח אותה. גם אני לא. אני מניח שרצון האל היה שאת תעשי זאת.״

היא שוב במלון. טאריק והילדים עדיין לא חזרו.

היא יושבת על המיטה, הקופסה על ברכיה. באיזשהו מקום היא רוצה להשאיר אותה סגורה, להניח לכוונותיו של ג׳אליל להישאר סוד. אבל בסופו של דבר גוברת הסקרנות. היא מחליקה פנימה את המפתח. עליה לטלטל את המפתח ולנער מעט את הקופסה, אך לבסוף היא מצליחה לפתוח אותה.

בתוכה היא מוצאת שלושה דברים: מעטפה, שקית מבד אברזין וקלטת וידאו.

ליילה לוקחת את הקלטת ויורדת אל דלפק הקבלה. היא שומעת מהפקיד הקשיש שקיבל אותם יום קודם לכן, שלמלון יש מכשיר וידאו אחד בלבד, בסוויטה הגדולה ביותר. הסוויטה ריקה כרגע, והוא מסכים לקחת אותה לשם. הוא מפקיד את הקבלה בידי צעיר משופם בחליפה, שמדבר בטלפון נייד.

שלעולם לא תודה שגם לה היו רגעים של עצב, אכזבות, חלומות שהושמו ללעג. אישה שתהיה כסלע באפיק של נהר, שתסבול ללא תלונה, ואצילותה לא תוכפש אלא תעוצב במערבולת השוטפת אותה. ליילה כבר רואה משהו באחורי עיניה של הילדה, משהו עמוק בתוך־תוכה, שלא ראשיד ולא הטליבאן יוכלו לשבור. משהו שאינו נכנע, איתן כצוּר. משהו, שבסופו של דבר, יהיה חורבנה שלה והצלתה של ליילה.

הילדה נושאת את מבטה. היא מניחה את הבובה. מחייכת.

ליילה ג'ו?

עיניה של ליילה נפקחות באחת. היא פוערת את פיה וגופה נזרק קדימה. היא מבהילה את העטלף והוא מזנק מקצה אחד של הקוֹלבָּה אל הקצה האחר, כנפיו חובטות כדפים מרפרפים של ספר, קודם שהוא מתעופף החוצה דרך החלון.

ליילה קמה, מרחיקה את העלים היבשים שנדבקו אל אחורי מכנסיה. היא יוצאת מתוך הקוֹלבָּה. בחוץ השתנה האור מעט. ברוח הנושבת מתנועע העשב וענפי הערבה נוקשים זה בזה.

לפני שהיא עוזבת את קרחת היער מתעכבת ליילה לעוד מבט אחד אחרון בקוֹלבָּה שבה מריאם ישנה, אכלה, חלמה ועצרה את נשימתה בהמתנה לג׳אליל. על הקירות המטים לנפול מטילות הערבות דוגמאות עקומות שמשתנות עם כל משב רוח. עורב נחת על הגג השטוח. הוא מנקר בדבר־מה, צווח ומתעופף לדרכו.

״שלום, מריאם.״

ואז, בלי לשים לב שהיא בוכה, מתחילה ליילה לרוץ בכיוון העשב.

היא מוצאת את חמזה עדיין יושב על האבן. כשהוא מבחין בה הוא קם.

״בואי נחזור,״ הוא אומר. ״יש לי משהו לתת לך.״

ליילה ממתינה לחמזה בגינה ליד דלת הכניסה. הילד שהגיש להם תה קודם לכן עומד מתחת לעץ התאנה. הוא מחזיק תרנגולת

המכתב היה בזו הלשון:

13 במאי, 1987

מריאם היקרה שלי,
אני מתפלל שכאשר תקבלי מכתב זה תהיי שרויה בבריאות טובה.

כידוע לך באתי לקאבול לפני חודש כדי לדבר איתך. אבל סירבת להיפגש איתי. התאכזבתי, אך לא יכולתי להאשים אותך. במקומך גם אני הייתי נוהג כך. מזמן איבדתי את הזכות ליהנות מחיבתך, ואני יכול להאשים בכך רק את עצמי. אבל אם את קוראת את המכתב הזה, סימן שקראת את המכתב שהשארתי לך ליד דלת ביתך. קראת אותו ובאת לראות את מולה פאיזוללה, כפי שביקשתי שתעשי. אני אסיר תודה על שעשית זאת, מריאם ג'ו. אני אסיר תודה על ההזדמנות הזאת לומר לך כמה מילים.

איפה אתחיל?

אביך ידע כל־כך הרבה צער מאז דיברנו בפעם האחרונה, מריאם ג'ו. אמך החורגת אַפסוּן נהרגה ביום הראשון של התקוממות 1979. כדור תועה הרג את אחותך נילופַּאר באותו יום. אני עדיין רואה אותה, את נילופאר הקטנה שלי, עושה עמידות ראש כדי להרשים אורחים. אחיך פַּרהאד התגייס לג'יהאד ב־1980. הסובייטים הרגו אותו בפאתי הֶלמנד. מעולם לא ראיתי את גופתו. אינני יודע אם יש לך ילדים משלך, מריאם ג'ו, אבל אם כן, אני מתפלל שאלוהים ישגיח עליהם ויחסוך ממך את הצער שידעתי אני. אני עדיין חולם עליהם. אני עדיין חולם על ילדַי המתים.

יש לי גם חלומות עלייך, מריאם ג'ו. אני מתגעגע אלייך.

אני מתגעגע אל צליל קולך, אל צחוקך. אני מתגעגע לרגעים שהייתי קורא לך, לכל הפעמים שדגנו ביחד. את זוכרת איך דגנו ביחד? היית בת טובה, מריאם ג'ו, ואני לעולם לא יכול לחשוב עלייך בלי להרגיש בושה וחרטה. חרטה... כשזה נוגע לך, מריאם ג'ו, אני טובע בים של חרטה. אני מתחרט שלא

הפקיד הקשיש מוליך את ליילה לקומה השנייה, אל דלת בקצהו של מסדרון ארוך. הוא מסובב את המפתח ומזמין אותה להיכנס. עיניה של ליילה מוצאות את הטלוויזיה בפינה. הן לא רואות שום דבר אחר בסוויטה.

היא מדליקה את הטלוויזיה, מדליקה את הווידאו, מכניסה את הקלטת ולוחצת על כפתור ההפעלה. המרקע ריק במשך רגעים אחדים, וליילה מתחילה לתהות מדוע טרח ג׳אליל להעביר קלטת ריקה לידיה של מריאם. אבל אז נשמעת מוזיקה ודמויות מתחילות להופיע על המרקע.

ליילה מזעיפה את פניה. היא ממשיכה לצפות במשך דקה או שתיים. ואז היא לוחצת על כפתור העצירה, מריצה את הקלטת קדימה ולוחצת שוב על כפתור ההפעלה. זה אותו סרט.

הזקן מסתכל בה בתהייה.

הסרט המוקלט בקלטת הוא פינוקיו של וולט דיסני. ליילה איננה מבינה.

טאריק והילדים חוזרים למלון שעה קלה אחרי שש. עזיזה רצה אל ליילה ומראה לה את העגילים שטאריק קנה לה, עגילי כסף עם פרפר מאמייל בכל אחד מהם. זלמאי אוחז בידו דולפין מתנפח שמצייץ כשלוחצים לו על החרטום.

״איך את מרגישה?״ שואל טאריק ומחבק את כתפיה.

״אני בסדר,״ אומרת ליילה. ״אספר לך אחר־כך.״

הם ניגשים אל בית קבב סמוך לאכול. זה מקום קטן עם מפות ניילון דביקות, והוא אפוף עשן ורועש. אבל בשר הכבש רך ולח והלחם חם. אחר־כך הם מטיילים מעט ברחובות. טאריק קונה לילדים גלידת מי ורדים בקיוסק ברחוב. הם אוכלים, יושבים על ספסל, וההרים שמאחוריהם מוצללים ברקע האדום כהה של שמי הדמדומים. האוויר חמים, עשיר בניחוחות ארז.

ליילה פתחה את המעטפה קודם לכן, כשחזרה לחדר אחרי הצפייה בקלטת הווידאו. זה היה מכתב, כתוב בכתב יד בדיו כחולה על נייר צהוב עם שורות.

את זה, תנהגי בי בנדיבות רבה משנהגתי אני בך, שיהיה עם לִבך לבוא ולפגוש את אביך. שתנקשי על דלת ביתי עוד פעם אחת ותיתני לי את ההזדמנות לפתוח לך אותה הפעם, לקבל את פנייך בשמחה, בִּתי, לחבקך בזרועותַי כפי שהייתי צריך לעשות לפני השנים הרבות שחלפו. זוהי תקווה קלושה, כמו לִבִּי, את זאת אני יודע, אבל אחכה. אכרה אוזן לנקישתך ואמשיך לקוות.

מי ייתן ואלוהים יעניק לך חיים ארוכים ומלאי שגשוג, בִּתי. מי ייתן ואלוהים יעניק לך ילדים רבים, יפים ובריאים. מי ייתן ותמצאי אושר ושלווה ואת הקבלה שאני לא נתתי לך. היי בריאה. אני משאיר אותך בידיו האוהבות של אלוהים.

אביך הבלתי ראוי,
ג׳אליל

באותו לילה, לאחר שחזרו למלון, לאחר שהילדים שיחקו והושכבו לישון, מספרת ליילה לטאריק על המכתב. היא מראה לו את הכסף שבשקית האברזין. כשהיא פורצת בבכי, הוא מנשק את פניה ומחבק אותה בזרועותיו.

הסכמתי לפגוש אותך ביום שבאת להֶראט. אני מתחרט שלא פתחתי לך את הדלת והכנסתי אותך הביתה. אני מתחרט שלא עשיתי אותך לי לבת, שנתתי לך לגור במקום ההוא כל השנים האלה. ולשם מה? מחשש שאאבד את כבודי? שאכתים את שמי הטוב כביכול? כמה טפלים נראים לי הדברים האלה אחרי כל האובדן שידעתי, אחרי כל הדברים האיומים שראיתי במלחמה הארורה הזאת. אבל עכשיו, כמובן, כבר מאוחר מדי. אולי זה עונש צודק לחסרי הלב, להבין דברים רק כשאת הנעשה אין עוד להשיב. עכשיו כל שבידי לעשות הוא לומר שהיית בת טובה, מריאם ג'ו, ושאני מעולם לא הייתי ראוי לך. עכשיו כל שבידי לעשות הוא לבקש את סליחתך. סלחי לי אפוא, מריאם ג'ו. סלחי לי. סלחי לי. סלחי לי.

אינני האיש העשיר שהייתי פעם. הקומוניסטים החרימו כל־כך הרבה מאדמתי, וגם את כל החנויות שלי. אבל התלונה היא עניין קטנוני, כי אלוהים – מסיבות שאינן מובנות לי – עדיין בירך אותי יותר מאשר את רוב האנשים. מאז שובי מקאבול, הצלחתי למכור את המעט שנשאר מאדמתי. צירפתי כאן בשבילך את חלקך בירושה. את יכולה לראות שזה רחוק מלהיות הון, אבל זה משהו. (את גם תראי שהרשיתי לעצמי להמיר את הכסף בדולרים. אני חושב שזה יהיה לטובה. אלוהים לבדו יודע את הגורל הצפוי למטבע המיוסר שלנו.)

אני מקווה שאינך חושבת שאני מנסה לקנות את סליחתך. אני מקווה שתזקפי לזכותי את הידיעה שסליחתך אינה עומדת למכירה. היא מעולם לא עמדה למכירה. אני פשוט נותן לך, גם אם באיחור, את מה שהגיע לך בדין כל הזמן. לא הייתי לך אב ראוי בחיים. אולי אוכל להיות לך אב ראוי במותי.

אה, המוות. לא אלאה אותך בפרטים, אבל מבחינתי, המוות הוא מעבר לפינה. לב חלש, אומרים הרופאים. אני סבור כי זאת מיתה הולמת לאדם חלש.

מריאם ג'ו,

אני מעז, אני מעז להרשות לעצמי לקוות כי לאחר שתקראי

זלמאי כמעט בן שש. עזיזה בת עשר. הם חגגו את יום הולדתה בשבוע שעבר, לקחו אותה ל"סינמה פארק", שם סוף־סוף הוקרן הסרט טיטניק בגלוי לתושבי קאבול.

"בואו, ילדים, אחרת נאחר," קוראת ליילה ומכניסה את ארוחות הצהריים שלהם לשקית נייר.

השעה שמונה בבוקר. ליילה קמה בחמש. כתמיד עזיזה היא שהעירה אותה בטלטלה לנאמאז הבוקר. התפילות, ליילה יודעת, הן דרכה של עזיזה להיצמד אל מריאם, דרכה לשמור את מריאם קרובה עוד קצת, לפני שהזמן יעשה את שלו, לפני שיחטוף את מריאם מגן הזיכרון שלה כעשב שוטה שנעקר משורשיו.

אחרי הנאמאז חזרה ליילה למיטה, ועדיין ישנה כשטאריק יצא מהבית.

היא זוכרת רק במעורפל שנישק את לחייה. טאריק מצא עבודה בארגון סעד צרפתי בלתי־תלוי, שמספק גפיים תותבות לניצולים ולקטועי איברים נפגעי המוקשים. זלמאי נכנס אחרי עזיזה למטבח.

"לקחתם הכול? מחברות? עפרונות? ספרים?"

"הכול כאן בפנים," אומרת עזיזה ומרימה את ילקוט הגב שלה. ליילה מבחינה שוב שהגמגום שלה הולך ונחלש.

"אז בואו נלך."

ליילה מניחה לילדים לצאת מהבית ונועלת את הדלת. הם יוצאים אל הבוקר הצונן. היום לא יורד גשם. השמים כחולים, וליילה אינה רואה שום גושי עננים באופק. שלושתם מחזיקים ידיים ועושים את דרכם אל תחנת האוטובוס. הרחובות כבר הומים, מלאים בזרם יציב של ריקשות, מוניות, משאיות של האו"ם, אוטובוסים. ג'יפים של ISAF, ארגון הסיוע הבינלאומי. סוחרים ישנוניים למראה מרימים את שערי חנויותיהם שהיו מגולגלים מטה למשך הלילה. רוכלים יושבים מאחורי מגדלים של חפיסות גומי לעיסה וסיגריות. האלמנות כבר תפסו את מקומותיהן בקרנות רחובות, פושטות יד אל עוברים ושבים למטבעות.

פרק 51

אפריל 2003

הבצורת תמה. שלג ירד בחורף האחרון, עד לגובה הברכיים, ועתה יורד גשם זה ימים רבים. נהר קאבול שוב זורם. שיטפונות האביב שלו הציפו את טיטניק־סיטי.

עכשיו יש בוץ ברחובות. נעליים בוטשות. מכוניות נתקעות. חמורים עמוסי תפוחי עץ מתנהלים בכבדות וטלפיהם מתיזים רפש משלוליות גשם. אך איש אינו מתלונן על הבוץ, איש אינו מתאבל על טיטניק־סיטי. אנחנו צריכים שקאבול תהיה שוב ירוקה, אומרים אנשים.

אתמול התבוננה ליילה בילדים משחקים בגשם, מקפצים משלולית לשלולית בחצר האחורית מתחת לשמי עופרת. היא התבוננה בהם מחלון המטבח של הבית הדו־קומתי הקטן שהם שוכרים בדה־מאזאנג. בחצר יש עץ רימונים ושיחי ורדים צפופים. טאריק תיקן את גדר האבן הגבוהה ובנה לילדים מגלשה, נדנדות ומכלאה קטנה מגודרת לעז החדשה של זלמאי. ליילה התבוננה בגשם מחליק על קודקודו של זלמאי – הוא ביקש שיגלחו את ראשו, כשם שעשה טאריק, שאחראי עכשיו לאמירת תפילות הבאבאלו. הגשם שיטח את שׂערה של עזיזה, הפך אותו לקווצות ספוגות שהתיזו מים על זלמאי בכל פעם שטָלטלה את ראשה.

למען מריאם, שעדיין פוקדת אותה בחלומותיה, שלעולם אינה רחוקה יותר מנשימה או שתיים מתחת לתודעתה. ליילה ממשיכה הלאה, כי בסופו של דבר היא יודעת שזה כל שיש בידה לעשות. זה והתקווה.

זאמאן עומד על קו הזריקה החופשית, ברכיו כפופות והוא מקפיץ כדורסל. הוא מדריך קבוצת בנים בסוודרים תואמים שיושבים בחצי גורן במגרש. זאמאן מבחין בליילה, תוחב את הכדור תחת זרועו ומנופף לה לשלום. הוא אומר משהו לבנים, ואלה מנופפים בידיהם וקוראים, "סאלאם, מועלים סאהיב!"

ליילה משיבה בנפנוף יד.

במגרש המשחקים של בית־היתומים יש עכשיו שורת שתילים של עצי תפוח לאורך גדר האבן הפונה למזרח. ליילה מתכננת לנטוע כמה גם לאורך החומה הדרומית, ברגע שתיבנה מחדש. יש שם כבר נדנדות חדשות, סולמות התעמלות ומתקני שעשועים לילדים.

ליילה נכנסת פנימה דרך פתח דלת הרשת.

הקירות החיצוניים והפנימיים של בית־היתומים כולו נצבעו מחדש. טאריק וזאמאן תיקנו את הגג הדולף, הטליאו את הקירות, החזירו את החלונות, ריפדו בשטיחים את חדרי המגורים והמשחקים של הילדים. בחורף האחרון קנתה ליילה כמה מיטות לחדרי המגורים של הילדים וגם כריות ושמיכות צמר ראויות לשמן. היא דאגה להתקין תנורי ברזל יצוק לחורף.

אניס, אחד מעיתוני קאבול, פרסם בחודש שעבר כתבה על השיפוצים של בית־היתומים. הם גם צילמו את זאמאן, טאריק, ליילה ואחד העובדים עומדים בשורה מאחורי הילדים. כשראתה את הכתבה, חשבה ליילה על חברות הילדות שלה גיטי והסינה, ואיך הסינה אמרה, עד גיל עשרים גיטי ואני נהיה מטופלות כל אחת בארבעה־חמישה ילדים. אבל את, ליילה, את תעשי את שתינו, הטיפשות, גאות. את תהיה מישהי. אני יודעת שיום אחד אקח את העיתון ואמצא את התמונה שלך על עמוד השער. התמונה לא התפרסמה אמנם בעמוד השער, אבל היא בכל־זאת היתה שם, כמו שהסינה ניבאה.

מוזר לה לליילה להיות שוב בקאבול. העיר השתנתה. כל יום היא רואה אנשים שותלים שתילים, מסיידים בתים ישנים, נושאים לבֵנים לבניית חדשים. הם חופרים תעלות ביוב ובארות. על אדני חלונות רואה ליילה פרחים שתולים בפגזים ריקים של טילי מוג׳אהידין ישנים – פרחי טילים, מכנים אותם תושבי קאבול. לאחרונה לקח טאריק את ליילה והילדים לגני בּאבּוּר, שעוברים עתה תהליך של שיקום. בפעם הראשונה זה שנים שומעת ליילה מוזיקה בפינות רחובות בקאבול, רובאב וטַבלָה, דוטאר, מפוחית וטַמבּוּרָה, שירים ישנים של אחמד זאהיר.

ליילה מצרה על שמאמי ובאבי אינם בחיים כדי לראות את השינויים. אבל כמו המכתב של ג׳אליל, התשובה של קאבול באה מאוחר מדי.

ברגע שליילה והילדים עומדים לחצות את הכביש לתחנת האוטובוס שועט לפתע על פניהם רכב שטח שחור עם חלונות מוכהים. הוא סוטה ברגע האחרון ומחמיץ את ליילה בסנטימטרים בודדים. הוא מתיז מי גשם בצבע של תה על החולצות של הילדים.

ליילה מושכת במהירות את הילדים בחזרה למדרכה ולבָּה הולם בגרונה.

רכב השטח טס במורד הכביש, צופר פעמיים ונעלם בפנייה חדה שמאלה.

ליילה עומדת ומנסה להשיב לעצמה את רוחה ואצבעותיה לופתות בחוזקה את מפרקי הידיים של הילדים.

ליילה אינה יודעת את נפשה. היא הרוסה מהעובדה שמפקדי היחידות הלוחמות הורשו לחזור לקאבול; שרוצחי הוריה חיים בבתים מפוארים עם גנים מוקפי חומה, שהם מונו לכהן כשרים או כסגני שרים, שהם נוסעים בעזות מצח ברכבי שטח משוריינים בשכונות שהחריבו. הדבר הזה הורס אותה.

אבל היא החליטה שלא תניח לטינה לשבש את חייה. מריאם לא היתה רוצה שכך יהיה. מה הטעם? היתה ודאי אומרת בחיוך תמים וחכם כאחד. מה טעם יש בזה, ליילה ג׳ו? ולפיכך שכנעה ליילה את עצמה להמשיך הלאה. למענה, למען טאריק ולמען הילדים. וגם

יוסף יחזור לכנען, אל תדאב,
צריפים לגני ורדים יהיו, אל תדאב,
ואם יבוא שיטפון מבשר אבדון,
ינחה אותך נוח בעין הסערה, אל תדאב.

ליילה עוברת מתחת ללוח ונכנסת לכיתה. הילדים תופסים את מקומותיהם, פותחים מחברות, מפטפטים. עזיזה מדברת עם ילדה בטור הסמוך. מטוס מנייר מעופף בחדר בקשת גבוהה. מישהו מעיף אותו בחזרה.

"פתחו את ספרי הפַארסִי שלכם, ילדים," אומרת ליילה ומטילה את ספריה שלה על שולחנה.

למקהלת דפים נהפכים עושה ליילה את דרכה אל החלון חסר הווילון. מבעד לשמשה היא רואה את הבנים במגרש המשחקים מסתדרים כדי להתאמן בזריקות חופשיות. מעליהם, על ההרים, זורחת שמש הבוקר. אורה לוכד את מסגרת המתכת של חישוק הכדורסל, את שרשרת נדנדות הצמיגים, את המשרוקית התלויה על צווארו של זאמאן, את משקפיו החדשים הלא־סדוקים. ליילה מניחה את כפות־ידיה על השמשות החמימות. היא עוצמת את עיניה. מניחה לאור השמש לחמם את לחייה, את עפעפיה, את מצחה.

כשרק הגיעו לקאבול היתה ליילה מוטרדת מכך שאינה יודעת היכן הטליבאן קברו את מריאם. היא הצרה על שאין לה קבר שתוכל לפקוד, מקום לבקר בו את מריאם, לשבת איתה זמן־מה, להשאיר לה בו פרח או שניים. אבל עכשיו היא נוכחת כי אין לכך חשיבות. מריאם לעולם אינה רחוקה מאוד. היא כאן, בין הקירות האלה שהם צבעו מחדש, בעצים שהם נטעו, בשמיכות שמחממות את הילדים, בכריות ובספרים ובעפרונות האלה. היא נמצאת בצחוקם של הילדים. היא בחרוזים שעזיזה מדקלמת ובתפילות שהיא אומרת כשהיא כורעת בכיוון מערב. אבל בעיקר נמצאת מריאם בלִבָּה של ליילה, שם היא זוהרת באורן המתפרץ של אלף שמשות.

מישהו קרא בשמה, נוכחת ליילה. היא מסתובבת, מטה

ליילה פונה וממשיכה ללכת באותו מסדרון שבו, שנתיים קודם לכן, הפקידו היא ומריאם את עזיזה בידיו של זאמאן. ליילה עדיין זוכרת איך הן נאלצו לשחרר את אצבעותיה של עזיזה ממפרק ידה. היא זוכרת איך היא רצה במסדרון, כבשה זעקה, את מריאם קוראת לה מאחור ואת עזיזה צורחת בבהלה. קירות המסדרון מכוסים עתה בכרזות של דינוזאורים, של דמויות מצוירות, של פסלי הבודהא בבאמיאן ובתערוכת ציורים של היתומים. ברבים מהציורים נראים טנקים דורסים בקתות, גברים מנופפים בקלצ׳ניקובים, אוהלים של מחנה פליטים, תמונות של ג׳יהאד.

ליילה פונה שוב במסדרון ורואה עכשיו את הילדים, ממתינים מחוץ לכיתה. את פניה מקבלים מטפחות הראש, הראשים המגולחים המכוסים בכיפות, דמויות צנומות, היופי שבאפרוריות.

כשהילדים מבחינים בה הם באים אליה במרוצה. הם באים במרוצה ומסתערים ממש. ליילה מוקפת. רחש רם של ברכות שלום קולניות, קולות צורמניים, ידיים מושטות, מושכות, מגששות, נדחקות זו על פני זו כדי לטפס אל תוך זרועותיה. ידיים קטנות מושטות, מתחננות לתשומת־לב. כמה מהם קוראים לה אמא. ליילה אינה מתקנת אותם.

היא צריכה לטרוח הבוקר כדי להרגיע את הילדים, לסדר אותם בטור ולהכניסם לכיתה בצורה מסודרת.

טאריק וזאמאן הם שבנו את הכיתה בהריסת הקיר שבין שני חדרים סמוכים. הרִצפה עדיין סדוקה מאוד וחסרות בה מרצפות. לעת עתה היא מכוסה ביריעת אברזין, אבל טאריק הבטיח להביא בקרוב מלט ולהתקין כמה מרצפות ולרפד את הרצפה בשטיח.

מעל דלת הכיתה תלוי לוח מלבני, שזאמאן ליטש בנייר זכוכית וצבע בלבן בוהק. על הלוח כתב זאמאן במכחול ארבע שורות של שיר, התשובה שלו, ליילה יודעת, לאלה שרוטנים שכסף הסיוע שהובטח לאפגניסטן אינו מגיע, שעבודות השיקום מתנהלות באטיות רבה מדי, שיש שחיתות בארץ, שהטליבאן כבר מתארגנים מחדש ויחזרו כדי לנקום, שהעולם ישכח שוב את אפגניסטן. השורות הן מתוך הגאזאלים החביבים עליו משירתו של חאפז:

אחרית דבר

זה כשלושה עשורים, משבר הפליטים האפגני הוא אחד החמורים ביותר על פני כדור־הארץ. מלחמה, רעב, אנרכיה ודיכוי אילצו מיליוני בני־אדם – כמו טאריק ומשפחתו בסיפור הזה – לנטוש את בתיהם ולהימלט מאפגניסטן ולהתיישב בפקיסטן ובאיראן השכנות. בשיאה של מגמת היציאה הזאת חיו שמונה מיליון אפגנים מחוץ לארצם כפליטים. כיום יושבים בפקיסטן יותר משני מיליוני פליטים אפגנים, שעדיין נשארו בה.

במהלך השנה האחרונה היתה לי הזכות לעבוד כשליח מטעם ארצות־הברית של UNHCR, סוכנות הפליטים של האו״ם, אחד הארגונים ההומניטריים החשובים ביותר בעולם. המטרה שלשמה הוקם UNHCR היא להגן על זכויות האדם הבסיסיות של הפליטים, לספק סיוע חירום ולעזור לפליטים להתחיל את חייהם בסביבה בטוחה. ארגון UNHCR מסייע ליותר מעשרים מיליון עקורים בעולם, לא רק באפגניסטן, אלא גם במקומות כמו קולומביה, בורונדי, קונגו, צ׳אד ואזור דארפור שבסודן. העבודה עם UNHCR במטרה לסייע לפליטים היתה אחת ההתנסויות המתגמלות והמשמעותיות ביותר בחיי.

אינסטינקטיבית את ראשה, מרימה קלות את אוזנה הטובה. זאת עזיזה.

"מאמי? את בסדר?"

דממה נפלה בחדר. הילדים מתבוננים בה.

ליילה עומדת להשיב, אך לפתע נעצרת נשימתה. ידיה נשמטות באחת. הן נוגעות במקום שבו, רגע קודם לכן, היא חשה גל עובר בה. היא ממתינה. אבל אין עוד תנועה.

"מאמי?"

"כן, חביבתי," אומרת ליילה בחיוך. "אני בסדר. כן. אני בסדר גמור."

כשהיא ניגשת אל שולחנה לפני הכיתה חושבת ליילה על משחק השמות שהם שיחקו שוב אמש בארוחת הערב. זה הפך לטקס לילי קבוע מאז בישרה ליילה לטאריק ולילדים את החדשות. שוב ושוב הם עוברים על השמות, איש־איש וטיעוניו לטובת הבחירה שלו. טאריק אוהב את השם מוחמד. זלמאי, שצפה לאחרונה בסופרמן בקלטת, אינו מבין מדוע ילד אפגני אינו יכול להיקרא קלארק. עזיזה נלחמת בעד השם עמאן. ליילה אוהבת את השם עומאר.

אבל המשחק עוסק בשמות של בנים בלבד. כי אם זאת תהיה בת, ליילה כבר בחרה לה שם.

תודות

לפני התודות כמה הבהרות. הכפר גול־דאמאן הוא מקום דמיוני – ככל הידוע לי. אלה שמכירים את העיר הֶראט ישימו לב שנטלתי לעצמי חירויות קלות בתיאור הסביבה הגיאוגרפית שלה. והערה אחרונה, שמו של הרומן הזה לקוח משיר שחיבר סאעֶב־אֶ־טָבריזי, משורר פרסי מהמאה השבע־עשרה. מי שמכיר את השיר המקורי בפַארסי ודאי ישים לב שהתרגום לאנגלית של השורה הכוללת את שמו של הרומן הזה אינו מילולי, אבל הוא התרגום המקובל בדרך־כלל לאנגלית, מאת ד״ר ג׳וזפין דייוויס, ואני אהבתי אותו. אני מודה לה מאוד.

ברצוני להודות לקֶיוּם סרוואר, להֶקמאט סאדאת, לאֶליז התאוויי, לרוזמרי סטאסֶק, ללורנס קֶוויל ולחאלימה יסמין קֶוויל על עזרתם ותמיכתם.

תודה מיוחדת מאוד שלוחה לאבי, באבא, על שקרא את כתב היד, על המשוב שלו, וכתמיד על אהבתו ותמיכתו. ולאמי, שרוחה המיטיבה והעדינה שורה בסיפור הזה. אַת ההיגיון שלי, אמא ג׳ו. תודתי שלוחה להורי רעייתי על נדיבותם וטוב לִבָּם הרב. ולכם, שאר בני משפחתי הנפלאה, אני נשאר חייב, ומכיר תודה לכל אחד ואחד מכם.

מי שמעוניין לסייע ל־UNHCR או רק ללמוד יותר עליו או על מצוקות של פליטים בכלל, יוכל לבקר באתר הארגון www.UNrefugees.org.

תודה,

חאלד חוסייני

31 בינואר, 2007

מאת מחבר רב־המכר

ברצוני להודות לסוכנת שלי, איליין קוסטֶר, על שתמיד, תמיד מאמינה, לג׳וֹדי הוצ׳קיס, לדויד גרוסמן, להלן הלר ולצ׳נדלר קרופורד שאינה יודעת לֵאוּת.

אני חב תודה לכל אדם ואדם בהוצאת ״ריוֶורהֶד״. במיוחד ברצוני להודות לסוזן פטרסון קנדי ולג׳פרי קלוסקי על האמון שנתנו בסיפור הזה. תודה מקרב לב גם למרילין דאקסוורת, למי־הוֹ צָ׳ה, לקתרין לינץ׳, לקרג ד. בֶּרק, ללזלי שוורץ, להוֹני וֶרנֶר ולוֶונדי פֶּרל. תודה מיוחדת לעורך המשנה שלי, טוני דייוויס, שאינו מחמיץ דבר, ואחרונה חביבה, לעורכת המוכשרת שלי, שרה מֶקגראת, על סבלנותה, ראייתה את הנולד והדרכתה.

ולבסוף, תודה לך, רוֹיָה. על שקראת את הסיפור הזה, שוב ושוב, על שהתמודדת עם משברי האמון הקטנים שלי (ועם כמה גדולים), על שמעולם לא הטלת ספק. ספר זה לא היה נכתב בלעדייך. אני אוהב אותך.

צילום השער: ויז'ואל – ספריית צילומים וסרטים

עיצוב העטיפה: אורית איזנברג

לאחר שכיכב יותר משנתיים ברשימות רבי-המכר עם ספרו רודף העפיפונים, שיותר משבעה מיליון עותקים ממנו נמכרו ברחבי העולם – מתוכם 200,000 עותקים בישראל – חוזר חאלד חוסייני עם ספר מקסים, מטלטל וסוחף, שנוגע בחייו של כל אדם בימינו.

אלף שמָשות זוהרות הוא סיפור עוצר נשימה שמוצג על רקע התהפוכות הפוליטיות ההרסניות שידעה אפגניסטן בשלושים השנים האחרונות – מהפלישה הסובייטית ועד לשלטון הטאליבן והשיקום שלאחר סילוקו. בספר מפליא חאלד חוסייני להציג את האלימות, הפחד, התקווה והגורל של ארץ זו במונחים אינטימיים ואנושיים.

זהו סיפורן הפרטי של שתי נשים אפגניות, שחייהן משתלבים לבלי הפרד, אשר עושות יד אחת כדי לשנות את גורלן האכזרי, אך במחיר קשה מנשוא. השתיים, אשר נולדו בדורות שונים ולמשפחות שונות בתכלית, נאלצות לחיות בכפיפה אחת בשל תלאות המלחמה האכזרית, כאשר תהפוכות ההיסטוריה טורפות את חייהם של האנשים הפשוטים ושמות ללעג כל ניסיון לשרוד, לגדל משפחה ולמצוא אושר. בד בבד זהו גם סיפור אהבה עוצר נשימה, שמוכיח כי בכוחה של האהבה להזיז הרים.

אלף שמָשות זוהרות, שמביא לידי ביטוי את כשרון הכתיבה הטבעי והנדיר של חוסייני, כשרון שהפך את "רודף העפיפונים" לספר כה אהוב על מיליוני קוראים ברחבי העולם, הוא בעת ובעונה אחת תיעוד של שלושים שנות מלחמה והרס באפגניסטן, וסיפור נוגע ללב על משפחה וחברות. זהו ספר מרשים ומכמיר לב שעלילתו מתרחשת בימים קשים ומרים, סיפור על ידידות מופלאה ומפתיעה, ועל אהבה שדבר לא יעמוד בדרכה – ללא ספק הישג נדיר.

P9-CJP-822

www.matarbooks.co.il

0 00990001428 5
דאנאקוד 99-1428
מחיר מומלץ: 88 ש"ח